

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

**Кафедра макроекономіки та державного управління
Інститут державного та муніципального
управління господарством**

МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

IV Міжнародна науково-практична конференція

24—25 листопада 2016 року

МОДЕРНИЗАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКОЙ

IV Международная научно-практическая конференция

24—25 ноября 2016 года

NATIONAL ECONOMY GOVERNANCE MODERNIZATION

IV International Scientific Conference

24—25th November 2016

*Збірник матеріалів
IV Міжнародної науково-практичної конференції*

Модернізація управління національною економікою:
матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (24—25 листопада
2016 р.). — К.: КНЕУ, 2016. — 394, [6] с.

У збірнику представлено тези доповідей дослідників з України, Китаю, Польщі, Казахстану, Білорусії та Молдови, що зорієнтовані на узагальнення світових тенденцій розвитку національних економік і наукове обґрунтування модернізації управління економікою України.

Проблематика модернізації управління національною економікою висвітлюється за такими напрямками: концепції та національні моделі управління економікою, реформування державного управління в Україні, публічний сектор: модернізація та макроекономічна стабілізація, розвиток децентралізації та локалізації в управлінні територіями.

Онлайн-форум конференції реалізовано засобами інтернет-мережі на сторінці спільноти Google+ «Антикризове управління національною економікою».

ББК 65.9(4Укр)я43

Редакційна колегія:

Малний І.Й. — голова, завідувач кафедри макроекономіки та державного управління, д.е.н., професор, **Радіонова І.Ф.** — заступник голови, д.е.н., професор, **Смельяненко Л.М.** — д.е.н., професор, **Федірко Н.В.** — к.е.н., доцент.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, статистичних даних, цитат, галузевої термінології, особистої інформації та інших відомостей

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	13
DLUHOPOLSKYI O. (Dr., Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine) Institutional options of territorial autonomy: from federalism to power-sharing	15
LEVITSKAIA A. (Dr., Comrat State University, Comrat, Moldova) Regional innovation development policy.....	22
LIU XIAOYIN (Ph.D., Shanghai University of Finance and Economics, Shanghai, China) REN LELE (Shanghai university of Finance and Economics, Shanghai, China) The belt and road initiative improves the transformation and development of chinese opening economy.....	26
OLSZEWSKI W. (Dr., Uczelnia Jana Wyżykowskiego, Polkowice, Polska) Internet w życiu codziennym osób starszych w społecznościach lokalnych (analiza przypadku słuchaczy UTW).....	31
SAFONOV Y. (Dr., Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine) KHARYNA U. (Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine) China's experience as a guideline for attracting FDI into Ukrainian economy.....	34
SHYNKARUK L. (Dr. National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine) BARANOVSKA I. (Candidate of Economic Sciences, Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine) Some components of the development strategy of Ukraine.....	39
YORDANOVA G. (Dr., Bulgarian National Bank, Sofia, Bulgaria) Sovereign debt reforming versus hybrid threats: the case of Ukraine's debt to Russia.....	44

АЛІМПІЄВ Є. (д.е.н., ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна) Особливості трансмісійних імпульсів каналів боргу та бюджетного дефіциту	48
АРТЬОМОВА Т. (д.е.н., ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна) Становлення публічного сектора економіки: закономірності та глобальні виклики.....	52
БЕЗТЕЛЕСНА Л. (д.е.н., Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна) ПЛЯШКО О. (Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна) Детермінанти забезпечення конкурентоспроможності людських ресурсів у національній економіці.....	57
ВАРНАЛІЙ З. (д.е.н., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна) Вплив фінансових інститутів-регуляторів на підвищення конкурентоспроможності національної економіки України в умовах фінансової глобалізації	60
ГРИЦЕНКО А. (д.е.н., ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна) Управління реконструктивним розвитком	66
ГОЛЯН В. (д.е.н., ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», м. Київ, Україна) Модернізація системи управління природокористуванням в умовах поглиблення інституціональних трансформацій.....	71
ДЕЙНЕКО Л. (д.е.н., ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна) Стратегічні варіанти неоіндустріальної трансформації промислового потенціалу	76
ЕМЕЛЬЯНЕНКО Л. (д.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Стратегування в системі державного управління національною економікою.....	81
ЖАВОРОНКОВА Г. (д.е.н., Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна) ШКОДА Т. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Людський капітал у забезпеченні модернізації національної економіки.....	88

ЖАЛИЛО Я. (д.е.н., ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна) Інституційні засади формування ефективної економічної стратегії держави	93
ЖЕЛЮК Т. (д.е.н., Тернопільський національний економічний університет, м.Тернопіль, Україна) Детермінанти модернізації управління національною економікою в площині забезпечення її збалансованого розвитку	97
КИРИЛЕНКО В. (д.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Ресурсні засади формування і використання системи управління забезпеченням економічної безпеки	102
КИРИЛОВ Ю. (д.е.н., ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет», м.Херсон, Україна) Концепти моделі розвитку національної економіки в умовах глобалізації	105
КРАЙНИК О. (д.е.н., Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України, м. Львів, Україна) Регулювання регіонального економічного розвитку в умовах децентралізації	109
КУНДИЦЬКИЙ О. (д.е.н., Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна) Оцінка податкового навантаження в умовах трансформаційних змін	114
ЛАГУТІН В. (д.е.н., Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна) Стратегічні пріоритети державного регулювання внутрішнього ринку в Україні.....	117
ЛЕМЕЩЕНКО П. (д.э.н., Белорусский государственный университет, г. Минск, Республика Беларусь) Политика модернизации: нужна политэкономия развития.....	122
ЛЯШЕНКО В. (д.е.н., Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна) ЯКУБОВСЬКИЙ М. (д.е.н., Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна) Структурно-технологічна модернізація економіки промислових регіонів України: теоретичний аспект	131

МАЛИЙ І. (д.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Модернізація управління національною економікою України: ретроспектива та нові виклики	135
МОЙСЕЄНКО І. (д.е.н., Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна) РЕВАК І. (к.е.н., Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна) Трансформації механізму державного регулювання соціалізації економіки	140
НИКИФОРОВ А. (д.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Феномен ризиків галузевих ринків	145
ПЕТРОВИЧ С. (д.э.н., Кооперативно-коммерческий университет Молдовы, г. Кишинев, Молдова), МУШТУК С. (к.э.н., Кооперативно-коммерческий университет Молдовы, г. Кишинев, Молдова) Маркетинговые методы управления в потребительской кооперации	151
ПЕТРОВА І. (д.е.н., ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна) Управління соціальними ризиками у сфері зайнятості	156
ПЛЕСКАЧ В. (д.е.н., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна) ДОМРАЧЕВ В. (к.ф.-м.н., Європейський університет, м. Київ, Україна) До питання запровадження нової економічної політики	160
РАДІОНОВА І. (д.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) ШТУРБА А. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Оцінювання проектів публічно-приватного партнерства в обґрунтуванні управлінських рішень уряду	164
САФОНОВ Ю. (д.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) ПАТИНСЬКА М. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Удосконалення механізмів надання соціальних послуг в умовах децентралізації	167

СОЛТИС Д. (PhD, Казахстанский інститут менеджменту, економіки та прогнозування, м. Алмаати, Казахстан) Громадянське суспільство у розбудові якісної освітньої системи.....	172
ТАРАСЕВИЧ В. (д.е.н., Національна металургійна академія України, м. Дніпро, Україна) ЛЕОНІДОВ І. (к.е.н., Національна металургійна академія України, м. Дніпро, Україна) Державна власність і модернізація державного управління національною економікою.....	174
ТИЩЕНКО О. (д.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Модернізація управління розвитком курортно-рекреаційної сфери України.....	179
ТЮТЮННИКОВА С. (д.е.н., Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна) БЕРВЕНО О. (д.е.н., Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, м. Харків, Україна) Якість життя як фактор модернізації управління національною економікою.....	185
ФЕДУЛОВА Л. (д.е.н., Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна) Політика інклюзивного інноваційного розвитку в умовах децентралізації регіонів.....	189
ЧЕБЕРЯКО О. (д.і.н, к.е.н, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна) Роль Міжнародного валютного фонду у формуванні державного боргу України.....	194
БОГЕР О. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Перспективна модель податкового стимулювання інновацій для України.....	201
ГРАНОВСЬКА В. (к.е.н., ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна) Геомаркетинг: інструментарій, мета і завдання.....	203
ГУЖВА В. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Електронна демократія та умови її ефективного запровадження в Україні.....	208

ДЕЙНЕКО Л. (д.е.н., ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна)	
КУШНІРЕНКО О. (к.е.н., ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна)	
Оцінка впливу інноваційного оновлення на ефективність промислового виробництва	212
ЄФРЕМОВ Д. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)	
Державна антикризова політика на фінансовому ринку: уроки фондового краху в Китаї	217
ЗАПЛІТНА Т. (к.е.н., Національний транспортний університет, м. Київ, Україна)	
Брейдинг інструмент децентралізації в управлінні територіями	221
КОМПАНЕЦЬ К. (к.е.н., Національний транспортний університет, м. Київ, Україна)	
ІВАНЧУК С. (к.е.н., Національний транспортний університет, м. Київ, Україна)	
РАЗВODOVСЬКА В. (Національний транспортний університет, м. Київ, Україна)	
Історичні передумови розвитку науки управління	225
КОРОЛЮК Т. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)	
ВЛАСЕНКО М. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)	
Криптовалюта як продукт інформаційно-мережевої економіки: необхідність нормативно-правового регулювання	229
КОТЕНOK А. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)	
Суперечності регулювання вітчизняної електроенергетичної галузі	233
КОТЕНOK Д. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)	
Розвиток систем управління територіальними утвореннями	237
КОСТЕНОК Я. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)	
Сучасна екологічна політика України	240
КУЛЬБАЧНИЙ С. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)	
Ризики розвитку національних економік в умовах глобалізації світової економіки	243

КУЦЕНКО Т. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Реформа бюджетної децентралізації: орієнтація на соціальні результати.....	246
ЛИТВИШКО Л. (к.е.н., Національний транспортний університет, м. Київ, Україна) СУКМАНЮК В. (Національний транспортний університет, м. Київ, Україна) Реструктуризація, як інструмент реформування підприємств транспорту України	253
МОСКАЛЮК Н. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Турбулентність монетарного управління в Україні	259
ПРИХОДЧЕНКО Т. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Реформа місцевого самоврядування й територіальної організації влади України: сутність, аналіз та особливості	264
САБАДОШ А. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) УСЕНКО О. (к.держ. упр., директор середньої спеціалізованої школи № 139, м. Київ, Україна) Використання ключових показників ефективності в системі оцінки управлінських рішень на державному та муніципальному рівнях	269
САФОНОВ Ю. (д.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) ОСАДЧУК Ю. (Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м.Хмельницький, Україна) Реалізація організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення розвитку споживчої кооперації.....	273
СЕЛЕЗНЬОВА Т. (Український кризовий медіа центр, м. Київ, Україна) КУЦЕНКО Т. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Державні комунікації: проблема відповідальності за реформи.....	278
СЕНИШИН О. (к.е.н., Львівського національного університету імені Івана Франка, м.Львів, Україна) Прогнозне моделювання виробництва продовольчої продукції в Україні	282

УСИК В. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)

ОЛЕКСІЄНКО А. (PhD, Університет Гонконгу, м. Гонконг, Китай)

Проблеми реформування вищої освіти в Україні: погляд молодих вчених за умов військового конфлікту та суспільно-політичної кризи 287

ФЕДІРКО Н. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)

Адаптація політики України у сфері зайнятості населення до стандартів публічного управління ЄС 292

ФЕДІРКО О. (к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)

Національні моделі інноваційної політики країн — членів ЄС 297

АРТЕМЕНКО І. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)

Модернізація державної інвестиційної політики в Україні 304

БІЛАН Б. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)

Вплив оподаткування на диференціацію доходів населення 307

ГРУШКО О. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)

Лобіювання як джерело політичної ренти 311

ЗАГРЕБЕЛЬНА К. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)

Особливості попиту на ринку нерухомості в умовах економічної нестабільності 315

ЗАВОРОТЬКО О. (Міністерство аграрної політики та продовольства України, м. Київ, Україна)

Монетарна політика: структурні перетворення 318

ЗАВІНОВСЬКИЙ І. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)

Інтеграція економічної та соціальної політики в контексті реалізації концепції гідної праці 323

ІЛЮХІНА В. (Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна)

Модернізація як шлях до забезпечення конкурентоспроможності економіки 326

ЛЕСЕНКО А. (Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна) Боротьба з картельними змовами в реалізації конкурентної політики держави.....	330
МОЙСЕЄНКО І. (Львівський торгово-економічний університет, м. Львів, Україна) Формування інституційного середовища соціальної відповідальності в Україні.....	335
МОСКАЛЕНКО В. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Прогнозування та прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності	340
ПОСТОЄНКО К. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Регулювання ринку продовольчих товарів України в умовах глобалізації.....	345
РУСНАК А. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Державні інструменти збалансування ринку праці в Україні.....	347
САВЧУК В. (ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», м. Київ, Україна) Управління аграрним природокористуванням в умовах децентралізації.....	351
САКІР-МОЛОЧКО Н. (Чернігівська ОДА, м. Чернігів, Україна) Децентралізація як передумова розвитку регіонів: нормативно-правове забезпечення.....	356
ТЭЗЛЭВАН Д. (Кооперативно-коммерческий университет Молдовы, г. Кишинев, Молдова) Маркетинговые исследования рынка услуг общественного питания потребительской кооперации Республики Молдова	361
ТУР О. (Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна) Стратегічний розвиток підприємств харчової промисловості в умовах рецесії світових сировинних ринків	365
ФОЯ О. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна) Макроекономічне оцінювання управління державним боргом та обмеження розвитку України.....	370

ЧЕРНЄВ Є. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)	
Державне регулювання венчурного інвестування як базовий елемент переходу до інноваційної моделі економіки України	373
ЧУДАК В. (Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна)	
Інформаційне забезпечення реалізації конкурентної політики держави	378
ШЕСТАК М. (Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна)	
Державно-приватне партнерство як інституціональна передумова модернізації лісового сектора України.....	382
ШИНКАР О. (Національний Університет «Києво-Могилянська Академія», м. Київ, Україна)	
Вплив державного фінансування сфери досліджень і розробок на рівень економічного зростання обраних країн європейського союзу у порівнянні з Україною	387
ЯРОХ В. (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)	
Реформування системи оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні	392

ПЕРЕДМОВА

На відміну від трьох попередніх конференцій, які були організовані колективом кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» у 2010, 2013 та 2015 роках за тематикою антикризового управління національною економікою, означена конференція присвячується проблемам модернізації управління, виходячи з наступних міркувань.

Після світової фінансової кризи 2008 року та у зв'язку з загостренням на глобальному ринку економічної конкуренції між країнами в розвитку суспільств спостерігається активна діяльність урядів країн щодо вироблення не тільки антикризової політики, а й стратегії управління розвитком національних економік з урахуванням наслідків інформаційної революції, мережовості економіки, експансії фінансового капіталу, нестабільності на світовому ринку енергетичних ресурсів, ускладнення доступу до ринків товарів та послуг. Одним із напрямів стратегії економічного розвитку є активізація політики держав в розробці альтернативних джерел енергії, запровадження новітніх інноваційних технологій у всіх сферах та формах прояву людської діяльності. Така постановка питання й актуалізувала необхідність організації та проведення конференції під гаслом модернізації управління національною економікою.

Усвідомлюючи плюралізм тлумачення сутності модернізації суспільства в цілому в контексті цивілізаційного виміру, її типологію та взаємозалежність між культурною, політичною, економічною, соціальною та іншими модернізаціями ми акцентували увагу на модернізації управління економікою з огляду на зростання ролі та активізації інновацій у сфері менеджменту та публічного управління, на тенденцію посилення відносної відокремленості (реінтеграції) національних економік в частині забезпечення національними урядами економічного зростання, боротьби

з інфляцією, з фінансовою нестабільністю, безробіттям та бідністю. Саме нерівномірність розвитку національних економік визначає національні особливості модернізації управління економікою та зумовлює необхідність теоретичного переосмислення та розробки відповідної стратегії.

Однією із головних завдань конференції є узагальнення світового досвіду процесів модернізації в інших країнах задля визначення цивілізаційного виміру траєкторії розвитку економіки України та теоретичного обґрунтування стратегічного курсу. Складність вирішення означеного завдання заключається в тому, що Україна, як і більшість пострадянських країн, вимушена долати успадковану «радянську модернізацію» в культурній, ідеологічній та економічній сферах, здійснювати політичну модернізацію через ствердження інститутів державності та визначитись з форматом економічної модернізації, локалізуювши флуктуаційність та деструктивність безкінечних економічних реформ.

З повагою,
доктор економічних наук, професор *І.Й. Малий*

**INSTITUTIONAL OPTIONS OF TERRITORIAL AUTONOMY:
FROM FEDERALISM TO POWER-SHARING**

Abstract. Thesis deals with the problem of different types of institutional arrangements of territorial organization which are adopted worldwide. Peculiarities of every type of institutional mechanism are discussed.

When we try to discuss diversity of states institutional organization we can see, firstly, various forms of territorial autonomy, and secondly, «shared rule» at the central government level [1]. Most countries adopted hybrid institutions, which combine aspects of various models, in order to be more flexible and effective. There are four basic categories of institutional arrangements [2]: federalism, autonomy, decentralization and power-sharing.

Federalism is dealing with the constitutional diffusion of power (territorial sharing of power). According to N.Bermeo, federal system exists where there is a layer of state institutions between a state's center and its localities, this layer of institutions features its own leaders and elected bodies, and when those leaders and bodies share decision-making power with the center [3]. To be federal for a state it needs to guarantee in its constitution that both levels of government have at least one area of action in which they have exclusive jurisdiction. Federalism, then, is a constitutional means to prevent the centralization of power [4]. Examples of federal system are not only U.S., Canada, Russia, Germany, but also Macedonia, Bosnia, Sudan.

In case of territory and cultural aspects we can highlight four basic types of federalism models:

1) Symmetric federalism — refers to a federal system of government in which each constituent state to the federation possess equal powers. Best example of such kind of model can be USA because each state in country has the same constitutional competences.

2) Asymmetric federalism — asymmetric federal model may emerge when a unitary state develops a federal relationship with a territorially, ethnically, or culturally distinct community, while the rest of the country remains under unitary rule [2]. Good examples of this kind of model are India with special provisions for some states;

* **DLUHOPOLSKYI Oleksandr** — Doc. in Economics, Professor, Economic Theory Department, Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, dlugopolsky@mail.ru

Denmark with specific relationship with Greenland; Canada with Quebec which has distinct powers not granted to other provinces.

3) Mono-national federalism — refers to the countries which can be ethnically homogenous (like Austria, Germany) but also to the heterogeneous if their member states are not ethno-regional units, and their population is integrated by a common political and national consciousness and the unified identity of the population (like U.S., Australia). In these countries federalism is only linked to the national question in a historical sense as it used to be a tool to unify the state and build the nation [5].

4) Ethno-federalism — a state is ethno-federal when at least one of its sub-units is intentionally associated with a specific ethnic or linguistic category [6]. Today Spain, Canada and Belgium fall under this category, but some decades ago former Soviet Union, Czechoslovakia and Yugoslavia were examples of ethno-federal states. This type of federalism can be divided into three categories:

- multiethnic federalism — refers to those ethno-federal countries where the population is united by state-patriotism and a unified identity of the population and where the demographic composition is characterized by the predominance of the majority nation. A typical example can be Switzerland, where everybody defines themselves as Swiss first, and only belongs to one or other ethnic group or canton with a secondary group identity [5];

- multinational federalism — refers to the countries where individual ethnic groups had or have a separate national identity (Soviet case);

- borderline case between multiethnic and multinational types — ethno-federations where integrative national political consciousness and a strong separate identity are present at the same time (most African and Asian ethno-federations belong to this category). In Europe as good example of this case can be Flemish people in Belgium, Catalanian people in Spain and the French in Quebec (Canada). In Africa the population of Nigeria, for example, can be divided into separate Ibo, Yoruba and Hausa nations, or along religious lines between Muslims and Christians.

In case of finance distribution / redistribution we can highlight other main types of federalism [7]:

1) Dual (layer cake) federalism — refers to a system in which the two levels of government operate separately, and is pretty much the bog-standard definition of how the framers intended it to be interpreted.

2) Cooperative (marble cake) federalism — implies that the federal and state governments share power equally in order to resolve common problems collectively.

3) Creative (picket fence) federalism — allows the federal government to decide what the states need, and then provide them with the resources.

4) New federalism — included a reassertion of powers going back to the state and local governments in order to create a new balance between the two.

5) Progressive (competitive) federalism — provides states with greater control over issues previously reserved for the federal government, such as environmental and consumer protection.

But in real life all models of federalism are very connected and American system of relations between the states and centre evolved from dual through creative to competitive federalism (tab.1). Never the less, all stages of fiscal federalism can be reduced to three models that differ in the configuration of the distribution of powers between the centre and sub-national governments (fig.1).

Table 1

PERIODIZATION OF FISCAL FEDERALISM MODELS IN U.S.

Types	Characteristics	Period
1. Dual federalism (layer-cake)	Clear division of responsibilities between central and sub-national governments, capital and regions are considered as equal centers of power, the basis of intergovernmental relationships are horizontal ones	1790—1930
2. Cooperative federalism (marble cake)	Cooperation between national and sub-national governments, dependency of locals form the center's decisions, centre attract regions to implement national policy	1930—1960
3. Creative federalism (picket fence)	Increasing of central government's role, which through intergovernmental transfers solves not only national but also sub-national problems	1960—1980
4. New federalism	Narrowing of central government's role, cuts spending of solving sub-national problems, strengthening the regional autonomy in expenditure and income	1980—2000
5. Progressive federalism (competitive)	Freedom of decision-making by centre and sub-national governments based on the tax and budget autonomy, local governments sell to citizens of region public goods in return for the taxes that are kind of price	Since XXI

Source: [7; 8; 9]

Autonomy arrangements devolve to minority groups the power to exercise direct control over agreed upon issues of special concern to them and allow the central state to exercise power over other policies of concern to the whole state. Territorial autonomy is possible when the minority is concentrated in one region of the country and when it constitutes a majority in that region [1]. The main peculiarities of territorial autonomy include: 1) minority language is the official language of the region; 2) right to tax; 3) right to establish regional institutions charged with legislative and executive functions; 4) primary and sometimes secondary education on responsibility of regional governments.

As an example of territorial autonomy can be Swedish-speaking region of Åland in Finland, which has its own legislative and executive bodies. Other examples of regional autonomy include the Atlantic Coast of Nicaragua which was established for the protection of indigenous people, the Chittagong Hill Tracts in Bangladesh, The Cordillera Region (Philippines), Western Balochistan (Iran), Transylvania (Romania), Transnistria (Moldova), South Ossetia (Georgia), Turkish Kurdistan, et. [1; 2; 10]. There is strong difference between autonomy and federalism: autonomy is a special arrangement between the centre and one or two regions, as for example South Tyrol in Italy, which does not include institutions through which autonomous territories share legislative power at the central government (federalism).

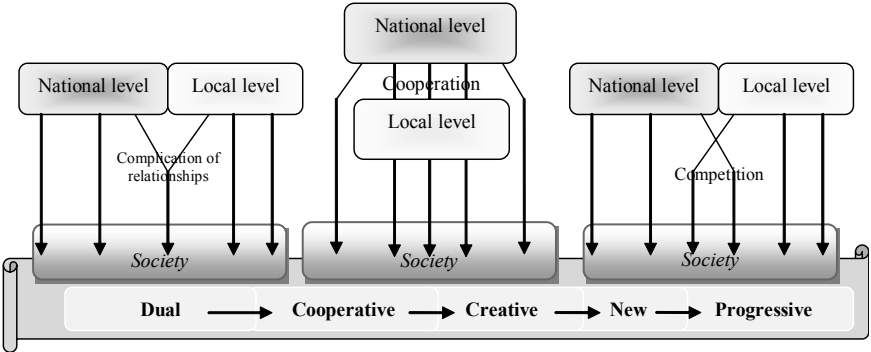

Figure 1. Models of fiscal federalism

As K.Papagianni mentioned, territorial autonomy, rather than federalism, is adopted when the primary goal is to address the local concerns of territorially concentrated minorities [2]. Because

territorial autonomy does not institutionalize regional power at the centre, it may be easier to negotiate and adopt than federalism as it meets less resistance from other regions of the country. Many scholars [2; 11; 12] agreed that federalism and territorial autonomy contribute positively to the sustainability of peace, especially when combined with international military and financial assistance.

Decentralization means that legislative and policy powers remain with the centre, while implementation is delegated to either national civil servants located in the regions or to locally established councils. The essential and defining characteristic of decentralized power is that it can be revoked by the centre [2]. Decentralization very often is a compromise solution between the demands of minorities for territorial autonomy and the unwillingness of the central state to grant it. Decentralized governance has many advantages: 1) for democratic participation, representation, and accountability; 2) for public policy and governmental effectiveness; 3) for the representation and accommodation of territorially based ethnic, cultural, and linguistic differences [13; 14].

Like in case of federalism, there are some forms of decentralization [15]:

1) Administrative decentralization transfers bureaucratic decision-making authority and managerial responsibilities for the delivery and regulation of public services and for raising revenues from the central government to sub-national tiers.

2) Fiscal decentralization transfers some forms of resource allocation, usually by giving subnational units authority over local taxes and spending. Fiscal decentralization is believed [16] to reduce corruption by strengthening the transparency of decision-making and the accountability of elected officials to local communities. For example, the Baltic States, Slovenia, Nordic countries are highly decentralized. A significant part of tax revenues from local economic activity goes to local budget and local administrations enjoy high degree of autonomy. Taxes received by local governments as % of total taxation in Estonia, Slovenia and Lithuania is around 12 %, Latvia — 18 %, Finland — 22 %, Sweden — 35 % [17].

3) Political decentralization transfers authority and responsibility from the central government to public bodies at sub-national level, such as village assemblies, city mayors and state governors, and elected municipal councils.

Power-sharing refers to political arrangements which guarantee the participation of representatives of all significant communal groups in

political decision-making and especially in the executive [18]. The central idea of power-sharing is the inclusion and protection of minorities groups from the outcome of majority rule. It exists through proportional representation of all minorities in cabinets and proportional allocations of funds and positions [2]. According to J. Nye and R. Keohane [19], power-sharing arrangements can be demonstrated in a scheme's form (tab. 2).

Table 2

MODEL OF VERTICAL POWER-SHARING ARRANGEMENTS

	Civil society	Public sector	Private sector
Supra-national	International NGOs and global networks of activities	Multinational and regional development	International corporations
National	National interest groups, NGOs, voluntary societies	Central organs of the national legislature, core executive and bureaucracy, national judiciary	Privatization of state sector nationalized assets
Sub-national	Regional, local and community interest groups, NGOs, voluntary societies	Federal constitutions safeguarding state's rights and autonomy over some functions, political, fiscal and administrative decentralization to regional, local and community elected bodies	Privatization of regional and local sector assets and contracting out of services

Source: [19].

Power-sharing may be part of a larger deal which includes a federal arrangement or provisions for territorial autonomy, or it can exist in a unitary state [20]. This works well when political elites are moderate and willing to compromise, but it's very difficult to improve in post-conflict countries. Also extensive guarantees offered to the parties of the conflict take away any incentives to compromise.

References

1. Ghai, Y. (2001). Public Participation and Minorities // MRG International Report.
2. Papagianni, K. (2006). Accommodating Diversity: Federalism, Autonomy and other Options // Oslo Forum 2006. —Open mode: <https://www.osloforum.org>.
3. Bermeo, N. (1999). A New Look at Federalism: the Import of Institutions // Journal of Democracy, Vol. 13, № 2.
4. Elazar, D.J. (1993). International and Comparative Federalism // Political Science and Politics, Vol. 26, № 2.
5. Juhasz, J. (2005). Ethno-Federalism: Challenges and Opportunities // MP, Vol. LVII (3), 245-263.
6. Hale, H.E. (2004). Divided We Stamen: Institutional Sources of Ethnofederal State Survival and Collapse // World Politics, Vol. 56.
7. Types of Federalism, the Basis for American Government. — Open mode: <http://www.dummies.com/education/politics-government>.
8. Inman, R.P., Rubinfeld D.L. (1997). Rethinking Federalism // Journal of Economic Perspectives, Vol. 11, № 4. — Open mode: <http://www.learner.org>.
9. Rodden, J. (2004). Comparative Federalism and Decentralization: on Meaning and Measurement // Comparative Politics, July.
10. Benedikter, T. Territorial autonomy — a solution for open ethnic conflicts? — Open mode: <http://sznt.sic.hu/en>.
11. Hartzell, C., Hoddie, M., Rothchild, D. (2001). Stabilizing the Peace After Civil War: An Investigatin of Some Key Variables // International Organization, Vol. 55.
12. Gurr, T.R. (1994). Peoples against States: Ethnopolitical Conflict and the Changing World System // International Studies Quarterly, Vol. 38.
13. Erk, J. (2006). Does federalism really matter? // Comparative Politics, Vol. 39(1).
14. Treisman, D. (2007). The Architecture of Government: Rethinking Political Decentralization. New York: Cambridge University Press.
15. Norris, P. (2008). Driving Democracy: Do power-sharing institutions work? Cambridge University Press, 320 p.
16. Fisman, R., Gatti, R. (2002). Decentralization and Corruption: Evidence across Countries // Journal of Public Economics, Vol. 83(3).
17. Bernard, M. (2015). Smart Decentralization: a Bottom-up Path toward Functioning Institutions and Economic Prosperity — Open mode: <http://voxukraine.org/2015/08/25>.
18. Lipjhart, A. (2004). Constitutional Design for Divided Societies // Journal of Democracy, Vol. 15, № 2.
19. Horowitz, D.L. (2000). Some Realism about Peacemaking // Center for Development Research: Facing Ethnic, Conflicts (14-16 December, 2000).
20. Nye, J., Keohane, R. (2000). Governance in a Globalizing World. Washington DC: Brookings Institution Press.

REGIONAL INNOVATION DEVELOPMENT POLICY

Abstract. The purpose of this Study is to analyze and identify the main directions of the state policy aimed at supporting innovation regional development of ATU Gagauzia. Objectives of the Study are the following: identification of the problems related to the establishment of regional innovation systems in countries with emerging market economies and analysis of the state policy of the Republic of Moldova in the field of innovation development; research of the potential of ATU Gagauzia in the following fields: state support of research and development sector, business sector, educational and research institutions, problems of effective interaction between «actors» of innovation space; formulation of the grounds for regional innovation policy, of problems related to the building of the regional innovation system and the prospects for the development of innovation infrastructure. This study may become the basis for elaboration of the Program of Innovative Development of the region ATU Gagauzia.

The targeted development of the progressive innovation policy in the region involves orientation to the classification, developed by the EU Trend Chart Innovation Policy Classification System (1996), based on the results of the study on innovation policy in the regions. This classification identifies 17 types of policy priorities, combined into 3 categories (Table 1). Implementation of the above-mentioned policies is possible only by restructuring regional environment from «local self-governance» to «local governance», which is characterized, first of all, by development of new forms of partnership within the region — building an innovation ecosystem.

Development of innovation policy in the interests of social-economic development of the region requires, first of all, definition of «smart specialization» of the region — this means selection of the areas that will make the greatest contribution to the development of the region through the support of research and development within the chosen specialization. «Smart specialization» lays at the basis of cluster creation policy in the EU; according to this policy only the regions that have already defined their needs will be eligible for support [29].

* **LEVITSKAIA Alla / ЛЕВИТСКАЯ Алла Петровна** — д.э.н., доцент кафедры «Экономика», Комратский государственный университет, директор «ИнноЦентра», г. Комрат, Молдова, levital@mail.ru

Table 1

**CATEGORIES AND PRIORITIES OF THE REGIONAL
POLICY IN INNOVATION DEVELOPMENT**

Type of policy	Policy priorities
Promoting innovation culture	Initial and continuous training
	The mobility of students, researchers and teachers
	Raising awareness and involvement of stakeholders
	Promoting innovation tools and practices in business management
	Building public and political support for innovations
	Facilitating the process of clustering and developing cooperation for promoting innovations
Creating a favorable environment for development of innovations	Development of competition
	Protection of intellectual property
	Simplification of administrative procedures
	Improving the regulatory framework
	Development of venture financing
	Preferential taxation
Orientation of research to demanded innovations	Strategic vision of research and development prospects
	Consolidation of companies in the area of ongoing research
	Creation of companies based on modern technologies
	Intensification of co-operation between R&D, universities, business
	Enhancing SME capacity to absorb new technologies and knowledge

Source: adapted based on the EU Trend Chart Innovation Policy Classification System

The purpose of the regional innovation policy is to create an environment that contributes to the commercialization of ideas and innovations, ensuring their quick implementation in the important fields and social life of the region. Defining priorities for regional development, potential points of innovative growth, selection of the regional specialization and the creation of business environment that

creates demand for innovation — represent the main tasks for the elaboration of the state innovation policy at the regional level.

Given the results of the analysis conducted and the proposed structure of the factors strengthening regional innovation potential, typological model of the region's innovation system was developed. RIS is an open system, functioning in the socio-economic system of the region and contributing to the active economic growth, to changes of the quality features of the socio-economic system of the region and the country. RIS, as part of NIS, does not only set up a vector of further development of innovation systems, but also directly depends on the quality of the functioning of other territories.

Both international organizations having branches or implementing programs in the region, and BSP at the local level can have a significant impact on defining priorities of regional development innovation programs. It should be also noted that the system has such an element as market, which can be both the internal segment and the external segment in relation to the system itself.

Thus, RIS represents a set of institutions in the region, which collectively and individually are involved in the creation, adaptation and transfer of innovations. The ultimate result of the functioning of an effective innovation system is to get results in the form of innovations, launching mass production and producing new competitive products, saturation of the market with such products and, consequently, achieving a high level of socio-economic development of the region and the country.

Universities have a special role in the selection of «smart specialization» of the region in the countries — EU Member States [30]. Revising the traditional view about the role of universities in the innovation development of the Republic of Moldova, reassessment of their role in the regional development and their nomination as «regional growth points» — represent necessary conditions for developing innovation regional strategies.

It is necessary to elaborate organizational-economic development mechanisms for management of innovation development capable of ensuring a higher degree of interaction between education, science and business. We believe that development of such interaction mechanisms is necessary on the basis of creation of clusters. Also, in order to create a structure of the regional innovation system it is necessary to establish a number of specialized regional structures responsible for the support of small and medium-sized innovation businesses.

Council of experts for the development of innovation activity of SME subjects of ATU Gagauzia is composed of representatives of

relevant structures of the Administration, scientific, industrial, innovation, finance, consulting organizations, and specialists with the necessary qualifications. A Council for Science and Innovations was created in Gagauzia, which can take over these functions.

Regional Innovation Centre based on the Innovation — Education Cluster, would merge the current Innovation Incubator and the planned Techno-park «Budjac», and would be an important part of the innovation infrastructure in the region.

Regional Venture Fund is a generic name of all financial resources intended for financial support of innovation entrepreneurship projects and programs in the region in the framework of implementing the state support for innovation activity of SME entities.

Infrastructure for support of ISME entities has central role in the concept of development of innovation development. In order to ensure a qualitatively new development of ISME entities, it is necessary to organize at the regional level the mandatory minimum set of infrastructure elements for support of ISME entities, created with the help and participation of the state, merged into a holistic infrastructure complex with a «bandwidth» adequate to the needs of the region.

This requires development of criteria for including organizations into infrastructure for supporting SME and including organizations that meet the established standards into the category of BSP. The influence of regional administration on improving the efficiency of operation of infrastructure institutions for supporting ISME entities should include:

- assigning specific tasks to each subject of innovation infrastructure, as well as the list and volume of services provided («map of competencies»), and in case these services are provided, the BSP may also qualify for support from the regional administration;
- increasing the quality requirements for services provided by the infrastructure entities through the development of criteria for their evaluation.

As a result of such targeted support, it is possible to achieve the following results:

- a. create new technology-oriented companies on an annual basis;
- b. create positive examples of co-operation between business and scientific institutions, large companies.
- c. involvement of public sector in the process of innovation regional development;
- d. create positive attitude towards the process of commercialization of scientific results and the use of public resources for this purpose;
- e. create positive image of the region, with innovations being present in all spheres of activity.

References

1. Strategy for the development of research and innovation 2020: Knowledge Moldova. URL: https://wbc-rti.info/object/document/11070/attach/Strategy_for_the_development_of_research_and_innovation_2020-1.pdf
2. Peer Review of the Moldovan Research and Innovation system Horizon 2020 Policy Support Facility. Publications Office of the European Union, 2016. URL: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/file/9612/download?token=1CcAnwJG>.
3. Innovation Strategy of the Republic of Moldova for the period of 2013-2020 «Innovations for Competitiveness». URL: <http://particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=720>

УДК 338.1

Liu XIAOYIN*
Ren LELE*

THE BELT AND ROAD INITIATIVE IMPROVES THE TRANSFORMATION AND DEVELOPMENT OF CHINESE OPENING ECONOMY

The Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road Initiative, proposed by Chinese President Xi Jinping during September and October in 2013, highlighting the strategic change of Chinese opening economy. In order to tie Eurasian Economies more closely and enhance mutual cooperation and development, innovative modes of cooperation should be implemented to build the «Silk Road Economic Zone» jointly. The decision on «major issues concerning comprehensively deepening reforms», approved by the Third Plenary Session of the 18th Central Committee of the CPC, explicitly raised «joint construction of infrastructure with surrounding countries and regions, move forward with the construction of the Silk Road economic belt and the Sea Silk Road, form new structures that are open on all sides» once again.

* **Liu XIAOYIN** — Ph.D., Center for Economic Research of Shanghai School, Shanghai University of Finance and Economics, Vice editorial director of Journal of Economics of Shanghai School (Chinese edition), Vice editorial director of World Review of Political Economy (English edition), Shanghai, China, ye86178270@qq.com

* **Ren LELE** — The Academy of Marxism, The Center for Economics of Shanghai School, Shanghai university of Finance and Economics, Shanghai, China

1. The Connotation and Strategic Planning of the Belt and Road Initiative

The Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road Initiative bases on the concept and initiative of regional cooperation and development. It is not an entity or mechanism, but relies fully on the existing bilateral and multilateral mechanisms and makes use of existing effective regional cooperation platforms. The Belt and Road Initiative advocates neighboring diplomatic concepts of «pro-life, honesty, merit and tolerance» with other countries, in order to create a community of mutual trust, economic integration and cultural inclusion, a community of responsibility and a community of common destiny. It is one of the greatest opportunities and challenges for China's international relations, international cooperation and peaceful international relationship. It is a new framework for China's all-around opening-up strategy and its peripheral diplomatic strategy.

2. The Geopolitical Strategy of the Belt and Road Initiative

China's diplomatic guiding principle could be concluded as «a big country is the key, the periphery is the primary, the developing countries are the foundation, and the multilateral is the stage». For neighboring countries, the policy is «building friendship and partnership with neighboring countries «and «bringing harmony, security and prosperity to neighbors ». The Belt and Road Initiative has a special meaning for the new era. Besides, it is an upgraded version of the traditional geopolitical theory. The Belt and Road Initiative is not only a new manifestation of China's diplomatic strategy, but also the key decision based on the reality of China's geographical environment. Due to historical, political and geopolitical relations, China and the CIS countries have maintained close relationship. China and the CIS countries, especially Russia, Ukraine, Kazakhstan and other countries continue to deepen political mutual trust. Cooperation in trade, science and technology, agriculture, space, humanities and other areas has also been advanced in the United Nations and other multilateral framework. In 2011, China and Ukraine signed the agreement titled «*Joint Declaration on the Establishment and Development of Strategic Partnership between Ukraine and China*». In 2013, the two governments signed the documents titled «*Treaty of Friendship and Cooperation between Ukraine and China*, *Joint Declaration to further deepen the strategic partnership*» and «*Program of the development of strategic partnership between Ukraine and China in 2014-2018 years*» respectively. All of the documents are the key bilateral documents regulating the political relations between Ukraine and China. The two governments have

promoted bilateral projects in trade, technical regulations, transport, energy and infrastructure and amended list of import and export commodities to attract enterprises of both countries, in order to promote establishing processing enterprises in Ukraine and export products to The European Union and the Nordic countries and countries actively advancing free trade area agreements with Ukraine. The joint implementation of the Belt and Road Economic Action Plan has promoted cooperation between two countries in the fields such as investment, infrastructure and transportation.

3. The great significance of the Belt and Road Initiative to the development of Chinese economy.

The Belt and Road Initiative covers 65 countries and nearly 4.4 billion people from three continents including Asia, Europe and Africa. The initiative is a great diplomatic strategy with profound impact on the future international political and economic situation. When Chinese economy has witnessed a New Normal condition with the urgent requirements of industrial restructuring and upgrading and implementation of open economy and strategy of innovation-driven development. The Belt and Road Initiative is proposed at an appropriate time period. The Belt and Road initiative is an important strategic plan for China, which has an extremely significant strategic meaning under the «Three Period Superimposed».

(1) The Initiative would create a new pattern of China's foreign economic and trade cooperation. After reform and opening up policy, China carried out export-oriented development strategy. Due to lower labor cost, China has attracted a large number of direct investment from developed countries and a large number of transfer industries, becoming one of the centers for production and trade. Multinational companies put the production and material processing in China and exported the products to Europe countries, United States and other developed economies, creating not only a huge amount of job opportunities but also a large number of current account surplus as well as huge foreign exchange reserves for China. To develop the economic and trade cooperation with the countries along the Belt and Road is benefit to offset negative impact caused by the insufficient demand of developed countries to China's foreign trade.

(2) The Initiative would promote China to participate in global economic governance and formulate international economic rules. The new international economic and trade order operates in unstable situation at present. Substantial progress has been made by the US-led Transpacific Strategic Economic Partnership Agreement (TPP) and the Transatlantic Trade and Investment Partnership Agreement

(TTIP), which covers China's major trade and investment activities. China may be marginalized in a new round of international trade and investment rules. The promotion of China's cooperation with countries along the route will reform existing international trade and economic rules such as trade and investment facilitation, negotiations for free trade area agreement and bilateral and multilateral investment agreements. It is favorable for developing countries to break down the situation that developed countries leads the international economic rules over a long period of time while developing countries only passively participate in global governance.

(3) The Initiative would promote China's industrial restructuring and upgrading and enhance the international division of labor. In the past, China has undertaken a large number of low-end industries from developed countries. As domestic labor costs continue to rise in recent years and move towards the top of the industrial chain, some low-end industries need to be transferred to developing countries with lower factor costs. The implementation of The Belt and Road Initiative would help to digest excess capacity in domestic competitive industries and promote the transformation and upgrading of the domestic industrial structure. At present, China's steel, cement and other traditional industries have accumulated huge excess capacity while the domestic infrastructure is becoming saturated. How to digest the excess capacity become an urgent problem. These excess capacity with market competitiveness and labor-and-resource-intensive capacity are exactly what the countries along the Belt and Road need. China could rely on the construction of the Initiative to achieve complementarity of the industrial capacity with the countries along the routine and solve domestic excess capacity as well as the development shortage problems of other countries. In the process of economic and trade cooperation, Chinese enterprises can also take advantage of capital and technology to lead the regional international production division system, occupy the high-end link of regional value chain, and enhance China's international division status. The cooperation of international capacity and infrastructure investment with countries along the routine will gradually promote the diversification of China's foreign exchange reserve investment and improve the yield of China's overseas investment.

(4) The Initiative would promote local currency settlement and RMB internationalization. In recent years, the RMB settlement of cross-border transaction increased significantly. More and more countries are willing to trade settlement in RMB and RMB offshore bond issuance continues to rise. Some countries also reserve the RMB

as foreign exchange reserve asset. The implementation of the Initiative is conducive to economic and trade exchanges and monetary cooperation between China and the countries concerned. Furthermore, it would be good for establishing offshore RMB financial center in the countries and expanding the scope of the use of the RMB thereby enhancing the internationalization of the RMB.

4. The Transformation and Development of China's Opening Economy

The Belt and Road Initiative based on the foreign investment, which will drive the output of China's equipment, services, technology, standards, monetary and cultural. Under a new round of reform and opening up strategy, the development center and strategic positioning in China's coastal and inland area is different. The current plan is designed to strengthen the relationship between neighboring countries, to achieve peripheral diplomacy. Exploring the new path and new mode of China's opening up policy through realizing industrial transfer by balancing regional development, fostering an opening situation that can lead the cooperation and competition of the international economy and promoting «Bringing in» and «Going global» strategy, nurturing and bringing along the new achievement of regional development and improving the open economic system of mutual benefit and win-win situation. The Belt and Road Initiative is an important opportunity for China participating in global economic governance much more deeply.

At the international level, the accelerating development of regional economic integration and trade in services has become the focus of global competition and cooperation, facilitation and liberalization of investment and trade and the intensification of global economic competition are the main characteristics of change. At the domestic level, using opening policy to promote reform, development and innovation, focusing more on the balance of domestic development, be more positive are the three trends for future policy-making. Besides, the new developing modes includes the online-offline integration, the service and commodity trading integration, the investment integration in service and manufacture industry, especially the Shanghai FTA construction, the strategic layout of «The Belt and Road» and the new round of «Going out» are both the new trend and opportunity faced by the Chinese opening economy.

5. Historical Opportunity and Practical Significance of The Belt and Road Initiative

The Belt and Road Initiative is a significant strategy under the background that our domestic economic development is stepping into

the «new normal» situation and facing the new situation of international development, which provides a new way of thinking the construction of new opening economy. With the rapid development of global economic integration, the world's trade and investment patterns are constantly adjusted. However, the domestic economy is in a critical stage of transformation and upgrading, we should constantly enhance the vitality of development and cooperation potential. The Belt and Road Initiative, as an important strategic layout, provides a strong guarantee to promote the integration process of Asian and the world economy. The Belt and Road Initiative is an all aspect development that includes the economy, agriculture, culture and politics. It is the road leading to Community of Common Destiny, an upgraded version of the road of socialism with Chinese characteristics, the core power to achieve the Chinese Dream.

УДК 338.1

Włodzimierz OLSZEWSKI*

INTERNET W ŻYCIU CODZIENNYM OSÓB STARSZYCH W SPOŁECZNOŚCIACH LOKALNYCH (ANALIZA PRZYPADKU SŁUCHACZY UTW)

Rewolucja technologiczna, globalizacja, przemiany kulturowe i społeczno-gospodarcze tworzą nowe podziały współczesnej cywilizacji. Dla funkcjonowania w ponowoczesnym świecie niezbędne są kompetencje medialne, zdobywane w nowym modelu edukacji, odchodzącym od przyjętych dotąd tradycyjnych i instytucjonalnych form na rzecz edukacji nieformalnej i pozaformalnej.

Przyczyn rosnącej popularności LLL (Lifelong Learning) można zapewne dopatrywać się w teoriach kapitału ludzkiego, które głosiły między innymi, że «inwestycje w edukację mierzone długością czasu kształcenia i jakością nauczania pozostają w związku przyczynowym z tempem rozwoju społeczno-gospodarczego oraz indywidualną pomyślnością ludzi»[1].

Koncepcję całościowego uczenia się jako współcześnie naczelną ideę edukacyjną charakteryzuje przenoszenie punktu ciężkości z

* **OLSZEWSKI Włodzimierz** — Dr., Rector Uczelnia Jana Wyżykowskiego, Polkowice, Polska, rektorat@ujw.pl

instytucji edukacyjnych (nauczanie) na jednostki (uczenie się), upodmiotowienie uczestników i postępująca autonomizacja procesów uczenia się (samokształcenie, samouctwo) z wykorzystaniem IT.

Globalizacja oznacza, że w odniesieniu do skutków niektórych mechanizmów nie istnieje możliwość nieuczestniczenia w przemianach, które niesie nowoczesność, a jej związek z lokalnością przybiera charakter wielu dogłębnych transmutacji dotyczących istoty życia codziennego [2].

Jak słusznie zauważa M. Malewski «Oto na naszych oczach odczarowaniu ulega system instytucjonalnej edukacji dorosłych, a jego desakralizacji towarzyszy postawienie w centrum uwagi uczenia się jako składowej ludzkiej codzienności» [3].

Codziennosc jest zawsze «czyjaś» lub przez «coś» się uobecnia oraz ma swoje konsekwencje w strukturze i wymiarze czasu. Można stwierdzić, że nie tylko narzuca gotowe rozwiązania na układ każdego dnia, ale również odciska się na indywidualnej biografii.

Życie codzienne to z jednej strony najbardziej oczywista, obecna w bezpośrednim doświadczeniu, najbardziej realna, narzucająca się naszej percepcji forma bytu, ale to także możliwość wejścia w intersubiektywny świat podmiotów otaczającej rzeczywistości.

Jednym z takich światów jest świat mediów (w tym neomediów, rozumianych jako media interaktywne), w którym «zanurzony» jest współczesny człowiek. Media pełnią m. in. funkcje: informacyjną, kulturową i edukacyjną, będąc ważnym czynnikiem rozwoju osobowego.

Kategorie codzienności, edukacji i mediów są ze sobą powiązane i tworzą szeroki, wieloaspektowy i złożony obszar badawczy. Populacją, która wzbudza w ostatnim okresie czasu szczególne zainteresowanie badaczy są osoby starsze. Prognozy demograficzne pokazują, że o ile na koniec grudnia 2013 r. ludzi w wieku 65 lat i starszych było w Polsce 14,7 %, to w roku 2020 będzie to 18,9 %, w 2035 — 24,5 %, a w roku 2050 już 32,7 %. W województwie dolnośląskim będzie to odpowiednio: 14,9 % (2013), 20 % (2020), 25,1 % (2035) i 33,5 % (2050) [4].

Jak widać z powyższych danych na Dolnym Śląsku prognozowana liczba osób starszych jest wyższa niż średnia krajowa, co stawia nasz region w prognozie na 2050 r. na 8. miejscu (po województwie opolskim, świętokrzyskim, podlaskim, śląskim, łódzkim, lubelskim i zachodniopomorskim) razem z podkarpackim.

Celem autorskich badań jest diagnoza dotycząca udziału internetu w życiu codziennym słuchaczy wybranych UTW w ośrodkach wiejskich i małych miastach (20-70 tys. mieszkańców) w północnej części województwa dolnośląskiego. Jest to forma kształcenia całożyciowego

oparta o dobrowolną aktywność edukacyjną osób starszych, skupionych w podmiotach zwanych uniwersytetami trzeciego wieku, działających w ramach stowarzyszeń i fundacji, szkół wyższych, ośrodków kultury, bibliotek i innych formach organizacyjno-prawnych, których jest w Polsce przeszło 500, a na Dolnym Śląsku 42.

Badania przeprowadzono wśród 70 słuchaczy UTW we wsi Rudna, która do 1945 r. posiadała prawa miejskie i liczy ok. 1700 mieszkańców oraz w Polkowicach, zamieszkałych przez ok. 23 000 osób (północna część województwa dolnośląskiego). W badaniu przyjąłem metodę sondażu diagnostycznego, a jako narzędzie zastosowałem autorski kwestionariusz ankiety.

Badania stanowią część szerszych badań dotyczących problematyki aktywności osób starszych w czasie wolnym w społecznościach lokalnych i budowania kapitału społecznego w ponowoczesnym świecie.

Z uwagi na ograniczone ramy niniejszej publikacji przedstawiam główne wnioski wynikające z mikrobadań:

1. 44 % respondentów uznało za bardzo dużą i dużą przydatność internetu w życiu codziennym, wobec 13 %, która wskazała na małą i znikomą przydatność.

2. Główne cele używania internetu przez słuchaczy to: pozyskiwanie różnorodnych informacji (28 %), wykonywanie przelewów, opłat (18 %) oraz serwis informacyjny (obok radia i TV) — 11 %.

3. Aż 58 % respondentów korzysta z internetu codziennie (42 % do ok. 1 godz. i 16 % codziennie po kilka godz.). 31 % badanych raz na kilka dni.

4. Badani rzadko korzystają z internetu mobilnego. Aż 52 % wcale nie korzysta, a 37 % korzysta rzadko.

5. Wykorzystanie internetu nie osłabia relacji oraz nie wpływa negatywnie na uczucia, emocje czy działania.

Dla kogoś, kto różnorodne relacje, uczucia i zachowania kształtował w tradycyjny sposób, korzystanie z internetu, sieci społecznościowych nie stanowi zagrożenia.

6. Dla aktywności edukacyjnej seniorów kluczowe jest motywowanie, stymulowanie potrzeb i rozwijanie kompetencji korzystania z Internetu, wskazując korzyści wynikające z korzystania z Internetu przez osoby starsze.

7. Efektywne zwalczanie cyfrowego wykluczenia osób starszych wymaga zaangażowania wielu podmiotów, a samorządy lokalne winny wspierać różne oddolne inicjatywy.

8. Projektując różne działania edukacji medialnej warto pamiętać o kompetencjach informatycznych (twardych), ale przede wszystkim o

kompetencjach informacyjnych (miękkich), tj. edukacji do mediów. Korzystanie z nowoczesnych technologii nie powinno być celem samym w sobie, ale środkiem do poprawy jakości życia i aktywizacji osób starszych.

Bibliografia

1. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2008/C257/11) z dnia 9.10.2008 r.
2. Giddens A., Nowoczesność i tożsamość. «Ja» i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007.
3. Małewski M., Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice, Wyd. Naukowe DSW, Wrocław 2010.
4. Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014.

УДК 338.24

Yuriy SAFONOV*
Uliana KHARYNA*

CHINA'S EXPERIENCE AS A GUIDELINE FOR ATTRACTING FDI INTO UKRAINIAN ECONOMY

Abstract. This article aims at drawing similarities between the economies of the People's Republic of China and Ukraine and using Chinese experience as a guideline for developing national investment potential.

Nowadays, the People's Republic of China (PRC) is one of the most attractive destinations for foreign direct investments, as all countries are actively involved in investment relations with it. As of 2015, the volume of the injected FDI is 135,61 billion dollars with a forecast of the further increase in 2016 [9]. Even though China faces a significant challenge of foreign capital outflow, it is still powerful and its economy attracts multi-billion investment projects. For this reason, it is critical to take a closer look at the investment-related experience of the country and speculate on the ways to turn it into a guideline for benefitting the economy of Ukraine by crafting ideas to launch

* ***SAFONOV Yuriy*** — Doctor of Economics, Professor, Academy of Economic Sciences of Ukraine, Kyiv National Economic University named Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, sum1971@inbox.ru

* ***KHARYNA Uliana***— teaching assistant, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, uliana.kharyna@gmail.com

initiatives for inviting FDI into the domestic economy. That said, the objective of this paper is to draw the lines between the economies of China and Ukraine and identify the intersections, which might be helpful for boosting Ukraine's economic development by introducing a China-like model of raising funds.

To begin with there are numerous factors contributing to the attractiveness of the Chinese economy such as cheap but high-skilled labor, vast industrial potential, favorable policy of the Central Bank, macroeconomic and financial stability with the exception of recent capital outflow, advantageous legislation as well as flexible taxation regimes and the existence of special economic zones [7, p. 10—11]. At the same time, business environment in the PRC is characterized by excessive bureaucratic hurdles, common conflicts of interests, high level of corruption, violations of confidentiality, and unclear legislative frameworks, which are too intricate regardless of the opportunities they guarantee to foreign investors [5]. Taking a closer look at common investment bottlenecks of the Chinese economy, it is evident that there are some similarities with the Ukrainian investment environment, as it is featured by extreme severity of corruption, especially at the highest level and excessive bureaucratic procedures as well as ambiguous and contradictory legislation aimed at regulating investment and property relations [3, p. 9]. Therefore it is imperative to answer the following question: if the challenges are identical, can the Chinese model be applied to addressing them and developing Ukraine's investment potential?

To properly address this question, it is paramount to be aware of the specificities of investment regulations in both the People's Republic of China and Ukraine in order to identify the gaps that could and should be filled. To begin with, the primary peculiarity of the Chinese investment environment is the existence of a division of industries into several blocks — those prohibiting, restricting, permitting, and encouraging the injection of foreign investments. For example, environmental protection and high-tech projects are encouraged, media, financial services, and mining are restricted, while culture, sports, education, entertainment, and some scientific projects are prohibited [2, p. 24-25]. In fact, China is overprotective when it comes to estimating the business surrounding of the country. However, it can be easily explained by the current transition from the quantitative growth of FDI volume to qualitative, i.e. attracting funds into the sectors lacking adequate financing.

Another specificity of the PRC's environment is the so-called tax holiday — the reduction or exemption of corporate income tax for

foreign investors for the period of five to ten years or even the overall duration of operation based on the sector of operation and the nature of an investment project. For instance, software and IT enterprises are granted five years of tax holidays, infrastructure and environmentally friendly technologies projects are entitled to six years of the tax break, and IC production projects are characterized by ten years of tax exemption. This preference is granted starting from the first profit-making year. Moreover, it is essential to note that forestry, animal-husbandry, fishery, and agriculture projects are entitled to either tax exemption or 50 % reduction for the general duration of the project [8, p. 5].

As for Ukraine, the situation is different. First of all, there is no strict division into permitted and restricted industries for injecting foreign capital. Nevertheless, publishing activities, owning agricultural lands and manufacturing carrier rockets are prohibited [3, p. 9]. In addition, some projects such as insurance companies and television are subjects of strict governmental regulation [1, p. 3]. Moreover, there are numerous tax incentives granting tax reduction or exemption, e.g. special VAT regime for the most qualified agriculture manufacturers, IT production, mining, and electricity produced from renewable energy resources [1, p. 3]. Finally, unlike China, the process of setting up a foreign enterprise is simplified, as there is no strict or lengthy permit process. More than that, Ukraine's investment environment operates under the so-called silent consent rule. According to it, if the authorities do not respond to a properly submitted application within a specified period (usually 30 days), and applicant is allowed to start a business without a permit, even though it is recommended to obtain one [3, p. 9; 6, p. 120].

Based on the facts mentioned above, the key differences in regulating investment activities in China and Ukraine are insignificant. Instead, what matters is the stage of economic development and the country's economic potential. As it was stated above, PRC attracted almost 140 billion dollars in 2015. Ukraine, on the other hand, managed to receive 4 billion dollars. It is a spectacular increase compares to 411 million dollars obtained in 2014 [10, p. 60]. However, there is still a lot of work to do. Nowadays, the demand for foreign investment exceeds 20 billion dollars necessary for conducting in-depth structural reforms and reloading domestic economy. It means that the country is in need for quantitative growth of the attracted FDI volume. This strategic objective can be achieved by following China's path of developing investment potential and boosting growth. First of all, the state should become actively involved in the process of

attracting foreign capital. Significant attention should be paid to overcoming the challenge of corruption. Even though PRC is as well known for corruption at the highest level, its magnitude is not as impressive as in Ukraine.

Still, the solution to the current lack of foreign financing can be found in historical retrospective and the initial stages of China's investment development. The primary emphasis should be put on cautious encouragement, which was a common practice in PRC during 1984-1991, and active encouragement popular during 1992—1996. The idea is to be aware of the potentially promising or threatening projects. Because in most cases, foreign entities are set up under the 'silent consent' rule, it means that the state is ignorant and does not investigate their potential activities. Based on the drawn recommendation, the state should encourage IT and renewable energy projects. Even though they are stated among those entitled to tax exemption, in order to benefit the national economy, it is advisable to control their operations and determine the necessary timeframes for similar exemptions, i.e. once they are making enough profit, VTA can be reduced instead of being totally exempted.

As for now, the functions of reviewing investment projects and designing investment policy are carried out by the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. However, it is essential to note that up to 2015, this role was granted to the State Agency for Investments and National Projects of Ukraine, but it was put into liquidation. Nowadays, there is no significant need for creating a new agency. Instead, it is crucial to concentrate on developing a comprehensive investment policy, which would address the needs and potential of regions. In addition, the creation and support of localized centers responsible for reviewing investment projects, as it was adopted in China during the phase of active encouragement, is as well advisable in order to guarantee strict control over foreign investors as well as protect their rights [4, p. 15]. More than that, local centers could be divided into departments based on the industries and sectors of operation. Furthermore, during the specified period, the Chinese government gave preference to powerful investors with large shares of overseas markets. Because Ukraine possesses vast labor resources, they might be involved in manufacturing. In case if a potential investor is a powerful entity with a growing demand for its products, this step is recommended, as the supply, i.e. manufacturing, would constantly boost solving the problem of unemployment. Finally, it is vital to invest in IT startups. As for now, Ukraine is a homeland to numerous outstanding ideas that are presented at

International Consumer Electronic Shows every year. Because, for the most part, they face the challenge of inadequate funding, they are launched abroad, especially in the Silicon Valley in the United States, and benefit foreign economies.

To sum up, nowadays, Ukraine experiences significant economic hardships connected to political and social instability. Nevertheless, there are some potential ways to handle this problem by following the path of the People's Republic of China, especially ones it took during the early stages of development. That said, in order to boost investment activities, it is advisable to review investment policy with the aim of designing a comprehensive approach to regulating this sphere of economic relations. The emphasis should be put on cautious but active encouragement of foreign projects, i.e. making maximum effort to individualize an applicable tax framework in order to satisfy the needs and opportunities of both investors and regions.

References

1. Deloitte. (2016). Ukraine taxation and investment. Retrieved from <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-ukraineguide-2016.pdf>
2. Doing business and investing in China. (2013). Retrieved from http://www.pwccn.com/webmedia/doc/634940150734265198_iic_full.pdf
3. Doing business and investing in Ukraine. (2013). Retrieved from https://www.pwc.com/ua/en/survey/2013/assets/ukraine_doingbusiness_2013.pdf
4. Garcia-Herrero, A., Xia, L., & Casanova, C. (2015). Chinese outbound foreign direct investment: How much goes where after round-tripping and offshoring? Hong Kong, China: BBVA.
5. IBP. (2015a). Doing business and investing in China guide: Strategic, practical information and contacts. Washington, DC: International Business Publications.
6. IBP. (2015b). Ukraine investment and business guide: Strategic and practical information. Washington, DC: International Business Publications.
7. Tan, K. G., Yuan, R., Yoong, M., & Yang, M. (2014). Annual analysis of competitiveness, simulation studies, and development for the Greater 34 Chinese economies. Singapore: Asia Competitiveness Institute.
8. The People's Republic of China: Facts and figures — 2015. (2015). Retrieved from http://www.pwccn.com/webmedia/doc/635671281131435071_cn_tax_facts_figures_2015.pdf
9. UNCTAD. (2016a). World Investment Report 2016: Annex tables. Retrieved from [http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World %20Investment %20Report/Annex-Tables.aspx](http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx)

10. UNCTAD. (2016b) World Investment Report 2016: Investor nationality: Policy challenges. Retrieved from http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2016_en.pdf

УДК 330.34(477)

Lidiia SHYNKARUK*
Iryna BARANOVSKA*

SOME COMPONENTS OF THE DEVELOPMENT STRATEGY OF UKRAINE

Abstract. The approaches to the doctrine of long-term development of Ukraine, considering realities of functioning national economy, are substantiated. It is proposed diversification of Ukraine's economy to realize by two directions: through the modernization of traditional sectors and infrastructure and active transition to knowledge-intensive non-raw sectors of production and services.

At present, the transformation of existing global system of economic and political relations is underway. For Ukraine's economy this generates new challenges though, at the same time, reveals new opportunities—to identify new strategic economic priorities and drastically change the model of economic development of the country. Ukraine yet again finds itself at the interception of development trajectories and by constantly postponing the implementation of the strategic objectives of the state would feel extremely dire consequences of non-systemic reforms, technological underdevelopment of the domestic economy, populism and legal nihilism. Ukraine must become a highly organized country that would create conditions for sustainable development and offer a wide range of opportunities for individual development. This will increase the sense of justice and social solidarity, and public confidence.

Researches, that are associated with determination of ways to achieve the long-term growth on qualitative basis taking into account

* **SHYNKARUK Lidiia V.** — Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Professor, Doctor of Economics, Head of Department Production and Investment Management of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, lidia_shyn@ukr.net.

* **BARANOVSKA Iryna V.** — Candidate of Economic Sciences, Senior Research Fellow, Department of Economic Growth and Structural Changes in Economy, Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, irina.baranovsky@gmail.com.

global trends and the current realities of Ukraine's economy requires deepening. The final goals of economic reforms should be a significant increase in welfare of all Ukrainians over the next 10 years, an effective protection of their fundamental rights and freedoms, forming of numerous and powerful middle class in Ukraine.

During 2003—2008 GDP grew on the average of 7 %, international reserves increased from 0 to 38 billion dollars, quarterly budget revenues increased from 20 to 60 % [3]. Growth was achieved by increasing of world prices of our export raw materials (metals, grains, sunflower oil, nitrogen fertilizers) in almost three times. In late 2008, when foreign markets and raw materials prices fell, the global crisis has brought to Ukraine almost twofold decrease prices of raw materials, deficit of foreign credits and escape of domestic and foreign investors. The main reason of reducing GDP is investment in real estate, not technology; banks and trade, rather than in manufacturing; in imports and not in domestic production; in current consumption, not in future capacity.

Renovation of growth has been during 2010—2011. Raw materials markets rose — impact of anti-crisis programs of the US, Europe and Japan. Jump of raw materials prices in 1.5 times made it possible to restore currency inflows, supporting the exchange rate of hryvnia, budget and to increase international reserves. And in 2012 there was recovering of raw recession.

Macroeconomic indicators in Ukraine have reached critical values in 2014—2015: GDP of Ukraine decreased by 17 % is the worst result for 25 years. GDP decreased from 180 billion dollars in 2013 to 130 in 2014 and to 90.5 billion dollars in 2015; Ukraine became one of the poorest countries in the world by GDP per capita (below 2000 dollars, which is equivalent to the poorest countries in Africa); GDP per capita PPP in 2008-2015 changed from 8.42 to 8.71 billion dollars; average salary in 2015 was about 200 dollars; real income of the population decreased on 35 %; total inflation rate close to 79 %, the highest since the introduction of the national currency; national currency lost about 2/3 of its dollar value; external debt exceeded 130 % of GDP. Raw material economy, which does not create high value added, has no resources for its maintenance.

In 2015, the country faced a significant budget deficit, growing external debt, hryvnia devaluation, inflation at 45 % and 11 % recession. Also, the country has experienced the greatest banking crisis as a result of which the third of financial institutions withdrew from the market, 30 % of deposits in the local currency and more than 40 % of deposits in dollars were lost.

Instead of searching for domestic economic sources that would stimulate entrepreneurship and innovation and result in growth of competitiveness, Ukraine favored debt funding to close off gaps in macroeconomic and financial structures. Vision of Ukraine's development should be harmonized with international strategic documents and consider the current situation in Ukraine, starting level, conditions for development and national interests.

Along with the radical reform of the tax system with the view of encouraging investment and innovation, decentralization of public finances and creation of sound financial basis for the local self-governance, addressing the issues of Ukraine's external debt shall provide for implementation of strategically oriented development policies in modern sectors of economy capable of producing high added value products and entering the most promising markets.

This will guarantee the availability of resources in such amount that the issue of external debt would, in principle, stop being the subject of discussion and turn it into purely technical instrument to stimulate development. To this end, the above mentioned key areas of strategically oriented development policies shall be the subject of open public dialogue involving government authorities responsible for these issues, influential business associations and civil society. Overall, this is the evidence that in Ukraine the issue of external debt is not simply the result of mistakes in foreign economic policies, though the sign of deep structural imbalances in Ukrainian economy formed in previous years as a result of erroneous ways of reforming in general. At the same time, it should be emphasized that in 2015 a lot was made to improve the business climate and promote deregulation of economy, administration of state-owned enterprises and to support exports. The fight against corruption though can not be called a success; law enforcement and fiscal authorities kept pressure the business that further worsened the investment climate in the country.

Indicative is the World Bank forecast that estimated the fall of Ukraine's GDP in 2015 at 10 % and kept the Ukrainian economy growth forecast in 2016 at 1 %. Mr. Chimyao Fan, World Bank Director for Ukraine, Belarus and Moldova, during presentation of the new economic survey and macroeconomic forecast for Ukraine, said: «We are now seeing the first signs of stabilization which came out at the end of the last year. And now we forecast that GDP could grow by 1 % in 2016 and by 2 % in 2017, « said Mr. Chimyao Fan [4].

However, the projected Ukraine GDP growth below 3 % in 2017 actually deepens the gap with the Western countries as the global

economy will grow at a faster pace. World economic growth this year is forecasted at 3 %. That is, the difference between living standards in Ukraine and the Western world continues to widen.

Development dynamics of the domestic economy are characterized by significant technological gap between its production structure and those of the EU. The resulting low factor productivity is the main reason for the low level income and living conditions. The expected harmonization of business environment in Ukraine and the EU could create opportunities for its technological approximation to these countries. This approximation will require significant investment resources that must be brought into the country to make capital expenditures in Ukraine to introduce modern technological solutions and ways of doing business.

Today the country is in a position where the possibilities of accelerated economic growth and further economic development will largely depend on the quality of public and market institutions which reform is necessary and mandatory prerequisite for the initial phase of reforms. As a part of the institutional reforms the priority should be given to accelerated improvement of the investment/business environment and identification by the state of conditions to attract investment.

To create a strong and competitive industry and restore the growth of jobs ,industrial policy should be aimed at: increase of productivity in manufacturing industry and related services; promotion of creation, growth and internationalization of small and medium enterprises (SMEs) that provide for 2/3 of employment in EU; development and active use of technologies, IT and new skills in international competition with China, Brasil, India and other growing economies on the markets of high-tech products; ensuring leading positions during transition to low carbon and resource efficient economy

Diversification of Ukraine economy will take place in the following two directions: modernization of traditional sectors and infrastructure and active transition to knowledge-intensive and non-raw materials production sectors and services. In traditional sectors with low redistribution (metallurgy, chemical industry, construction materials) — optimization and reduction of costs, adoption of plans to reduce energy and resources intensity by way of introduction of European energy and environmental standards along with appropriate financing, formation of investment programs to upgrade equipment and business processes, training of personnel and, thus, expansion of existing and development of new markets.

In terms of creating a new high-tech economy, it is necessary to ensure the development of a service economy based on ICT including

intellectual business services and creative sector, increase their impact the economy of the country including by strengthening the ties with enterprises of the real sector. The latter must base its activities on the development of modern databases that will increase their productivity and contribution of powerful ICT base into GDP growth in Ukraine. At the same time, the state should encourage efficient productions. State support should be given only in combination with effective system of monitoring its implementation.

Transition from model of adaptation of borrowed technologies to innovation model can be accelerated at the expense of introduction of the cluster approach with focus on integration of related activities, continuous training of SMEs in networks of knowledge and innovation, partnership between the state and business. It is necessary to remove the influence of the state on business and focus on horizontal policies to create framework conditions for its development: a transparent investment and competitive environment, infrastructure development, equal access of business, including SMEs to resources, markets and funding.

An integral part of accelerated economic growth is energizing of small and medium businesses that would allow to perform, primarily, social function, namely, to reduce unemployment in the country and increase volumes of production of unique and exclusive products that cannot be produced by large enterprises. SMEs are capable of forming strong development potential because they can create jobs relatively quickly, including jobs for workers laid off from large enterprises, they are flexible to new rules on the market, have high potential for the development of creative economy and are capable to compete on the global market.

Public understanding and support are the main arguments in favor of the success of reforms. Reforms are not viable if they are unpopular because they have to reach the general public, only then they will attest to the fundamental change. Hurting people all the time without showing them the ways out of this pain is a false solution.

References

1. Emerging Green Technologies for the Manufacturing Sector (2014). United Nations Industrial Development Organization UNIDO. Fraunhofer ISI/Fraunhofer IAO, Vienna. 71 p.
2. Foresight process — new future fields. Study on behalf of the German Federal Ministry of Education and Research (2009). Fraunhofer ISI/Fraunhofer IAO, Karlsruhe/Stuttgart. 140 p.

3. The data of State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. — Access mode : <http://ukrstat.gov.ua/>.

4. Ukraine: Economic Stabilization Signs Emerging, But Delay in Reforms Will Undermine Recovery and Adversely Affect the Population [Electronic resource] // The World Bank. — 2016. — 1st of April. — Access mode : <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2016/04/01/ukraine-economic-update-spring-2016>.

УДК 336.3

Gergana YORDANOVA*

SOVEREIGN DEBT REFORMING VERSUS HYBRID THREATS: THE CASE OF UKRAINE'S DEBT TO RUSSIA

Abstract. The present paper seeks to raise a few political questions on the current stage of Ukraine's debt to Russia within the context of contemporary Post-Soviet hybrid threats and its impact on national economy modernization and macroeconomic stabilization. It mostly focuses on the (geo)economical dimensions of the Ukrainian passive debt management process and its (geo)political and military implications to the relations with Russia. The aim is to begin drawing what are deemed to be some geopolitical coordinates of sovereign debt as a hybrid threat which is rapidly rising not only within the case of Ukraine's debt to Russia but also on the scene of modern national and international geopolitical and geoeconomical conflicts nowadays within the context of the worldwide debt crisis.

After the end of the Cold War and the shredding of the Iron Curtain the world has been challenged by various risks, threats and attacks in geopolitical aspect: terrorism and radicalism, climate changes, shifts in paradigms of governmental management, endless political reforms, ethnic and religious antagonistic contradistinctions, frozen and unfreezing (from time to time but always on the right geopolitically time) Post-Soviet conflicts, hybrid threats etc. Moreover, recent years have shown us undoubtedly how the last (hybrid threats) could be reframed in various new forms and lines. It also includes sovereign debt deals as part of the economic and financial security of the State under a record pile of global debt. The world has continued to borrow hand

* **YORDANOVA Gergana Dimitrova** — Dr., PhD, Visiting lecturer, G.S. Rakovski National Defense College Bulgaria, expert, Bulgarian National Bank, Sofia, Bulgaria, g.yordanova@yahoo.de

over fist since the global financial and economic crisis beginning adding nearly \$60 trillion since 2007 in the process of pushing the worldwide debt load to \$200 trillion, or nearly three times the size of the entire global economy. Thus, the complexity of the challenge of sovereign debt regular payments has also been brought to line in the era of macroeconomic imbalances combined with political and military conflicts.

Nowadays, issuing debt for payout of current budget deficit in the public sector is neither a bad governmental behavior nor a short-sighted financial and risk management model for generating a higher level of financial and economic security. On the contrary, prudent policy of budget deficit financing via sovereign debt issuance promotes economic growth and development and produces a value added in economy and international geo-economics relations. Last but not least, prudent sovereign debt policy plays a role in dismantling macroeconomic asymmetries and imbalances between different sovereign countries, state entities and military-political unions respectively. Besides, sovereign debt is used as a non-conventional instrument for risk modelling within the Third Wave of Security that leads to security economization.

Despite what is the above-mentioned, non-controlled rising of current credit exposures and assuming financial obligations beyond sovereign states' financial capabilities creates real risks for systematic shocks in financial security, as well as for the national security system. The importance of the sovereign debt's stability for the financial system's stability increases also due to the increased scale of the international financial markets and the increasing diversification of investment instruments traded at it (especially derivatives, swaps and futures). Financial collapse is the most frequent systematical event of that type. It is being in various sectorial (vectors) modifications: devaluation of national currency unit and currency crisis, fixed currency rate settlement mechanism, gold, precious metals and foreign currencies reserves minimization, seigniorage losses, domestic/international lending facilities reduction, worst balance of trade (net exports) and worse balance of payments, liquidity crisis and finally — insolvency. The lastly leads to declaring a moratorium on regular interest and maturity redemptions which means a total loss of financial sovereignty.

In case of a systematically important event as a financial collapse, for example, logically a collapse of the present economic model ensues. Replacing one political and economic regime with another generates risks and threats. Therefore, accumulation of

(over)indebtedness should be defined as a significant systematic event (systematic shock) that threatens the smooth functioning of the public finance and national security system, including the defense and military sector. Taking into account the anthropocentric system as a factor, (over)indebtedness generates risks for the financial and economic security of the sovereign. At the same time, (over)indebtedness requires the adoption of new, wide and complementary identifying risk classification in experimental security science. For example it could be as following: energy risk (energy security), cyber risk (cyber security), military risks (military security), environmental risks (environmental security), transformation risk (transformational security) and information risk (information security). Hereof, sovereign debt risk, sovereign debt security respectively, is undoubtedly an important element of economic, financial and national security with a synergetic effect of highest intensity.

Given the unreasonable increase of geopolitical and geostrategic ambitions by some states, one can consider that sovereign debt appears as a form of latent, implicitly acting financial slavery and a means of colonial exploitation at the beginning of the 21st century. In this situation, the sovereign state-borrower becomes a vassal of its lender, the financial feudal, figuratively.

An illustration of such an paradigmatic case with large quantitative alterations is the current situation with Ukraine's debt to the Russian Federation and its indefinite unilateral moratorium on any payments of the Russian debt (\$3 billion bond issue since 2013 with reached maturity in December 2015) as a response to Moscow's unwillingness to find compromise on debt restructuring. On one hand, there is a payment and settlement problem of the borrower to its lender due to enormous macroeconomic imbalances and huge budget deficit (an insolvency at a next stage, perhaps). On the other hand, there is a geopolitical case of two States (a major central-placed, dominating sovereign entity and a minor semi-peripheral dominated sovereign entity in a multi-polar, multi-centric world) settled in the broad patterns of a military and political conflict for (sub)regional influence and superiority. Moreover, for political autonomy and economic independence, too. Thus, the dominating power (the major pole) balances its interests and the dominated one (the minor pole) orbits around the first one. Notwithstanding the foreseeable geopolitical and military supremacy of the Russian Federation for a long time, the shifts in power of the Ukrainian State change the geopolitical architecture in the region for the time being. In addition, it generates

new political formats and innovative approaches for a decision making governmental policy as well as for solving a trivial economic theoretical problem by virtue of hybrid geopolitical measures and correlates.

What was the detailed assault pattern followed in the Ukrainian debt case — in terms of its «geo-economical and geopolitical composition», or «texture», so to analyze? Was there only one well-coordinated economical attack and «assault»? Or was there a civil-military strike beforehand? Or after hand, perhaps? Fascinatingly, what seems to have taken place was the progressive unfolding of a strongly hybrid action — Moscow is the large and generous pole which formally lends funds to its smaller geopolitical brother-pole Kyiv, but informally the first executes its strategic targets for regional influence over the second by virtue of quiet asymmetric warfare (money lending). Thus, due to the investment operations described above Putin's Russia put its hands on the financial agenda of

Yanukovych's Ukraine and predetermined the theater and shift of political centers in the Crimean Peninsula in 2014 for the annexation of the latter.

Undeniably, «Sovereign Debt War» like «Gas War» (typical one for the Russian — Ukrainian geopolitical relationships) goes ahead of «Territorial War» and real combats for the Crimean Peninsula's annexation. Thus, Ukrainian Sovereign Debt becomes a means for colonial exploitation, regional and sub-regional domination. Obviously, the debt is going to be among the expensive exchange coins that will be traded in the war and military actions in the region for decades.

The extensive and cumulative research of the basic theoretical postulate described above briefly builds up the framework of multifactorial geo-economic appearance of sovereign debt in the 21st century. It brings a vision of a new mental model of modernization and changes the paradigm of governmental management.

References

1. Christie, P. Ukraine's fate no one cares. *European Economic Bulletin*. June 2014.
2. Deriglazova, L. Asymmetric character of Contemporary Conflicts. *Geopolitics Magazine*. 2010.

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСМІСІЙНИХ ІМПУЛЬСІВ КАНАЛІВ БОРГУ ТА БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ

Анотація. Досліджено можливості регулювання економіки через систему каналів фінансово-монетарної трансмісії. Обґрунтовано вибір «провідних» каналів поширення регулюючих імпульсів, якими з врахуванням економічних реалій визнаються канал дефіциту бюджету та борговий канал.

На тлі успіхів макроекономічної стабілізації української економіки нової актуальності набуває питання реалізації підходу збалансованого використання фінансово-монетарного впливу на економіку. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2016—2019 роки, та середньострокові прогнози розвитку світової економіки та економік країн-ключових партнерів вказують на актуалізацію державного регулювання економіки через борговий канал і канал дефіциту бюджету.

Серед каналів фінансово-монетарної трансмісії канал дефіциту бюджету та борговий канал є похідними від каналів доходів і видатків бюджету. Разом з тим, між похідними каналами трансмісії існує безпосередній взаємозв'язок.

У більшості країн з високим рівнем доходу, приватні інвестиції є основним трансмісійним каналом, через який фіскальні стимули впливають на економічне зростання [1]. Проте у країнах з низькими доходами основним каналом є факторна продуктивність. Таке припущення базується на характеристиках управління витратами державного сектора та загалом адміністрування у країнах з низькими доходами. Управління у цих країнах часто залишає бажати кращого [2]. Недосконале управління, очікувано, призводить до зниження ефективності інвестиційного каналу і збільшенні ефективності каналу факторної продуктивності у забезпеченні зв'язку між податково-бюджетною політикою і зростанням.

Хоча реакція приватних інвестицій на фіскальні обмеження може бути незначною, країни з низьким доходом, високим дефіцитом, можуть, тим не менш, виграти від скорочення нестійких

* АЛІМПІЄВ Євгеній Володимирович — д.е.н., професор кафедри економічної теорії ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, ev.alimpiiev@gmail.com

(непостійних) бюджетних дефіцитів, оскільки реагує факторна продуктивність, пов'язана з управлінням, що призводить до економічного зростання.

Формами залучення позикових коштів для фінансування витрат бюджету можуть бути випуск і розміщення державних зобов'язань, різноманітні позики. Фахівці сфери фінансової політики схильні вважати, що небезпеку для економіки представляє не дефіцит як такий, а джерела фінансування та природа дефіциту, які по різному діють на макроекономічні пропорції як через фінансові канали трансмісії, так і через монетарні канали.

Теорія міжчасового бюджетного обмеження передбачає, що поточна вартість державних запозичень для покриття бюджетного дефіциту та відсотки по них не мають перевищувати дисконтованої вартості майбутнього бюджетного надлишку від профіциту бюджету у фазі економічного підйому. У випадку надмірного обсягу державних позик зростає ризик невиконання державою узятих на себе боргових зобов'язань, що спричиняє підвищення відсоткових ставок з метою покриття надлишкових ризиків. Підвищення відсотків по державних позиках має два важливі наслідки.

Перший наслідок пов'язаний із тим, що надмірний дефіцит бюджету створює не очікувану, а дійсну загрозу неспроможності держави розрахуватись по боргах. Якщо інвестори переглядають імовірність неповернення державою боргу у бік підвищення, то ринкова доходність до погашення по них зростає, оскільки інвестори будуть вимагати вищої компенсації за ризик. Збільшення доходності призведе до зростання відсоткових платежів по державному боргу, і в якийсь момент може дійсно виявитися, що вартість його обслуговування є непомірно високою.

Другий наслідок надмірного збільшення дефіциту бюджету пов'язаний із подорожчанням кредитних ресурсів не лише для держави. Зростання відсотків по державних позиках збільшує відсоткові ставки за користування капіталом для приватного сектору, що, у свою чергу, скорочує інвестиції, сукупний попит і дохід. І навпаки, скорочення дефіциту здатне збільшити приватні інвестиції, відтак сприяти економічному зростанню. Це відбувається, зазвичай, за рахунок зниження поточних видатків державного бюджету, а не за рахунок зростання податкових надходжень чи скорочення державних інвестицій [3].

Ще одним інвестиційним наслідком падіння довіри до уряду у разі значного зростання дефіциту бюджету є посилення тенденції згорання інвестицій приватного сектору всередині країни і ви-

ведення капіталу за кордон. Окрім безпосередньої втрати частини інвестицій, як складової сукупного попиту і випуску, ця тенденція створює тиск на обмінний курс національної валюти. Додаткова пропозиція національної валюти приватним сектором без відповідного розширення пропозиції іноземної валюти створює небезпеку знецінення національних грошей. Причому, залежно від причин дисбалансів на валютному ринку, позитивний ефект стимулювання експорту в результаті знецінення національної валюти може виявитись незначним порівняно із формуванням нестабільності валютного ринку, що стримуватиме інвестиційну та економічну діяльність. І навпаки, скорочення дефіциту державного бюджету може збільшити внутрішні інвестиції через стабілізацію обмінного курсу, що відновлює довіру інвесторів і стримує чи навіть скорочує відтік капіталу [4].

Вплив дефіциту бюджету на макроекономічну рівновагу відбувається також через зміни у доходах і споживанні. При наявності бюджетного дефіциту зростають державні запозичення, обумовлені необхідністю фінансування дефіциту, відбувається вихід за межі міжчасового бюджетного обмеження; за таких умов економічні агенти передбачають у майбутньому збільшення податків і скорочення власних доходів у розпорядженні. Як результат — скорочення поточного споживання, обґрунтоване прагненням утримати на постійному рівні доход і споживання.

Вплив дефіциту бюджету на споживання спрацюватиме симетрично — скорочення дефіциту буде сприяти розширенню поточного споживання, сукупного попиту і випуску.

Бюджетний дефіцит також має вплив на реальну заробітну плату і ринок праці. Зростання дефіциту бюджету вимагає подальшого збільшення податкового навантаження, у тому числі, прямих податків, що у свою чергу спричиняє зростання рівноважної заробітної плати. Результатом може бути скорочення обсягу інвестицій, враховуючи, що співвідношення капіталу і праці на конкурентних ринках визначається заробітною платою. Отже, в межах теорії економіки пропозиції дефіцит бюджету буде мати негативні наслідки для економіки.

Вплив бюджетного дефіциту на макроекономічну рівновагу відбувається також через цінові чинники у разі активного використання емісійного джерела покриття дефіциту. Стримуючий ефект пов'язаний із інфляційними чинниками емісійного фінансування: розгортання інфляційних процесів підвищує рівень цін в економіці, діє як загальний дестабілізуючий фактор, руйнує економічні зв'язки. І навпаки, тенденція скорочення бюджетного

дефіциту свідчить про підвищення економічної стабільності держави, стимулює споживання та приватні інвестиції.

Результатами проведеного дослідження стали такі висновки та узагальнення.

Первинні канали фінансової трансмісії здатні ініціювати канали дефіциту бюджету та борговий канал. Це відбувається у разі незбалансованого застосування податкового каналу (каналу доходів) та бюджетного каналу (каналу витрат). Незбалансоване застосування первинних каналів, зокрема збільшення державних видатків бюджетного каналу у більшому обсязі, ніж відповідне збільшення доходів бюджету в межах податкового каналу, стратегічно спрямоване на стимулювання у обсязі більшому, ніж можливості збалансованого застосування первинних каналів фінансової трансмісії.

Дослідження доцільності заміни великого дефіциту бюджету зростаючим боргом, підводить до висновку, що політика фінансової консолідації є неефективною і спричинятиме радше негативні макроекономічні наслідки — з'являться більші надлишки приватних заощаджень (навіть якщо відсоткова ставка буде близька до нуля); економіка прямуватиме до глибокої рецесії, а дефіцити й борги при цьому скоротяться досить незначно. Крім того, надмірні монетарні стимули у цій ситуації самі по собі створюють додаткову загрозу економічній стабільності.

У оцінці взаємодії каналів дефіциту бюджету та державного боргу існують різні оцінки, що зумовлені різними підходами і зосередженням на різних аспектах такої взаємодії. Так, одним із важливих аспектів при оцінці консолідації, як комплексу заходів із вирівнювання доходів і видатків бюджету шляхом переведення дефіциту у борг, виступає ефективність взаємодії фінансових і монетарних заходів державного регулювання. Із врахуванням поточних і середньострокових перспектив розвитку української економіки та виходячи з переліку трансмісійних каналів, які фактично діють в українській економіці, перевагу має бути надано каналам дефіциту бюджету та боргу.

Література

1. Baldacci E. Growth, Governance, and Fiscal Policy Transmission Channels in Low Income Countries / E. Baldacci, A. Hillman, N. Kojo // IMF Publications. Working Paper, 2003. — № 03/237. — 38 p.
2. Gupta S. Governance, Corruption, and Economic Performance / S. Gupta, G. Abed. — IMF Publisher, 2002. — 64 p.

3. Von Hagen. J. Budgetary Consolidation in Europe: Quality, Economic Conditions, and Persistence / J. Von Hagen, A. Hallett, R. Strauch // Journal of the Japanese and International Economies. — 2002. — Vol. 16, Iss.: 4. — P. 512—535.

4. Hjelm G. Effects of Fiscal Contractions: The Importance of Preceding Exchange Rate Movements / G. Hjelm // Scandinavian Journal of Economics, 2002. — Vol. 104. — № 3. — P. 423—41.

УДК 330.1: 330.012.3

Тетяна АРТЬОМОВА*

СТАНОВЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ: ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Анотація. Досліджено зміст і закономірності становлення публічного сектора національної економіки як осередку моделі ефективної держави з урахуванням досвіду трансформувannya загальної моделі ринкового господарювання на рубежі XX—XXI століть.

Проблеми ринкової реконструкції економіки, підвищення добробуту населення і виходу на траєкторію сталого розвитку залишаються актуальними для України. Втім їх успішне вирішення значною мірою залежить від ефективності трансформувannya суспільного сектора, яка пов'язана з упорядкуванням відносин власності і управління в системі забезпечення суспільними благами. Результатом такої трансформації є розбудова моделі ефективної держави з підґрунтям у вигляді публічного сектора економіки.

Засади розвитку суспільного сектора національної економіки, її інституційного забезпечення знайшли відображення в роботах багатьох вітчизняних дослідників — Л. Антонюк, В. Базилевича, І. Бураковського, В. Вишневського, А. Гриценко, В. Гейця, В. Дементьєва, І. Малого, В. Мандибури, Т. Мельник, В. Мунтіяна, А. Поручник, О. Рогача, В. Тарасевича, А. Філіпенко, О. Яременко та інших. Проте, в науковій літературі досі майже не приділяється уваги закономірностям модифікації державного сектора економіки під впливом глобальних ринкових трансформацій кінця XX—початку XXI століть, пов'язаної зі становленням в розвинених країнах публічного сектора економіки. В економічній літературі публічний сектор економіки, як правило, ототожнюється з

* **АРТЬОМОВА Тетяна Іванівна** — д.е.н., головний науковий співробітник відділу економічної теорії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна, vobulimans85@mail.ru

державним сектором і традиційно розглядається як сукупність підприємств, організацій, установ, що перебувають у державній власності і керуються державними органами або призначеними ними особами. У зв'язку з невизначеністю базових засад суспільного життя розмитими виявляються орієнтири поступального господарського розвитку, а також його концептуальне оформлення у вигляді відповідних програм економічної політики.

Сучасний господарський лад України трактується як соціальна правова держава. Втім, у наукових колах давно ведуться дискусії про історичні долі нинішньої моделі соціальної держави, а в науковій і навчальній літературі сучасний господарський устрій часто характеризується як капіталістичний. У зв'язку з цим потрібно враховувати, що ринкові перетворення в кінці ХХ століття охопили не тільки країни традиційного соціалізму; істотним модифікаціям піддалися соціально-економічні та організаційні відносини в усьому світі, перш за все, у розвинених країнах Європи, в США і Японії, а також у Китаї й інших. Так, у 1990-і роки була переглянута пануюча в розвинених країнах патерналістська модель соціальної ринкової держави. Нове бачення місця і ролі держави в соціально-економічній системі впливало з осмислення досвіду реформування державного сектора в 1980–90-і роки, відомого під назвою «неоліберальної революції». Аж до кінця 1970-х років державні підприємства вельми успішно функціонували в Європі в різних галузях економіки — від транспорту і автомобільної промисловості до рекламної діяльності. Навіть в американському суспільстві, незважаючи на його традиційну прихильність ідеології індивідуалізму, активне регулююче втручання держави в соціально-економічні процеси стало сприйматися як необхідний стабілізуючий захід.

У цілому сукупні витрати держави (у відсотках до ВВП) в більшості розвинених країн досягли наприкінці 1970-х років значних обсягів: від 28 % у Японії до 57 % у Швеції і Данії. Однак, уже на той час явно позначилася неефективність низки державних програм, а на початку 1980-х років стало очевидним, що макроекономічна діяльність держави в ринковій системі господарства має свої межі. Відповіддю на кризові явища 1980–1990-х років стала хвиля приватизації, яка кардинально змінила панораму державного підприємництва і регулювання економіки в західному світі. Після ліберальної революції розвинені країни стали істотно відрізнятися за структурою і якістю суспільного сектора. Так, до середини 1990-х років Великобританія поряд з Люксембургом опинилася у числі країн СЕС з найменшою питомою вагою держсектора: його частка у виробництві і послугах скоротилася до 3 % валового внутріш-

нього продукту. На відміну від Великобританії, Франція, Італія, Португалія, Греція зберегли істотні масштаби (до 15 % ВВП) і вплив державної власності в економіці.

У нових умовах господарювання ефективність системи управління перетворилася на ключовий фактор економічної могутності держави. Внаслідок цього через бюджети розвинених країн продовжували перерозподілятися величезні суми доданої вартості. Вищесказане переконливо свідчило про те, що на рубежі століть в економіці розвинених країн відбувається становлення нового типу державного сектора. Його особливостями стало, з одного боку, скорочення частки державної власності і прямого втручання в господарські процеси; з іншого — розширення методів опосередкованого впливу держави на процеси суспільного відтворення і кругообіг сукупного капіталу. У 1997 р. у Доповіді Світового банку «Держава у світі, що змінюється» були позначені основні контури моделі ефективної держави як спадкоємиці моделі держави загального добробуту.

Найбільшою мірою проблема формування ефективної держави актуальна для України. Тим часом, основні положення зазначеної Доповіді не дають готових відповідей на такі запитання: як може набути сили держава, що звільнилася від основної частки своїх економічних активів унаслідок приватизації? За допомогою яких механізмів вона здатна демонструвати свою політичну, адміністративну і соціально-економічну ефективність і привабливість? Прояснити зміст трансформації моделей державного управління в розвинених країнах можливо, аналізуючи закономірності становлення публічного сектора економіки. Ключовою передумовою аналізу є те, що осередком моделі ефективної держави є публічний сектор економіки як організована сукупність сумісно-розділених відносин власності і управління в системі держава — корпоративний сектор. При цьому висока результативність функціонування держави досягається, зокрема, за рахунок ефективного управління корпоративними правами, перш за все, державними корпоративними правами.

В економічній літературі під корпоративним управлінням, як правило, розуміють систему взаємин різних груп акціонерів і менеджерів корпорації, що має на меті захист фінансових інтересів акціонерів (як частини інвесторів) від опортуністичної поведінки менеджерів. Разом з тим, такий підхід є однобічним: систему, яка відбиває складний взаємозв'язок відносин власності і управління слід розглядати ширше — в єдності її правової та економічної складових. У такому контексті управління правами й відносинами власності набуває характеру управління економічним потенціалом суспільства. Основу сучасної си-

стеми управління правами і відносинами власності становить управління корпоративними правами. При цьому система управління корпоративними правами в казенних підприємствах та об'єктах з відповідною державною часткою утворює ядро державного сектора — *державний сектор у вузькому розумінні* і повинна слугувати еталоном ефективної організації для суб'єктів бізнесу. Управління корпоративними правами, опосередковане управлінням державними корпоративними правами (і навпаки), становить основу функціонування *державного сектора економіки у широкому розумінні* — у формі публічного сектора. Отже, ефективне управління державними корпоративними правами, з одного боку, є складовою частиною загальної системи корпоративного управління; з іншого — обумовлює саму цю систему, спрямовує її на результативне функціонування, що дозволяє поєднувати прагнення компаній залучати інвестиції, раціонально використовувати ресурси, забезпечувати зростання вартості акціонерного капіталу з інтересами підвищення конкурентоспроможності національної економіки та добробуту населення.

Таким є внутрішній зміст моделі ефективного держави і її осередка — публічного сектора економіки як організованої системи сумісно-розділених відносин власності і управління. Критерієм практичного втілення такої моделі є становлення ефективного власника — відповідального господарського суб'єкта, що відрізняється інноваційною поведінкою, впроваджує на підприємстві ефективну систему корпоративного управління і високу корпоративну культуру, яка дозволяє об'єднати інтереси найманого працівника, корпорації і суспільства: сприяє глибокій реструктуризації виробництва, соціалізації економічних відносин, підвищенню конкурентоспроможності національної економіки. Система ефективного управління державними корпоративними правами сприяє оптимізації обсягів державної власності та функціонуванню державних підприємств як суб'єктів підприємницького типу. Одночасно виступаючи ініціатором становлення інноваційної системи корпоративного управління у ширшому просторі публічного сектора, держава отримує можливість активно впливати на суб'єктів і на процеси розширеного відтворення, ефективно залучати кошти до державного бюджету з подальшим їх розумним інвестуванням в соціально-економічні програми.

Тим часом недостатнє теоретичне осмислення трансформації моделей державного управління внаслідок ослаблення методологічних позицій причинно-наслідкового аналізу сприяло ціннісному вихолощуванню інститутів державно-приватного партнерства, соціальної відповідальності організації — зміцненню суспільних пріоритетів

економічної ефективності за рахунок послаблення принципів соціальної відповідальності. Глобальна фінансово-економічна криза виявила невідповідність такої форми ефективної держави законам становлення інформаційного суспільства. Посткризовий етап суспільного розвитку закріпив і посилив суперечливі тенденції.

Держава, позбувшись значної частини активів у ході масштабної приватизації і не відновивши їх адекватною системою сумісно-розділених відносин власності і управління, стала жертвою корпоративного захоплення і поступово стала втрачати орієнтири і важелі соціального господарювання. Про рух держави в бік капіталістичної моделі свідчать факти скорочення частки індивідуальних акціонерів у сукупному акціонерному капіталі в порівнянні з великими інституційними інвесторами; загострення проблеми поляризації доходів і зростання коефіцієнта Джині; поповнення верств бідного населення за рахунок представників середнього класу, нездатність держави ефективно реформувати систему надання суспільних благ у цілому.

Проблема соціальної невлаштованості та інфраструктурної недостатності найбільшою мірою проявляється на пострадянському просторі. Неувага до програм розвитку освіти, науки, культури, охорони здоров'я стала ключовим фактором витіснення національних економік на периферію світового суспільного життя. Гостро стоїть проблема реформування соціальної, транспортної інфраструктури, системи житлово-комунального господарства. Недосконалість виробничої інфраструктури в умовах поширення цифрових технологій і систем автоматизованого проектування загрожує деіндустріалізацією економіки. Втім, слабка результативність планів модернізації інфраструктурного та інших секторів економіки обумовлюється наявністю більш загальної проблеми становлення в Україні моделі ефективної інноваційної держави. Важливо враховувати, що повноцінно виконувати свою історичну інноваційну місію держава не може сьогодні не тільки в перехідних економіках, але й у розвинених країнах.

Виявляти закономірності становлення нової системи державного управління та реформування суспільного сектора економіки сьогодні належить усім країнам спільно, і Україна цілком здатна закласти інноваційні підходи на цьому шляху.

Література

1. Всемирный банк. Государство в меняющемся мире. Отчет о мировом развитии / Пер. с англ. — М.: Прайм ТАСС, 1997.

2. Геец В.О. будущем социального государства / В.О. Геец // Мир перемен. — 2013. — №4. — С. 88-103.

3. Гриценко А. Методологічні основи модернізації України / А. Гриценко // Економіка України. — 2011. — №2. — С. 4-12.

4. Стиглиц Дж. Ю. Ревущие девяностые. Семени развала. / Дж. Ю. Стиглиц. — М.: Современная экономика и право, 2005.

5. Супян В.Б. Американская экономическая модель: характерные черты и эффективность в начале XXI века / В.Б. Супян // США — Канада: ЭПК. — 2015. — № 7. — С. 3-25.

6. Артемова Т.И. Стоимость и цена: логико-исторический процесс формообразования / Т.И. Артемова. — К.: Основа, 2006.

УДК 330.341

Людмила БЕЗТЕЛЕСНА*
Ольга ПЛЯШКО*

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Анотація. Визначено специфіку людських ресурсів, концептуальні засади та детермінанти забезпечення конкурентоспроможності людських ресурсів у системі стратегічного управління національною економікою.

У сучасних умовах розвитку суспільства перед державами постає проблема забезпечення конкурентоспроможності як актуального способу успішно функціонувати і розвиватися. І хоча сама по собі конкурентоспроможність не є іманентною величиною і самоціллю, яка забезпечує соціально-економічний розвиток країни та її громадян, але вона є своєрідним критерієм адаптації до ринкових умов. Її забезпечення — це не просто набір декларативних важелів і заходів, а, в першу чергу, формування та розвиток конкурентних переваг, що забезпечує продуктивність функціонування та ефективність використання і перерозподілу ресурсів.

Стійкою конкурентною перевагою України, за даними міжнародних досліджень [2], є освічені людські ресурси. Тому їх повноцінне використання і розвиток, забезпечення конкурентоспро-

* **БЕЗТЕЛЕСНА Людмила Іванівна** — д.е.н., професор, завідувач кафедри трудових ресурсів і підприємництва, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна, ecoluda@ukr.net

ПЛЯШКО Ольга Степанівна — старший викладач кафедри економічної кібернетики, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна, plyashko@mail.ru

можності повинні стати пріоритетними завданнями у системі стратегічного управління національною економікою.

Специфіка людських ресурсів полягає в тому, що вони одночасно виступають і суб'єктом, і об'єктом, і каталізатором суспільних процесів і явищ. Якщо суспільна свідомість не буде налаштована на активність і необхідність розвитку, досягти бажаного економічного зростання і сталого розвитку національної економіки буде важко. Тому суспільна ідеологія, духовно-ціннісні орієнтири і традиції суспільства, активна громадянська позиція кожної людини формують базові передумови ефективності і розвитку, а завдання формування та забезпечення морально-ідеологічних, духовних, культурних потреб, можливостей і свобод людей є такими ж актуальними, як і формування та розвиток дієвого інституційного, соціального, економічного середовища і розбудова громадянського суспільства.

В означеному контексті концептуальними засадами забезпечення конкурентоспроможності людських ресурсів є орієнтація на потенціали людських ресурсів і врахування синергетичного ефекту їх взаємодії; спонукальність до необхідності усвідомлення людськими ресурсами важливості збільшення їх конкурентоспроможності; комплексність і міжгалузевість заходів у вирішенні проблем забезпечення конкурентоспроможності людських ресурсів; чіткі механізми взаємодії, координації, моніторингу та контролю дій виконавців.

Безпосередніми складовими, що формують конкурентоспроможність людських ресурсів, є об'єднані і синергетично підсилені потенціали: соціально-демографічний, освітньо-професійний, інтелектуальний, інноваційно-креативний, культурний, духовно-інформаційний. Змістовно соціально-демографічний потенціал визначає демографічні характеристики людських ресурсів, обумовлені соціальними факторами. Освітньо-професійний — стан і можливості економічної активності населення, рівень освіти, професійного вдосконалення, зайнятості та безробіття. Мотиваційний потенціал включає сукупність економічних, соціальних і психологічних показників стимуляторів та дестимуляторів конкурентоспроможності. Інтелектуальний потенціал зумовлений освітньо-професійними можливостями і, у свою чергу, визначає інноваційно-креативні здатності людських ресурсів. Він інтерпретується нами як здатність людських ресурсів створювати нові знання та інновації, а інноваційно-креативний — як здатність їхнього впровадження. Складові культурного потенціалу описують потенційні можливості, пов'язані із самовираженням, проявами

ціннісних орієнтацій і потреб, вмінням відповідати культурним зразкам або змінювати їх, особистою відповідальністю. Духовно-інформаційний потенціал характеризує можливості отримання актуальної і достовірної інформації, доступ до засобів зв'язку та інформаційно-комунікаційних технологій.

У результаті факторного аналізу [3] виділено узагальнюючі компоненти, що впливають на формування конкурентоспроможності людських ресурсів, та детермінанти її забезпечення (рис. 1).

Детермінанта можливостей середовища визначає вплив зовнішніх умов на розширення можливостей людських ресурсів і їх конкурентоспроможність. Детермінанта активності людських ресурсів — активізацію людських ресурсів до використання можливостей середовища і розвитку своїх потенціалів. Детермінанта мотивації передбачає формування мотивів, стимулів і гарантій до активності і розширення можливостей людських ресурсів. Визначає дію факторів зовнішнє середовище, яке включає як чинники макросередовища (міжнародні, політичні, соціально-економічні, правові, екологічні), так і чинники безпосередньо середовища регіону (ринкова інфраструктура; стан галузей народного господарства).

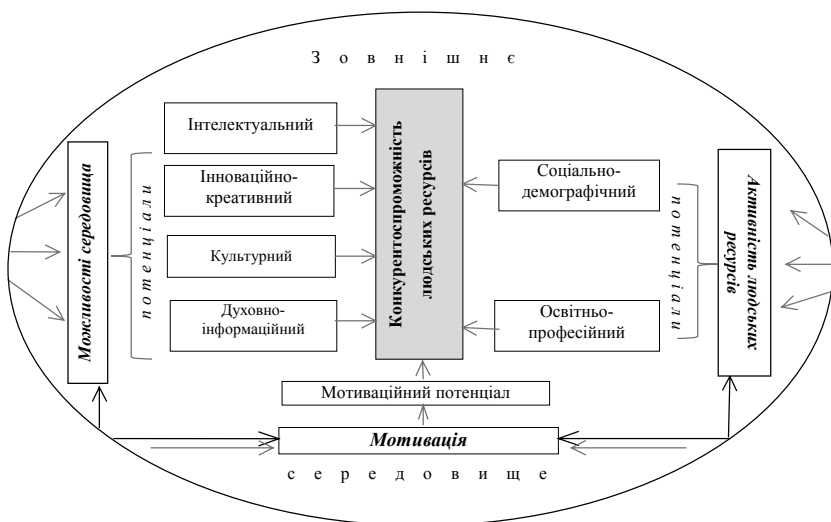

Рис. 1. Детермінанти забезпечення конкурентоспроможності людських ресурсів

Виділені детермінанти можуть слугувати об'єктивними орієнтирами актуалізації напрямів і заходів державної політики в системі стратегічного управління національною економікою.

Література

1. *Портер М.Э.* Конкуренция / Майкл Э. Портер; пер.с англ. — М. : Изд. Дом «Вильямс». — 2005. — 608 с.
2. The World Economic Forum [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. — Електронні дані. — Режим доступу: <https://www.weforum.org/> (дата звернення 01.10.2016). — Назва з екрана.
3. *Юськів Б.М.* Рейтингування регіонів України за конкурентоспроможністю людських ресурсів / Б.М. Юськів, О.С. Пляшко // Регіональна економіка. —2015. — №3(77). — С. 61–73.

УДК 336.02:336.22.477

Захарій ВАРНАЛІЙ*

ВПЛИВ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ-РЕГУЛЯТОРІВ НА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Вихід України на світовий ринок і включення її у глобалізаційні процеси, що супроводжуються загостренням суперництва з боку іноземних конкурентів та іншими ризиками, актуалізують проблему підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Конкурентоспроможність національної економіки — це здатність національних економічних суб'єктів витримувати конкуренцію на світових ринках завдяки створенню у країні таких умов господарювання, що забезпечують суб'єктам можливість підвищувати інноваційну активність й ефективність, а в результаті досягати високого рівня добробуту та національної безпеки країни [1, с. 71].

Особливого значення проблема підвищення конкурентоспроможності національної економіки набуває в умовах фінансової глобалізації. Фінансова глобалізація — це інтегрований об'єктивний глобальний процес, який обумовлений поглибленням фінан-

* **ВАРНАЛІЙ Захарій Степанович** — д.е.н., професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, vzs1955@gmail.com

сових зв'язків країн, лібералізацією цін та інвестиційних потоків, створенням глобальних транснаціональних фінансових груп тощо. Фінансова глобалізація справляє подвійний вплив на розвиток світової фінансової системи, з одного боку, є стимулом подальшого розвитку та модернізації світової фінансової системи та національних фінансових систем, а з іншого, є викликом (загрозою) щодо їх стійкості та захищеності.

Підвищення конкурентоспроможності економіки України об'єктивно вимагає розвинених та ефективно діючих фінансових інститутів як організацій, основна діяльність яких пов'язана зі становленням, функціонуванням і розвитком фінансового ринку, акумуляцією фінансових ресурсів, регулюванням доступу до них, визначенням принципів їх використання, а також з формуванням (емісією) власних фінансових зобов'язань, з одного боку, та з придбанням чужих фінансових зобов'язань (тобто зі створенням фінансових вимог) — з іншого.

Виділяють три основні групи фінансових інститутів: фінансові посередники; міжнародні фінансові інститути; фінансові інститути-регулятори [2].

Фінансові інститути-регулятори — це органи державного управління, що забезпечують виконання функцій фінансового ринку та фінансового макрорегулювання національною економікою, сприяють (повинні сприяти) забезпеченню та підвищенню її конкурентоспроможності.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову та бюджетну політику, є Міністерство фінансів України [4]. Водночас, важливим аспектом державного управління у сфері фінансів є взаємодія і погодження дій усіх ланок системи державних фінансів. Недоліки, які є у одній сфері неминуче негативно впливатимуть і на інші елементи системи, особливо це стосується роботи Міністерства фінансів України. На цей час можна відзначити такі проблеми його функціонування, які, втім, характеризують проблеми державної влади в Україні загалом. А саме: неефективна система взаємодії органів державної влади на центральному, регіональному та місцевому рівнях; недосконала система державної і муніципальної служби; недостатнє використання в діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування принципів відкритості і прозорості та механізму електронного врядування; високий ступінь корупції.

Особливим центральним органом державного управління, основною функцією якого є забезпечення стабільності грошової

одиниці України є Національний банк України (НБУ) [6]. НБУ у своїй діяльності стикається з проблемами підвищення ефективності державного регулювання банківської системи та пошуку відповідей на виклики, що постають у зв'язку з: недосконалою системою фінансового оздоровлення комерційних банків; значною девальвацією національної грошової одиниці; неефективною політикою управління золотовалютними резервами та використання валютних інтервенцій; значним збільшенням обсягу грошової маси в обігу через ліквідацію понад 70 комерційних банків [3] і виплат з Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; неефективною політикою облікової ставки, що не призводить до ревальвації національної валюти; необхідністю переходу до системи постійного контролю ліквідності; переважним використанням адміністративних, а не економічних методів; низьким рівнем капіталізації комерційних банків; високою концентрацією капіталу у групі найбільших банків; високими обсягами операцій з пов'язаними особами; розкручуванням інфляційної спіралі, в т.ч. через недовіру до банків та інфляційні очікування населення.

Центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику та державну політику у сфері державної митної справи є Державна фіскальна служба України [4]. Аналіз системи оподаткування в Україні засвідчує, що вона є недосконалою, стримує потенціал підвищення ділової активності і значно знижує конкурентоспроможність національної економіки. Основними проблемами в цій сфері є такі: складна, надто зарегульована система адміністрування податків; надмірне та неефективне податкове навантаження; завищені планові показники податкових надходжень, стягнення штрафів і пені; фіскальна спрямованість податкової та митної політики; подвійний облік; високий ступінь тінізації економіки; недосконалий механізм митно-тарифного регулювання, що не дає можливості оперативно реагувати на зміни кон'юнктури світового ринку та структури економіки в Україні.

Казначейство України входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів. У казначейській системі також є ряд проблем, які, з одного боку, зумовлені недосконаlostями державного управління в державі загалом, з іншого — вадами самої Казначейської служби. Зокрема: неефективне управління державними ресурсами, що зумовлює нераціональні запозичення для покриття касових розривів; втрати від невикористання тимчасово вільних державних фінансових ресурсів;

неоперативне проведення операцій з державними коштами, що ускладнює фінансові відносини між господарюючими суб'єктами державної та недержавної форм власності; недосконалість автоматизованої системи «Казна».

Рахункова палата України є постійно діючим органом контролю за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. Що стосується національних органів фінансового контролю, то слід зазначити, що вони не функціонують як єдина система, відзначається неузгодженість роботи окремих її складових, брак належної координації і співпраці, зумовлений у т.ч. і відсутністю єдиної для всіх органів державної влади (в частині інформації, яка може бути відкритою для тих чи тих державних служб) інформаційної бази. Вищий орган фінансового контролю — Рахункова палата — у своїй діяльності також стикається з рядом проблем, головними з яких є: недостатній рівень незалежності та не повний спектр повноважень; недосконале нормативно-правове забезпечення, відсутність законодавчого закріплення основних термінів і понять, основ функціонування єдиної системи контролю, узгодження між різними нормативно-правовими актами у сфері контролю; невизначеність основ здійснення контролю за державними корпораціями та корпораціями з часткою державної участі; неналежно ефективний контроль виконання рекомендацій Рахункової палати і недостатні можливості притягнення до відповідальності керівників державних установ у разі їх невиконання.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України, здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг. На нинішньому етапі розвитку фондового ринку України, зважаючи на його недосконалість і не-ефективність, можна зробити висновок про наявність інституційних проблем, подолання яких перебуває в компетенції Нацкомфінпослуг та інших органів державної влади. А саме: недосконала законодавча база регулювання відносин суб'єктів господарювання, що взаємодіють на фондовій біржі, зокрема для захисту інтересів інвестора; нерозвиненість мережі фондових бірж, а також системи інститутів недержавних інвестиційних фондів, страхових компаній та інститутів спільного інвестування; несвоєчасне та неповне висвітлення інформації про діяльність емітентів; незадовільний рівень інформованості населення про діяльність фондового ринку, що призводить до незначної актив-

ності фізичних осіб на фондовій біржі; низький рівень специфікації прав власності, що зумовлює численні корпоративні конфлікти; слабкий захист прав акціонерів, зокрема міноритарних власників; низька здатність фондового ринку до залучення максимальної кількості коштів при первинному публічному розміщенню акцій і складна процедура для розміщення за кордоном; фінансовий тиск податкових органів на суб'єктів публічного господарювання.

Підсумовуючи, слід наголосити, що загальною проблемою усіх фінансових інститутів-регуляторів України є незадовільний ступінь взаємодії та координації з іншими органами державної влади, а також недостатня прозорість і відкритість інформації про їх діяльність. У нормативних актах, що регулюють функціонування державних органів, як правило, встановлюється порядок підзвітності та підпорядкування іншим органам влади, а також можливість взаємодії з ними, проте реальних механізмів ефективної комунікації і координації немає.

З метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки України в умовах фінансової глобалізації необхідно реалізувати комплекс заходів з активізації участі національних фінансових інститутів-регуляторів (як і всіх фінансових інститутів) у сприянні розвитку вітчизняного бізнесу (насамперед сектору МСП), підтримці наукових досліджень, впровадженні інновацій.

Для подолання проблем у діяльності фінансових інститутів-регуляторів і сферах їх впливу необхідно забезпечити:

- виключення дублювання повноважень різних органів державної влади та їх департаментів, відділів, підрозділів;
- досягнення балансу між наповненням державного бюджету і створенням сприятливих умов для розвитку бізнесу, унеможливлення зайвого втручання контролюючих органів у діяльність платників податків;
- посилення контролю з боку держави за своєчасним і повним надходженням фінансових ресурсів до відповідних бюджетів та їх ефективним використанням;
- проведення громадської експертизи проектів нормативних і регуляторних документів, залучення експертів від громадськості для збалансування позицій контролюючого органу та бізнесу і для отримання зворотного зв'язку щодо діяльності органів державної влади;
- підвищення громадського контролю з метою запобігання неправомірним діям або рішенням, проявам неповаги до платників податків з боку представників державних служб;

- підвищення рівня автоматизації, поширення електронних форм спілкування та документування;
- посилення консультативно-інформаційних підрозділів для надання якісніших консультацій на місцях;
- унеможливлення випадків довільного тлумачення норм законодавства;
- створення рівних умов для всіх суб'єктів господарювання та унеможливлення надання штучних привілеїв окремим підприємцям чи підприємствам;
- удосконалення системи управління ризиками та попередження порушень у сфері, підконтрольній органу державної влади;
- належне виконання фіскальної функції державними податковими органами шляхом зосередження зусиль на детінізації економіки за умови зменшення загального рівня податкового навантаження;
- розроблення плану заходів з підвищення рівня капіталізації українських банків;
- посилення відповідальності (в т.ч. шляхом встановлення кримінальної відповідальності) керівників банків, власників істотних часток у їх капіталі та пов'язаних з ними осіб за діяльність, що призводить до неплатоспроможності банків;
- скорочення паперового документообігу та обсягів неавтоматизованої праці при обробці інформації та одночасне збільшення загального обсягу оброблюваної інформації, її повноти та достовірності всіма службами та органами державної влади.

Реалізація зазначених та інших заходів щодо підвищення ефективності діяльності фінансових інститутів-регуляторів значною мірою сприятиме зміцненню конкурентоспроможності національної економіки України та забезпеченню економічної безпеки держави.

Література

1. *Варналій З.С.* Конкуренція і підприємництво : монографія / З.С. Варналій. — К.: Знання України, 2015. — 463 с.
2. *Варналій З.С.* Фінансові інститути підтримки конкурентоспроможності економіки України / З.С. Варналій // Національна безпека і оборона. — 2016. — № 1-2. — С. 40–49.
3. Офіційний сайт НБУ. Реорганізація та ліквідація, <http://www.bank.gov.ua>.
4. Положення «Про державну фіскальну службу України» від 21 травня 2014 р. № 236 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України.

— Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>. — Ст. 2.

5. Положення «Про Міністерство фінансів України» від 20 серпня 2014 р. № 375 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF>. — Ст. 1.

6. Про національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/679-14>. — Ст. 6, 7.

УДК 330.34; 338.24

Андрій ГРИЦЕНКО*

УПРАВЛІННЯ РЕКОНСТРУКТИВНИМ РОЗВИТКОМ

Анотація. Показано необхідність для України переходу до реконструктивного типу економічного розвитку, зміст якого полягає у корінній перебудові структури економіки на основі відновлення власної ідентичності та суб'єктності України, та розкрито особливості управління цим процесом.

Вихід із кризи і подальший розвиток України не може відбуватися на тій економічній основі, що склалася. Тому зараз потрібна не модернізація, а реконструкція економіки, зміна її несучих конструкцій у відповідності до її нової архітектури у європейському і світовому просторі. Реконструкція — це не тільки корінна перебудова, а й відновлення власної ідентичності України, її суб'єктності.

Реконструкція — багатозначне поняття, яке широко застосовується в науці та практиці. Воно трактується як «корінна перебудова чого-небудь, організація за абсолютно новими принципами», як «відтворення процесів, що відбувалися в минулому», «відновлення первісного вигляду чогось» [3; 4] і т. ін. У даному дослідницькому контексті поняття реконструкції буде трактуватися у поєднанні двох своїх значень: 1) докорінної перебудови і 2) відновлення власної ідентичності, самості та суб'єктності. Інакше кажучи, в даному контексті реконструкція економіки України означає не просто її корінну перебудову у відповідності

* **ГРИЦЕНКО Андрій Андрійович** — д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України, заступник директора ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна, agrytsenko@ief.org.ua

до якогось проекту, а таку корінну перебудову, яка покликана реалізувати сутнісні особливості та переваги України (її самість) в усіх аспектах (географічному, геополітичному, природному, господарському, історичному, ментальному, поведінковому і т.ін.) в тій мірі, в якій вони впливають на економічний розвиток.

Такий підхід означає, що для визначення змісту і основних напрямів реконструктивного розвитку необхідно зрозуміти, що являє собою Україна у єдності і роздільності усіх своїх складових (видів економічної діяльності, природного і виробничого потенціалів, структури суспільного багатства і т. ін.) як результат попереднього історичного розвитку, і визначити такі напрями перебудови структури економіки в цілому і окремих її сфер, які б давали можливість використати існуючі особливості та переваги для забезпечення соціально справедливого економічного розвитку у відповідності до логіки історичного прогресу.

Реконструкція має спільні та відмінні риси з модернізацією. Спільною рисою цих понять є зміни, а відмінності виникають із форм і способів цих змін. Модернізація на відміну від реконструкції акцентує на оновленні існуючого, вона стосується зовнішніх форм, а не внутрішнього змісту того, що оновлюється. Якщо, наприклад, модернізується сталеплавильний завод, то він залишається сталеплавильним заводом, але стає сучаснішим, таким, що використовує найновіші технології. Якщо ж він перетворюється у торговий центр, то це вже не описується поняттям модернізації, бо змінюється сутність і внутрішній зміст об'єкта. Звичайно, модернізація може бути більш чи менш глибокою. Якщо вона є достатньо глибокою, починає торкатися несучих конструкцій об'єкта, то вона перетворюється у реконструкцію. Глибина модернізації, яка визначається переходом від зовнішніх форм до несучих конструкцій внутрішнього змісту, є межею перетворення модернізації в реконструкцію.

Реконструктивний розвиток є складнішим поняттям. У цьому аспекті ключове значення має розуміння співвідношення кількісних і якісних характеристик. В загальнофілософському значенні (за Гегелем), *якість* — це визначеність предмета (економіка, держава, товар, гроші і т. ін.), а *кількість* — це байдужа до якості визначеність (1, 2, 3, 4 і т.д. байдуже чого: держав, товарів, грошових одиниць і т. ін.). «*Якість*, — писав Г.Гегель, — є в першу чергу тотожна з буттям визначеність, так що щось перестає бути тим, чим воно є, коли втрачає свою якість. *Кількість* є, навпаки, зовнішня буття, байдужа для нього визначеність» [1, с. 216]. Будь-яке явище чи процес завжди мають якісні і кількісні параметри, але їх єдність може бути по-

кладена однією своєю стороною, або, що є тим же самим, в основі єдності може лежати кількісна або якісна визначеність. Так, термін «зростання» акцентує увагу на кількісних характеристиках, хоча, звичайно, певні якісні визначеності завжди є. А термін «розвиток» акцентує на якісних характеристиках, які, безумовно, мають і кількісну визначеність. Якщо ж актуалізувати співвідношення кількісних і якісних характеристик (а не брати їх у «знятому» вигляді, як це було у попередніх поясненнях і прикладах), то з'являються такі поняття, як зростання без розвитку (без позитивних якісних змін в економіці), або деструктивне зростання (тобто таке зростання, яке погіршує структуру економіки).

Реконструктивний економічний розвиток — це такий розвиток, який досягається на основі якісної перебудови несучих конструкцій економіки, корінної зміни її структури відповідно до сутнісних характеристик країни. Його особливістю є те, що він може бути досягнутий як при економічному зростанні, так і при нульових і навіть при від'ємних темпах зростання економіки. Якщо, наприклад, українська економіка буде здійснювати свою реконструкцію таким чином, що скорочуватимуться експортно-сировинні виробництва (металургія, хімія і т. ін.), а будуть розвиватися галузі, що працюють на внутрішній ринок (унаслідок чого зростуть доходи і якість життя населення, зменшиться соціальна диференціація за доходами), то ми будемо мати розвиток економіки навіть у тому випадку, коли зростання внутрішнього ринку буде відбуватися темпами, які не перекривають втрати від зменшення експорту, і в цілому темпи зростання економіки знизяться, або навіть будуть від'ємними.

Такий тип реконструктивного розвитку через деякий час стане актуальним для світової економіки. Але для України він став актуальним уже зараз. Перехід до реконструктивного типу розвитку передбачає відповідну перебудову управління, яке повинно відповідати суті цих процесів і враховувати їх особливості щодо визначення цілей, послідовності вирішення завдань, їх комплементарності і рефлексивності. Враховуючи логіко-історичні особливості шляху України, можна визначити два базових підходи до управління реконструктивним розвитком. Перший пов'язаний з необхідністю вирішення проблем забезпечення життєдіяльності людей у їх логіко-історичній детермінації, яка була порушена інверсійним типом трансформації. Він включає: 1) розв'язання базових проблем відтворення життєдіяльності людей (харчування, житло, охорона здоров'я); 2) розвиток інфраструктури (дороги, транспорт, зв'язок); 3) створення умов для інноваційного розвит-

ку (освіта, наука, інновації). Не забезпечивши, наприклад, вирішення базових проблем харчування і житла, неможливо виконувати на сучасному рівні інші завдання. Історично і логічно названі проблеми вирішуються саме в такій фундаментальній детермінації. Це, звичайно, не виключає рефлексивної взаємодії названих рівнів. Так, проблеми харчування і житла потрібно вирішувати з урахуванням сучасних технологій, інноваційного розвитку, а інноваційним розвитком повинні займатися люди, які мають належні умови життєдіяльності.

Другий базовий підхід до управління реконструктивним розвитком лежить у площині структурно-функціонального аналізу і має на меті забезпечити структурно-функціональну збалансованість економічної системи. Він передбачає, перш за все, збалансоване функціонування і розвиток реального і фінансового секторів економіки. В свою чергу, розвиток реального сектора повинен розглядатися у трьох аспектах: 1) виробничому, 2) соціально-економічному і 3) екологічному. Перший включає: 1) реконструкцію промислової сфери (реіндустріалізацію); 2) перебудову аграрної сфери у її поєднанні з сільським розвитком; 3) реконструкцію виробничої інфраструктури.

Проблеми реіндустріалізації зазвичай розглядаються у дискурсі постіндустріальності і неоіндустріалізма. Однак ці терміни не розкривають позитивний зміст перетворень, вони тільки вказують на те, що ці процеси знову певним чином повторюються (ре), відбуваються після традиційного індустріального розвитку (пост) і є новими (нео). В чому полягає зміст їх новизни — залишається не визначеним. Для розкриття змісту ре-, пост- і неоіндустріалізації необхідно з'ясувати їх змістовні характеристики. Зробити це можливо тільки на основі теоретико-емпіричних узагальнень, що спираються на вже існуючу практику. Сучасні мобільні телефони і смартфони, комп'ютерна техніка, роботи, що працюють на клітинному рівні, наноматеріали і нанотехнології, з'єднання технічного, біологічного і соціального — все це і багато іншого включає в себе індустріальність, але вищого рівня. Індустріальне не зникає, а набуває нової форми. Однією з теоретичних, а разом з тим і практичних помилок, було просте заперечення індустріального, що проявилось в неадекватній оцінці фінансизації економіки, виведення за межі розвинених країн індустріальних виробництв і т.ін.

До найважливіших рис сучасної індустріальності слід віднести її переміщення на нанорівень. Всебічний розвиток нанотехнологій є формою неоіндустріалізації. Її власний зміст може бути визначено як наноіндустріалізацію. Іншою важливою рисою є

поєднання біологічного і технічного, включення в техніко-виробничі процеси біотехнологій і технізація біологічних процесів і організмів. Це можна назвати біоіндустріалізацією. Наноіндустріалізація створює передумови і форми для біоіндустріалізації. І, нарешті, відбувається з'єднання соціального і технічного. Технічний розвиток усе більше враховує соціальні імперативи, стає технічним втіленням соціального. Соціальний світ індустріалізуються, а індустріалізація соціалізується. Цей процес можна назвати соціоіндустріалізацією. Поєднання цих трьох базових складових робить індустріалізацію загальною, такою, що охоплює весь природний і соціальний світ, включає у свій власний рух розум (не як зовні задане цілепокладання, а як внутрішню здатність до оптимізації руху всіх складових).

Тут доречно аналогія з ноосферою В.І. Вернадського [2]. Розум перетворюється із зовнішнього цілепокладання для системи машин у внутрішній момент функціонування біо-соціо-індустріального тіла. Тому ре- і неоіндустріалізація змістовно можуть бути визначені як нооіндустріалізація, що має своїми складовими нано-, біо- та соціоіндустріалізацію.

Це цілком кореспондується із четвертою індустріальною революцією, характерною рисою якої є «злиття технологій, яке розвиває, — зазначає К. Шваб, — звичні межі між матеріальним, цифровим і біологічним світами... Інженери, дизайнери, архітектори комбінують системи комп'ютерного проектування, аддитивне виробництво, матеріалознавство і синтетичну біологію для проривів у відкритті симбіозу між мікроорганізмами, нашими тілами, споживаними нами речовинами і навіть нашими житлами!» [5].

Другий аспект управління реконструкцією реального сектора включає весь комплекс соціально-економічних відносин, серед яких першочергове значення мають: 1) зайнятість, 2) оплата праці, 3) соціальні стандарти і соціальне забезпечення. Третій аспект включає екологічну складову сталого розвитку.

Управління реконструкцією фінансового сектора повинно забезпечити перебудову: 1) грошово-кредитної політики з урахуванням нових економічних реалій; 2) бюджетних відносин у відповідності до парадигми реконструктивного розвитку; 3) фінансових ринків з метою їх спрямування не на підтримку самозростання, а на вирішення завдань розвитку економіки і соціальної сфери.

Характеризуючи управління реконструктивним розвитком в аспекті його його основоположних векторів, які підсумовують і спрямовують наведені вище перетворення, можна сказати, що реконструктивний розвиток повинен бути: 1) інтровертним, 2) іннова-

ційним і 3) інклюзивним. Інтровертність означає направленість на вирішення внутрішніх проблем країни як особливого соціоекономічного утворення з урахуванням його історично пройденого шляху. Інноваційність показує необхідність корінної перебудови на основі новітніх досягнень і принципів. Інклюзивність забезпечує включеність у зовнішнє середовище для вирішення внутрішніх завдань. Ці вектори внутрішньо суперечливі, але вони віддзеркалюють реальну суперечливість реального світу та імперативів розвитку. В цьому аспекті парадигмальну формулу управління реконструктивним розвитком можна виразити так: реконструктивний розвиток — це поєднання інтровертного, інклюзивного та інноваційного розвитку, спрямованого на вирішення внутрішніх проблем країни для забезпечення добробуту громадян шляхом корінної перебудови структури економіки і розгортання її внутрішніх потенцій у рефлексивній взаємодії із зовнішнім середовищем.

Література

1. Гегель Г. Энциклопедия философских наук. Т.1. Наука логики / Г.В.Ф. Гегель. — М.: Мысль, 1974. — 452 с.
2. Казначеев В.П. Учение Вернадского В.И. о биосфере и ноосфере / В.П. Казначеев. — Новосибирск: Наука. Сиб. отд-ние, 1989. — 248 с.
3. Реконструкція [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/>
4. Реконструкція [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
5. Шваб К. Четвертая Индустриальная Революция: вызовы и возможности [Електронний ресурс]. — Доступний з: <http://guralyuk.livejournal.com/2051302.html>

УДК 338.24:330.15+504.062

Василь ГОЛЯН*

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Анотація. Обґрунтовано пріоритети модернізації системи управління природокористуванням, якими виступають: імплементація природ-

* **ГОЛЯН Василь Анатолійович** — д.е.н., професор, заступник директора з наукової роботи ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», м. Київ, Україна, golian_v@ukr.net

них та природоохоронних директив ЄС, диверсифікація джерел інвестування природоохоронних проєктів, розширення специфікації форм державно-приватного партнерства у сфері господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу.

Початок нового політичного циклу в новітній українській історії (перша половина 2014 року) відзначався численними реляціями новоспечених керівників країни про необхідність проведення реформ. При цьому в Україні функціонують сегменти суспільних відносин, де до цих пір рудименти командно-адміністративної системи господарювання визначають перерозподіл ліквідних активів, які де-юре перебувають у загальнонародній власності, а де-факто — під патронатом керівників державних управлінських структур. Йдеться про систему управління природними ресурсами і охороною навколишнього середовища.

Квінтесенцією результативності функціонування цієї системи виступають: масова забудова прибережних смуг водоохоронних зон, особливо в рекреаційних зонах поблизу великих міст; відсутність прозорості при передачі в оренду водних об'єктів; занедбаний стан загальнодержавних гідротехнічних споруд, особливо в зоні осушення, що не дозволяє повернути в продуктивний оборот значні площі сільськогосподарських угідь (в Україні площа осушених земель становить понад 3 млн га); численні стихійні звалища твердих побутових відходів у місцях масового відпочинку громадян і навколо міських і сільських населених пунктів.

Мінерально-сировинні ресурси місцевого значення, які повинні бути базою наповнення бюджетів сільських територіальних громад, як правило, використовуються регіональними бізнес-елітами для задоволення корпоративних інтересів. Великі землекористувачі, в першу чергу, підприємства, які входять до вертикально інтегрованих підприємницьких об'єднань холдингового типу і працюють переважно на орендованих сільськогосподарських угіддях, безконтрольно виснажують ґрунт, розширюючи посівні площі технічних культур, зокрема енергетичного напрямку, не завжди дотримуючись науково обґрунтованих сівозмін.

За таких умов потребують інституціонального оформлення та методологічного забезпечення напрями модернізації існуючої системи управління природокористуванням з урахуванням наслідків інституціональних трансформацій, які відбуваються у природно-ресурсному секторі національного господарства. Мова йде про напрями модернізації в частині імплементації природних і природоохоронних директив ЄС, досвіду передових країн щодо

інвестиційного забезпечення реалізації проектів екологічного спрямування, впровадження партнерських відносин між власником природних ресурсів і підприємницькими структурами.

Складна ситуація, яка має місце у сфері природокористування, є наслідком того, що українська держава, починаючи з 90-х років минулого століття, відкладала вирішення екологічних проблем до кращих часів. Тому й екологічна компонента не стала вагомою складовою ринкових реформ, які реалізовувалися в Україні, що призвело до значних інституціональних розривів між системою товарно-грошових відносин і публічним природно-ресурсним сектором, звузило спектр джерел, форм і методів інвестиційного забезпечення природоохоронних проектів.

Не став зразком для наслідування серед українських реформаторів усім добре відомий «Новий курс» президента США Франкліна Рузвельта, який передбачав поряд зі стабілізацією банківської системи і формуванням ефективної моделі допомоги безробітним реалізацію масштабних проектів заліснення та благоустрою лісів у віддалених районах, а також створення державної корпорації по реалізації проекту економічного і екологічного відродження окремих районів у долині річки Теннесі [1].

Існуюча в Україні вертикаль державного управління природокористуванням представлена низкою міністерств і відомств, які реалізують державну політику в галузі раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища. При цьому одні агентства, зокрема Державне агентство лісових ресурсів України, координуються Міністерством аграрної політики та продовольства України, а інші, зокрема, Державне агентство водних ресурсів України, — Міністерством екології та природних ресурсів України.

Такий формат свідчить про відсутність єдиного центру координації використання природної складової національного багатства і поглиблює секторальні протиріччя при освоєнні природно-ресурсного потенціалу, що в своїй основі є несумісним з принципом інтегрованого управління природними ресурсами, задекларованим у природоохоронних директивах Європейського Союзу. Україна, уклавши Угоду про асоціацію з ЄС, зобов'язується імплементувати ці директиви в досить стислі терміни. При збереженні нинішньої вертикалі державного управління природними ресурсами і охороною навколишнього середовища імплементація природоохоронних директив ЄС стане черговим екологічним фарсом на кшталт створення свого часу Державного агентства екологічних інвестицій, яке на даний момент знаходиться у стадії ліквідації.

Одним з основних недоліків існуючої системи державного управління природними ресурсами і охороною навколишнього природного середовища є індиферентне ставлення її представників до залучення інвестицій у відтворення природно-ресурсного потенціалу та модернізацію об'єктів природоохоронної інфраструктури. Основними джерелами фінансування природоохоронних проєктів сьогодні в Україні є власні кошти підприємств та організацій, а також кошти Зведеного бюджету України. У цілому в динаміці капітальних інвестицій на охорону навколишнього середовища спостерігається висхідний тренд: у 2004 році обсяг капітальних інвестицій становив 1835,5 млн грн, у 2008 — 3731,4 млн грн, у 2015 — 7675,6 млн грн. При цьому, якщо проаналізувати динаміку капітальних інвестицій у порівнянних цінах 2001 року, значного зростання не спостерігається. Це пов'язано з тим, що збільшення суми інвестицій в охорону навколишнього середовища було обумовлено індексацією витрат у зв'язку з інфляційними процесами, а не істотним збільшенням реальних обсягів інвестування.

Ситуація, яка склалася у сфері охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів, вимагає істотного збільшення обсягів капітальних вкладень у технічне переоснащення, реконструкцію і модернізацію природоохоронної інфраструктури, а також індустрії видобутку і первинної переробки природної сировини. Нинішній формат системи державного управління природними ресурсами і охороною навколишнього природного середовища орієнтований на освоєння коштів Зведеного бюджету України, а не на довгострокову співпрацю з потенційними інвесторами природоохоронних проєктів — урядами іноземних держав, міжнародними фінансово-кредитними організаціями, приватними підприємницькими структурами, в тому числі фінансово-банківськими установами.

Це пов'язано з тим, що діяльність підрозділів системи державного управління природними ресурсами і охороною навколишнього природного середовища зводиться до виконання тільки однієї функції — функції контролю, а інші класичні функції управління (організація, планування і мотивація) не реалізуються через надмірну централізацію і відсутність делегування необхідного обсягу повноважень на низовий рівень, що ще більше посилює проблему достатності фінансування природоохоронних заходів в умовах децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування.

Позитивно вирішити дану проблему вдасться при реальній імплементації угод державно-приватного партнерства в сфері

управління природними ресурсами і охороною навколишнього природного середовища, які зроблять підрозділи системи державного управління не тільки контролерами, і де-факто розпорядниками державних і комунальних природних і природно-господарських активів, а безпосередніми учасниками відносин спільного з підприємницькими структурами використання природних благ на основі розподілу ризиків і відповідальності, ідентифікації обов'язкових платежів, які сплачуватимуться приватними партнерами в бюджети різного рівня.

З огляду на те, що природні ресурси і об'єкти природоохоронної інфраструктури в переважній більшості не можуть бути передані в приватну власність, саме формат їх використання на основі угод державно-приватного партнерства дозволить зберегти їх у реальній власності держави і територіальних громад, а завдяки участі приватних партнерів вирішити проблему залучення необхідного обсягу інвестицій. На жаль, нинішня редакція Закону України «Про державно-приватне партнерство» до сфер застосування партнерських відносин між державою (територіальною громадою) і приватним партнером в сфері природокористування і охорони навколишнього середовища відносить тільки збір, очищення та розподілення води, забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем, поводження з відходами, крім збору та перевезення [2].

Час доводить необхідність розширення специфікації сфер застосування державно-приватного партнерства в природокористуванні за рахунок лісових і лісогосподарських активів, а також мінерально-сировинних ресурсів, у тому числі видобутку бурштину. Усунення рецидиву бурштинових воєн у ряді областей України безпосередньо пов'язане з темпами імплементації угод державно-приватного партнерства, які передбачають передачу земель лісового фонду у тимчасове користування операторам видобутку бурштину на основі стягнення рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин.

В останні роки значна кількість політиків і громадських діячів з метою переконання широких мас населення в безперспективності реалізації окремих проектів загальнонаціонального масштабу використовують термін «чорна діра» в зв'язку з відсутністю об'єктивних передумов повернення витрачених коштів і отримання необхідного соціального та екологічного ефекту [3]. Природоохоронна сфера в Україні до тих пір буде залишатися «чорною дірою», поки не буде забезпечена синхронізація пріоритетів діяльності органів державного управління природними ресурса-

ми і охороною навколишнього середовища з цілями суб'єктів природоохоронного підприємства.

Впровадження якісно нових стандартів у господарському освоєнні природно-ресурсного потенціалу та охороні навколишнього природного середовища стане можливим за рахунок модернізації сучасної дирижистської моделі управління природокористуванням і створення сучасної конструкції регулювання раціонального використання природних ресурсів і охорони довкілля, заснованої на апроксимації приватної ініціативи до загальнодержавних, регіональних і локальних пріоритетів відтворення природних благ, а також відсутності квазімонополії органів управління природоохоронною діяльністю на використання і перерозподіл природних активів, які належать державі, територіальним громадам і громадянам України.

Література

1. Горкина Т.И. Комплексное преобразование долины реки Теннесси [Электронный ресурс] / Т.И.Горкина. — Режим доступа: <http://vivovoco.astronet.ru/vv/papers/history/tennessi.htm>.

2. Закон України «Про державно-приватне партнерство» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

3. Голян В.А. Черная дыра украинских реформ. Почему изменения в стране так и не коснулись сферы природопользования [Электронный ресурс] / В.А.Голян. — Режим доступа: <http://nv.ua/opinion/golyan/chernaja-dyra-ukrainskih-reform-191928.html>.

УДК 338.45: 339.9

Людмила ДЕЙНЕКО*

СТРАТЕГІЧНІ ВАРІАНТИ НЕОІНДУСТРІАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Анотація. Обґрунтовано, що для ефективного вирішення завдань неоіндустріальної трансформації вітчизняного промислового потенціалу та інтеграції в глобальні виробничі ланцюжки з більшою часткою доданої вартості, доцільно спиратися на комбінацію експортоорієнтованої та інноваційноспрямованої моделей індустріалізації.

* **ДЕЙНЕКО Людмила Вікторівна** — д.е.н., професор, завідувач відділом промислової політики ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна, deinekov@gmail.com

Світовою наукою на основі тривалих дискусій було виділено п'ять основних узагальнених стратегій, що можуть бути використані у здійсненні неоіндустріальних перетворень: імпортозаміщуюча індустріалізація; експортоорієнтована індустріалізація; індустріалізація, основана на ресурсах; експортні зони; індустріалізація через інновації [1].

Розглянемо їх детальніше з відзначенням можливостей їх застосування в Україні.

Імпортозаміщуюча індустріалізація спирається, у першу чергу, на внутрішній ринок і традиційно фокусується на виробництві готової продукції. Встановлено, що такий підхід може бути життєздатним протягом певного часу в країнах із значними внутрішніми ринками і здатністю правильно визначати джерела динамічних порівняльних переваг.

Вітчизняні підприємства за цієї стратегії, як правило, ізолювані від конкуруючого імпорту, проте це не може відбуватись протягом тривалого часу. Тому важливо, для успіху стратегії, протекціоністські заходи спрямовувати виключно на ті галузі, які врешті-решт здатні стати конкурентоспроможними на міжнародному рівні на стійкій основі. Ті ж галузі, які не здатні стати конкурентоспроможними, не повинні бути захищені на невизначений термін.

Найочевиднішим інструментом даної стратегії є тарифи, а також деякі країни вдаються і до кількісних обмежень імпорту. Однак тарифні заходи можуть бути обмежені, наприклад, для членів СОТ, чи зобов'язаннями в рамках угод про преференційну торгівлю тощо. Тобто для економіки, яка активно інтегрується в глобальні світові ринки, а саме такою є Україна, ця стратегія не може розглядатись в якості довгострокової. Крім того, за сучасних умов, внутрішній ринок є досить вузьким, що також ускладнює реалізацію подібної стратегії. Водночас для окремих галузей вона може бути застосована. Це, в першу чергу, стосується тих виробництв, які були витіснені з російського ринку і через невідповідність стандартам не можуть бути в коротко- і середньостроковому періоді переорієнтовані на ринки інших країн, або ті виробництва, які мають компенсувати розрив коопераційних зв'язків з російськими підприємствами, що постачали вітчизняним виробникам комплектуючі тощо.

Як свідчить світова практика, успішності застосування цієї стратегії сприяють ефективні консультації з приватним сектором, галузевими експертами, групами споживачів, органами з питань конкуренції, науково-дослідними інституціями, які допоможуть

виявленню вузьких місць і розкриттю можливостей, одночасно пом'якшуючи вплив від бажаючих необґрунтовано отримати преференції.

Експортно-орієнтована індустріалізація спирається на експорт та диверсифікацію вітчизняної економіки. Ця стратегія передбачає, щоб, де це можливо, входи на внутрішній ринок надавались за світовими цінами, а експортний продукт субсидувався для компенсації дорожчих матеріалів вітчизняного походження. У той же час, вітчизняний ринок не є сильно захищеним від конкуруючого імпорту, а підтримка промисловості практично не застосовується протягом певного періоду часу, оскільки бенефіціари знають, що вони повинні конкурувати на міжнародному рівні, щоб вижити. Цей підхід був успішно використаний деякими країнами Південно-Східної Азії у другій половині 20-го століття.

При цьому ця стратегія може починатися з експорту продукції низького рівня обробки з поступовим підвищенням у структурі експорту високотехнологічної продукції. Стратегія може спиратись і на проміжні продукти, дозволяючи країнам зосередитися на частини виробництва, де вони вже мають порівняльну перевагу.

Тут, як і в попередньому випадку, слід відзначити, що використання ключового інструменту стратегії (субсидування експорту) обмежується сучасними правилами світової торгівлі. В той же час, оскільки стандарти все частіше грають певну роль у координації міжнародного виробництва та обміну, успіх реалізації стратегії залежить від узгодження зусиль по підвищенню потенціалу дотримання стандартів.

Власне цю стратегію на сьогодні використовує Україна. Певною мірою вимушено, оскільки в умовах значної девальвації гривні та вузького внутрішнього ринку експортна діяльність для багатьох підприємств стала джерелом отримання високого доходу чи просто єдиною умовою виживання. Заходи держави щодо підтримки експортерів є також складовою механізму реалізації даної стратегії. На наш погляд, вона може бути обрана в якості довгострокової і забезпечити відродження й розвиток промислового потенціалу країни у разі планомірного застосування заходів з поліпшення структури експорту і запобігання ризикам експортозалежності.

Індустріалізація, що базується на ресурсах, є стратегією, яка може застосовуватися у випадку коли країна має значні обсяги сировини і потенціал для переробки цієї сировини на місцевому рівні для експорту. Ключовим інструментом політики є податок на експорт на сировину, що знижує його внутрішню ціну. В дов-

гостроковому періоді ця стратегія може негативно позначитись на внутрішньому ринку, особливо, коли виробники (переробники) неспроможні фінансово або якщо внутрішнього потенціалу обробки недостатньо, чи обробка є комерційно нездійсненою.

У вітчизняній практиці елементи цієї стратегії ми могли спостерігати щодо олієнасіння, лісу-кругляку чи металообробку. Зазначимо, що у минулому, правила СОТ не обмежували використання експортних мит, але це змінилося для деяких країн, що приєдналися до СОТ в останні роки. Деякі угоди про преференційну торгівлю також містять положення, що стосуються експортних мит. Угода про ЗВТ з ЄС так само передбачає поступове зниження ставок експортних мит з подальшим їх обнуленням. Тож протягом семи років Україна повністю зніме експортні бар'єри по олієнасінню, які в свій час дали змогу не тільки запобігти руйнації олійножирової галузі, але й здійснити її повну модернізацію, налагодити виробництво у відповідності зі світовими стандартами та закріпитись на світових ринках з готовою продукцією. Протилежна ситуація склалася в деревообробній галузі, де готова продукція не є конкурентоспроможною і експортоспроможною як ліс-кругляк, і зняття експортних бар'єрів створює значні ризики для деревообробників. Натомість спроби Уряду країни використовувати захисні заходи натикаються на критику з боку європейських партнерів.

Експортні переробні зони можуть розглядатись як підвид експортоорієнтованої індустріалізації, але, як демонструє світова практика, вони можуть бути одним із небагатьох життєздатних варіантів для країн з вузьким внутрішнім ринком і слабкою забезпеченістю ресурсами. Зони розмежовані, як екстериторіальні для фіскальних і регуляторних цілей, і, як правило, мають необхідну інфраструктуру для виробництва на експорт. Це часто може бути трохи більше, ніж збірка або легкі виробничі операції, які спираються майже повністю на імпорتنі ресурси. Успішні експортні переробні зони можуть розвиватися з більш ніж просто робочих місць для некваліфікованих робітників. Вони могли б бути інкубатором для інновацій і поступового розвитку прямих і зворотних зв'язків, розширюючи спектр супутніх товарів і захоплюючи собі більшу частку ланцюжка доданої вартості.

Недоліком цієї стратегії є високий ризик швидкої «втечі» інвестицій за несприятливих умов, а також існування подібних зон часто забезпечується за рахунок низьких трудових та екологічних стандартів.

Законодавством України не передбачено створення подібних зон.

Світовий досвід засвідчує, що незалежно від основної цільової спрямованості стратегії: використання ресурсного потенціалу, імпортозаміщення чи експортна орієнтація (залежно від стану економіки тієї чи іншої країни, наявної ресурсної бази та обраних пріоритетів економічної політики), її успішна реалізація може бути забезпечена лише за умови поєднання обраної стратегії з так званою стратегією індустріалізації через інновації.

Слід зазначити, що відмінністю цієї стратегії є не тільки її здатність поєднуватись з іншими моделями, забезпечуючи, як вже зазначалось, швидший і триваліший ефект, але й те, що, якщо реалізація інших стратегій вимагає, головним чином, відповідних регулюючих дій з боку держави, то дана стратегія реалізується, в першу чергу, заходами на макрорівні, і ключову роль в її реалізації відіграють саме підприємства, а не держава. І основним поштовхом для здійснення підприємствами інноваційної діяльності має бути не можливість отримання від держави пільг (а саме на цьому чомусь переважно зосереджується увага більшості вітчизняних дослідників і, на жаль, обмежуються інтереси окремих підприємств-«інноваторів»), а природне для бізнесу бажання отримати більш вищий прибуток, зміцнити конкурентні позиції, закріпитись на нових ринках.

Стратегія індустріалізації через інновації передбачає своєчасне впровадження сучасних засобів праці на заміну застарілих, застосування прогресивних форм і методів організації виробництва, дозволяє забезпечити вищу ефективність виробництва порівняно з існуючою. І головною перешкодою для її реалізації до теперішнього часу, на наш погляд, була не стільки слабкість державної підтримки, скільки вища «дохідність», отримувана від олігархічного тиску і корупції. По мірі подолання цих ганебних явищ, безальтернативність модернізації виробництва та впровадження інновацій, як шляху забезпечення стійкості і успішності бізнесу, стане все очевиднішою. Однак наразі ми маємо достатньо прикладів, коли величезні статки виникали за рахунок державних пільг та/або дотацій, чи за рахунок доступу до керування державною власністю.

Таким чином, для ефективного вирішення завдань неоіндустріальної трансформації вітчизняного промислового потенціалу та інтеграції в глобальні виробничі ланцюжки з більшою часткою доданої вартості, Україні доцільно спиратися на комбінацію експортоорієнтованої та інноваційноспрямованої стратегій індустріалізації. Разом з цим, на етапі реформ, для тих видів діяльності, що мають місткий внутрішній ринок, високий потенціал імпорто-

заміщення і конкурентоспроможності, не варто відмовлятися від застосовування протекціоністських методів підтримки (переважно тарифних методів), де це ще можливо.

Література

1. Low, Patrick and Julia Tijaja. Global Value Chains and Industrial Policies [Електронний ресурс] / E15Initiative. Geneva: International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) and World Economic Forum, — 2013. — / Режим доступу до ресурсу: www.e15initiative.org

УДК 332.122

Лариса ЄМЕЛЬЯНЕНКО*

СТРАТЕГУВАННЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Анотація. Визначено проблеми функціонування державної системи стратегічного управління національною економікою, обґрунтовано методологічні аспекти її оновлення за засадах запровадження технології та інструментів стратегування в контексті організації процесу та забезпечення результату на рівні регіонів та муніципальних утворень.

Загострення фінансово-економічної, структурної та політичної кризи в сучасних умовах нових викликів глобалізації і посилення міжнародної конкуренції призвели до ускладнення та деградації механізмів стратегічного управління на всіх рівнях національного господарювання, що об'єктивно зумовлює необхідність розробки та реалізації методології стратегування розвитку складних соціально-економічних систем, таких як регіони, міста, райони, муніципальні утворення тощо.

Існуюча в Україні система стратегічного управління економічним розвитком не зазнала особливих змін порівняно з тією, що сформувалася в період централізованої економіки СРСР. За роки незалежності владні структури на регіональному та муніципальному рівнях виявилися здатнішими до відтворення старої коман-

* **ЄМЕЛЬЯНЕНКО Лариса Михайлівна** — д.е.н., професор кафедри макроекономіки та державного регулювання ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, lora-lara@ukr.net

дно-адміністративної системи, ніж до інноваційних методів і форм управління. Практично відсутні інноваційні інструменти управління, їх нестача заповнюється копіюванням західних зразків і механічним перенесенням їх на українську практику у вигляді різного роду реформ.

Проведений аналіз існуючих стратегій регіонального розвитку свідчить, що всі вони слабо орієнтовані на реалізацію: у них немає чітко взаємопов'язаних цілей і ресурсів для їх виконання, а також відповідальності за їх невиконання [8; 9]. Крім того, «в Україні поки що немає чіткої інституційної системи моніторингу та оцінювання результатів урядової діяльності, зокрема реалізації програмних документів» [7, с. 41], тому оцінити ефективність реалізації стратегій і ввести необхідні корективи в процесі їх реалізації не є можливим.

Практично всі регіональні стратегії не є інноваційними. Традиційно при формуванні соціально-економічних стратегій регіон розглядається в адміністративних межах, відособлено від решти світу, без урахування світових тенденцій. Державна адміністрація регіонів намагається оперувати конгломератом широко диверсифікованих напрямів розвитку, що диктуються тенденціями, які склалися. Ми поділяємо думку науковців-практиків, які справедливо вважають, що основний методологічний недолік таких стратегій — прив'язка до середньогалузевих і середньонаціональних трендів розвитку, в них не ставиться завдання пошуку резервів соціально-економічного розвитку і підвищення конкурентоспроможності регіону для того, щоб у перспективі зламати існуючі тенденції [1; 4, с. 65; 5; 8; 9].

Сучасні стратегії регіонального та муніципального розвитку в Україні будуються за шаблоном стратегічного планування діяльності фірм і корпорацій без врахування специфічних особливостей регіонів та муніципалітетів, як більш складних соціально-економічних систем. Практично відсутній моніторинг ефективності реалізації державних стратегій і програм. Суттєвим недоліком стратегічного планування в регіонах і на містах є слабе залучення бізнес-структур та інститутів громадського суспільства до процесів формування і реалізації стратегій та програм. В цілому стратегічне планування в Україні здійснюється у форматі одиничних акцій, що слабо пов'язані між собою, реалізуються поза контекстом спільних системних перетворень суспільства, економіки і управління.

Модернізація економічних інститутів і відносин власності, розвиток ринкових відносин, трансформація системи державного

регулювання за умов поширення глобалізаційних викликів та загострення системної кризи обумовлюють необхідність удосконалення діючої системи прогнозування та стратегічного управління соціально-економічним розвитком. Орієнтація векторів національної економіки в напрямку інноваційного та регіонального розвитку вимагають зміни системи принципів, методів, підходів в теорії і практиці планування і прогнозування [8; 9]. В економіці країни назріває новий тип планування — індикативний, що базується не тільки на галузевий, а й територіальній проекції. Кардинальна зміна ситуації у територіальному розвитку пов'язана з подоланням у державній регіональній політиці тенденції до надмірної централізації. Необхідний перехід від надцентралізованої системи з домінуванням інтересів, ресурсів і дій державного рівня влади до нової, децентралізованої системи, в якій визначальна роль повинена належати самостійному пошуку регіонами і муніципальними утвореннями шляхів свого соціально-економічного розвитку.

Гострота накопичених проблем розвитку національної економіки вимагає принципово нового підходу до управління, що має комплексний характер, спирається на стратегічне мислення і оновлену методологію програмно-цільового управління, яка передбачає оновлення принципів, функцій, методів, технологій та інструментів.

Модернізація державного управління обумовлює необхідність переходу від стратегічного планування до стратегування, тобто до конструювання «Майбутнього» у взаємозв'язку з «Минулим» і «Сучасним» через такі важливі засоби-функції управління як концептування, прогнозування, моделювання, програмування, проектування, планування.

У теперішній час термін «стратегування» перетворюється в науково-прикладну категорію, яка застосовується в процесі дослідження складних соціально-економічних систем як найбільш адекватний інструмент для вирішення проблем та обґрунтування управлінських рішень, що дозволяють визначати та створювати умови для перспективного розвитку регіону і муніципальних утворень на основі стратегічних цілей, здатних консолідувати зусилля влади, бізнесу і суспільства.

Проблемним питанням стратегування економічного розвитку приділяли увагу учені-економісти Л. Ахтарієва [5], Т. Бочкарьова [1], О. Вільямсон [12], Н. Кухарська [3; 4], Р. Маннапов [5], В. Марача [6], М. Паламарчук [8], А. Сухоруков [9] та інші. Англійським економістом-класиком О. Вільямсоном вперше був вве-

дений науковий термін «strategizing» [12], який спочатку перекладався як стратегічне планування у контексті розробки корпоративних стратегій. В економічній науковій літературі останнім часом використовується термін «стратегування», який розглядається як збагачення синоніму стратегічного планування. Змістовно цей термін припускає ширше трактування як все «те, що пов'язане з процесом розробки і реалізації стратегії».

Ідеологія стратегування базується на системній парадигмі процесу формування цілісної багаторівневої і багатооб'єктної процесної системи стратегічного управління з міцною внутрішньою структурою, яка охоплює і об'єднує всі компоненти стратегічного процесу (включаючи об'єкти, суб'єкти, стратегічні інститути, стратегічні стейкхолдери, результати як комплексні, цілісні і взаємопов'язані стратегії функціонування об'єктів різних рівнів: від підприємства до міста, муніципального утворення, регіону і країни в цілому і механізми їх реалізації) в єдину систему стратегічного управління [3, с. 57].

Стратегування економічного розвитку, на відміну від стратегічного планування, — ширше системне поняття, яке представляє собою єдиний технологічний комплекс програмно-проектних засобів розробки стратегії (концептування, прогнозування, розробки сценаріїв, моделювання, планування, проектування, програмування) та механізмів стратегічного управління (залучення стейкхолдерів, формування полісуб'єктних приватних партнерств, контролінг і т.ін.) і є безперервним процесом, що включає визначення цілей, багаторівневий опис регіону або муніципального утворення, оцінку бізнес-середовища, вибір шляхів реалізації стратегії, побудова стратегічних карт, моніторинг, організацію процесів комунікації і інституціоналізації діяльності стратегічних суб'єктів для вирішення регіональних проблем і контроль за її виконанням [4, с. 64].

Однією з прогресивних технологій активного проектування «Майбутнього» є Форсайт. Ця технологія використовується на рівні підприємств, муніципалітетів, регіонів, суспільства в цілому. Форсайт як інструмент стратегічного планування розглядалося в роботах П. Бішопа [11], Дж. Реткліфа [13], Б. Кузика [2], П. Третяка [10] та ін.

Форсайт важливо розглядати як прогресивну «технологію впливу на майбутнє, що формується, за допомогою узгодження партикулярних інтересів різних верств громадянського суспільства і за допомогою стимулювання їх активності» [10, с. 15]. Технологія форсайту включає систему методів експертної оцінки

стратегічних напрямків соціально-економічного та інноваційного розвитку систем різного рівня та визначення можливих варіантів майбутнього. Ця технологія ґрунтується як на традиційних, так і на інноваційних експертних методах, таких як: експертні панелі, Дельфі, SWOT-аналіз, мозковий штурм, побудова сценаріїв, технологічні дорожні карти, дерева релевантності, аналіз взаємовпливовості. На відміну від прогнозування і футурології Форсайт передбачає активну позицію управління змінами, що передбачає орієнтацію не тільки на визначення можливих альтернатив, але і на вибір найбажаніших. Дана технологія передбачає крім «основного продукту» — сценаріїв розвитку і заснованої на цих сценаріях стратегії, розвиток неформальних взаємозв'язків між їх учасниками, створення єдиного уявлення про ситуацію, тобто формування суб'єкта управління розвитком.

При цьому кожний із засобів управління є одночасно процесом і результатом. Серед широкого спектру методів Форсайту, які застосовуються в стратегічному управлінні соціально-економічним розвитком муніципального утворення, найперспективнішим є поєднання методу побудови сценаріїв і дорожнього картування. Побудова прогнозних сценаріїв соціально-економічного розвитку муніципального утворення — це гіпотетична «картина» послідовного розвитку в часі і просторі подій, що у сукупності становлять еволюцію всієї соціально-економічної системи [2, с. 374]. Для розробки сценаріїв розвитку муніципальних утворень застосовують кореляційний аналіз, екстраполяцію трендів, експертний, розрахунково-конструктивний методи, інтервальний прогнозування, якісний аналіз і ін. Використання сценарного прогнозування в сучасних умовах макроекономічної нестабільності буде забезпечувати: варіативне розуміння ситуації, її еволюції; оцінку потенційних загроз; виявлення сприятливих можливостей; виявлення можливих і доцільних напрямків діяльності; підвищення рівня адаптації до змін зовнішнього середовища. Сценарний підхід доцільно доповнювати дорожніми картами, які, з одного боку, є інструментом передбачення (прогнозування), з іншого — інструментом конкретизації стратегічних планів.

Основна відмінність дорожньої карти від стратегічного плану — багатоваріантність розвитку муніципального утворення та виявлення ключових вузлів розвитку (соціально-економічних хабів). До переваг дорожнього картування як методу стратегічного прогнозування та управління можна віднести таке: сприяє формуванню загальних цінностей, кращого взаєморозуміння і

розуміння ситуації в цілому суб'єктами стратегічного управління; дозволяє врахувати можливості нелінійного розвитку ситуації в муніципалітеті та в зовнішньому середовищі; акцентує увагу на інноваційному розвитку економіки муніципального утворення.

У цілому, стратегування соціально-економічного розвитку муніципальних утворень слід визнати системою, яка включає такі компоненти: логіко-емоційну (сприйняття того, що відбувається і «Майбутнього»); інституційну (спосіб руху до «Майбутнього»); соціокультурну (характер розвитку самоврядування); управлінську (стратегії розвитку); інструментальну (набір процедур та інструментів стратегування).

На нашу думку, стратегування важливо розглядати як системний процес, який з'єднує прогнозування, планування і управління в формуванні та реалізації можливих траєкторій розвитку економічної системи на муніципальному, регіональному та національному рівнях, у рамках еволюційної парадигми за концептуальним сценарієм. Такий процес повинен мати властивості інституційної гнучкості і включати інтегровані процедури реалізації сценаріїв соціально-економічного розвитку і адаптивну систему коригування цілей на основі безперервного стратегічного аналізу, що забезпечує відтворення системних зв'язків в умовах проривних трансформацій і змін у технологіях, в організаційному та інституціональному забезпеченні, в активації соціальних комунікацій для досягнення високої конкурентоспроможності національної економіки та забезпечення якості життя населення.

Метою стратегування слід визначити розробку нових технологій формування системи стратегічного управління як єдиного системно вибудованого процесу розвитку країни, регіонів, муніципальних утворень і підприємств, що базується на стратегічній взаємодії різних складових суспільства, які становлять єдине ціле — суспільно-державний організм.

Стратегування є єдиним безперервним процесом розробки та реалізації основних програмних документів стратегічного управління, а саме: концепції, стратегії, програми. В такому процесі стратегія є проміжним документом, що постійно потребує коригування і розглядається як механізм координації зусиль усіх рівнів виконавчої влади, державних і приватних господарюючих суб'єктів, громадських організацій та ін., для додання нових імпульсів розвитку національної економіки на регіональному та муніципальному рівнях.

Література

1. *Бочкарева Т.В.* Реализационные проблемы стратегирования: аспекты целеполагания. [Электронный ресурс] / Т.В. Бочкарева, С.Е. Самарцев. — Режим доступа: <http://metaconsultant.ru/node/71>
2. *Кузык Б.Н.* Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование: Учебник / Б.Н. Кузык, В.И. Кушлин, Ю.В. Яковец. — М.: Экономика, 2008. — 575 с.
3. *Кухарская Н.А.* Региональное стратегирование как системный ресурс управления развитием территорий / Н.А. Кухарская, И.Н. Сараева // Стратегії розвитку України у глобальному середовищі: Тези доповідей V міжнар. наук.-практ. конф., 17-19 листопада 2011 р. — Сімферополь: Кримський інститут бізнесу, 2011. — С. 56-58.
4. *Кухарська Н.О.* Регіональне стратегування — основа формування стратегії розвитку регіону / Н.О. Кухарська // Економіст. — 2012. — №1. — С. 63-65.
5. *Маннапов Р.Г.* Современные закономерности, принципы, задачи и механизмы регионального управления / Р.Г. Маннапов, Л.Г. Ахтариева // Вестник Челябинского государственного ун-та. — 2009. — № 3 (141). — С. 47-56.
6. *Марача В.Г.* Региональное стратегирование как метод повышения эффективности государственного управления региональным развитием в Российской Федерации / В.Г. Марача // Труды ИСА РАН — 2008. — Т. 34. — С. 179-214.
7. Моніторинг та оцінювання стратегій і програм регіонального розвитку в Україні / М. Лендьял, Б. Винницький, Ю. Ратейчак. — К.: В-во «К.І.С.», 2007. — 120 с.
8. *Паламарчук М.О.* Виклики модернізації в Україні: політичні аспекти : монографія / М.О. Паламарчук; за ред. О. В. Литвиненка. — К. : НІСД, 2014. — 152 с.
9. *Сухоруков А.І.* Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі. — К. : НІСД, 2012. — 368 с.
10. *Третьяк В.П.* Структура форсайта // Отраслевые рынки. — 2007. — № 1-2. — С. 13-17.
11. Bishop P. Thinking about the future: Guidelines for Strategic Foresight. N.Y., 2006.
12. Williamson O. E. Strategizing, Economizing, and Economic Organization / O. E. Williamson // Strategic Management Journal. Special Issue. — 1991. — № 12. — P. 75-94.
13. Ratcliffe J. Challenges for Corporate Foresight: Towards Strategic Prospective Through Scenario Thinking (presented at the conference «Foresight Management in Corporations and Public Organizations». URL: <http://www.tukkk.fi/tutu/conference2005>, Helsinki 2005

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Дослідження присвячене ролі людського капіталу в забезпеченні модернізації національної економіки України. В якості аналітичної бази використано окремі складові Глобального індексу конкурентоспроможності, які згруповано за двома напрямками: людський капітал і модернізація національної економіки.

Модернізація економіки, як кардинальне перетворення існуючої економічної системи, передбачає зміну характеру функціонування системи, встановлення нових внутрішньо системних зв'язків. В основі стратегії модернізації знаходяться природні ресурси, стан макроекономічного середовища, інфраструктура, інститути та людський капітал. Зміст стратегії модернізації — нарощування потенціалу національної економіки шляхом підвищення інноваційної активності її учасників. Інноваційна діяльність надає наявним ресурсам здатність нарощувати свої можливості, тобто вона створює ресурси. Очікуваний результат стратегії модернізації — підвищення продуктивності праці та ріст на цій основі якості життя населення до рівня розвинутих країн.

Людський капітал — це рушійна сила стратегії модернізації. Коли людський капітал відповідає прийнятій стратегії, суспільство має можливість мобілізувати ресурси, необхідні для перетворень. Людський капітал включає в себе цінності, установки, мотивацію, знання та вміння працездатного населення. Якість людського капіталу визначається ступенем його відповідності стратегії модернізації.

Україна сьогодні переживає наслідки системної кризи, яка поширюється на всі аспекти життя, включаючи економіку. Дослідники стверджують, що подолання такої кризи пов'язане з мо-

* **ЖАВОРОНKOVA Галина Василівна** — д.е.н., професор кафедри аерокосмічної геодезії Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна, galina_zhavoronkova@ukr.net

* **ШКОДА Тетяна Никодимівна** — к.е.н., доцент кафедри управління персоналом та економіки праці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, tnshkoda@ukr.net

дернізацією всього суспільства, і модернізація економіки є важливою складовою цього процесу [1].

За багатьма макроекономічними позиціями та оцінками наша держава посідає низькі позиції в міжнародних рейтингах. Наприклад, за Індексом глобальної конкурентоспроможності (щорічно складається Всесвітнім економічним форумом з 2004 року) у 2016 році Україна посіла 95 місце серед 138 країн [7]. Цей індекс є цікавим для нашого дослідження з тієї точки зору, що визначає здатність економіки країни зростати у довгостроковій перспективі. Також, Звіт з глобальної конкурентоспроможності окрім загального індексу містить і його складові — 12 субіндексів, які своєю чергою деталізовані у 114 показників.

Тому доцільно дослідити, які саме субіндекси Індексу глобальної конкурентоспроможності характеризують роль людського капіталу в забезпеченні модернізації національної економіки та визначити основні проблемні складові, які заважають мобілізації ресурсів, що необхідні для перетворень.

Для вирішення вищезазначеної наукової проблеми проведено аналіз динаміки ряду субіндексів Глобального індексу конкурентоспроможності для України. Спочатку субіндекси були згруповані за їх приналежністю до модернізації або людського капіталу України. На думку авторів, до субіндексів GCI, які характеризують людський капітал України належать такі (рис. 1): 1) Здоров'я та початкова освіта; 2) Вища освіта та навчання; 3) Ефективність ринку праці. Своєю чергою, до субіндексів GCI, які характеризують модернізацію економіки України належать (рис. 2): 1) Інституції; 2) Інфраструктура; 3) Макроекономічне середовище; 4) Технологічна готовність; 5) Інновації.

Аналіз даних на рис. 1 показує, що за субіндексом «Здоров'я та початкова освіта» в рейтингу GCI позиція України досягала найвищого значення у 2014 році (43 місце). За період 2013–2014 роки позиція України зазнала найбільшого зростання, коли ріст становив 19 позицій. У цілому позиція України за аналізованим субіндексом протягом 2011–2016 років покращилася на 20 позицій (74 місце у 2011 році проти 54 місця у 2016 році).

Серед аналізованих субіндексів GCI за напрямком людський капітал позиції України є найконкурентоспроможнішими за субіндексом «Вища освіта та навчання». Тут спостерігається стабільне зростання позиції нашої держави у рейтингу GCI протягом усього аналізованого періоду 2011–2016 рр. Тобто, якщо у 2011 році Україна займала 51 позицію, то у 2016 році — це 33 місце.

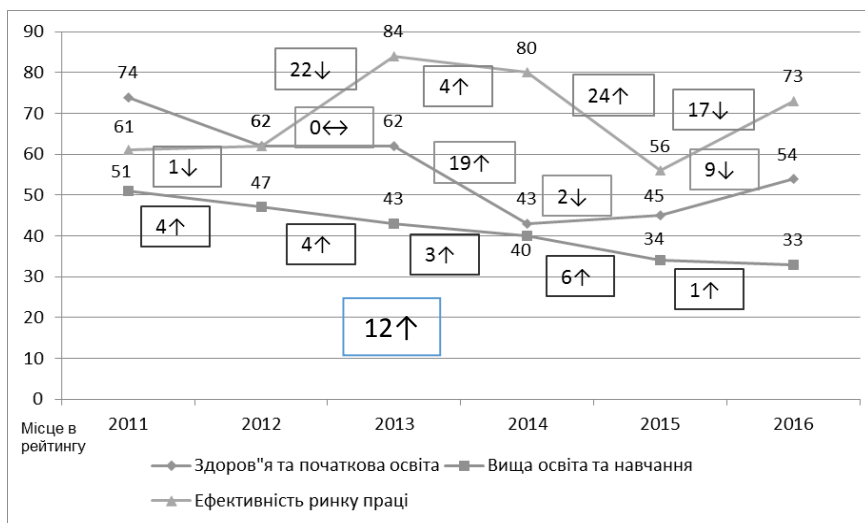

Рис. 1. Динаміка складових Глобального індексу конкурентоспроможності за напрямком людський капітал України

Джерело: розраховано на основі [2–7]

Найнепривабливішою виглядає ситуація в Україні за субіндексом «Ефективність ринку праці». Протягом 2011–2012 років позиція нашої держави була досить стабільною та трималася на 61–62 місці. Період 2012–2013 року є найневдалішим для України, оскільки її позиція у рейтингу GCI за аналізованим субіндексом знизилася на 22 пункти і склала 84 місце у 2013 році. Наступні два роки спостерігався ріст позиції України, яка у 2015 році посідала 56 місце за субіндексом «Ефективність ринку праці». Однак, у 2016 році позитивна динаміка нівелювалася значним падінням на 17 позицій.

Далі проаналізовано субіндекси GCI, які характеризують модернізацію економіки України (рис. 2).

Позиції України за субіндексом «Інституції» є найбільш негативно спрямованим серед аналізованих субіндексів GCI, які характеризують модернізацію економіки України. Протягом аналізованого періоду 2011–2016 років тут не спостерігалось значних коливань. Однак, відзначимо, що сама позиція України є низькою. Якщо у 2011 році наша держава посідала 131 позицію, то у 2016 році — 129 позицію.

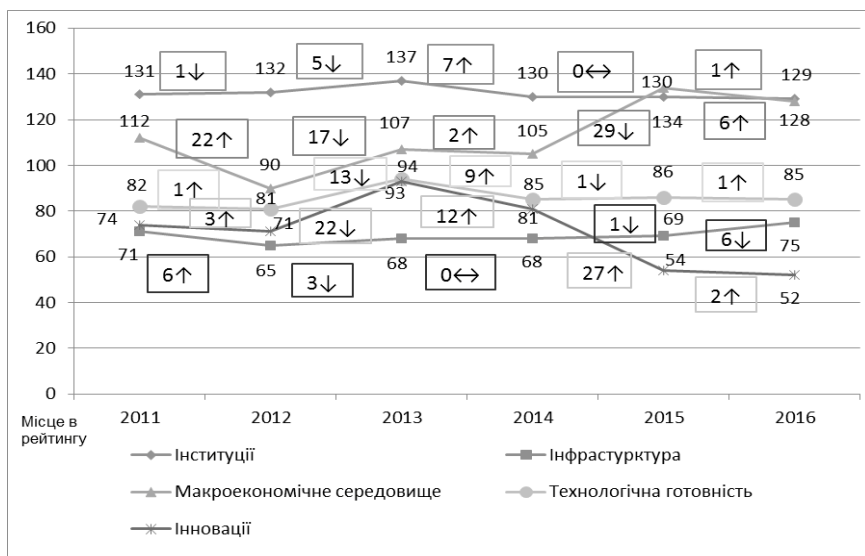

Рис. 2. Динаміка складових Глобального індексу конкурентоспроможності за напрямком модернізації економіки України

Джерело: розраховано на основі [2–7]

Також до субіндексів з негативною динамікою відноситься «Макроекономічне середовище». Причому за цим субіндексом Україна демонструє як стрімкі злети (у 2011–2012 роках — ріст у рейтингу на 22 позиції) так і стрімкі падіння (у 2012–2013 роках — спад на 17 позицій; у 2014–2015 роках — спад на 29 позицій). Відтак, у 2016 році за субіндексом «Макроекономічне середовище» Україна займає 128 місце.

За субіндексом «Інфраструктура» Україна демонструє відносну стабільність позицій серед усіх субіндексів, що характеризують модернізацію економіки. Однак, навіть ці результати не є дуже потужними, адже позиція України протягом 2011–2016 років коливалася у діапазоні від 65 до 75 місця.

Іншим відносно стабільним субіндексом за своєю динамікою є субіндекс «Технологічна готовність». У 2011–2012 роках Україна посідала 81–82 місце. Протягом 2014–2016 років Україна займала стабільно 85–86 позицію. Найбільший спад був у 2012–2013 роках, коли відбувся найбільший спад і Україна посіла лише 94 місце за аналізованим субіндексом.

Протягом останніх чотирьох років за субіндексом «Інновації» Україна демонструє позитивну динаміку (93 позиція у 2013 році та 52 позиція у 2016 році).

Підсумовуючи зазначимо, що позиції України за субіндексами GCI, що належать до складових Глобального індексу конкурентоспроможності за напрямком людський капітал є значно потужнішими, ніж ті позиції, що демонструє група субіндексів GCI, що характеризують модернізацію економіки. Це підтверджує наявність протиріччя розвитку національної економіки України, яке полягає в тому, що при наявності досить високого рівня людського капіталу наша держава не проводить необхідну модернізацію економіки.

Відтак, розробка та реалізація ефективної стратегії модернізації економіки України вимагає суттєвого поліпшення позицій нашої держави за всіма складовими напрямку модернізації — субіндексами GCI, а особливо — за найпроблемнішими складовими — «Інституції» та «Макроекономічне середовище». Також вимагає поліпшення позиція України за субіндексом «Ефективність ринку праці», що належить до напрямку людський капітал, оскільки це стримує мобілізацію людського капіталу, необхідного для перетворень економіки.

Література

1. Лібанова Е.М. Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів / Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. — 2011. — №1(15). — С. 24–38.
2. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2011-2012. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf [Дата візиту: 18.10.2016].
3. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2012-2013. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf [Дата візиту: 18.10.2016].
4. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2013-2014. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf [Дата візиту: 18.10.2016].
5. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2014-2015. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf [Дата візиту: 18.10.2016].

6. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2015-2016. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf [Дата візиту: 18.10.2016].

7. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2016-2017. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf [Дата візиту: 18.10.2016].

УДК 338.22.01

Ярослав ЖАЛІЛО*

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВИ

Анотація. Визначено зміст і цілі модернізаційної стратегії зростання для України. Обґрунтовано інституційний механізм забезпечення ефективності цієї стратегії в умовах інституційних пасток, що зумовлюють необхідність економічних реформ.

Імперативом економічного розвитку України у найближчому десятилітті є відновлення високих показників економічного зростання, яке спиратиметься насамперед на позитивну динаміку в реальному секторі економіки. Йдеться про формування в Україні «економіки зростання» — економічної системи, інтенсивний розвиток якої відбувається переважно під впливом внутрішніх та іманентних їй чинників і має відносну стійкість щодо внутрішніх і зовнішніх політичних впливів. Відновлення економічного зростання небезпідставно розглядається як найперше завдання, заради досягнення якого у короткостроковому періоді припустимо відтермінувати реалізацію завдань структурної та інституційної перебудови [3, с. 6].

Проте досягнення *сталості* економічного зростання та підтримання стабільно високих його темпів, необхідних для відновлення втрат, обумовлених кризами 2008–2009 та 2014–2015 рр., та поступового зменшення відставання в рівнях розвитку і добробуту від країн ЄС, можливе лише у разі здійснення необхідних структурних змін на ринках, оновлення основного капіталу,

* ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович — д.е.н., провідний науковий співробітник, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна, zhalilo@ief.org.ua

освоєння новітніх конкурентних переваг. Тому усталення зростання вимагатиме реалізації стратегії системних реформ.

Очевидною є потреба здійснення радикального удосконалення суспільно-економічної системи з метою прискорення її розвитку, що традиційно описується терміном «*модернізація*». Таке удосконалення має поєднувати реконструкцію системи суспільно-економічних відносин з метою подолання інституційної кризи; мобілізацію наявних і потенційних факторів економічного відтворення з метою динамічного скорочення ресурсних дефіцитів, які виникли внаслідок тривалої трансформаційної кризи; суттєве підвищення інклюзивності економічного розвитку з метою відновлення суспільної консолідації та легітимності державної влади.

Відкладення формування модернізаційно орієнтованого типу зростання до часу досягнення «остаточної» макроекономічної стабілізації, вирішення проблем відставання у соціальному розвитку та подолання воєнно-політичних ризиків видається недоцільним. Посилення соціальної орієнтації економіки, поглиблення грошової і фінансової стабілізації, детінізація економіки, вирівнювання регіональних диспропорцій мають розглядатися саме як *наслідки* економічного зростання та позитивних структурних зрушень, а не як самодостатні завдання, політизоване фрагментарне досягнення яких вестиме лише до руйнування цілісності стратегії.

З нашої точки зору, імператив зростання робить поєднання процесів економічного зростання і структурних зрушень необхідною умовою. Економічний ефект від відновлення економічного зростання в секторах, орієнтованих на окремих ринках, зокрема — пов'язаних з внутрішнім споживанням і реалізацією оборонних потреб, має бути використаний для первинного генерування фінансових ресурсів і поступового відновлення динаміки інвестиційних процесів. Нагромаджений інвестиційний потенціал є передумовою для зростання галузей, які можуть розвиватися в умовах уже структурованого та місткого ринку, готового до споживання складних товарів тривалого користування, а також попиту на технологічне устаткування з боку вітчизняних виробників, які дійшли до стадії оновлення виробничих фондів. Структурні зрушення спроможні дати синергетичний ефект для економічного зростання, який може дозволити досягти високих показників динаміки навіть в умовах збереження жорстких фінансових обмежень зростання та інвестицій.

Відтак наразі в Україні доцільним є перехід до побудови й реалізації «*стратегії модернізаційного зростання*» як цілісного комплексу заходів щодо досягнення стійкого економічного зрос-

тання та формування національної конкурентоспроможності на засадах підтримання макроекономічної стабільності, структурної модернізації, забезпечення соціальної орієнтації економіки та консолідації економічних стратегій суб'єктів різних рівнів.

Використання терміну «зростання» у назві запропонованої стратегії пояснюється таким. По-перше, цим акцентується увага на тому, що йдеться саме про стратегію, у якій форма структурних змін суспільно-економічної системи обумовлена імперативним завданням зростання. По-друге, економічне зростання розглядається як безальтернативне джерело ресурсів модернізації, і така вимога визначає зміст цього зростання.

Наразі здійснення необхідної стратегії відбуватиметься в умовах об'єктивної слабкості держави при малоузгодженій діяльності суб'єктів приватних стратегій. Тому мета стратегії досяжна в разі вироблення системи стратегічних цілей, завдань і пріоритетів, які могли б стати підґрунтям для суспільного консенсусу навколо політики економічних перетворень, забезпечивши її ефективність і виконуваність.

Як доведено науковцями, в умовах слабкої спроможності держави не лише до забезпечення реалізації стратегічних цілей, але й до організації поточної регуляторної та стабілізаційної політики єдино продуктивним шляхом досягнення ефективності економічної політики може бути декомпозиція системних ризиків, які не можуть знайти вирішення на рівні інституційно слабкої держави, у диверсифіковану сукупність ризиків окремих суб'єктів та їхніх груп [2, с. 20]. Це суттєво підвищує інституційний (а також інтелектуальний і фінансовий) потенціал політики, до того ж, подібність цих ризиків виступатиме в ролі реінтегруючого чинника для національної економічної системи.

Відтак досягнення навіть середньострокових цілей в Україні можливе лише за проведення державної політики на засадах компромісу інтересів. Формування національного економічного інтересу як точки інституційної реконсолідації відбуватиметься на основі усвідомлення раціональними суб'єктами приватних стратегій інтегральних потреб, що об'єднують їх у рамках реалізації базових цілей їхнього індивідуального економічного відтворення, досягаючи там самим інклюзивності розвитку.

Після завершення в основному етапу *перерозподілу* та ідентифікації суб'єктів і об'єктів прав власності, на передній план вийшла проблема *реалізації* права власності. Вона полягає у наявності можливостей для ведення приватними суб'єктами господарювання ефективного конкурентоспроможного, орієнтованого

на стратегічний розвиток бізнесу у прогнозованому, стабільному, сприятливому конкурентному середовищі. Отже, можемо припустити нарощування потужного політико-економічного інтересу широких ділових кіл до забезпечення безпечних і сприятливих умов для здійснення бізнесу на території України — і «попит» на відповідну стратегічну спрямованість державної політики.

Умови для подолання антагонізму інтересів економіко-політичних груп і тенденцій до рентоорієнтованої поведінки суб'єктів господарювання складуться у разі здійснення політики стимулювання економічного зростання за допомогою відповідних бюджетно-податкових і грошово-кредитних важелів, забезпечення вдосконалення механізмів міжгалузевого переливу капіталів і розбудови ринкової й інформаційної інфраструктури.

В умовах інституційної нестабільності стратегія модернізаційного зростання, щоб бути сприйнятою економічними суб'єктами, має перемогти в інституційній конкуренції. Тому в основі дієвості та прийнятності застосовуваного інструментарію має лежати його спрямування на зниження для господарських суб'єктів витрат інституційної трансформації, пов'язаних з модернізацією, та зниження трансакційних витрат шляхом забезпечення дієвості функціональних інститутів, що забезпечують механізми економічної комунікації — грошово-кредитної та фіскальної систем, ринкової конкуренції, економічної кооперації. А також комунікаційних інститутів, що формують прямий діалог між основними «гравцями» політико-економічного простору, якими є органи державної влади, ділові об'єднання, окремі потужні транснаціональні компанії, організації найманих працівників, інші складові громадянського суспільства. Цим створюватимуться умови для подолання нагромаджених «інституційних пасток», які наразі стоять на заваді здійсненню необхідних економічних реформ та структурних зрушень. Як слушно зазначають В. Базилевич і В. Осецький, «забезпечення... умов для стійкого довгострокового економічного зростання за рахунок внутрішніх джерел можливе завдяки інституційній інтенсифікації, посиленню інтегративної взаємодії та комплементарності всіх видів інститутів» [1, с. 21].

Реалізація визначених напрямів, завдань і пріоритетів економічної стратегії держави потребує належного інструментального забезпечення, що безпосередньо залежить від особливостей інституційного середовища, в якому відбувається її реалізація. Тому першочергового значення набуває інституційне забезпечення цих інструментів. За умов замкненості *макроекономічних* інструментів, які змінюють кількісні параметри середовища реалізації економіч-

ного відтворення, на вирішення короткострокових завдань, зокрема, макроекономічної стабілізації, досягнення стратегічних цілей у цих самих сферах можливе за рахунок застосування *інституційних* важелів, які передбачають модифікацію правил і способів реалізації процесів відтворення. Такі важелі спроможні впливати на цільові функції суб'єктів у господарській системі, сприяючи їх усталенню або зміні й досягаючи на цій основі інституційної рівноваги як підґрунтя інклюзивного розвитку.

Акцент на інституційних складових макроекономічних інструментів дає змогу розширити впливовість цих інструментів на суб'єктів приватних стратегій, досягти передбачуваності та неперервності, ефективності і послідовності в їхньому застосуванні.

Таким чином, постає завдання виокремлення та пріоритетної реалізації інституційних інструментів реалізації завдань економічної політики держави. Саме в побудові сучасних інституційних засад, які забезпечують дієве застосування ринкових макроекономічних регуляторів та інструментів державної політики вбачається основний зміст економічних реформ в Україні.

Література

1. *Базилевич В. Д.* Інституційний концепт модернізації фінансових інститутів / В.Д. Базилевич, В.Л.Осецький // Фінанси України. — 2013. — № 5. — С. 19–30.

2. *Назирів І.* Інституційні засади суб'єктного виміру господарської системи в контексті розвитку національної конкурентоспроможності / І. Назирів, О. Яременко // Економічна теорія. — 2014. — № 2. — С. 21–31.

3. *Онищенко В.* Модернізація як імператив розвитку України / В.Онищенко // Економіка України. — 2011. — № 7. — С. 4–14.

УДК 338.27

Тетяна ЖЕЛЮК*

ДЕТЕРМІНАНТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ В ПЛОЩИНІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Окреслено концептуальні засади модернізації системи управління національною економікою, які опираються на децентралі-

* **ЖЕЛЮК Тетяна Леонтійвна** — д.е.н., професор кафедри менеджменту та публічного управління Тернопільського національного економічного університету, м. Тернопіль, Україна, t.zheljuk@tneu.edu.ua

зований, інноваційний, антикризовий, сталого розвитку підходи, які забезпечують збалансований розвиток національної економіки на всіх рівнях її функціонування.

З проголошенням незалежності Україна отримала унікальну можливість зайняти вагомий нішу в новому світовій економіці, маючи необхідні для перетворення у високорозвинену державу ресурси — корисні копалини, потужний науковий потенціал, трудові ресурси. Тим не менше, за роки незалежності реальний валовий внутрішній продукт України скоротився більше, ніж на 40,0 %. За даними Світового банку, такий показник є найгіршим результатом у світі за останні двадцять п'ять років. Зі 166 країн за період 1991–2015 рр., він знизився лише в п'яти країнах. Україна в цьому списку випередила всі інші країни: Молдову (ВВП якої знизився на 29 %), Грузію (-15,4 %), Зімбабве (-2,3 %) і Центральнопівденноафриканську Республіку (-0,94 %). В 1990 році ВВП України на одну особу складав 1 569,7 дол. США і Україна посідала 94 місце з 183 країн за цим показником. У 2014 році ВВП на одну особу складав 3 082,5 дол. США і країна опустилася на 129 місце з 188 країн [1]. В економічному відношенні Україна замість динамічного конкурентного розвитку вступила у фазу стихійного первинного накопичення капіталу і глибоких трансформаційних криз. За 1991–2015 рр. сформувалась структура економіки зі значними галузевими диспропорціями з домінуванням галузей третього та четвертого технологічних укладів, залежна від попиту на зовнішніх ринках (табл. 1). Ситуація, у якій опинилося українське суспільство актуалізує необхідність інституційних перетворень, насамперед у системі державного управління економікою, які дозволили б побудувати європейську модель конкурентного розвитку національної економіки.

Модернізація державного управління національною економікою повинна лежати в площині створення такого інституційного та організаційно-економічного підґрунтя, яке б дало змогу подолати внутрісистемні дисбаланси та підвищило б адаптивність економічної системи до кризових явищ, забезпечило вирішення основного протиріччя сучасного розвитку: задоволення зростаючих суспільних потреб в умовах вичерпності ресурсів і підвищення антропогенного навантаження на економіку.

Таблиця 1

**СТРУКТУРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
ЗА ТЕХНОЛОГІЧНИМИ УКЛАДАМИ У 2014 р., %**

Показники	Технологічні уклади			
	4-й	3-й	2-й	1-й
Обсяг виробництва продукції	57,9	38	4	0,1
Фінансування наукових розробок	6	69,7	23	0,3
Витрати на інновації	30	60	8,6	0,4
Інвестиції	75	20	4,5	0,5
Вкладення капіталу на технічне переозброєння і модернізацію	83	10	6,1	0,9

Джерело: на основі [2].

В основі модернізації управління національною економікою слід покласти певну архітектуру концептуальних підходів, серед яких варто виокремити:

- децентралізований, який пов'язаний із забезпечення балансу інтересів розвитку окремих територій і держави в цілому, вирівнювання рівня розвитку адміністративно-територіальних утворень;

- інноваційно-інвестиційний підхід, який передбачає активізацію використання креативних факторів (нових знань, нанотехнологій) у забезпеченні розвитку національної економіки;

- підхід, який апелює до посилення ролі держави у сфері запобігання, нейтралізації, ліквідації деструктивних і дестабілізуючих факторів за рахунок комплексу політичних, економічних, дипломатичних, інформаційних, інституційних механізмів державного впливу, які забезпечуватимуть економічну безпеку країни в сучасному глобальному просторі.

Сучасна система управління повинна опиратися на гуманістичну теорію розвитку, яка була обґрунтована в працях М. Грановетера, М. Кастела, Р. Сведберга, А. Сена, А. Трена, Р. Холінгсворта, Ф. Шарпа, П. Шміттера, і апелює до необхідності нарощування гуманітарного капіталу нації (освіти, культури, науки, охорони здоров'я, соціального захисту, зайнятості, міжнаціональних і релігійних відносин, засобів інформації); теорію мультирівневого управління Ф. Шарпа, П. Шміттера, В. Стріка, яка акцентує увагу на посиленні ролі наднаціональних утворень в управлінні розвитком національних економік, і разом з концепці-

ями інтегравенталізму, мережевої економіки сприяє оптимальному використанню взаємозв'язку інструментарію управління розвитком на національному, наднаціональному рівнях, що в сучасних умовах посилення процесів глобалізації є украй важливим. Світогосподарські виклики, пов'язані із кризовими процесами підвищують значимість теорії антикризового управління, теоретико-методологічну основу якої становлять: ліберальна теорія неминучості прийдешніх економічних потрясінь; системного неблагополуччя «процвітаючої» економіки; теорії катастроф. Зазначені теорії утворюють підґрунтя до аналізу нелінійних динамічних систем і повинні бути враховані при використанні прогнозно-планових важелів управління національною економікою. Дані теорії, базуючись на ідеях відкритості економічних систем, нерівноважності економічних процесів, безповоротності та нелінійності економічних перетворень, неоднозначності економічних цілей, дозволяють попередити про серйозні небезпеки, які можуть виникнути на шляху розвитку суспільства.

Активізація впливу держави на розвиток національної економіки простежується досить чітко в інституціональній теорії розвитку, методологічну основу якої складають соціально-психологічний інституціоналізм Т. Веблена (1857–1829 рр.), соціально-правовий інституціоналізм Дж. Коммонза (1862–1945 рр.), кон'юнктурна концепція У. Мітчелла (1874–1948 рр.), які практично зорієнтовані на конкретні варіанти державного втручання в економіку, забезпечення соціалізації економічного розвитку.

Формуючи теоретичне підґрунтя для модернізації управління національною економікою у контексті її збалансованого розвитку варто згадати про соціальні детермінанти модернізації, які обґрунтовані в теоріях:

- плюралістичної демократії Г. Ласкі, М. Дюверже, Р. Дарендорфа, яка пояснює вплив громадськості через так звані «групи тиску» на процес прийняття державою важливих суспільних рішень. Дана теорія є особливо актуальною в контексті створення органіфізаціно-економічного підґрунтя для реалізації прийнятої Стратегії розвитку громадянського суспільства;

- технократичного розвитку Д. Бела, Б. Беквіта, Ж. Бжезінського, Т. Веблена, Г. Скота, Г. Саймона, Ф. Тейлора, яка пояснює необхідність вдосконалення якісного рівня кадрового забезпечення системи управління;

- загального благоденства, яка акцентує увагу на підвищенні ефективності надання державою публічних послуг, забезпечення вищого рівня життя населення всієї країни.

Існуючі наукові підходи до державного управління збалансованим розвитком національної економіки дають змогу представити його як процес цілеспрямованого впливу держави на відтворення в економічній системі з метою максимального врахування інтересів інституційних одиниць, раціонального використання факторів виробництва, передбачення та подолання існуючих дисбалансів на секторальному, галузевому, регіональному, макроекономічному, наднаціональному рівнях. Цей процес має базуватися на об'єктивних економічних законах, врахуванні характеру суспільних відносин, досягнутому рівню розвитку продуктивних сил, ступені інтегрованості країни у світове економічне співтовариство, принципах економічної доцільності, соціальної справедливості, екологічної захищеності, активізації використання гуманітарного капіталу, не допущення хаотичності ринкових процесів.

Втручання держави має знайти своє відображення в забезпеченні макроекономічної збалансованості національної економіки загалом та інституційних секторів зокрема, створенні такої системи державного управління національною економікою, яка повинна не тільки створювати передумови для ефективного функціонування ринкового механізму, а й максимально вигідно поєднувати інтереси всіх інституційних секторів національної економіки у забезпеченні цілісності національної економіки та підвищенні її конкурентоспроможності.

Література

1. World Development Indicators [Electronic resource] // The World Bank : World DataBank. — Mode of access: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>.

2. Проект «Популярна економіка: ціна держави». — 2014. — №28. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://cost.ua/files/budget-2015.pdf>.

3. Форсайт та побудова стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський // Міжнародна рада з науки; Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу МОН України і НАН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. — К. : НТУУ «КПІ», Вид-во «Політехніка», 2016. — 184 с.

РЕСУРСНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Визначено основні напрями і процеси, що визначають побудову та використання моделі управління забезпеченням економічної безпеки при формуванні системи забезпечення національної економічної безпеки та реалізації її функцій.

Проблеми забезпечення національної економічної безпеки України, співвідношення та взаємодії гілок влади в системі державного управління національною безпекою України, визначення теоретико-методологічних засад взаємодії державної та недержавної систем забезпечення національної економічної безпеки вимагають постійної уваги і теорії і практики.

В Стратегії національної безпеки України зазначено, що докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України обумовлюють необхідність створення нової системи забезпечення національної безпеки України [1]. Ця обставина і визначає зв'язок загальної проблеми з найбільш важливими науковими та практичними завданнями дослідження проблем теорії та практики економічної безпеки України. Адже недосконалість правового, інституційного та науково-методичного забезпечення економічної безпеки гальмує не лише створення нової системи національної безпеки України, а й успішну реалізацію «Стратегії реформ — 2020».

Економічна система, що саморозвивається, прямо пов'язана з економічною безпекою, без якої не можливий її розвиток. Забезпечення економічної безпеки — це процес досягнення такого стану економічної системи, відтворення її внутрішніх і зовнішніх зв'язків, що зумовлює її здатність до виживання та розвитку за несприятливих умов, та насамперед — це також здатність влади створювати механізм реалізації національних інтересів економічною системою та забезпечувати суспільно-політичну стабільність.

Можуть реалізовуватися дві стратегії забезпечення безпеки: стратегія захисту (заперечення небезпек), за якої основа діяльно-

* **КИРИЛЕНКО Володимир Іванович** — д.е.н., професор, завідувач кафедри політичної економії ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, verholat1@voliacable.com

сті складає виявлення небезпек і їх заперечення, а ствердження об'єкту в його безпеці є результатом заперечення небезпек; стратегія ствердження, зміцнення безпеки, що ґрунтується на самоствердженні природи самого об'єкту [2, с. 65-67].

Забезпечення і гарантування є близькими поняттями, такими, що перетинаються, лише термін «забезпечення» більше тяжіє до об'єктивних умов діяльності, а «гарантування» — до суб'єктивних передумов її реалізації.

Гарантування національної економічної безпеки вимагає створення системи економічної безпеки, що має низку характерних рис. По-перше, дана система має бути керованою, спостережуваною та ідентифікованою. По-друге, за створення системи можливе існування дестабілізуючих елементів підсистем, тому мають бути відрегульовані заходи для забезпечення стійкості системи в цілому. По-третє, необхідне виділення рівнів безпеки за принципом їхньої відносної самостійності, тому що кожен рівень є локальною підсистемою, поєднану з іншими структурними елементами. По-четверте, контроль за функціонуванням усіх елементів системи.

Значний вплив на стан економічної безпеки справляє її головна складова — фінансова безпека. Для її забезпечення держава має виробити та вжити низку заходів, спрямованих на вдосконалення (а подекуди і реформування) фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем з метою підвищення ефективності функціонування економіки, її структурної збалансованості та стійкості до негативних впливів. Звичайно не можна ігнорувати впливу таких ринкових механізмів як система грошового обігу та інфляційні процеси, валютний ринок, фондовий та страховий ринки — це все складові фінансової безпеки держави.

У вирішенні проблеми забезпечення економічної безпеки мають відігравати три взаємопов'язані потоки ресурсів: фінансовий, а також матеріальний та інформаційний. Фінансовий потік організовується на базі фінансового і бухгалтерського законодавства. Матеріальний потік базується на планах, кошторисах і бюджетах суб'єктів (акторів) забезпечення економічної безпеки. Інформаційний потік розробляється виходячи з вимог до систем управління.

Найважливішим у формуванні цих потоків системи забезпечення національної економічної безпеки є необхідність їх відкритості. Які можливі ситуації у випадку закритості або відкритості потоків? Якщо фінансовий потік закритий — ми не знаємо бюджетів, а матеріальний та інформаційний відкриті — можна ба-

чити, що щось витрачається і знаємо хто. Матеріальний й інформаційний відкриті, а фінансовий закритий, можна знати, хто і що буде, але не знаємо за скільки. Інформаційний закритий — не будемо знати про те, що щось відбувається взагалі. Тепер зрозуміло, що є джерелом системної корупції у процесах фінансування, інвестування і умовах їх забезпечення (політичних, законодавчих, організаційних тощо). З точки зору і суспільства, і державного управління система забезпечення економічної безпеки має бути відкритою.

Сучасні інформаційні технології змінили послідовність взаємодії матеріального, фінансового та інформаційного потоків, і сьогодні необхідно розрізняти три варіанти їхньої взаємодії. 1. Інформаційний потік випереджає матеріальний та фінансовий. У цьому випадку від інформаційного потоку надходять відомості про досягнення матеріальних і фінансових потоків (прямий напрям) або він містить відомості про замовлення (зворотній напрям). 2. Інформація супроводжує матеріальний і фінансовий потік, рухається одночасно з ними. Цим потоком поступають відомості про кількісні і якісні параметри матеріальних і фінансових потоків, що уможливорює правильно і швидко оцінювати їхні стани і ухвалювати необхідні регулюючі рішення. 3. Інформаційний потік відстає від матеріальних і фінансових потоків. У цьому випадку інформація служить тільки для оцінки результатів.

Фінансовий, матеріальний та інформаційний потоки є системою основою формування та функціонування системи забезпечення національної економічної безпеки й слугує надійним «інструментом» при вирішенні завдань: вивчення стану захищеності національних інтересів від загроз економічного характеру в загальній системі забезпечення національної безпеки; обґрунтування необхідного рівня економічної могутності держави, адекватного визначеному рівню економічної небезпеки (загрози) і тенденціям розвитку економічної обстановки в країні; синтезу раціональної структури і оцінки ефективності функціонування системи забезпечення національної економічної безпеки; обґрунтування рекомендацій по залученню зусиль регіональної та універсальної системи безпеки в країні, вибору напрямів економічного партнерства.

Література

1. Указ Президента України № 287/2015 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію

національної безпеки України»: [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Президента України. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/19521.html>

2. Державне реагування на загрози національним інтересам України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання : матеріали круглого столу (Київ, 19 лютого 2014 р.) / за ред. К.О. Ващенко, Г.П. Ситника. — К.: НАДУ, 2014. — 170 с.

3. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України : монографія / Г.П. Ситник. — К.: Вид-во НАДУ, 2004. — 408 с.

УДК 338.43:339.9

Юрій КИРИЛОВ*

КОНЦЕПТИ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Умовою подальшого ефективного функціонування національної економіки в умовах глобалізації визначено формування моделі конкурентоспроможного розвитку. Серед основних її концептів провідне місце мають посісти кластеризація, холдингізація, державний брендинг, ключові ідеї лібертаріанства.

Входження економіки України у глобальний економічний простір розглядається як новий етап розвитку держави, яка має позиціонувати себе як держава з відкритою економікою, що водночас захищає прийнятними методами свій внутрішній ринок. Відповідно вона має взяти на себе певні зобов'язання, гармонізувати своє законодавство з міжнародними нормами і вимогами, щоб інтегруватися у світове економічне співтовариство. У цілому перспективи для України залежатимуть від успішного пошуку власної моделі економічного розвитку в умовах глобального інтегрування. Темпи і якість вирішення цього складного завдання зумовлять у майбутньому тривалість у часі та особливості переходу українського суспільства до постіндустріальної економіки.

Сучасний етап розвитку національної економіки України характеризується переходом до якісно нової його стадії, що обумовлюється процесами глобалізації та євроінтеграції. Перед нашою державою постало завдання вирішення надзвичайно важливої проблеми, яка пов'язана з вибором і реалізацією ефективних

* **КИРИЛОВ Юрій Євгенович** — д.е.н., професор кафедри публічного управління та адміністрування ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна, kirilov_ye@ukr.net

шляхів розвитку в нових геополітичних умовах, коли дедалі відчутнішими стають наслідки впливу глобалізації і розбудови економіки знань та інновацій у світовому вимірі.

Уповільнення економічного зростання, порушення нормального функціонування фінансових і ресурсних ринків, зростаюче безробіття, дестабілізація сектору державних фінансів і накопичення соціальних проблем — усе це свідчить про вичерпаність попередньої моделі соціально-економічного розвитку. Постало питання не просто пошуку окремих рішень чи стимулюючих заходів, спрямованих на локалізацію кризових явищ. Перебіг подій останніх років засвідчив обмеженість і безперспективність такого підходу. На порядку денному пошук і впровадження унікальних, нестереотипних моделей економічного зростання.

При розробці нової моделі конкурентоспроможного розвитку національної економіки важливою є оцінка зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування, оскільки це забезпечує як базу для визначення місії і цілей, так і вибір стратегії поведінки суб'єктів макроекономічних соціально-економічних відносин. За допомогою аналізу внутрішнього середовища виводиться оцінка стратегічного потенціалу в межах поставленої мети: наскільки за кількістю та якістю ресурсів, станом функцій і проєктів суб'єктів відповідає цільовим вимогам. Таким чином провадиться аналіз фактичного та нормативного потенціалів, що дозволяє виявити сильні та слабкі сторони. Аналіз зовнішнього середовища спрямовано на те, щоб виявити можливі конкурентні переваги при ефективному розвитку та функціонуванні й можливі загрози із зовні. Зовнішнє середовище має у своїй структурі два рівні: мікро- та макросередовище. Макросередовище являє собою сукупність глобальних факторів зовнішнього середовища, які опосередковано впливають на діяльність, а мікросередовище безпосередньо впливає на прийняття стратегічних рішень. Характеристика груп факторів зовнішнього макросередовища економіки України свідчить про суттєвий вплив ряду макроекономічних факторів, зокрема: політичних, економічних, правових, екологічних, науково-технічних, технологічних і соціально-культурних.

Методологічною основою формування моделі конкурентоспроможного розвитку національної економіки в умовах глобалізації нами визначено концепцію багатофункціональності [1]. Встановлено, що в умовах глобалізації і періодичного виникнення світових фінансових криз зростають можливості нефінансових інструментів залучення іноземних інвестицій, одним із яких є державний брендинг. Просування бренду держави сприяє підви-

щенню конкурентоспроможності національних ідей, товарів, послуг і посиленню її позицій на міжнародній політичній та економічній аренах. Бренд — потужний інструмент захисту фінансових та інших інтересів країн і міст від глобального тиску цивілізації. Він виводить країну на новий економічний рівень, що дуже важливо в умовах кризи, яка охопила світову економіку. Довіра до послуг і товарів, вироблених під брендом, автоматично зростає в кілька разів.

Так наприклад, за географічними, ресурсними, кліматичними показниками Україна потенційно спроможна стати державою з пріоритетним розвитком аграрної сфери та одним з основних постачальників сільськогосподарської продукції на світові ринки. Тенденція до зростання обсягів виробництва в аграрній сфері протриває навіть за екстенсивних методів управління.

Чисельність населення світу постійно зростає, тому глобальний дефіцит продовольства буде відчутнішим. Отже, в цих умовах не виключено, що результатом формування і просування бренду України «Європейська житниця» чи «Годувальниця світу» в довгостроковому плані при відповідному фінансуванні вона зможе перетворитися на провідну європейську аграрно-промислову державу та закріпити у свідомості світової спільноти свій бренд як держави, що постачає найкращі й екологічно чисті сільськогосподарські продукти. Україна може відновити статус «Житниця Європи» та поступово формувати бренд «Годувальниця світу»; спробувати себе в якості туристичного майданчика світу, вкладаючи кошти в розвиток інфраструктури Карпат, розвиваючи зелений туризм; призупинити відтік та активізувати притік «мізків світу» й відповідно стати «країною інновацій». Це розглядається нами як можливі сценарії розвитку подій і напрями позиціонування України в глобалізованому світі.

Глобалізація, євроінтеграція, посилення міжнародної конкуренції внаслідок стрімких темпів науково-технічного прогресу й активізації інноваційних процесів вимагають нових підходів до соціально-економічного розвитку нашої держави загалом та окремих галузей її економіки зокрема. Визначальною умовою зміцнення позицій країни у глобалізованому економічному середовищі є врахування особливостей прояву глобалізаційних процесів у світовому вимірі та на рівні окремих держав. Відповідно під впливом цих процесів зазнає змін структурна побудова економіки з погляду її раціональності за традиційного поділу на сектори та галузі, тобто світ демонструє економічній спільноті нове явище — кластерну економіку.

Управління конкурентоспроможним розвитком національної економіки в умовах глобалізації не може базуватися лише на стратегіях підвищення ефективності розподілу та використання ресурсів. Удосконалення організаційних форм господарювання, кластеризацію та холдингізацію за умови їх державного регулювання у напрямі обмежень капіталізації та монополізації й підвищення інноваційності, екологізації, соціологізації запропоновано розглядати як пріоритетний вектор стратегічного управління. Створення кластерів сприятиме конкурентоспроможному розвитку національної економіки, насамперед, шляхом прискорення темпів інноваційного процесу, підвищення конкурентоспроможності виробничих структур та активізації діяльності основних суб'єктів кластера, для яких малі та середні підприємства виробляють продукцію, виконують певні види робіт та надають послуги. Кластерна організація виробництва є високоефективною, оскільки таке об'єднання формує замкнутий технологічний цикл виробництва і реалізації конкурентоспроможної продукції.

Сьогодні ж актуалізуються питання впровадження вже не еволюційних змін, а економічних реформ революційного спрямування, які з різних причин не потрапляли донині в поле зору політиків і науковців. Серед них — концепція безподаткової держави (система 5/10). Це один з небагатьох реальних, а можливо і єдиний спосіб залучити на територію України величезний обсяг коштів, бо сюди стане вигідно їхати жити і працювати.

Економічна реформа і введення системи 5/10 передбачають такі етапи:

- 1) відміна всієї податкової системи України (скасування ПДВ, акцизів і мит) і введення простої зрозумілої системи: 5 % із продажів, які платять споживачі товарів і послуг, і 10 % соціального податку, які платять одержувачі доходів;

- 2) вільний обіг валют. Розрахунки в Україні повинні проводитися в будь-якій зручній громадянам валюті без будь-яких обмежень;

- 3) вільне, тобто без обмежень проходження товарів і вантажів через митницю, повне відкриття економічних кордонів України. Митний контроль здійснюється тільки з метою виявлення зброї та наркотиків.

В основу системи 5/10 покладено принцип економічної свободи, який поширюється на кожного громадянина країни. Йдеться про права і можливості заробляти гроші без відповідних дозволів від державних органів. Низька ділова активність в Україні, бюрократія, корупція є наслідком заплутаної податкової й дозвільної

систем. Тому пропонується скасувати і впровадити просту і зрозумілу систему взаємовідносин з державою.

Можливо система 5/10 і містить елементи економічного романтизму та потребує більш детального опрацювання, але, в той же час, це одна з небагатьох ідей, яка за весь час незалежності України може дійсно опанувати масами й об'єднати суспільство та політиків задля заможного майбутнього нашої держави. Її концепти обов'язково мають бути враховані при формуванні нової моделі розвитку національної економіки в умовах глобалізації.

Література

1. Кирилов Ю.Є. Концептуальні засади конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації / Ю.Є. Кирилов. — Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. — 420 с.

УДК 332.1.012.7-045.52

Ольга КРАЙНИК*

РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Анотация. Розглянуто особливості регулювання розвитку регіонів в умовах децентралізації управління економічною та політичною системою країни. Показано переваги та недоліки управління адміністративно-територіальними утвореннями в нових умовах та зміни в їх фінансовому забезпеченні.

В Україні протягом понад двадцяти п'яти років існування незалежної держави формується та вдосконалюється регуляторна політика, яка регламентує відносини суб'єктів та об'єктів управління адміністративно-територіальними утвореннями з метою підвищення ефективності їх функціонування, забезпечення високого рівня та якості життя населення територій. Особливо актуальним є це завдання в умовах децентралізації управління економічними та політичними процесами в країні. Органи державного управління та місцевого самоврядування, встанов-

* **КРАЙНИК Ольга Петрівна** — д.е.н., професор кафедри економічної політики та економіки праці Львівського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України, м.Львів, Україна, okraynyk@gmail.com

люючи законодавче та нормативне забезпечення економічних процесів, формують регуляторну політику з метою сприяння стабільному економічному розвитку адміністративно-територіальних утворень.

Реалізація основного завдання регіональної регуляторної політики, яка полягає у забезпеченні стійкого економічного розвитку у регіонах, досягнення значних показників цього процесу при найефективнішому використанні ресурсів і збереження навколишнього середовища можлива за умови формування сприятливої регуляторної політики, удосконалення діючих регулювань і ліквідації надлишкового регуляторного впливу на господарську діяльність підприємств регіону. Регіональна регуляторна політика є частиною державної регуляторної політики і реалізується шляхом прийняття законодавчих і нормативних актів, які розмежовують повноваження між центральними та місцевими органами державної влади і представницькими органами, збільшуючи при цьому повноваження у бік місцевих органів державної влади. Особлива роль місцевих органів влади в активізації господарських процесів у регіонах умовах децентралізації системи управління адміністративно-територіальними утвореннями.

Основними регуляторними актами, які започаткували проведення реформи децентралізації були: Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [1], Програма діяльності Уряду [2], «Стратегія–2020» Президента України [3] та відповідно сформованих планів їх впровадження.

Зміст перетворень у умовах реформування полягає в тому, що значно розширюється коло повноважень для виконання органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, які забезпечуються фінансовими ресурсами, відповідно до змін до діючого нормативно-правового забезпечення бюджетного процесу. В той же час органи місцевої влади стають відповідальними перед населенням адміністративно-територіальних утворень за ефективність своєї роботи, а перед державою — за законність прийнятих рішень. Децентралізація управління територіями передбачає можливість органів місцевого самоврядування розробляти і здійснювати місцеву політику, спрямовану на зростання економіки, покращення якості надання адміністративних послуг для населення та підвищення рівня екологічної безпеки проживання в конкретній місцевості.

Основою реалізації цих завдань є зростання фінансової спроможності адміністративно-територіальних утворень шляхом пе-

редачі органам місцевого самоврядування додаткових фінансових ресурсів і додаткових джерел доходів для їх отримання.

Наступним важливим регуляторним підходом у реалізації завдань управління на місцевому рівні та з метою запровадження правового забезпечення формування спроможних територіальних громад стало прийняття Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [4] та Методики формування спроможних територіальних громад [5], затвердженої постановою Кабінету Міністрів України у квітні 2015 року. Ці нормативно-правові акти повинні стати стимулом територіальних громад до об'єднання та переходу на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом у процесі формування місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Підтвердженням практичної реалізації цих регуляторних актів є зростання надходжень до бюджетів об'єднаних територіальних громад. Нові підходи до фінансування об'єднаної територіальної громади відбуваються за рахунок надходжень згідно нових змін до Бюджетного кодексу України [6] та змін до Податкового кодексу України [7].

Так, у першій половині 2016 р. завдяки змінам до податкового та бюджетного законодавства у контексті децентралізації надходження власних доходів місцевих бюджетів 159 об'єднаних громад України зросли більше ніж у 3 рази (на 906 млн грн) порівняно з I півріччям 2015 року (з 418 млн грн до 1324 млн грн). Щодо Львівської області — за I півріччя 2016 року фактичні надходження доходів загального фонду місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад області (з трансфертами з державного бюджету) склали 131 млн грн, що більше ніж у 9 разів у порівнянні з надходженнями аналогічного періоду минулого року. [8]

Це є свідченням того, що отримуючи більше фінансових ресурсів, що залишаються на рівні міст, сіл, селищ і областей, збільшується відповідальність місцевих органів влади за реалізацію політики економічного розвитку на рівні нових адміністративно-територіальних утворень. Там також зменшується рівень адміністративного впливу на рішення місцевої влади з боку центральних органів влади, а також підвищується рівень місцевої ініціативи щодо реалізації місцевих проєктів. Крім того децентралізація управління територіями сприяє отриманню значних переваг, до яких можна віднести покращення якості та підвищення ефективності надання адміністративних послуг місцевими органами влади, посилення стимулів до ліквідації тіньового бізнесу на теренах

окремої території, посилення відповідальності місцевої влади за повноту виконання покладених на них функцій. Реалізація таких процесів можлива завдяки більшій транспарентності розподілу фінансових ресурсів і відкритості політичних рішень в інтересах територіальної громади. Місцеві органи влади повністю володіють ситуацією у містах, селищах і селах щодо необхідності вирішення першочергових потреб територіальних громад, проводячи їх аналіз та моніторинг, співставляючи з наявними фінансовими ресурсами, мають можливість їх найефективнішого виконання і найшвидшого реагування на зміни, що відбуваються. При цьому населення адміністративно-територіального утворення у свою чергу, будучи активним суб'єктом впливу на процеси соціально-економічного розвитку, також бере участь у прийнятті рішення про потребу та черговість виконання та фінансування тих чи інших місцевих програм. У той же час півторарічний досвід функціонування об'єднаних територіальних громад висвітив проблеми, які слід усунути шляхом зміни регуляторної політики в кокетному напрямі. На думку експертів з питань децентралізації у Львівській області проблемною є методика формування територіальних громад, яка передбачає формування надто великих територіальних громад і за кількістю населення і за відстанню від центру громади [9]. При цьому стає проблемним включення громадян в управління, близькість громадянина і влади — розривається. Зростає відстань між центром громади і мешканцями. Відповідно, виникають проблеми доступності публічних послуг. Ще однією проблемою, сформованою експертом, те, що задекларований принцип добровільності в процесі формування об'єднаних територіальних громад спотворить реформу і не дасть можливості провести її ефективно. Такі недоліки реформи потребують внесення змін у регуляторний процес, право регулювати який держава залишає за собою. Крім того є регуляторні положення щодо функціонування об'єднаних територіальних громад, які поки що не виконані. До таких відноситься передбачене законодавством передання права розпоряджання об'єднаним територіальним громадам земельними ресурсами за межами населених пунктів. З одного боку, таке положення може бути реальним стимулом добровільного об'єднання, з іншого — це дискусійне питання, що потребує додаткового вивчення та удосконалення регуляторних процесів у даній сфері.

Перспективні зміни регуляторної політики в сфері реалізації реформи місцевого самоврядування передбачають внесення змін до Конституції з метою забезпечення послідовності, результати-

вності та ефективності реформаторських зусиль. Проект закону щодо внесення змін до Конституції №2217а, прийнятий Верховною Радою в першому читанні 31 серпня 2015 р. [10], однак у кінцевому варіанті не прийняти ще і сьогодні.

Таким чином, політика регулювання економічними процесами як у країні загалом, так і на місцевому рівні зазнає змін і вдосконалюється особливо активно з початком процесів децентралізації управління територіями. Регуляторна політика відіграє ключову роль у ефективному функціонуванні ринкової економіки та є найкращим способом забезпечення економічного зростання країни та регіону. При цьому темпи реформування економіки загалом значною мірою залежать від правильного вибору регуляторної політики та від раціонального запровадження змін під час виявлення недоліків у поточних регуляторних процесах. Підвищення якості регулювань є основою прискорення економічного розвитку як країни загалом, так і окремих територій зокрема.

Література

1. Концепція реформи місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/333-2014-p>
2. Програма діяльності Кабінету міністрів України [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247809587
3. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
4. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
5. Методика формування спроможних територіальних громад [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-p>
6. Закон України від 24.12.2015 № 914-VIII «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/914-19>
7. Закон України від 24.12.2015 № 909-VIII Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/909-19>
8. Децентралізація: місцеві бюджети 159 об'єднаних територіальних громад за І півріччя 2016 року [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/Monitoring_OTG.pdf

9. Жук П. Великі громади потраплять до рук «грошових мішків» [Електронний ресурс] / П. Жук.—2016.—Режим доступу до ресурсу:http://zik.ua/news/2016/10/06/petro_zhuk_velyki_gromady_potraplyat_do_ruk_groshovyh_mishkiv_927202

10. Про внесення змін до Конституції України»(щодо децентралізації влади) [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу:<http://zakon.rada.gov.ua/go/656-19>

УДК 336.221.26+336.225

Олександр КУНДИЦЬКИЙ*

ОЦІНКА ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

Анотація. Розглянуто роль і значення податкового навантаження в системі ведення фінансово-господарської діяльності підприємств. Автором акцентується увага на існуючих методиках його обчислення, а також робиться висновок про те, що зниження податкового навантаження у реаліях вітчизняної системи господарювання у значній мірі залежить від розширення оподатковуваної бази в результаті залучення у сферу сплати податків тіньового бізнесу, «розчищення» неплатежів в економіці, зміцнення податкової та фінансової дисципліни.

Станом на сьогоднішній день у вітчизняній економічній науці не практикується використання єдиного терміна, який би характеризував вплив податків на фінансово-господарську діяльність підприємств. Зазвичай, для даної характеристики науковці використовують такі поняття: «податкове навантаження», «податковий тягар», «податкова віддача» «сукупне податкове вилучення», «податковий прес», «тягар обкладання», які, на думку автора, є синонімічними і вибір терміна залежить від смаку. Хотілося б також зазначити, що в Україні ще й досі не розроблено загальноприйнятої методики вирахування не тільки абсолютної, а й відносної величини податкового навантаження підприємств. Хоча значення такого показника на рівні окремого підприємства має надзвичайно важливе для нього значення і це можна пояснити такими причинами:

- показник податкового навантаження застосовується податковими органами для протидії ухиленню від оподаткування та

* **КУНДИЦЬКИЙ Олександр Олександрович** — д.е.н., професор кафедри менеджменту Львівського національного університету імені Івана Франка, м.Львів, Україна, skund@ukr.net

застосування схем мінімізації сплати податків, запобігання і виявлення інших правопорушень які належать до компетенції податкової служби;

- податкове навантаження використовується для прийняття рішення відносно вибору організаційно-правової форми господарської діяльності;

- показник податкового навантаження є основним інструментом системи управління оподаткуванням конкретного підприємства в контексті податкового менеджменту, планування й оптимізації;

- податкове навантаження дозволяє аналізувати варіанти вибору оподаткування в розрізі основної та спрощеної системи для малих підприємств.

Отже, важливість розрахунку вищезгадуваного показника є однозначно необхідною умовою особливо при плануванні основних напрямків діяльності підприємств, що в кінцевому результаті має сприяти покращанню їх фінансових результатів. Також потрібно зазначити, що податкове навантаження має важливість з погляду управління податками й може виступати безпосереднім об'єктом цього управління. Таким чином, податкове навантаження на мікрорівні — це показник, що дозволяє кількісно порівняти результати взаємодії суб'єктів податкових відносин. Для цього науковці розробили кілька підходів щодо оцінювання рівня податкового навантаження. Виділимо, на наш погляд, найбільш значущі, а саме:

Методика Л.В. Попова, якою пропонується розраховувати абсолютне і відносне податкове навантаження на підприємство. Це дозволяє досить повно оцінити рівень впливу системи оподаткування на кінцеві результати діяльності підприємства. Крім того, дана методика дозволяє зіставляти рівень податкового навантаження у підприємств суміжних галузей. Коефіцієнт податкового навантаження показує, у скільки разів сумарна величина сплачених податків відрізняється від прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства.

В основі методики М.Н. Крейніної покладено зіставлення податку та джерел його сплати. Кожна група податків залежно від джерела, за рахунок якого вони сплачуються, має свій критерій оцінки податкового навантаження. Даний підхід також заперечує загальноприйнятну думку, що податки, які включаються у собівартість, вигідні підприємству, так як зменшують прибуток і, відповідно, суму податку на прибуток. Аргументується це тим, що за зниження прибутку «розплачується» як саме підприємство,

отримуючи менше вільних фінансових ресурсів, так і бюджет, який одержує менші суми податку. Спільний знаменник, до якого відповідно до цього підходом можна привести суму всіх податків, — прибуток підприємства. Автор пропонує за основу брати ситуацію за якої підприємство взагалі не платить податків і порівнювати її з реальною.

Визначення податкового навантаження як частки відданої державі доданої вартості, створеної на окремому підприємстві покладено в основу запропонованої методики А. Кадушіна та Н. Михайлової. На їхню думку, додана вартість є джерелом доходу підприємства і, відповідно, джерелом сплати податків. Таким чином, податок порівнюється з джерелом сплати.

Цей показник дозволяє «усереднити» оцінку податкового навантаження для різних типів виробництв, тобто забезпечує порівнянність податкового тягаря для різних економічних структур.

Застосування виручки як бази для обчислення податкового навантаження, на думку Е.А. Кірова, є неправильно. Перш за все необхідно розрізнити абсолютну і відносну його величину. Так абсолютна податкове навантаження — це податки і страхові внески, що підлягають перерахуванню до бюджету і в позабюджетні фонди, тобто абсолютна величина податкових зобов'язань господарюючих суб'єктів. У цей показник включаються фактично внесені в бюджет податкові платежі і перераховані у позабюджетні фонди організаційні страхові внески, а також недоїмка за даними платежами. Однак абсолютне податкове навантаження не відображає напруженість податкових зобов'язань, тому Е.А. Кірова пропонує використовувати показник відносного податкового навантаження під яким розуміється відношення абсолютного податкового навантаження до новоствореної вартості. У даному випадку мається на увазі частка податків і страхових внесків, включаючи недоїмку, у новоствореній вартості.

Ототожнення податкового навантаження з кількістю та структурою податків та інших обов'язкових платежів, а також — механізмом їхнього стягнення є основою методики М.І. Литвина.

Показник податкового навантаження в даному випадку розраховується за формулою:

$$T = ST : TV \times 100 \%, \quad (1)$$

де ST — сума податків;

TV — сума джерела коштів для сплати.

Як бачимо економічною наукою розроблено чимало підходів до визначення податкового навантаження. Проте, перш ніж при-

ступити до відбору якоїсь конкретної методики, потрібно реально уявляти, що для повноцінного аналізу потрібно показник, який би пов'язував величину податкового тягаря підприємств з можливостями їх розвитку на основі самофінансування. У той же час слід пам'ятати, що зниження податкового навантаження у реаліях вітчизняної системи господарювання в значній мірі залежить від розширення оподаткованої бази в результаті залучення у сферу сплати податків тіньового бізнесу, «розчищення» неплатежів в економіці, зміцнення податкової та фінансової дисципліни.

УДК 338.242

Василь ЛАГУТІН*

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено теоретичні та прикладні аспекти стратегії державного регулювання внутрішнього ринку в Україні. Проаналізовано стратегічні пріоритети державного впливу на розвиток вітчизняного внутрішнього ринку: підтримка національної конкурентоспроможності, розвиток конкуренції, захист прав споживачів.

Ринок як найважливіший елемент генерування суспільного багатства ефективно функціонує лише за умови дієвого державного регулювання. У сучасних умовах в Україні існує нагальна потреба у розробці й ефективній реалізації системи державного регулювання внутрішнього ринку. Ефективне державне регулювання — необхідна складова переходу до розвиненого внутрішнього ринку в Україні. У західній економічній науці ще з 70-х рр. ХХ ст. як окремий напрямок розвивається — теорія регулювання [1; 2]. Йдеться, насамперед, про регулюючу роль держави, спрямовану на стимулювання прогресивних процесів на внутрішньому ринку на основі розроблення і реалізації державної економічної політики.

Мета даної публікації — дослідити теоретичні принципи та практичні підходи до формування економічної стратегії розвитку

* **ЛАГУТІН Василь Дмитрович** — д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету, м. Київ, Україна, Lagutin-vd@ukr.net

внутрішнього ринку в Україні. Головні стратегічні завдання державного регулювання внутрішнього ринку — це: підтримка конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання; розвиток конкуренції у сфері внутрішньої торгівлі; захист прав і реалізація інтересів кінцевих споживачів-покупців.

Держава повинна прямо чи опосередковано забезпечувати регулювання усіх складових чинників розвитку внутрішнього ринку. Причинами, що обумовлюють необхідність державного регулювання внутрішнього ринку, можна вважати такі: потреба забезпечення якісних перетворень у ринковому механізмі; невідповідність структурних та інституційних параметрів ринкової діяльності вимогам стратегії сталого економічного зростання; слабкість ринкових регуляторів і обмеженість соціально-економічних умов для ефективного розвитку внутрішнього ринку; необхідність подолання структурних та інституційних деформацій, важливість переходу до цивілізованої внутрішньої торгівлі, адекватної європейським стандартам. Механізми, форми і методи державного регулювання внутрішнього ринку різняться залежно від рівня розвитку держави як соціально-економічної системи, характеристик внутрішнього ринку та підприємницького середовища, сформованих підходів і принципів державного управління [3, с. 62–63].

Волатильність сучасних товарних ринків, їх невизначеність потребують нових підходів до механізмів регулювання, в основі яких має бути багатоваріантний сценарний прогноз з прорахованими ймовірностями можливих станів ринків. Необхідно чітко розуміти, що на внутрішній ринок, незалежно від їх розміру, активно впливатимуть зовнішньоекономічні фактори. У цих умовах важливе значення має система стратегічного маркетингу, систему раннього попередження кризових явищ тощо.

Державна підтримка і захист внутрішнього ринку для України є дуже важливими. Навіть розвинуті країни у кризові періоди не відмовляються від захисту свого внутрішнього ринку. Безумовно, українські товаровиробники повинні більш інтенсивно зміцнювати свої позиції на вітчизняному внутрішньому ринку. Натомість вони здебільшого розраховують на те, що захисні заходи держави будуть діяти постійно. Але так не може бути: заходи із захисту внутрішнього ринку повинні мати обмежений термін застосування.

Формування національної моделі захисту внутрішнього ринку в умовах його інтеграції у систему глобалізованого товарообміну є стратегічним пріоритетом. В Україні не знайшли належного застосування багато поширених у міжнародній практиці методів і

засобів захисту внутрішнього ринку. Недостатньо використовується міжнародний досвід щодо регулювання зовнішньої торгівлі, що сприяло б вирішенню важливих народногосподарських завдань. Йдеться, зокрема, про упровадження ефективних стандартів і технічних норм на імпортовану продукцію, сучасних систем її сертифікації та ін. Соціально-економічний розвиток багатьох країн, що розвиваються засвідчує, що за умов відсутності розвиненого внутрішнього товарообміну посилення відкритості економіки призводить до надмірно жорсткого тиску імпорту на розвиток внутрішніх ринків.

По суті нічого не змінив у цій несприятливій ситуації вступ у 2008 р. України до СОТ. Здійснивши основні заходи, необхідні для приведення режиму зовнішньої торгівлі у відповідність до правил і вимог СОТ, Україна лише збільшила відкритість свого внутрішнього ринку. При цьому вплив міжнародної кон'юнктури зробив проблему ефективного розвитку вітчизняного внутрішнього ринку ще суперечливішою.

Стратегічним пріоритетом державного регулювання внутрішнього ринку є політика імпортозаміщення. Безумовно, імпортозаміщення — це одна з головних форм прояву якісних змін у товарній пропозиції у сучасному процесі розвитку внутрішнього ринку. Імпортозаміщення в структурі товарної пропозиції і зниження залежності від імпорту, є в нинішніх умовах одним із пріоритетних завдань розвитку вітчизняного внутрішнього ринку. Проте надмірний наголос на створенні імпортозамісних виробництв не є доцільним. На перший план тут виходять питання: що саме виробляється на виробництвах, які стимулюються? Яка ефективність діяльності підприємств, що отримують державну підтримку? Чи існує платоспроможний попит на вітчизняну імпортозамісну продукцію, зважаючи на рівень її споживної вартості та якості.

Неефективною і ризикованою у даний час є політика макро-економічного стимулювання попиту на внутрішньому ринку України. Як показують сучасні дослідження, збільшення платоспроможного попиту без підвищення продуктивності та конкурентоспроможності призводить до підвищення рівня інфляції та обсягів імпорту [4, с. 55–56]. Фактично це і спостерігається в Україну, коли не вдається знизити інфляцію до прийнятного рівня, а імпорт зростає швидше за експорт. Наслідком стає така ситуація, коли на внутрішньому ринку конкурентоспроможні переважно сировина і послуги, а все інше на ринок імпортується [5, с. 212–213].

Для того, щоб український експорт був конкурентоспроможним, значну увагу у стратегічному плані слід приділяти структурній політиці, тобто формуванню такої структури національного господарства, за якої використання наявних ресурсів (трудових, природних, матеріальних, фінансових) давало б найбільший ефект. Іншими словами, вітчизняні підприємства мають виробляти те, що справді може знайти постійний і платоспроможний попит на внутрішньому і зовнішньому ринках. Це по суті, означає, що на внутрішньому ринку України існують непереборні бар'єри щодо започаткування нових видів економічної діяльності з виробництва інноваційної та якісно кращої продукції [6, с. 37].

Основним інструментом державної структурної політики має бути складання та щорічне оновлення так званої структурної матриці, у якій визначаються перспективи розвитку кожної галузі на наступні 15–20 років (саме протягом цього періоду, як вважається, можна переорієнтувати внутрішній ринок на інші пріоритети). За допомогою цієї матриці визначаються пріоритетні галузі, які не лише можуть давати належний економічний результат на конкретному етапі, а й мають потенціал для розвитку в майбутньому. Надалі здійснюється державна підтримка розвитку таких галузей. І навпаки. Якщо та чи інша галузь визнається безперспективною, то держава повинна вживати заходів із стримування її розвитку аж до повної її ліквідації або виносу відповідних виробництв за межі країни.

Важливим стратегічним пріоритетом державного регулювання внутрішнього ринку в Україні є підвищення ефективності реалізації конкурентної політики держави. Вимогою часу є необхідність розвитку конкуренції на внутрішньому ринку забезпечення реальних рівноправних умов для конкурентної боротьби на ринку. Є ряд питань, які потребують подальшої розробки з погляду перспективи економічної діяльності України як асоційованого члена ЄС. До таких питань можна віднести законодавче встановлення та регулювання прав на інтелектуальну власність, судову практику розгляду справ про захист економічної конкуренції, специфіку конкурентних відносин у зоні вільної торгівлі України з ЄС тощо. Безумовно, запровадження стандартів ЄС змінюватиме конкурентне середовище вітчизняного внутрішнього ринку, адже товари, що не відповідають європейським нормам, будуть витіснені з ринку.

Державна політика у сфері конкуренції на внутрішньому ринку має бути спрямована на посилення контролю за проявами монопольної поведінки суб'єктів ринку; зниження бар'єрів вхо-

дження на ринок; запобігання та припинення дискримінаційних дій між виробниками (постачальниками) та торговельними мережами. Необхідно розв'язати проблеми реструктуризації та чітко розмежувати сферу природних монополій і потенційно конкурентних видів господарської діяльності у таких галузях економіки як електроенергетична, нафтогазова, залізничний та авіаційний транспорт.

На особливу увагу заслуговує проблема захисту від недобросовісної конкуренції на вітчизняному внутрішньому ринку. В стратегічному плані захист від недобросовісної конкуренції безпосередньо пов'язаний із реалізацією прав та інтересів споживачів на внутрішньому ринку.

Взаємоузгодженість конкурентної і структурної політики держави пов'язана із розвитком кластерів. Переваги від існування кластеру очевидні, але можливі лише в умовах дотримання прозорих «правил гри» на ринку: ефективної внутрішньої конкуренції серед підприємств кластеру, що в свою чергу стимулює подальший приток інвестицій на внутрішньому ринку. Основною метою існування кластеру — є вихід підприємств членів на конкурентоспроможний рівень із подальшою перспективою включення в глобальне конкурентне середовище та виходу на світові ринки. Вважаємо за необхідне розроблення Національної програми кластеризації економіки країни, передбачивши в ній формування інноваційних виробничих мережових структур, сприяння формуванню в кожному регіоні ефективних кластерних об'єднань.

Отже, для сучасного періоду характерний тренд посилення ролі держави в економіці, її конструктивна роль в ринковому регулюванні, поява ряду нових функцій з точки зору забезпечення антикризової безпеки та ін. Проте цей тренд не заперечує довгострокової тенденції до посилення ролі і значення ринкового конкурентного саморегулювання.

Література

1. Posner R.A. Theories of economic regulation // *Bell Journal of Economics and Management Science*. — 1974. — Vol 5 (2). — P. 335–358.
2. Stigler G. The theory of economic regulation // *Bell Journal of Economics and Management Science*. — 1971. — Vol 2 (1). — P. 3–21.
3. Малий І.Й. Держава і ринок: філософія взаємодії: монографія / І.Й. Малий, М.І. Дибя, М.К. Галабурда. — К.: КНЕУ, 2005. — 358 с.

4. Ведев А., Косарев А. Некоторые количественные оценки воздействия институциональных ограничений на экономический рост в России / А. Ведев, А. Косарев // Экономическая политика. — 2012. — № 1. — С. 50–65.

5. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. — К.: НІСД, 2009. — 336 с.

6. Проблеми, напрями та чинники сприяння розвитку внутрішнього ринку України (реальний сектор економіки): кол. монографія / [Дейнеко Л.В., Осташко Т.О., Точилін В.О. та ін.]; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ. — К., 2013. — 290 с.

УДК 336.02:334.735

Петр ЛЕМЕЩЕНКО*

ПОЛИТИКА МОДЕРНИЗАЦИИ: НУЖНА ПОЛИТЭКОНОМИЯ РАЗВИТИЯ

Мы, экономисты, любим цитировать строки Кейнса — поскольку они льстят нашему тщеславию и чувству собственной значимости. Но нужно признать: сумасшедшие во власти способны самостоятельно воспроизводить свое безумие и вовсе не нуждаются в помощи ни покойных, ни нынешних экономистов. Сплошь и рядом продукция экономистов истеблишмента — только то, что и лидеры и массы уже жаждали воспринять. Мы, экономисты, вовсе не пытаемся оставаться в высшей лиге, пропагандируя идеи какого-нибудь чудака прошлого

П. Самуэльсон¹

Если быть предельно взвешенным в оценках итогов реализации «инновационных программ в условиях рынка» и всего политико-экономического шума вокруг «инноваций», «новаций», «нововведений» и достижений в этом направлении, в лучшем следует принять игру с ничейным результатом: общество, фирмы

* **ЛЕМЕЩЕНКО Петр Сергеевич** — д.э.н., профессор, заведующий кафедрой теоретической и институциональной экономики Белорусского государственного университета, г. Минск, Республика Беларусь, liamp@bsu.by

¹ Из кн.: О чем думают экономисты: Беседы с нобелевскими лауреатами / Под ред. П. Самуэльсона и У. Барнетта. — М., 2010. С. 13.

и индивиды мало что поняли и сделали для реформирующихся экономик. Последние, если не сказать жестче, никак не приобрели каких-то качественных структурных изменений в этих романтических «условиях рынка». В лучшем случае, почти десять лет инновационной риторики в наших странах завершились как игра с нулевой суммой. «Король», то есть наша социально-экономическая система если не проиграла, то и не выиграла. Некоторые страны пошли по пути «модернизации», ощутив необходимость технического и институционального обновления, а Беларусь приняла очередную директиву по либерализации. Почти как двадцать пять лет тому назад в СССР.

На практике стремление к выживанию еще Робинзоном стало достижимым лишь через те нововведения, которые этот добрый и наивный человек использовал и старался применять в своей далеко не коммерческой, но крайне важной для него самого жизнедеятельности. Например, также деньги, банки, капитал явились теми новыми социально-экономическими нововведениями, которые, разрешая известные противоречия, обеспечивали при этом все-таки поступательное развитие техники, технологий, экономических форм, производственных отношений. В теории понятие «инновации» можно найти уже в работах 20-х годов прошлого столетия по развивающемуся в теории и практике менеджменту. Однако акцент здесь делался все-таки на организационном начале, внедрение новшеств в которое без особых затрат также способствовал повышению эффективности как производства, так и достижению чисто коммерческого успеха. Однако в 30–50-е инновационная инициатива уже получает распространение и определенное теоретическое обобщение уже в научно-технической области.

Собственно экономическая наука начала активно использовать данное понятие в своем аналитическом обороте где-то в 80-е годы. Причин здесь несколько. Во-первых, остро обнаружилась в изменившихся мировых социально-политических и технико-экономических условиях в очередной раз проблема поиска новых источников и факторов экономического роста. Надо признать, что в силу известных идеологических мотивов, которые всегда присутствовали и присутствуют в экономической науке, более фундаментальная проблема выбора *стратегии, хозяйственных форм и институциональных порядков социально-экономического развития* ограничилась лишь вопросами экономического роста. Пока итоги (теоретические и практические) этой инициативы не очень плодотворны, поскольку произошли незначительные изме-

нения в динамике реального ВВП и почти 60 % прироста ВВП (остаток Солоу) никак не объясняется существующими подходами теорий роста. Во-вторых, сказались не только « пороки рынка », но и « пороки государства » и поэтому встал вопрос как, в каких конкретных социально- и политико-экономических *формах* совместить рыночный утилитаризм с цивилизационными ценностями (!) западного общества. В неявном виде органически целостное сочетание собственно экономики, политики, этики, философии, организации, права, архитектуры, дающее общий контур общества, было представлено еще в работах Смита (мы не будем пока касаться научных основ Аристотеля и Платона), семь лет преподававшего « Теорию нравственных чувств »; Рикардо, занимавшегося политикой, историей, бизнесом; Маркса, юриста по образованию; В.Ойкен — деятель Фрайбургской школы; Дж.Кейнс — участник Блумбергской группы. Иначе говоря, проявился в очередной раз « порок мышления », заменившего на сей раз действительно фундаментальную проблему человеческого бытия более частной и мелкой. Причем ее решение « подсказывалось » господствующими нормами капитала и частной собственности узкого ее содержания. В-третьих, следовало разрешить возникшее противоречие крупного капитала, имеющего тенденцию к монополизации, к *корпоративному обобществлению*, и малого бизнеса, поддерживая который идеологически, теоретически и финансово « подогревая » естественно затухающую конкуренцию как движущую силу развития. Разрушительные эффекты последней можно было не принимать во внимание из-за своей незначительной величины и масштабов. В-четвертых, неоклассическая теория через понятие « инновации » делает *попытку восстановить* в « экономике » ее технико-технологическую основу, которая в классической политэкономии была представлена через категорию « производительные силы » и соответствующие их элементы, взаимосвязь. Напомним, что именно использованием категорий « производительные силы » и « производственные отношения », другим аналитическим аппаратом политэкономией разрешался вопрос об *источнике, экономических формах и направлении развития*, а также объяснялся его *циклический характер* и ступени перехода от одной общественно-экономической формации к другой. Наконец, в-пятых, уже остро почувствовалась необходимость *целостного, всестороннего, развивающегося и полного* научного отражения крайне противоречивой реальности, в котором бы нашлось место и внеэкономическим условиям и факторам хозяйствования. А усиливавшаяся *научная специализация и*

приверженность идеологическим канонам не позволяли это делать, порождая «дефект знания». Появление разных концепций (конвергенции, диффузии собственности, теории уравнивающей силы государства, государства всеобщего потребления, техноструктуры и пр.) подтверждают, что «мертвые зоны» неисследуемой реальности частично все-таки находили отражение в умах. «Ответственность за интеллектуальное заблуждение, — пишет Дж. Бьюкенен, — отчасти ложится на раскол старой «политической экономии» на отдельные современные дисциплины... Экономисты в большинстве своем стремились остаться позитивными аналитиками» [1, с. 426]. Таким образом, существенные онтологические изменения, происходившие в реальных хозяйственных процессах, а также осмысление гносеологических противоречий, серьезные теоретические наработки в других отраслях знания и междисциплинарные исследования *подвели к необходимости формирования новой теории с ее адекватной метапарадигмой и категориальным наполнением*, разрешающей «дефект знания». Но из множества накопленных проблем к началу двадцать первого века проблема политико-экономического, социального и технико-технологического развития приобрела особую актуальность. Поэтому взор ученых, практиков обратился к *инновационной экономике*, которая почему-то приобрела смысл универсального средства преодоления возникшей всеобщей мировой стагнации, распространившейся буквально на все страны. Кто только не писал и не пишет сегодня об инновациях ...Но если обратиться к хронологии действия и мысли, то можно обнаружить, что современный экономический кризис поразил мир уже после того, как было написано масса книг и было сделано немало политико-экономических решений и заявлений на разных уровнях. Для постсоциалистических стран вообще ситуация с кризисом должна бы быть по крайней мере странной: совершили такую *социальную инновацию и ввели рынок* как универсальное средство эффективного хозяйствования (?...), а в результате оказались втянутыми в глобальное потрясение на всех уровнях отношений. И пока этот, равно как и многие другие острые, но актуальные вопросы остаются без ответа.

Следовательно, первым и важнейшим *новаторским шагом*, ведущим к устойчивому развитию на разных уровнях хозяйствования, является критическое *осмысление и позитивная оценка* исследовательских традиций, инвентаризация применяемого категориального аппарата и алгоритма исследования, поиск новых, более эффективных методологических подходов с соответству-

ющим аналитическим инструментарием и определением закономерностей построения не просто многочисленных концепций или программ, а именно непротиворечивой теории. Причем не лишь какой-то частной теории, которых сегодня в силу научной специализации сложилось целое множество, а фундаментальной теории, объединяющей эти локальные ветви знания и *отражающей целостно политико-экономическую* структуру, законы и принципы хозяйствования современной мир-экономики. Ведь то, что сегодня существует — это не что иное, как материализованное знание прошлой теории и действующее экономическое сознание. Нам нравится сложившаяся хозяйственная практика? Вряд ли кого она оставит равнодушной особенно в силу возрастающей неопределенности и хаоса. У. Баумоль, положивший начало новой дискуссии с целью подвести итоги достижения экономической теории за прошлый век, пишет: «... Наибольший научный прогресс по сравнению с началом века можно обнаружить *не в теоретических новациях*, а в развитии эмпирических исследований и применении теоретических концепций к решению конкретных практических проблем» [2, с. 80, 104]. Применительно к нашей теме эвристические возможности неоклассической парадигмы Дж. Стиглицем оцениваются еще более конкретно: «Рыночная экономика, в которой исследования и инновации играют важную роль, недостаточно хорошо описываются стандартной моделью конкуренции» [3, с. 391]. А какие же теории (теория) более или менее внятно и с учетом всех составляющих современного этапа эволюции объясняют процесс политико-экономического и социально-технического развития? К сожалению, их сегодня нет и мало кто задумывается дальше проблем экономического роста. Но, как показывают современные разработки, экономический рост далеко не решает всех проблем. Иногда он их даже усугубляет. Например, в нашем случае, когда очень ограничены рынки сбыта для наших традиционных товаров, в результате чего возник, можно сказать, кризис сбыта. К тому же надо учитывать крайне устаревшую и изношенную физически технико-технологическую базу, не позволяющей уже производить конкурентную продукцию для современного рыночного пространства.

Каким то методологическим ориентиром в решении стратегических задач сегодня служит работа Й.А. Шумпетера «Теория экономического развития», получившая необычайную популярность в последние два десятка лет. Текущий общий мировой экономический кризис обусловил также неподдельный практический интерес и к трудам К. Маркса, в частности к «Капита-

лу». Востребованными оказываются в целом и работы по политической экономии, философии экономики, предмет которых как раз-таки и фокусирует внимание на поиске онтологических и гносеологических источниках, условиях, формах и механизмах хозяйственной эволюции, инструментах регулирования деятельности субъектов. Эти научные дисциплины по своей исходной основе дают старт, методологическую основу законов диалектики. Но эти дисциплины опасны своим стремлением к истине, что для социально-экономического бытия не очень то выгодно. Ведь вскрытие истинной природы, например, денег позволит выяснить, кто и чем реально занимается, что производит — истинное богатство или же транзакционные издержки, и обосновать *зарабатываемость* получаемых доходов, оценить реальный статус каждого класса и социальной группы [4, с. 3–23]. Однако скажем так, политическая экономия, невзирая на свою живучесть даже в условиях сформированного политико-экономической элитой идеологического вакуума, из-за своей невостребованности мало чего может предложить сегодня в объяснении сложившейся ситуации в мировой экономике и отдельных странах. Забегая вперед, подчеркнем в связи с этим, что крупнейшей *социальной инновацией* середины 20-го века является изменение утилитарной нормы поведения, оформленной «Теорией нравственных чувств» и «Богатством народа» А. Смита. *Сложная норма поведения*, на основе которой развивался производительный капитал как явление и как хозяйственная форма, заменяется доминирующей спекулятивной нормой. Капитал из производительного феномена постепенно превратился в спекулянта и это было принято на уровне формальных институтов и неформальных отношений. И, скорее всего, самую заметную роль здесь сыграла известная работа Кейнса, распространение идей которой выстраивало соответствующие для реализации спекулятивных целей институты, а общество впитывала это в сознание как моральную норму. По ней оценивали успех или его неудачи, иначе стал оцениваться бизнес.

На рынке труда также не мастерство стало критерием как зрелости, так и оплаты труда, что долгие годы формировало развитие профессиональных навыков, а умение делать деньги из денег. Постепенно производительность труда перестала выступать критерием эффективности производства. Категория же *воспроизводства* вообще выпала из научного оборота, которая бы ориентировала на целостное и комплексное развитие, включающее достижения науки и ее освоение социально-производственным

комплексом. Старые и новые формы капитала вступили в острое противоречие, не ведущее к развитию и даже росту. Как пишет нобелевский лауреат по экономике за 2008 г. П. Кругман, начинаешь ощущать, что «словно отменили закон всемирного тяготения. Ловкие юнцы — только что из колледжа — в одночасье становятся мультимиллионерами. Компании, о которых никто и не слыхивал, вдруг оказываются стоящими 20 миллиардов и использовали свои раздутые до небес акции, чтобы захватить старые надежные предприятия» [5, с. 55].

Таким образом, анализ литературы по инновациям и модернизации обнаруживает, во-первых, то, что эта тематика очень мозаична. При всей важности поднимаемых и решаемых в работах разного рода работах эти темы *не имеют общего теоретического фундамента*. Такая ситуация не позволяет выстроить *единую* целостную технологичную картину и, следовательно, программу инновационной политики. А разнородные новации могут противоречить друг другу не создавая соответствующих сопряженных технико-экономических и социальных эффектов зависимости. Хороший современный дом нельзя построить без проекта в целом и хорошего в частности. Например, если у вас нет компьютера или он один, то для вас безразличны и соответствующие программы. Во-вторых, люди интеллектуально, организационно, психологически и пр. также могут быть не готовы, чтобы использовать эффективно в своем производственном процессе эти же компьютерные технологии. «Специализированный идиотизм» (П. Друкер), существующий в науке и, следовательно, в практике разрушил образовательную культуру буквально во всех человеческих сферах. Широко эрудированный человек сегодня выглядит как анахронизм или дилетант. Есть узкие специалисты по рынку денег, металла, нефти и пр., но действительно образованный человек по «рынку в целом», политике, социальным действиям, культуре, эволюции, в конечном счете, человеческих форм общения сегодня является крайне редкой породой. В-третьих, нет и книг (почти нет) эту тему. Они, как бы парадоксально это ни выглядело, не востребованы тем же рынком. Востребованы мелкие коммерческие проекты и разработки. Этим объясняется внимание к нанотехнологиям.

Вообще современное общество выстроило удивительную систему: степень фундаментальности осваиваемых наукой проблем обратно пропорциональна уровню денежного успеха носителей приращенного знания. Подтверждением этому тезису может быть не только размер доходов ученых и сопутствующих

профессий, но и конкурсы в вузы на получение соответствующих профессий. Удивительно и то, что сегодня США еще развивается не благодаря своей системе образования, а благодаря инерции людей из развивающихся стран к знанию и образованию. Кто же кому помогает и какая социальная система более прогрессивная? Поэтому, в-четвертых, сложилось острое противоречие *между духом наживы* (вспомним работу М. Вебера «Протестантская этика и дух капитализма») и *духом человеческого бытия* в широком смысле слова, смыслом жизни. Иначе говоря, «тело» экономики явно не в ладах с «головой», духовно-психологическим состоянием и выполняемыми функциями организма или системы. Это то, что можно назвать «порядком из хаоса». Последнее, т.е. хаос — это порядок, это то равновесие, описываемое, пожалуй, лишь по-прежнему невозмутимо экономистами. Но благодаря этому хаотичному порядку и извлекаются уже не просто предпринимательские доходы, а доходы рентные, распределяемые и перераспределяемые через манипуляцию сознанием.

К тому же сам *рынок* как совокупность взаимосвязанных между собой формальных норм и неформальных правил сегодня требует огромных затрат. Эти затраты называются транзакционными издержками. Но парадокс в том, что эти затраты финансируются за счет всего общества, а передаются в совершенно разных формах бизнесу, который осуществляя свой эгоистический интерес, уже приватизирует как частные доходы. Таким образом, именно здесь тоже можно обнаружить немало «социально-экономических инициатив», т.е. новаций, выражаясь «инновационной терминологией», позволяющих осуществлять «спекулятивную экономику». В-пятых, научная специализация, утрата наукой эвристическо-прогнозной функции, разобщенность рынков и доминирующее влияние спекулятивной нормы поведения хозяйствующими субъектами, поддерживаемые официальными институтами, создали ситуацию неопределенности, обострив эту проблему до хаоса. В свою очередь ситуация неопределенности делает непредсказуемыми как научные результаты, так и еще в большей степени делает крайне рискованным предприятием процесс внедрения и использования разного рода новинок, технических разработок.

Ограниченность статьи не позволяет заложенные методологические предпосылки использовать для прикладного анализа результатов инновационной программы и политики в нашей стране. Но даже беглый взгляд на общую статистику, специали-

зированные данные соответствующих структур, которые как бы организуют и сопровождают инновационные программы, оценка уровня конкурентоспособности белорусских товаров и как результат — размер отрицательного торгового сальдо и валового внешнего долга страны, позволяет заключить, что от частной и достаточно неопределенной национальной инновационной программы следует переходить к теории и, соответственно, хозяйственной практике *социально-экономического развития*. Экономистам от теории, политикам, хозяйственникам давно пора уже понять, что рынок представляет лишь одну из воспроизводственных фаз — производства, распределения, обмена (рынок) и потребления. Сам по себе рынок не иницирует и не разрабатывает ни новые изделия, ни производит старые. Все это делают люди, имеющие разную подготовку и мотивированную специализацию. *Инновации* создают люди от науки, инженерные работники, технологи, техники. Именно эти люди, а не банки финансируют основы научно-технологического развития. Ведь становление работника высшей квалификации охватывает почти три десятка лет, которые финансируются его семьей, личными нервно-физическими издержками индивида. Можно внедрять лишь то, что эти люди сгенерировали и создали. К тому же кроме самих разработок необходимо формирование общего *научно-технологического потенциала* в стране. Вот издержки по созданию такого потенциала равно как и *социального капитала* должны осуществляться в том числе и за счет всего общества, создавая работникам научно-технической, образовательной и медицинской сфер реальную экономическую мотивацию. И здесь уже далее должны «работать» деньги и инноваторы-предприниматели. Но эта связь должна быть равнопартнерской и экономически выгодной обеим сторонам. Пока нынешняя система эксплуатирует наработки системы прошлой и инерцию молодежи к образованию.

Литература

1. Бьюкенен Дж. Нобелевские лауреаты по экономике. Избранные труды. / Дж. Бьюкенен. — М., 1997.
2. Баумоль У. Чего не знал А. Маршалл: вклад XX столетия в экономическую теорию / У. Баумоль // Вопросы экономики. — 2001. — № 2.
3. Стиглиц Дж. Информация и изменение парадигмы экономической теории / Дж. Стиглиц // Эковест. — 2003. — Вып. 3. — № 3.

4. Лемещенко П.С. Институциональная природа денег, Или к основанию тайны финансового кризиса / П.С. Лемещенко // Социология. — Мн.: БГУ, 2009. — № 1.

5. Кругман П. Великая ложь. / П. Кругман. — М., 2004.

УДК 332.025.12: 332.145

В'ячеслав ЛЯШЕНКО*
Микола ЯКУБОВСЬКИЙ*

СТРУКТУРНО-ТЕХНОЛОГІЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Обґрунтовано сучасний зміст модернізації економіки країни та її ключові домінанти в Україні в мовах системної кризи. Показано роль промисловості у реалізації економічної стратегії держави та передумови розробки сценаріїв структурно-технологічної модернізації промислових регіонів.

Структурний устрій економічних систем відноситься до визначальних факторів ефективності. В економічній теорії перехід від описання до пояснення, від явищ до сутності, від оцінки до визначення майже завжди супроводжується розкриттям структури досліджуваних систем і процесів. Структуризм як метод наукового пізнання досить широко використовується вітчизняними і зарубіжними вченими.

Структурні трансформації відносяться до фундаментальних понять теорії економічного розвитку. Нобелівський лауреат С.Кузнєць емпірично довів, що структурні зміни є передумовою економічного зростання і, розпочавшись, надалі формують, стримують або підтримують економічний розвиток країни [1].

Наукове осмислення причин і наслідків кризи дає все більше підстав вбачати в її системному вияві роль структурного чинника, оскільки економічні протиріччя найбільш наочно проявляються в структурних співвідношеннях елементів системи [2, 3, 4].

* **ЛЯШЕНКО В'ячеслав Іванович** — д.е.н., професор, академік Академії економічних наук України, завідуючий відділом проблем регуляторної політики і розвитку підприємництва Інституту економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна, slava1@iep.donetsk.ua

* **ЯКУБОВСЬКИЙ Микола Миколайович** — д.е.н., професор, провідний науковий співробітник відділу проблем регуляторної політики і розвитку підприємництва Інституту економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна, ynn913@ukr.net

Головна роль у реалізації економічної стратегії держави відводиться промисловості як основному продуценту товарних ресурсів, технологічних змін та формування доходної частини бюджету. Це особливо стосується промислових регіонів — Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Полтавської, Харківської обл. Сюди тяжіють також Київська і Луганська області, частка яких в загальному обсязі промислового виробництва хоча і дещо нижча, але лишається досить суттєвою в загальній структурі індустріального комплексу України. Загалом визначені регіони виробляють майже 2/3 (59,7%) промислової продукції країни.

Світовий досвід засвідчує, що саме промисловість є фактором економічного зростання. Поява за останні 30-40 років серед економічно розвинутих країн світу азійських і латиноамериканських індустріальних «тигрів» свідчить саме на користь такої стратегії економічного зростання. Україна як індустріально-аграрна країна, має, поки-що, всі умови використати промисловий фактор для відродження економічного розвитку.

В умовах децентралізації управління національним господарством сутність регіонів як адміністративно-територіальних утворень збагачується функціями якісно нового змісту, притаманними суб'єктам господарювання. Вони стають не тільки відповідальними за економічний розвиток власних територій, а й наділяються правовими і економічними засадами щодо їх реалізації. В якійсь мірі такі функції були притаманні регіонам і в умовах централізованого управління, але їх виконання зводилося скоріше до пасивного моніторингу за соціально-економічним станом територій, тоді як проблема стояла у здійсненні реальних змін з покращення життєзабезпечення громадян через активізацію економічного розвитку територій.

Адміністрації і органи виконавчої влади регіонів не мали достатніх фінансових можливостей реально впливати на економічний розвиток, та й законодавче поле не забезпечувало місцевим органам влади необхідної правової підтримки. Децентралізація управління, яка набула статусу ключової реформи, має переважати взаємовідносини центральної влади і місцевого самоврядування у здійсненні економічної трансформації, зокрема модернізації. Проте в контексті нашого дослідження необхідність модернізації викликана не реформуванням владної вертикалі. Навпаки, децентралізація має стати інструментом реалізації модернізаційних проєктів.

Економічна природа модернізації в діалектичному вимірі визначається прогресом суспільства, зміною його матеріальної ос-

нови — технічного, технологічного, економічного базису. Останнім часом модернізація отримала досить широке наукове визнання як сучасний інститут розв'язання структурно-технологічних проблем економіки. Проте його використання в практичній діяльності потребує поглиблення теоретичних основ взаємозв'язку як із загальними положеннями економічної теорії, так і з конкретними завданнями промислової політики [5].

Це пов'язано з тим, що промислова політика завжди виступала в двох іпостасях. В практичній площині як система поглядів і конкретних дій відносно розвитку промисловості, включаючи цілі, завдання і методи досягнення. В теоретичному контексті — як економічна категорія, що визначає найважливіші відносини влади, бізнесу і суспільства відповідно до забезпечення потреб суспільства, формування ефективної структури промислового устрою, зростання технологічного рівня і конкурентоспроможності.

Модернізація в цих умовах відбиває не тільки загальний характер змін — «оновлення», «вдосконалення», а й характер взаємодії суб'єктів господарювання і суспільства в реалізації промислової політики, утворюючи своєрідну інституційну платформу комплексного розв'язання проблем інноваційності, ефективності і конкурентоспроможності [6].

Системна криза оголила суттєві диспропорції в структурному і технологічному устрої промисловості, які останнім часом позначилися навіть як тенденція деіндустріалізації см. таблицю). В цих умовах основний акцент промислового регулювання почав зміщатися у бік структурно-технологічних змін, що дозволяє і модернізацію, як інструмент реалізації промислової політики, також визначати як структурно-технологічну.

Таблиця

СТРУКТУРИ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РІВНЯ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ, %

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Високий	1,4	1,3	1,4	1,5	1,6	1,8
Середньовисокий	11,7	12,4	13,8	11,2	10,1	10,5
Середньонизький	40,7	38,6	35,7	35,3	35,2	38,3
Низький	46,2	47,7	49,1	51,3	53,1	49,4

Виходячи з галузевої та технологічної структури виробництва промислових регіонів їх модернізація повинна мати такі особли-

вості: а) регіони, що не постраждали від збройного конфлікту і зберегли основний профіль своєї спеціалізації, мають і надалі його розвивати, доповнюючи сучасними підприємствами споріднених виробництв, створюючи регіональні і міжрегіональні кластери; б) регіони військового конфлікту (Донецька і Луганська обл.) отримали можливість здійснювати модернізацію віртуального характеру, створюючи на місті зруйнованих потужностей і інфраструктури нові виробничі точки сучасного прогресивного технологічного зростання.

Модернізація має забезпечити кардинальні зміни технологічного профілю Донбасу. Дійовим фактором розвитку інтелектуального, наукового, виробничого і кадрового потенціалу Донбасу міг би стати відповідний Національний Проект, реалізація якого сприяла б перетворенню Донбасу із всеукраїнської кузні в Національний інноваційний технопарк. Перспективи інноваційного і високотехнологічного відродження Донбасу можуть бути забезпечені за рахунок освоєння нових технологій, зокрема: виробництва рідкоземельних елементів, спираючись на власну сировинну базу; використання технологій на основі світлового променя — фотоніки; освоєння вітрогенерації, чому сприяє вітрова активність регіону. Серед перспективних технологій, які можуть істотно підняти інноваційний рівень традиційних виробництв ми вбачаємо електрометалургію. В технологічно розвинутих країнах на її частку припадає до 30 % виробництва сталі, Україна має десь 5 %. Поширення технології електродугового виробництва металу дозволило б значно підняти продуктивність праці, кращою б стала екологічна ситуація в промислових регіонах.

Розробка і реалізація сценаріїв структурно-технологічної модернізації промислових регіонів України має здійснюватися в рамках довгострокової стратегії економічного розвитку, де промислова політика має зайняти провідне місце в усуненні структурних диспропорцій, стимулюванні модернізації, створенні нових високотехнологічних секторів виробництва. Окрім офіційного визнання стратегії промислового розвитку і модернізації, необхідно і законодавчо закріпити ідеологію модернізації як на державному, так і на регіональному рівні, що в умовах децентралізації управління створить сприятливі нормативно — правові умови для суб'єктів господарювання і місцевої влади у здійсненні модернізаційних заходів.

Крім того, на наш погляд, назріла необхідність, за європейськими аналогами, у створенні постійно діючої Групи високого рівня у складі представників держави, бізнесу, науковців та пред-

ставників громадянського суспільства з координації основних стратегічних напрямів розвитку вітчизняної промисловості. Робочим апаратом такої групи міг би стати Інститут економіки промисловості НАН України.

Література

1. Kuznets S. Model ekonomik Growth. — Yale University Press, 1969. — 456 p.
2. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения: изб. труды. — М.: Экономика. — 2002. — 768 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. — М.: Экономика, 1988. — 324 с.
4. Портер М. Международная конкуренция / пер. с англ. — М.: Международные отношения. — 1993. — 968 с.
5. Ляшенко В.І. Україна ХХІ : неоіндустріальна держава або « крах проекту»? : монографія / В.І.Ляшенко, Є.В. Котов; НАН України, Ін-т економіки промисловості; Полтавський ун-т економіки і торгівлі. — Київ, 2015. — 196 с.
6. Якубовський М.М. Модернізація економіки промислових регіонів: спроба концептуалізації / М.М. Якубовський, В.І Ляшенко // Вісник економічної науки України, 2016. — № 1(30). — С. 188-195.

УДК 338.242.4: 338.24.01

Іван МАЛИЙ*

МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ УКРАЇНИ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА НОВІ ВИКЛИКИ

Анотація. Досліджено ретроспективу суперечностей ринкового реформування пострадянської економіки України, подолання яких можливе лише за умов модернізації управління всіма сферами українського суспільства в контексті цивілізаційних цінностей.

Найбільш придатним науково-методологічним інструментарієм для дослідження результативності трансформації постсоціалістичних економік є теорія модернізації суспільства. Згідно цієї теорії ретроспективно розвиток цивілізації характеризується переходом від аграрного до індустріального суспільства, від феодальної до капіталістичної економіки, що заснована на нових прин-

* **МАЛИЙ Іван Йосипович** — д.е.н., професор, завідувач кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, ivanmal-kneu@ukr.net

ципах функціонування: свободи людини та підприємницької діяльності, реалізації егоїстичних інтересів людини завдяки ринковому механізму, раціоналізмі, формуванні середнього класу як базової соціальної основи суспільства. Наявність різних підходів до тлумачення модернізації [1] передбачає розгляд модернізації з одного боку як безперервного прогресу цивілізації (постійне та безперервне покращення якості життя, свободи та гідності людини) в цілому, а з другого — як комплекс політичних, економічних, соціальних та інших змін в окремих країнах. Тобто, модернізація суспільства одночасно охоплює загально цивілізаційний прогрес людства в цілому та модернізацію в окремих країнах, яка може мати і має свої національні особливості та різні форми прояву.

Історія розвитку країн світу характеризується не тільки нерівномірністю економічного розвитку, а й різними національно-культурними особливостями, що й визначають цивілізаційний тренд країни. Можна зробити висновок, що ступінь розвитку економіки кожної країни залежить від організаційних, ресурсних, політико-соціальних, культурних та інтелектуальних її особливостей, а вектор її еволюції на сучасному етапі знаходиться в системі координат прогресу глобалізаційно — цивілізаційних змін.

Після отримання незалежності в 1991 році перед українським суспільством виникла потреба вирішення трьох великих завдань: ствердження інститутів державності, ринкове реформування національної економіки, становлення демократії та громадянського суспільства. Ейфорія від отримання незалежності та пострадянський схоластично-догматичний романтизм населення сформували у політиків поверхневе уявлення про ринкову економіку, демократію та державотворення. Ретроспективний аналіз трансформаційних процесів в Україні дозволяє зробити висновок про те, що їх суть була зведена в основному до «прихватизації» та перерозподілу державного багатства, яка на 25-му році існування незалежності України ще не отримала логічного завершення з усіма її негативними наслідками (корупцією, тіньовою економікою, злочинством, бідністю) [2; 3]. Суспільство попало інституційну пастку: практика реформування економічних та політичних інститутів випереджала її наукове обґрунтування та інформаційну просвітницьку діяльність, а відсутність цільової політики та очікуваних результатів перетворили процес здійснення реформ як самоціль та спосіб існування суспільства.

Переосмислюючи з точки зору теорії модернізації ретроспективу реформування українського суспільства можна прийти до

висновку, що в Україні до революції гідності (2014 р.) не відбувалося культурної, соціальної та політичної (з точки зору ідентифікації інститутів державності та національної безпеки) модернізацій, а економічна модернізація започаткована лише в частині зміни форм власності, формування правового поля свободи підприємницької діяльності. Необхідно уточнити, що культурна модернізація передбачає розвиток індивідуалізму на основі а економічної свободи, щастя, гуманізму та задоволення від життя; політична — створення середовища реальної участі громадян у прийнятті рішень на державному та муніципальному рівнях; соціальна — формування відкритого громадянського суспільства на основі верховенства права та демократії; економічна — підвищення ефективності економіки та суспільного добробуту, захист прав власності та соціально-незахищеного населення. В контексті типології модернізму [4; 5] в Україні відбувається екзогенна-ендогенна модернізація, яка зводилася ще донедавна лише до імітації реформ на основі копіювання запозичених в інших країнах форм і методів облаштування суспільства. Аналіз показує, що модернізація країн Заходу пройшла в період XVI — XX ст. була обумовлена розвитком філософії моралі, класичної політичної економії, промислової революції, політичної та економічної свободи людини, демократії та капіталістичного підприємництва, завдяки чому й були сформовані базові культурні та соціально-економічні цінності сучасних розвинутих країн.

Важливо визнати, що за останні два роки після Революції гідності (2014-2016) катастрофічне загострення політичних, економічних та соціальних суперечностей призвело до необхідності розгортання дійсної модернізації українського суспільства. Аналіз сутності здійснюваних Президентом, Верховною Радою та Урядом України реформ у всіх сферах функціонування українського суспільства дозволяє припустити, що в Україні дійсно розпочато модернізацію суспільства, а Революцію гідності в Україні можна порівняти з революціями у Нідерландах (1580 р.), англійською революцією 1642 року та французькою революцією 1789 р., які відкрили шлях в цих країнах для модернізації суспільства. Якраз в цей період відбувається великий процес Реформації, еволюційний процес розповсюдження кальвінізму, лютеранства та протестантства, які сприяли формуванню нової моралі: достоїнства та гідності людини, бережливості та заощадливості, усвідомленої свободи дій а не анархії, ініціативності та духу капіталістичного підприємництва. Протестанська етика по Максу Веберу, теорія суспільного договору та державного суверенітету Т.Гобса

та філософія моралі Джона Локка епохи Просвітництва виконали свою просвітницьку місію у розумінні значимості розуму, волі, здібностей людини та держави щодо прогресу суспільства.

Широке розповсюдження в першу чергу в Англії та США вчення Джона Локка про доброчесність, про пошук щастя та уникнення страждань, про злочини проти суспільства та особистості, та його політичні ідеї щодо природного права на приватну власність, трактування права свободи як заперечення будь-якої особистої залежності людини, теорії суспільного договору, розподілу влади на законодавчу, виконавчу та федеративну, трактування держави як гаранта природного права людини на життя свободу та майно, теорії конституціоналізму сприяли науковому усвідомленню населення цих країн відповідних демократичних цивілізаційних цінностей, тим самим забезпечило еволюційність, моральність, стабільність та прогресивність капіталістичного підприємництва.

Україна, як і інші пострадянські країни, пережила в 1917 році революцію, яка на 70 років відкинула та законсервувала їх розвиток на узбіччі цивілізації. В пострадянських країнах за цей час населенню примусово нав'язувалася «радянська модернізація» з її комуністичною ідеологією, тоталітарним режимом, обмеженням політичної та економічної свободи, рабською психологією. Подолання радянської спадщини, яке розтяглося в Україні на чверть століття, стала ї ще залишається важливим чинником низької результативності ринкового реформування економіки. Революція гідності та російська воєнна агресія на Донбасі стали доленосним поворотним історичним моментом в ідентифікації державних політичних та владних інститутів України щодо захисту територіальної цілісності, а загострення соціально-економічних суперечностей, тінізації та корупція, що перетворились у внутрішню загрозу національній безпеці України, сформували органічно-необхідну передумову проведення модернізації.

До факторів, що вплинули на деформацію та деструктивність трансформаційних процесів в Україні за період новітньої історії, необхідно віднести недооцінку політиками ролі наукового знання з теорії еволюційності суспільного прогресу та інституційної специфіки транзитивних економік; ігнорування всебічного публічного обговорення постійно змінюваних правил господарювання, відсутність науково-розумової переконливості в українських політиків і «бізнесменів» логіки та принципів становлення та функціонування держави, капіталістичного підприємництва та його соціальної відповідальності, а також деформоване усвідомлення

цивілізованості громадянського суспільства. Українське суспільство морально і духовно не було і на сьогодні залишається невідготовленим до сприйняття цінностей державного суверенітету Т.Гобса, демократії та природного права приватної власності Д.Локка, що й стало, на наш погляд, передумовою ствердження в українському суспільстві «війни всіх проти всіх», лихварства, корупції, соціального та правового нігілізму, майнової розбещеності та олігархізації, низької довіри громадян один до одного та до державних та фінансових інститутів, апатії, злиденності та агресії. Досягнення результативності модернізації управління економікою України можливе лише за умови синхронної взаємодії формування у всіх без виключення членів суспільства наукових переконань щодо дотримання у своїй поведінці принципів та цінностей філософії Т.Гобса та Д.Локка та проведення адекватної цим принципам гуманітарної, соціальної та економічної політики держави. По своїй суті, мова йде про проведення еволюційно керованої культурної революції.

Ще одним важливим викликом для успішної модернізації управління економікою є проведення реальної модернізації політичної системи, що передбачає не маніпуляцію реформ в політичній сфері а дійсну реалізацію теорій суспільного договору та державного суверенітету, обґрунтованих 400 років тому англійськими філософами Т.Гобсом, Ж.Ж Руссо. Для сьогоденної української державності є вкрай актуальним положення про те, що умовою ствердження держави як гаранта безпеки громадян є усвідомлена відмова кожного громадянина від частки своєї свободи та необмеженого права на все і передачі їх державі, а представники держави, в нашому розумінні представники законодавчої, виконавчої та судової влад, повинні стати не тільки взірцем а й реалізовувати принципи справедливого та несправедливого, чесного та безчесного, мого та твого. Громадянська ідентифікація інститутів державності України є визначальним чинником модернізації економіки та українського суспільства в цілому.

Література

1. Головка В.В. Модернізації теорії//Енциклопедія історії України: у 10 т./ редкол. В.А.Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України.-К.: Наук.думка, 2010. — Т.7: Мл –О.- С.18
2. Малий І.І. Інституціональні фактори викривлення приватизації в Україні / І. Й. Малий // Вчені записки : наук. зб. / Київ. нац. екон. ун-т ; [редкол.: В. С. Савчук (відп. ред.) та ін.]. — Київ : КНЕУ, 1998. —

Вип. 1. — С. 72–79. Теорія розподілу суспільного продукту : монографія / І. Й. Малий ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т. — Київ : КНЕУ, 2000. — 248 с.

3. *Малий І.Й.* Розподіл багатства: криза теорії ринкового фундаменталізму / І. Й. Малий // Стратегія економічного розвитку України : наук. зб. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т, НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин ; [редкол.: О. П. Степанов (відп. ред.) та ін.]. — Київ : КНЕУ, 2001. — Вип. 5 / [відп. за вип. Н. М. Євдокимова]. — С. 48–58.

4. *Eisenstadt S.N.* Tradizion, Chanse, and Modernity. —N.Y.,1973. — P.151.

5. *Галечян А.М.* Политическая элита как субъект модернизации современной России. Авторефер. Дис. ...канд.полит.н.- М.,2008.

УДК 351/354

Ірина МОЙСЕЄНКО*
Ірина РЕВАК*

ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Розглянуто чинники, особливості й умови, які визначають соціальну орієнтацію економіки та запропоновано теоретико-методологічні основи вдосконалення механізму державного регулювання соціалізації економіки.

Загострення глобальних проблем, ескалація геополітичних і національних воєнних конфліктів актуалізує перегляд теоретико-методологічних основ стратегії забезпечення економічної безпеки держави на основі соціалізації економіки. Економічні ризики для людини істотно посилюються як у національному, так і в глобальному вимірі, а соціальні імперативи стають критерієм ефективності державної економічної політики.

Актуальність теми дослідження визначає:

- необхідність використання міждисциплінарного підходу, який охоплює теоретико-методологічні засади функціонування економічної підсистеми, безпекознавства, соціології, культурології,

* **МОЙСЕЄНКО Ірина Павлівна** — д.е.н., професор кафедри фінансів та обліку Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів, Україна, iruna_m2015@ukr.net

* **РЕВАК Ірина Олександрівна** — к.е.н., доцент, завідувач кафедри соціальних дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ, м.Львів, Україна, irarevak@gmail.com

історії, біології та інших взаємопов'язаних наук, предметом дослідження яких є життєдіяльність живих систем;

- врахування положень теорій неоінституціоналізму, менеджменту, економічного націоналізму, теорії безпеки та теорії потенціалів у розробці теоретичних основ формування державної політики соціалізації економіки;

- ідентифікація гуманітарних імперативів економічної безпеки та розвитку, до яких належить сукупність необхідних до виконання вимог щодо людського розвитку, гарантування економічної безпеки людини, реалізації економічних прав людини, встановлення рівнів соціальної відповідальності суб'єктів економіки.

Соціалізація економіки — одна з ключових складових світового процесу, що виявляється у соціальній переорієнтації виробництва, гуманізації праці і життя, деперсоналізації власності, зростанні значення соціальної відповідальності всіх учасників суспільних процесів. Соціалізація економіки — це процес трансформації економіки та суспільних змін, що відбувається як під впливом зовнішніх впливів, так і під тиском громадянського суспільства, яке вимагає суспільних трансформацій. Соціалізацію економіки розглядають як політику забезпечення відповідального виконання учасниками умов суспільного договору на основі використання соціального капіталу, вимог суспільних інститутів згідно зі стандартами сучасної цивілізації [1].

До особливостей соціалізації економіки відносять: історичний і національний характер відносин у моделі «суб'єкт економіки — соціальні норми — суспільство»; рівні функціонування економічних систем соціального типу — нанорівень (особистості), мікро (підприємства), мезо (територія, регіон), макрорівень (держава); зміни політичних, інформаційних і природних чинників функціонування соціально-економічних систем різного рівня; поєднання індустріальних та постіндустріальних рис національної економіки визначає напрями трансформаційних змін соціальної політики.

Аналіз публікацій з питань соціалізації економіки представників різних напрямів науки — політології, соціології, економіки, права, інформатики — дозволяють виокремити ряд факторів, що визначають ці процеси. Так, економічні фактори пов'язані з процесами виробництва, розподілу та споживання суспільних благ і використання природних ресурсів. Людські фактори визначаються рівнем формування та використання людського та інтелектуального капіталу. Комунікаційні фактори представлені соціальним капіталом і соціально-культурним прогресом, напрями розши-

рення та поглиблення соціальної відповідальності. Інноваційні чинники — це розвиток і використання нанотехнологій, інформаційних і комунікаційних технологій, формування та використання інтелектуальних мереж.

Новий цивілізаційний вимір розвитку економіки передбачає врахування таких компонентів постіндустріального суспільства, зокрема: економічні — перехід від економіки виробництва до економіки послуг та е-економіки; соціальні — поділ населення за родом занять, професійно-технічні класи; інтелектуальні — (знаннємісткість) суспільних процесів, провідна суспільна роль теоретичного знання як джерела нововведень і політичних формувань; управлінські — використання управлінської та економічної синергетики, когнітології та коеволюції прийняття управлінських рішень; інформаційно-технологічні — створення нових інтелектуальних технологій виробництва та життя, використання інтелектуальних мереж різного типу та рівня, нанотехнологій щодо підвищення якості та стандартів життя населення.

Отже, соціалізація — це подвійний процес самоорганізації та організації, коли узгодження інтересів є результатом реформування норм і правил поведінки економічних суб'єктів і результатом організаційної діяльності соціальних інститутів щодо формування та використання соціальної відповідальності.

Узгодженню економічних інтересів сприяє відповідний механізм державного регулювання, який пропонуємо розглядати як сукупність видів економічних інтересів, способів вирішення їх протиріч, факторів формування інституційного середовища, умов, інструментів і методів узгодження інтересів. Типологія видів економічних інтересів може бути описана так:

- індивідуально-особистісні — обумовлені особистими потребами та прагненням індивідів до ефективної трудової діяльності, спрямовані на збільшення і підвищення якості індивідуального людського капіталу, на зростання особистих доходів, підвищення рівня і якості життя і самореалізацію потенціалу своєї особистості;

- внутрішньо організаційні — обумовлені особистими та виробничими потребами працівників підприємств, прагненням до ефективної виробничо-господарської діяльності, спрямованої на неухильне підвищення прибутковості підприємств, забезпечення ефективного розширеного відтворення, поліпшення життя та підвищення якості людського капіталу працівників підприємств;

- корпоративні — обумовлені прагненням корпорацій (об'єднань) ефективно функціонувати в ринковій економіці,

успішно конкурувати, закріпитися на ринку, отримувати зростаючий прибуток, впроваджувати науково-технічні досягнення, здійснювати розширене відтворення техніко-технологічної бази; державні — обумовлені потребами державних структур прагненням здійснювати ефективну діяльність з розвитку виробничої та невиробничої сфер, досягнення макроекономічної рівноваги;

- національні — обумовлені суспільними потребами, розвитком продуктивних сил і економічних відносин прагнення державних органів та інших суб'єктів економіки до стійкого економічного зростання і спрямовані на, підвищення рівня і якості життя усього населення.

Принципи формування механізму державного регулювання соціалізації економіки наведено в табл. 1.

Державна політика в сфері соціалізації економіки має відповідати таким принципам, як: принцип демократизації, що означає розвиток демократичних основ регіонального розвитку, розширення гласності, врахування громадської думки, дотримання прав і свобод людини і громадянина; принцип єдиної державної політики, що зберігає єдність системи органів виконавчої влади і її суб'єктів у питаннях формального управління; принцип децентралізації, що означає розширення самостійності органів державної влади і місцевого самоврядування у вирішенні питань визначення змісту і конкретних форм роботи в сфері державного управління; принцип державної координації ділового партнерства, що полягає в тому, що державні органи управління повинні здійснювати спільну діяльність в інтересах оптимального використання ресурсів та їх потенціалу.

У сучасних умовах розвиток теорії і методології розробки державного механізму регулювання соціалізації економіки здійснюється за двома основними напрямками. Це, по-перше, розширення і поглиблення змісту досліджень (доповнення класичних теорій новими чинниками, вивчення і осмислення нових процесів і явищ). Другий напрям — це посилення «якості» методології досліджень на основі теорії систем, теорії безпеки та теорії потенціалів. Розробка цих наукових напрямків ґрунтується на прискіпливому вивченні перших об'єктів — законів і системному дослідженні других — закономірностей, які, як правило, розглядають як втілення законів у практичній площині. Це означає, що до категорії «закономірності» відносять тільки специфічні закони або ж усі закони, дія яких за умов господарювання певного середовища набирає більш конкретних

проявів, зокрема, у взаємозв'язках між об'єктами регіональної господарської системи.

Таблиця 1

**Принципи формування механізму
державного регулювання
соціалізації економіки**

Способи вирішення протиріч економічних інтересів	Умови узгодження інтересів	Інструменти узгодження інтересів
- прийняття та дотримання норм, стандартів, вимог, які забезпечують відповідність екологічної, соціальної, економічної, технічної та іншої діяльності суб'єктів стратегічній меті економічного зростання; - удосконалення формальних і неформальних інститутів інституційного середовища соціалізації економіки; - створення нових та удосконалення існуючих інституцій інституційного середовища; - затвердження в якості основ діяльності кожного суб'єкту моральних і соціально відповідальних принципів господарювання	- відкритість учасників до діалогу, консенсус поглядів на досягнення стратегічної мети соціалізації економіки; - отримання власної вигоди суб'єктами економіки: держава та місцеві органи самоврядування, суб'єкти підприємництва, громадяни, ЗМІ тощо; - інформаційна відкритість суб'єктів економіки; - побудова відносин у межах правового поля, вимог міжнародних стандартів і соціальної відповідальності; - дотримання умов громадського моніторингу та відкритості звітності про стан діяльності та соціальну відповідальність суб'єктів економіки	- формування та використання інструментів державної та регіональної політики (податкової, митної, кредитної, інвестиційної тощо); - стратегічне планування, прогнозування та програмування на рівні регіону; - усунення адміністративних бар'єрів щодо розвитку підприємництва; - запровадження форм державно-приватного партнерства; - регуляторні інструменти стимулювання підприємництва та інноваційного розвитку

Джерело: розроблено авторами.

Література

1. Кириленко В.І. Соціалізація економіки як тенденція розвитку суспільства / В.І. Кириленко, Л.М. Кириленко // Науковий часопис НПУ

УДК 330.341.1

Анатолій НИКИФОРОВ*

ФЕНОМЕН РИЗИКІВ ГАЛУЗЕВИХ РИНКІВ

Ринкова економіка, для якої притаманна свобода попиту і пропозиції, а разом з тим і нестабільність рівня цих параметрів ринку, постійне посилення конкуренції, випереджаючи темпи розвитку технологій і техніки, різкі зміни валютних курсів, неконтрольовану інфляцію, непостійність законодавчої бази, а також багато інших чинників, що характерні для поточного стану української економіки, створюють умови, при яких виникає невизначеність в отриманні кінцевого результату. За відомим висловом Ф. Найта: вимірювання невизначеність — це ризик; невимірювана невизначеність — за своєю сутністю є невизначеністю [1]. Оцінювання ризику дає можливість менеджменту прийняти обгрунтовані рішення щодо доцільності здійснення певної поведінки економічних агентів. Особливо важливою й одночасно найменш дослідженою є проблема оцінювання ризиків галузевих ринків, оскільки саме на них, як у національному, так й у глобально економічному масштабах, відбувається найгостріша конкурентна боротьба, що є одним з джерел економічного розвитку.

В економічній теорії можна виокремити кілька теорій ризику, які адекватні специфіці галузевих ринків. Генеалогічне дерево теорій ризику наведено на рис. 1.

Представники неоінституційної теорії ризику в якості критеріальної ознаки ризику виділяють не можливість результату певної події, а сутність феномену ризику. У працях Дж. Стиглиця, Т. Бачкаї, Д. Мессена, Д. Мико, А. П. Альгіна та інших учених, ризик розглядається як певна дія, спрямована на подолання невизначеності шляхом прийняття альтернативних рішень на основі можливої оцінки імовірності того, що відбудеться ризикова подія, яка матиме як негативні, так й позитивні наслідки.

* **НИКИФОРОВ Анатолій Євгенович** — д.е.н., професор кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, ntid@ukr.net

Рис. 1. Сучасні теорії ризику економічних систем

Зв'язок транзакційних витрат з суб'єктивною оцінкою невизначеності та ризику і, як наслідок, відповідною управлінською поведінкою були покладені у якості теоретичного підґрунтя сучасного напрямку нової інституціональної теорії — теорії організації.

Останнім часом у межах неоінституціональної теорії ризику сформувався новий напрям, який концентрує увагу на мотиваційних чинниках підприємницьких контрактів — теорія агентів. Ця теорія, фундаторами якої є Р. Коуз і Р. Познер, розглядає різні механізми стимулювання учасників підприємницьких контрактів, а також організаційні схеми, які б забезпечували оптимальний розподіл ризику між принципалом і агентом.

Ризики галузевих ринків являють собою найменш досліджену групу ризиків, яка отримала відображення у працях вітчизняних учених: Василенка В. А., Ігнатюк А. І., Илlyшенко С. М., Карлової А. І., Микитюк П. П., Сеніва Б. Г., Онишко С. В. та ін.

Різні види і форми ризиків, які виникають на галузевих ринках, наслідки їх прояву, а також неможливість абсолютного їх усунення обумовлюють необхідність подальшого дослідження причинно-наслідкових зв'язків і шляхів зменшення негативних наслідків ризикових подій.

У групу ризиків галузевих ринків прийнято об'єднувати ряд ризиків, які є специфічними для певних галузей економіки.^{**} У західноєвропейській та американській науково-економічних школах ризиком галузевих ринків називають ймовірність виникнення фінансового результату суб'єкта господарської діяльності галузі у наслідок впливу економічних параметрів галузі [1, с. 309; 2, с. 61]. Не викликає сумніву, що ступінь невизначеності та ризику,

^{**} Галузевим ринком ми вважаємо сукупність економічних відносин між суб'єктами ринку, що характеризуються виробництвом подібних продуктів та використанням однотипних технологій і ресурсів, з приводу переходу права власності на товари або отримання послуг. Отже галузевий ринок — це ринок певного виду (видів, підвидів) економічної діяльності.

а також їх чинники відмінні у сільському господарстві, оборонно-промисловому комплексі, в сфері торгівлі та в страховому бізнесі. Отже, вони обумовлюють різну первинну величину ризиків галузевих ринків. Економічні параметри галузей можуть змінюватися у часі під впливом різних чинників. Тому ми виділяємо статичну (первинну) та динамічну (прирістну) величини ризиків галузевих ринків. Статична величина ризику вимірюється за допомогою показника ймовірності отримання певної суми прибутку на капітал (для оцінки «прибутковості» доцільно використовувати показник рентабельності виробництва), тобто, за визначенням є відносною величиною. Динамічна величина ризику виникає у наслідок зміни економічних параметрів галузі. Варто відмітити, що зміни економічних параметрів можуть стосуватися однієї галузі або групи галузей. Також ми відрізняємо відхилення економічних параметрів певної галузі, порівняно з іншими галузями чи підгалузями.

Підприємства як продавці та покупці продукції (послуг) в рамках певного галузевого ринку можуть відрізнятися розмірами, способами виробництва, асортиментом продукції, проте на них впливають однакові соціально-економічні чинники. Теж саме можна сказати й про інших економічних агентів ринку. В такому випадку ризики галузевого ринку впливають із функцій характерного підприємства (економічного агента) цієї галузі та його зв'язках з іншими підприємствами та економічними агентами (рис. 2) ***.

Галузеві ринки мають специфічні якості та параметри, що суттєво впливають на рівень ризику, а саме: змінність економічних параметрів (зміни цін на ресурси, цінова еластичність попиту на продукцію (послуги), зміни податкової бази, ставок і строків сплати податків та ін.), галузева відмінність показника фондомісткості продукції (послуг), піддатність циклічним коливанням кон'юнктури, залежність від стадії життєвого циклу галузі, тривалість життєвого циклу продукції, конкурентоспроможність продукції на зовнішньому ринку, рівень конкуренції на галузевому ринку.

*** Ми не зупиняємося на загальній класифікації видів ризику, оскільки ця проблематика висвітлювалася у статті: Никифоров А.С. Класифікація інноваційно-інвестиційних ризиків у системі прийняття управлінських рішень/ А.С. Никифоров// Журн. "Бізнес Інформ" №1, 2015.

Сукупність підприємств галузі та інших економічних агентів галузевого ринку в подальшому будемо називати суб'єктами галузевого ринку.

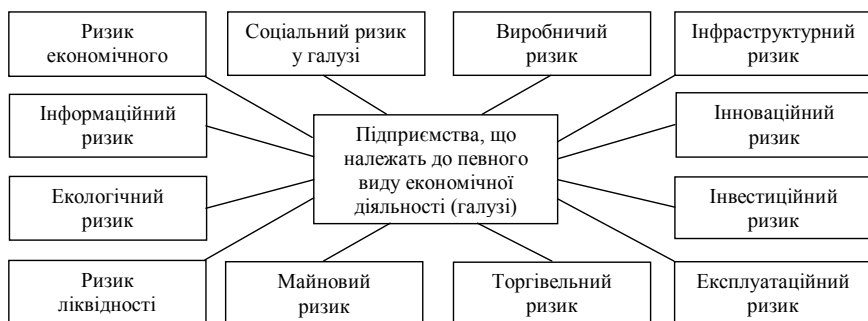

Рис. 2. Ризики галузевого ринку

Синтез теоретичних концепцій неокласичної теорії ризику та поглядів нової інституціональної теорії дає, на наш погляд, можливість значно розширити традиційний перелік функцій підприємницького ризику, до якого, у більшості наукових праць з проблематики ризикології відносять: інноваційну, регулюючу, захисну, аналітичну. Екуменічний підхід до теорій ризику дав змогу автору розглядати такі функції ризику галузових ринків: креативну, превентивну, регулюючу, стабілізаційну, захисну, страхову, аналітичну, заощаджувану.

Креативна функція ризику галузових ринків полягає у стимулюванні створення нових знань, у пошуку нетрадиційних рішень суб'єктами ринку. Ця функція пов'язана зі створенням і використанням нового продукту, техніки, технології, організації праці і управління, що засновуються на використанні досягнень науки і передового досвіду в різних сферах діяльності, що сприяє підвищенню економічної ефективності.

Превентивна функція ризику полягає у необхідності заходів і дій суб'єктів галузевого ринку, спрямованих на попередження негативних наслідків несприятливих чинників або зниження ступеню їх впливу.

Регулююча функція ризику має двоїстий характер: конструктивний (такий, що вносить певний порядок) і деструктивний (руйнуючий, перешкоджаючий реалізації будь-чого нового). Конструктивний характер полягає у тому, що здатність ризикувати — один з чинників успішної діяльності суб'єктами ринку. Ризик спрямований на підвищення результативності діяльності суб'єкта інноваційно-інвестиційним шляхом. У цьому сенсі він дає змогу подолати консерватизм, зняти психологічні бар'єри, які перешкоджають перспективним нововведенням, що орієнтовані

на суспільно необхідний результат. Деструктивний характер ризику проявляється тоді, коли рішення приймаються суб'єктивно, без врахування об'єктивних обставин і закономірностей розвитку явища. Отже, для зменшення прояву деструктивного характеру ризику слід підвищувати наукову обґрунтованість прийняття рішень.

Стабілізаційна функція ризику проявляється у наслідок того, що в умовах гострої конкуренції на галузевих ринках ризик присутній завжди, отже усвідомлення, дослідження, визначення рівня ризику та прийняття відповідних превентивних заходів є урівноважуючим, стабілізуючим чинником.

Захисна функція ризику полягає у тому, що економічний механізм повинен передбачати захист особи, яка приймає рішення на галузевому ринку, якщо це рішення у наслідок об'єктивних причин призвело до небажаних наслідків. Необхідність реалізації захисної функції ризику ґрунтується на постулаті, що для суб'єкта галузевого ринку утриматися на ринку й досягти ефективного результату можливо лише завдяки впровадженню інновацій. Отже, для суб'єкта галузевого ринку, який здійснює інноваційну та інвестиційну діяльність, ризик — це нормальне середовище, то у суспільстві має бути неупереджене ставлення до його невдач. Виділяють два аспекти захисної функції: історико-генетичний і соціально-правовий.

Історико-генетичний аспект захисної функції ризику проявляється у тому, що в результаті пошуку науковцями, інноваторами та інноваційними підприємцями засобів зниження ризику та захисту від негативних наслідків впливу несприятливих чинників відбувається розвиток як нормативних і позитивної аспектів науки ризикології.

Соціально-правовий аспект захисної функції ризику спрямований на створення сприятливого економічного, правового, соціально-культурного, технологічного середовища для креативної діяльності суб'єктів галузевого ринку і пом'якшення наслідків негативних явищ. Практична реалізація цього аспекту захисної функції пов'язана з впровадженням у господарське, трудове, кримінальне законодавство категорії правомірного ризику. Для того щоб прийняти рішення з підвищеним ступенем ризику інноватор чи інноваційний підприємець мають бути впевнені у тому, що можлива помилка не може скомпрометувати ні його справу, ні його імідж. Імовірність помилки слід розцінювати як невід'ємний атрибут самостійності, а не як наслідок професійної неспроможності. При цьому маєтись на увазі помилка, яка виникла у наслідок від-

хилення фактичних параметрів ризикового явища від розрахованого за певними середньостатистичними даними рівня ризику, який прийнято ідентифікувати як прийнятний.

Страхова функція ризику обґрунтовує необхідність створення спеціалізованих інститутів, метою яких було би обмеження можливих втрат чи компенсація втрат від ризикової події, яка уже відбулася. Для цього створюються інфраструктура інноваційно-інвестиційної діяльності, зокрема, консалтингові фірми, інженерингові фірми, дівелоперські фірми, проект менеджери, біржі інноваційних проектів, інвестиційні фонди, компанії та трасти, страхові компанії.

Аналітична функція ризику галузевих ринків пов'язана з тим, що наявність ризику обумовлює необхідність розроблення певних обґрунтувань при виборі одного з можливих варіантів інноваційного рішення. При цьому інноватор чи інноваційний підприємець здійснює певну аналітичну роботу, використовуючи інформацію про об'єкт інноваційно-інвестиційної діяльності та знання закономірностей змін індикаторів його стану. Для реалізації цієї функції важливим є наявність необхідного методичного інструментарію дослідження ризику, зокрема, розвиток методів економічного, техніко-економічного та функціонально-вартісного аналізу, математичного моделювання, прогнозування, експертних оцінок, нечіткої логіки, SWOT-аналізу тощо. У процесі прийняття рішення він аналізує усі можливі варіанти (альтернативні та комбіновані), виділяючи при цьому найефективніші та найменш ризиковані. Вибір відбувається різними способами залежно від конкретного змісту ризикованої події. В простих ситуаціях, наприклад, при укладенні угоди про постачання сировини для виготовлення інноваційної продукції підприємець спирається, як правило, на інтуїцію та досвід. Але при розв'язанні складної оптимізаційної задачі, наприклад, виборі об'єктів інноваційно-інвестиційної діяльності, необхідно використовувати спеціальні методи аналізу.

Заощаджувана функція ризику галузевих ринків проявляється у накопиченні, збереженні і примноженні тимчасово вільних коштів та їх використання для створення резервних фондів (фондів ризику) на випадок необхідності покриття витрат на ліквідацію негативних наслідків ризикованих подій, що відбулися.

Високий рівень ризику, звичайно, супроводжується рівнем прибутку від впровадження інноваційних розробок, який, як доводить практика, значно більший за стандартний. Усе це дає можливість постійному розвитку інноваційної сфери у певній галузі. Та-

ким чином, не зважаючи на значний потенціал втрат, які несе у собі ризик інноваційно-інвестиційної діяльності, він є джерелом економічного розвитку. Ризик інноваційно-інвестиційної діяльності — це об'єктивне явище на галузевому ринку, тому основним завданням менеджера має бути не уникнення ризикованих інноваційних проєктів, а свідомий вибір рішень, пов'язаних з ризиком, на основі об'єктивних критеріїв, а основним завданням держави — створення умов для пом'якшення наслідків впливу негативних обставин. Тому необхідна система управління ризиками інноваційно-інвестиційної діяльності, яка б створювала інституційні умови для ефективного ризик-менеджменту.

Література

1. *Найт Ф. Х.* Риск, неопределенность и прибыль / Ф. Х. Найт. Пер с англ. — М.: Дело, 2003. — 360 с.
2. *Тэпман Л. Н.* Риски в экономике: Учеб. пособие для вузов / Л. Н. Тэпман. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. — 380 с.
3. *Вітлінський В. В.* Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. — К.: КНЕУ, 2004. — 480 с.
4. Green M.R. Risk and Insurance / M.R. Green, J.S. Trieschmann. — Cincinnati: South-WesternPub., 1988. — 785 p.

УДК 339.138:005.93:334.78

Сергей ПЕТРОВИЧ*
Светлана МУШТУК*

МАРКЕТИНГОВЫЕ МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ В ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ

Аннотация. В работе рассматриваются современные методы управления предприятиями потребительской кооперации с позиции маркетингового подхода: разработка новых товаров, комплексное исследование рынка и окружающей среды, реализация коммуникационной деятельности предприятия, анализ коммерческой деятельности предприятия, совершенствование организационной структуры

* **ПЕТРОВИЧ Сергей Ильич** — д.э.н., профессор факультета маркетинга и товароведения Кооперативно-коммерческого университета Молдовы, г. Кишинев, Молдова, S.Petrovici48@gmail.com

* **МУШТУК Светлана Петровна** — к.э.н., доцент факультета маркетинга и товароведения Кооперативно-коммерческого университета Молдовы, г. Кишинев, Молдова, svetlana.mustuc@mail.ru

управления и др. Особое внимание уделено анализу рыночных факторов, сгруппированных в соответствии с основными элементами маркетинга-микс (продукт, цена, дистрибуция и продвижение товаров) и дополнительным элементам маркетинга-микс: услуги, процессы, партнерство и другие формы сотрудничества.

Потребительская кооперация Республики Молдова объединяет 140 тыс. пайщиков, обслуживает более половины сельского населения, имеет значительную материально-техническую базу (8360 магазинов с торговой площадью 908,7 тыс. м кв.; 3000 палаток и киосков) [3]. Потребительская кооперация Республики Молдова осуществляет многоотраслевую деятельность (розничную и оптовую торговлю, заготовительную и производственную деятельность), что позволяет рассматривать ее как единый цельный объект и применять методологию системного исследования. Являясь субъектом рыночной экономики, потребительская кооперация осуществляет экономическую деятельность и выполняет социальную миссию по удовлетворению потребностей сельского населения в товарах и услугах.

Вместе с тем, воздействие внешних и внутренних факторов развития экономики республики привели к тому, что потребительская кооперация уступила свои позиции частному бизнесу. К внутренним факторам развития можно отнести: сложную организационную структуру управления, отсутствие маркетинговых подходов к применению методов управления, недостаток материальных, трудовых, финансовых и информационных ресурсов, слабое развитие социальной миссии потребительской кооперации по защите своих пайщиков. В ряде случаев методы управления предприятиями определяются субъективно, в зависимости от интуиции отдельных субъектов хозяйствования, которые вынуждены подчиняться.

С целью успешного выполнения своей социальной и экономической миссии потребительская кооперация должна руководствоваться современными методами управления, в том числе маркетинговыми, необходимыми для расширения экономической деятельности и социального потенциала. Все большее внимание на развитие деятельности кооперативных предприятий оказывают рыночные факторы, которые можно сгруппировать в соответствии с основными элементами маркетинга-микс (продукт, цена, дистрибуция и продвижение), которые имеют точку касания с дополнительными элементами: услуги и их участники, персонал и клиенты, проекты, процесс обслуживания; партнерство и другие формы сотрудничества.

Наиболее важные рыночные факторы влияющие на деятельность кооперативных организаций следующие [2, с. 143]:

1. Конкретный продукт — включает конкретные товарные характеристики: товароведные характеристики и упаковка в зависимости от содержания сырья, материалов и их использования, качественные параметры : форма, габариты, плотность, вес , прочность и другие а также понятия расширенного продукта: марка продукта, инструкция по его использованию, лицензия на право торговли, услуги по установке изделия, гарантийные сроки и другие.

2. Цена- используется в конкурентной среде как инструмент маркетинга в политике ценообразования, оценке рентабельности предприятия и в разработке стратегии ценообразования.

3. Дистрибуция (Сбыт) — включает каналы и формы сбыта предприятия, оперативную доставку товаров к потребителю, стратегию сбыта, выполнение логистических функций распределения продукции.

4. Продвижение- включает доставку товаров на рынок, позиционирование продукта, использование рекламы и различных технических средств связей с общественностью, продвижение и стимулирование продаж на базе снижения цен и тарифов, организация конкурсов для пропаганды имиджа предприятий, вручение подарков покупателям входящих в состав основной цены проданного товара и другие.

5. Услуги и их участники (персонал и клиенты) — включают штатный персонал получающий зарплату, клиенты и лица извлекающие определенную пользу, добровольцы, которые оказывают различные качественные услуги. Персонал с одной стороны находится в контакте с клиентом и выполняет функцию менеджера по контролю деятельности клиентов. Клиент, с другой стороны, рассматривается как активный партнер в продвижении продукта. Успехи предприятия зависят от квалификации персонала и уровня реализации своих функций. Качество персонала влияет на качество предоставляемых услуг, а это в свою очередь влияет на эффективность управления маркетинговой деятельностью предприятия.

6. Процесс обслуживания — охватывает комплекс операций реализованных со стороны организаций по предоставлению услуг клиентам. Процесс не может быть реализован без участия клиента. Процесс является главным поставщиком в обслуживании клиента, а организации управляют реализацией данным процессом. Процесс содержит следующие элементы: люди участву-

ющие в реализации проекта, объекты участвующие в реализации процесса, правила и процедуры реализации проекта, последовательность (карта) этапов действий, необходимых для реализации на практике.

7. Партнерство и другие формы сотрудничества- охватывают две или больше сторон, которые принимают решения о совместных действиях для достижения общей цели, используя собственные ресурсы и опыт. Через партнерство передается опыт деятельности, а стороны работая вместе стимулируют друг друга. Важно чтобы существовало взаимное доверие между партнерами, а также чтобы партнеры находились в одинаковом положении в процессе организации своих действий. Специфической формой партнерства может быть спонсорство как источник образования доходов. Обычно спонсорство представляет деятельность одного спонсора, который оказывает материальную поддержку для развития деятельности предприятия. Сотрудничество партнеров оформляется проектом для финансирования, где учитываются разные виды деятельности и составляется бюджет расходов на предмет создания нового продукта (услуги). Для того, чтобы проект был успешно реализован в практику, он должен быть построен на основе следующих принципов: новизна проекта, партнерство, ответственность, эффективность, прозрачность.

Среди других форм сотрудничества по реализации специфической деятельности могут быть: собрания на работе, семинары, конференции, спортивные состязания и другие, которые имеют цель ознакомления партнеров с последними событиями и новыми группами людей для принятия решений по составлению проектов.

Из вышеизложенного следует, что на процесс управления предприятием влияют внешние и внутренние рыночные факторы, сгруппированные в соответствии с элементами комплекса маркетинга, которые должны быть учтены при выборе маркетинговых методов управления в том числе:

1. Процесс разработки новых товаров-включает анализ существующей ситуации на предприятии, разработка комплекса задач на предприятии, разработка систем специфических задач маркетинга, поиск идей о новых товарах, определение специфических элементов нового товара, развитие маркетинга-микс для нового товара, тестирование товара и выход на рынок.

2. Исследование рынка и окружающей среды- предполагает единый подход к исследованию рынка на базе учета всех струк-

тур рынка и конкурентной среды, а также проведение качественного и количественного исследования рынка на базе выбора лучших инструментов для анализа и интерпретации результатов.

3. Реализация коммуникационной деятельности предприятия — осуществляется при помощи средств коммуникации: реклама в психологическом аспекте; продвижение и стимулирование продаж в количественном выражении для убеждения потребителей; связи с общественностью в психологическом плане; использование марок для дифференциации продукта и предприятия; использование комплекса средств коммуникации для получения экономического эффекта; использование новой техники, включая проспекты, демонстрации, новые аргументы для заключения контрактов на ярмарках и другие.

4. Анализ коммерческой деятельности предприятий-предусматривает проектирование и реализацию исследований среди коммерсантов оптовой и розничной торговли на базе использования панелей предприятий с целью сбора и систематизации информации за определенный период (месяц, квартал, год).

5. Совершенствование организационной структуры управления — предполагает структуризацию деятельности и распределение усилий на различных уровнях управления с целью получения экономического эффекта. Важно обеспечить координирование действий в подготовке лиц, которые будут выполнять исследование и формировать оптимальную организационную структуру управления. Проектирование структуры должно базироваться на установлении организационной формы управления, определении размера подразделения маркетинга, разделении функций и структуры служб управления.

6. Выбор наиболее эффективных методов управления маркетинговой деятельности предприятия — предполагает комбинированное (смешанное) использование критериев для реализации различных секторов по развитию маркетинговой деятельности на предприятии.

Литература

1. Материалы XVI съезда потребительской кооперации Молдовы (12 февраля 2016 г.). — Ch.: Moldcoop, Pro Cooperația. — №3-4. — 2016.
2. Philip Kotler. Managementul marketingului. — București: Editura «Teora», 1996.
3. Статистический ежегодник Республики Молдова./Biroul Național de Statistică a RM. — Ch.: Statistica, 2015.

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ РИЗИКАМИ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ

Анотація. Обґрунтовано, що методи і форми управління зайнятістю у сучасній економіці України є неадекватними новим викликам і умовам нестабільності. Запропоновано доповнити їх методами управління соціальними ризиками, які у випадку ігнорування, можуть становити відчутні загрози системі економічної та соціальної безпеки держави.

Період реформування української економіки демонструє значні зміни у сфері зайнятості населення, які відбуваються під впливом комплексної дії політичних, організаційно-технологічних, економічних і соціокультурних факторів. Характер впровадження цих змін та їх негативні наслідки у використанні трудового потенціалу, регулюванні ринку праці, рівні життя населення свідчать про недостатню ефективність управління зайнятістю в Україні. Методи державного управління зайнятістю залишаються здебільшого адміністративними, спрямованими на недопущення масштабного безробіття, а не на активізацію політики створення робочих місць і стимулювання підприємницької діяльності. Політику зайнятості можна проводити лише в контексті макроекономічної, структурної, інноваційно-інвестиційної, грошово-кредитної та зовнішньо-торговельної політики. Проте в Україні ці політики є неузгодженими, внаслідок чого не справляють синергетичного ефекту на модернізацію економіки.

Іншою проблемою управління зайнятістю є відсутність у його арсеналі методів, які б враховували істотну невизначеність трансформаційних процесів, ступінь ризику, який неодмінно супроводжує всілякі перетворення. Невміння і небажання керівних органів передбачати, упереджувати і долати негативні наслідки дії несприятливих чинників на базові компоненти системи зайнятості населення призводить до появи відчутних загроз економічній безпеці держави. Звідси випливає необхідність доповнення відомих підходів до управління зайнятістю методами антикризового управління, ризик-менеджменту і синергетики.

Вихідним пунктом створення ефективної моделі управління зайнятістю в Україні є аналіз основних тенденцій її розвитку та

* **ПЕТРОВА Ірина Леонідівна** — д.е.н, професор, завідувач кафедри маркетингу та поведінкової економіки ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, ilp57@mail.ru

оцінювання їх впливу на соціально-економічну систему. Проведення такого аналізу дозволило виявити основні проблеми у сфері зайнятості, зокрема:

1) Неефективне використання трудових ресурсів потенціалу країни, що спричиняє негативну динаміку показників продуктивності праці. Починаючи з 2010 р., індекси ВВП щодо попереднього року з урахуванням дефлятора у період мали спадну динаміку. Окремі ситуації зростання ВВП більшою мірою були пов'язані з коливаннями експорту, аніж з реальним підвищенням продуктивності праці за рахунок нових технологій. Це свідчить про те, що в країні реалізується курс на повну, але не продуктивну зайнятість. Відставання України за продуктивністю є критичним для подальшого розвитку. За індексом продуктивності праці, розрахованим МВФ і МОП для 85 країн, Україна посідає 72-е місце, хоча за попереднє десятиліття значення цього показника подвоїлося.

2) Скорочення в сегменті стандартної зайнятості повний робочий час унаслідок стрімкого розвитку нестандартних форм зайнятості (надомної, віртуальної, дистанційної, тимчасової). Тенденція опосередковано підтверджується неухильним зменшенням чисельності штатних працівників. Наприклад, у 2010 р. їх було 10758 тис. осіб, а у 2013 р. — 10164 тис. осіб, тобто скорочення досить суттєве — 5,5 %.

Оцінюючи цю тенденцію з позицій досягнення продуктивної зайнятості, варто зазначити двоякість її впливу. З одного боку, відхід від абсолютизації стандартної зайнятості посилює її гнучкість, слугує амортизатором для багатьох категорій працівників на ринку, дозволяє використовувати працю високо інтелектуального сегменту зайнятих на варіативних умовах трудової угоди. З іншого боку, поширення неповної зайнятості (особливо вимушеної) веде до деіндустріалізації, консервації непродуктивної праці. Зокрема це торкається зайнятості в аграрному секторі, де нестандартні форми зайнятості часто відповідають доіндустріальному її типу.

3) Поширення неформальної зайнятості з тісним переплетінням офіційної та неофіційної діяльності. Розвиток недержавного сектора йде не стільки шляхом створення системи малого та середнього бізнесу, що було б одним з кардинальних шляхів вирішення проблем зайнятості, скільки за рахунок перерозподілу населення у неформальну сферу.

За оцінками фахівців, населення України одержує близько 35 % доходів без реєстрації, особливо у будівництві, торгівлі, готельному і ресторанному бізнесі та аграрному секторі, а питома вага неформально зайнятих у цих галузях і секторах економіки

коливається від 30 до 60 %. За даними Держслужби статистики, протягом п'ятиріччя 2008–2013 рр. кількість зайнятих у неформальному секторі економіки зростала, склавши у 2013 р. 4,8 млн осіб, або 23,3 % загальної кількості зайнятого населення віком 15–70 років. Неформальна зайнятість порушує права працівників, не надає їм соціальних гарантій, часто характеризується несприятливими умовами праці, низьким рівнем її технічного забезпечення, перевищенням нормальної інтенсивності праці, низькими та нестабільними доходами.

4) Низькі доходи від праці, які не відповідають ні трудовому внеску, ні відтворенню витрат робочої сили. На українському ринку праці склалася загрозлива ситуація, для якої характерні:

- низький рівень оплати праці за показниками мінімальної та середньої заробітної плати;
- надмірна диференціацію доходів населення;
- заборгованість із виплат заробітної плати;
- відсутність зв'язку заробітної плати з рівнем кваліфікації, результатами праці;
- значна і не виправдана регіональна та галузева диференціація заробітної плати;
- поширеність тіньових схем оплати праці;
- обмеженість ринкового стимулювання праці;
- наявність централізовано встановлених обмежень.

5) Диспропорції в структурі зайнятості (секторальні, регіональні, за видами діяльності, професійно-кваліфікаційні), що сукупно посилюють неефективне використання суспільної праці. Секторальні перекоси української економіки проявляються у збільшенні частки первинного сектору, зростанні третинного (сфери послуг) та у фактичній руйнації вторинного сектору, що призвело до деіндустріалізації економіки, її розбалансування та зниження конкурентоспроможності на світових ринках. Неприпустимо низькими темпами йде формування інноваційних форм зайнятості. Професійно-кваліфікаційна структура зайнятості, не зважаючи на загалом високий рівень освіти українських працівників, не відповідає потребам поточного та майбутнього станів ринку праці, що проявляється в ситуації з безробіттям. Зокрема, нагромаджений високоінтелектуальний людський потенціал використовується неефективно, що знижує потенціал розвитку країни.

Існування об'єктивної проблемної ситуації у сфері зайнятості, бездіяльність соціальних інститутів створює і накопичує ризики реалізації національних та особистісних цінностей.

Поширеним у теоретичних і практичних підходах до управління зайнятістю є розуміння ризиків, пов'язаних виключно з

можливістю втрати роботи. Саме тому основний акцент в управлінні зайнятістю робиться на заходах щодо обмеження безробіття, пасивній політиці захисту від втрати доходів. Політика зайнятості здебільшого має характер реагування, а не проактивних дій. З нашої точки зору, необхідно виокремлювати ризики, що виникають усередині зайнятості, оскільки вони, будучи ігнорованими, можуть призвести до украй небажаних наслідків.

Зважаючи на виявлені проблеми у сфері зайнятості, доцільно класифікувати ризики за такими групами: економічні, соціальні, фізичні, психологічні, духовні, часові. Економічні ризики пов'язані з неадекватною оплатою трудових послуг, конкуренцією на ринку праці, надмірною інтенсивністю праці, утратою робочого місця; декваліфікацією під час безробіття тощо. Соціальні ризики — це розшарування зайнятих за статусом, престижністю професій, диференціація в оплаті та умовах праці, асиметрія соціально-трудових відносин, незадоволеність працею, неможливість одержати освіту, а далі знайти і виконувати роботу за покликанням. Фізичні ризики обумовлені наявністю робочих місць з шкідливими умовами праці і полягають у можливості втрати працездатності, погіршення стану здоров'я, якості життя. Психологічні ризики виникають в ситуації, коли праця не створює умов самореалізації, коли не задовольняються потреби працівника у повазі, причетності. Зворотною стороною і фактором ризику для роботодавця є низька лояльність працівників, їх демотивація, явище абсентеїзму, зниження трудової активності. Духовні ризики зайнятості виникають в ситуаціях, коли зміст, умови, відносини зайнятості суперечать моральним цінностям працівників. Нарешті має сенс говорити про часові ризики, які є втратою часу працівника, який він міг би використати продуктивніше за інших альтернатив (навчання, сім'я, дозвілля тощо).

Зазначені ризики є факторами дестабілізації соціально-економічної системи. При відсутності належного реагування на них виникають загрози збереженню життєво важливих інтересів суб'єктів соціально-трудових відносин, зубожіння певних соціальних верств населення, неефективне використання і низький рівень відтворення людського потенціалу, зниження конкурентоспроможності працівників на ринку, пастка низької продуктивності праці. У зв'язку з цим необхідно розвивати технологію управління ризиками в сфері зайнятості, яка за характером має бути рефлексивно-проактивною. Її компонентами мають бути ідентифікація ризиків; діагностика властивостей і факторів наявних ризиків; кількісне та якісне оцінювання ризиків; розробка різних варіантів мінімізації можливих збитків від ризику; форму-

вання стратегії управління ризиками; реалізація програми дій щодо зниження або усунення ризиків; моніторинг проблемних ситуацій на предмет виникнення нових ризиків; контроль і коригування результатів реалізації програми управління ризиками.

Серед світових підходів до управління ризиками у сфері зайнятості можна відзначити децентралізацію і контрактацію послуг з працевлаштування, пріоритет активних програм регулювання зайнятості, профілювання, аутсорсинг послуг працевлаштування, гнучкі системи перепідготовки робочої сили.

Першочерговими заходами щодо мінімізації ризиків зайнятості можуть бути:

- дотримання законодавства у сфері найму та звільнення з паралельним усуненням дискримінаційних явищ і захистом прав працівника;

- усунення практики неформального регулювання зайнятості на підприємствах та регіонах;

- сприяння внутрішній трудовій мобільності, перерозподілу людських ресурсів внаслідок скорочення зайнятості у сільському господарстві, галузях добувної промисловості, бюджетному секторі;

- стимулювання розвитку прогресивних галузей промислового сектору, здатних забезпечити зайнятість значній чисельності працівників;

- спрямування розвитку соціальної сфери (зокрема освіти та охорони здоров'я) на підвищення конкурентоспроможності національної робочої сили.

УДК 336. 741

**Валентина ПЛЕСКАЧ*,
Володимир ДОМРАЧЕВ***

ДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Проаналізовано окремі аспекти поточного стану національної економіки та надано окремі рекомендації стосовно формування концепції нової економічної політики.

* **ПЛЕСКАЧ Валентина Леонідівна** — д.е.н., професор, завідувач кафедри прикладних інформаційних систем Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, v_pleskach@ukr.net

ДОМРАЧЕВ Володимир Миколайович — к.ф.-м. н., доцент Європейського університету, м. Київ, Україна, mipt@ukr.net

Нині накопичено багато питань стосовно подальшого розвитку економіки України. Відповіді на основні макроекономічні проблеми не є однозначними [1–9] і потребують нових розвідок. Вплив агресії з боку Росії та останні події на світовому фінансовому ринку відчуються на перебігу процесів сьогодишнього стану національної економіки. Стратегічним вектором зовнішньої політики України є її європейська інтеграція, що стало важливим засобом та орієнтиром трансформації нашого суспільства.

Донедавна було сформульовано низку різних концепцій формування стратегії розвитку країни, але без конкретного наповнення, без досягнення цільових показників конкретних реформ, останні стали швидше докором, ніж діями, що мають відповідати вимогам виборців щодо підвищення стандартів життя, пов'язаних з протидією корупції, ефективністю державного управління та наданням якісних державних послуг, у тому числі електронних сервісів.

Функціонування держави забезпечують сукупністю законів, які характеризують функціонування та взаємодію її складників.

Поточний стан економіки України характеризують нині присутністю низки величезних ризиків, пов'язаних з невизначеністю динаміки багатьох макроекономічних показників і відсутністю реальної стратегії розвитку держави, так і не прийнято нормативного акту на кшталт Закону України «Про державне стратегічне планування» №9407 від 03.11.2011. Напевне стратегія розвитку має бути базованою як на процесах стабілізації, так і розвитку. Середньострокова стратегія розвитку економіки України має враховувати найбільші ризики у комплексному їх взаємному зв'язку та бути орієнтованою на їх зменшення. Нині серед основних проблем національної економіки слід зазначити такі.

Зовнішні:

- завеликий зовнішній борг;
- від'ємне торговельне сальдо,
- агресія з боку Росії.

Внутрішні:

- демографічна катастрофа,
- терористичні угруповання,
- злочинницька курсова політика;
- небачена корупція, загальне зубожіння населення;
- необґрунтоване підвищення банками процентних ставок;
- суттєве скорочення споживання;
- руйнація банківської системи;
- надмірний дефіцит державного бюджету;

- антисоціальна політика тощо.

Причинами є :

- відсутні конкретні дії щодо розвитку національної економіки вищих укладів;
- утвердження моделі мережевого кланово-олігархічного капіталізму;
- непрозора приватизація;
- розкрадання бюджетних коштів, у т.ч коштів МВФ тощо.

Відтак, маємо провальні результати функціонування національної економіки у вигляді невтішних міжнародних рейтингів. У рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) за 2015 рік Україна втратила 3 позиції і спустилась з 76-го (у 2014 році) на 79 місце серед 140 країн світу. Україна знаходиться між Гватемалою і Таджикистаном, причому показник конкурентоспроможності України також знизився: на 0,11 з 4,14 до 4,03 (<http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytingu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015>). За рік Україні вдалося заробити лише один додатковий бал за результатами світового Індексу сприйняття корупції CPI 2015 року. На сьогоднішній індекс CPI країни складає 27 балів зі 100 можливих, що лише на 1 бал більше, ніж минулого року. У всесвітньому рейтингу Україна посідає 130 місце зі 168 позицій. Здійснити невеличке зростання індексу Україні вдалося завдяки збільшенню суспільного осуду корупціонерів, створенню антикорупційних органів та появі руху викривачів корупції. А от зволікання із реальним покаранням хабарників, а також збільшення корупційної складової у стосунках бізнесу та влади не дають Україні зробити рішучий крок уперед за показниками CPI (<http://ti-ukraine.org/>). «Регулярне підписання меморандумів українською владою меморандумів з МВФ яскраво засвідчує патову ситуацію. ... Уряд і Національний банк України потрапили на той самий «гачок», на якому підвішено десятки країн різних регіонів світу. Взявши перші мільярди, Україна протягом довгих років не зможе їх віддати» [10, с. 285].

У концепції нової економічної політики та стратегії розвитку країни необхідно урахувувати аналіз динаміки макроекономічних показників в Україні за всі роки незалежності, також короткострокові, середньострокові і довгострокові ризики розвитку з відповідним розробленням превентивних заходів уникнення можливих наслідків негараздів, з якими вони пов'язані. Отже, можна надати такі виокремлені рекомендації стосовно формування концепції нової економічної політики. Зокрема, розроблення

стратегії розвитку економіки України, яка орієнтована на поліпшення рівня життя широких верств населення, зменшення рівня безробіття, забезпечення стабілізації банківської системи України, яка сприятиме відновленню виробництва, впровадження гнучких програм керування зовнішньою заборгованістю, проведення незалежної монетарної політики з метою запобігання гіперінфляції, посилення регулювання діяльності банків в Україні, зокрема з переглядом параметрів економічних нормативів регулювання, запровадження жорсткого контролю за обігом коштів між учасниками ринку з метою використання коштів для потреб економіки та інвентаризацією майнових прав суб'єктів господарської діяльності, запровадження програм енергоефективності, підвищення результативності державного менеджменту. На шляху до вирішення вказаних питань є запровадження повноцінного електронного урядування на кшталт положень, розроблених ще в 1965 р. в Україні через систему «ОГАС» [2] стосовно координації рішень різних гілок влади щодо якісного управління національною економікою.

Література

1. Бланшар О. Макроэкономика: учебник / О.Бланшар. — М.: Изд.дом. Гос. Ун-та — Высшей школы экономики, 2010. — 671 с.
2. Глушков В.М. Макроэкономические модели и принципы построения ОГАС / В.М.Глушков. — М.: «Статистика», 1975. — 160 с.
3. Домрачев В.М. Формування монетарної політики в Україні: Монографія / Домрачев В.М. — К.: Видавництво «Логос», 2012. — 467 с.
4. Фридрих Хайек. Дорога к рабству. — М.: Астрель, 2012. — 317 с.
5. Гржебин А. Экономическая политика / А. Гржебин. — М.: ТЕРРА, 1995. — 239 с.
6. Алачевич М. Политическая экономия Всемирного банка: начальный период / М. Алачевич. — М.: Весь мир, 2012. — 192 с.
7. Малий І. Й. Держава і ринок: філософія взаємодії: Монографія / І. Й. Малий, М. І. Діба, М. К. Галабурда. — К.: КНЕУ, 2005. — 358 с.
8. Lukianenko D. G. Convergence and divergence in Europe: Polish and Ukrainian Cases. Monograph / D. G. Lukianenko, V. I. Chuzhykov, M. G. Wozniak. — Kyiv: KNEU, 2013. — 688 с.
9. Домрачев В.М. Концепція побудови стратегії розвитку економіки України / В.М. Домрачев, В.В.Третиник // Економіка і управління, №3. — 2015. — С. 20 — 31.
10. Шнипко О.С. Економічна влада в системі соціальних координат / О.С.Шнипко. — К.: ПАТ «ВІПОЛ», 2012. — 403 с.

**ОЦІНЮВАННЯ ПРОЄКТІВ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО
ПАРТНЕРСТВА У ОБҐРУНТУВАННІ УПРАВЛІНСЬКИХ
РІШЕНЬ УРЯДУ**

Анотація. Схематизовано процедуру оцінювання проєктів публічно-приватного партнерства та окреслено основні проблеми в даній процедурі, які стосуються змісту поняття ППП та інвестиційних вкладень у проєкти ППП.

Адекватне оцінювання проєктів публічно-приватного партнерства (ППП) є передумовою прийняття обґрунтованих управлінських рішень та успішної реалізації проєктів. Логіку цього зв'язку подано на рис. 1.

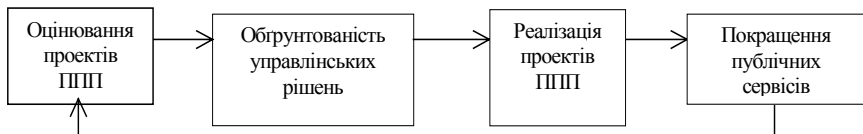

Рис. 1. Процедура оцінювання проєктів ППП у системі прийняття управлінських рішень уряду (розроблено авторами)

На рис. 1 візуалізовано ідею визначальної ролі на повторюваності процедури оцінювання проєктів ППП у системі прийняття управлінських рішень.

Оцінювання проєктів ППП складається з кількох елементів, а саме з:

- якісного оцінювання публічно-приватного партнерства на рівні визначення змісту явища,
- ідентифікації та кількісного оцінювання окремих видів проєктів,
- оцінювання результатів реалізації проєктів ППП за критерієм покращання суспільних благ (публічних сервісів).

* **РАДІОНОВА Ірина Федорівна** — д.е.н., професор кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна irina.radionova@gmail.com

ШТУРБА Анастасія Юрївна — аспірантка кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, anastasiia.shturba@gmail.com

За усіма згаданими напрямками оцінювання в українській практиці публічно-приватного партнерства є особливості й невідрішені проблеми.

На якісному рівні оцінювання змісту ППП в українському практиці відрізняється від передбачено методикою Світового банку. За українським законом про «державно-приватне партнерство» (ДПП) [1] передбачено такі форми: договори концесії, спільної діяльності, управління майном (виключно за умови інвестиційних зобов'язань приватного партнера), інші договори. Натомість, за методикою Світового банку[2], у якій йдеться про «інфраструктурні проекти за участі приватного сектора», виокремлено такі форми: договори з управління та оренди, з будівництва та експлуатації, договори з поліпшення, розукрупнення (продаж частини активів).

Основні відмінності підходів Світового банку та українського законодавства й управління практикою виявляються у тому, що:

- за українським законодавством, об'єкти діючого партнерства протягом усього терміну проекту не можуть бути приватизованими, тому при використанні даних Світового банку слід виключати з оцінки «договори розукрупнення»;

- визнані українським законодавством договори з управління майном дещо подібні до кількох форм договорів, за підходом Світового банку, зокрема, — до договорів з поліпшення й договорів управління та оренди,

- договори з будівництва та експлуатації подібні до українських концесійних договорів, проте останні, здебільшого, стосуються в Україні вже створених об'єктів, що робить їх подібнішими до договорів з поліпшення,

- за підходом Світового Банку, діяльність у межах будь-якої з визнаних форм може здійснюватись спільно з державною організацією або на умовах володіння часткою (пайової участі у проекті), що містить потенційну можливість уподібнення кожної форми до української форми ДПП з назвою «спільна діяльність».

На рис. 2 подано інформацію про інвестиції у проекти, за методикою Світового банку, але без «договорів розукрупнення», які не відповідають українському законодавству.

Розрахована за методикою Світового банку, але скоригована згідно вимог українського законодавства інформація по 11 країнах свідчить про значно меншу частку інвестицій у проекти партнерства в Україні порівняно з іншими аналізованими країнами. Наприклад, у порівнянні з лідером досліджуваної групи — Туреччиною — ця частка була у 2014 р. меншою в Україні у чотири рази.

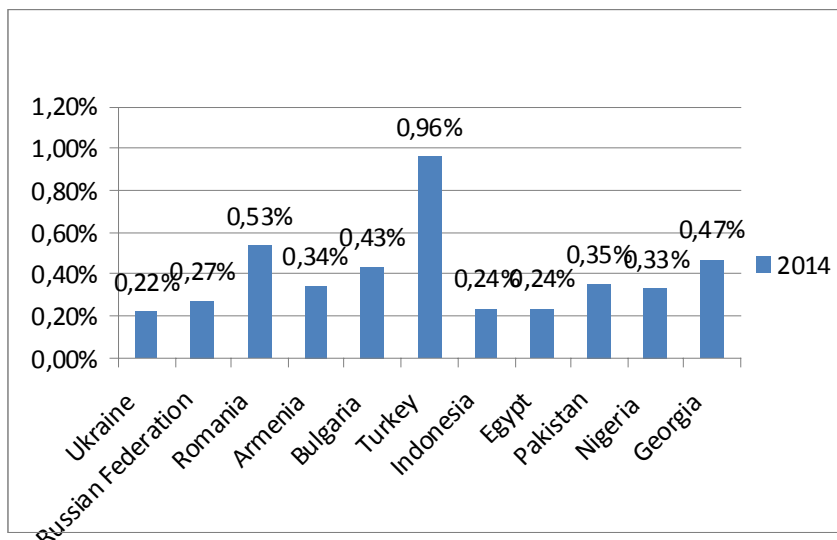

Рис. 2. Частка інвестицій
у проекти партнерства до ВВП, %

Джерело: розраховано авторами за [3].

Невизначеність з якісним оцінюванням змісту партнерства породжує проблему в оцінюванні кількості проектів навіть центральними органами державної влади України. Зокрема, у 2014 році Мінекономрозвитку подавало інформацію про 210 проектів, здійснюваних на основі концесійних договорів, у той час, як Фонд державного майна подавав іншу цифру — 146 проектів.

В українській практиці відсутні обґрунтовані методики оцінювання ефективності проектів партнерства. Але навіть оцінювання за основним загальним критерієм — покращання публічних сервісів та задоволення суспільних (громадських) потреб — дає невтішні результати. Зокрема, експерти МБРР визначили, що 65 % проектів, які отримали в Україні статус проектів ДПП у 2012–2014 роках, були типово комерційними [4]. Це означає, що вони здійснювалися в інтересах приватних компаній з використанням державного майна (коштів) й безпосередньо не були пов'язані з покращанням суспільних благ.

Аналізована українська практика якісного та кількісного оцінювання проектів публічно-приватного партнерства дає підстави для висновку про відсутність передумов для прийняття ефектив-

них урядових управлінських рішень й про актуальність проблеми уточнення змісту ППП і розробки необхідних методик.

Література

1. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-портал Верховної ради України . — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>
2. Private Participation in Infrastructure Database. Glossary. World Bank [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ppi.worldbank.org/methodology/glossary>
3. PPI Data Base World Bank — Режим доступу: <http://ppi.worldbank.org/data/reports>
4. Державно-приватне партнерство в контексті управління державними інвестиціями. Оцінка / Міжнародний банк реконструкції та розвитку. — Світовий банк, 2016. — С. 74

УДК 369.8

Юрій САФОНОВ*
Марина ПАТИНСЬКА*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Здійснено аналіз законодавчо-правової бази щодо надання соціальних послуг в Україні. Висвітлено проблеми розвитку надання соціальних послуг в умовах децентралізації. Запропоновано напрями вдосконалення механізмів забезпечення соціальних послуг на рівні держави та громадянського суспільства.

На шляху інтеграції України до ЄС одним із пріоритетних завдань держави є забезпечення реалізації прав та свобод людини і громадянина, визначених Конституцією України, наближення стандартів життя до європейських [5]. Передумовами досягнення соціальних гарантій є «забезпечення макроекономічної стабільності, підвищення якості державного управління і державних по-

* **САФОНОВ Юрій Миколайович** — д.е.н., професор кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, sum1971@inbox.ru

ПАТИНСЬКА Марина Михайлівна — здобувач кафедри менеджменту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, mirypat@ukr.net

слуг» [7], піднесення ролі громадянських інституцій в удосконаленні механізмів надання соціальних послуг.

На сьогодні в Україні зроблено перші кроки в напрямі реформування соціальних послуг. Однак проблема реформування сфери надання соціальних послуг у контексті децентралізації влади залишається особливо гострою. Основними причинами, як зазначають фахівці, є недосконалість законодавчої бази та фінансові механізми [6], відсутність цілісних, послідовних підходів до вирішення стратегічних питань реформи. Розгалужена законодавчо-правова база, що регулює питання соціального захисту найбільш вразливих категорій громадян, не вирішила проблем галузі. Проаналізуємо стратегічні нормативно-правові документи, що визначають пріоритетні напрями реформування системи надання соціальних послуг. Зокрема, Закон України «Про соціальні послуги» (2003 р.), який, однак, не вирішив окреслених стратегічних завдань; «Концепція реформування системи соціальних послуг» (2007 р.), яка, як зазначено в «Стратегії реформування системи надання соціальних послуг» (2012 р.), «реалізована не в повному обсязі внаслідок відсутності законодавчого регулювання питань, зокрема щодо формування соціального замовлення, визначення потреб адміністративно-територіальної одиниці в соціальних послугах, їх видах та обсягах, планування та надання соціальних послуг з урахуванням визначених потреб і стандартизації зазначених послуг» [5].

У «Плані заходів на 2013–2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг» (2013 р.) ключовими завданнями визначено: розширення повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань організації надання соціальних послуг за місцем проживання осіб; розроблення державних стандартів соціальних послуг, порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці в таких послугах; проведення моніторингу та оцінки якості соціальних послуг із метою посилення контролю за наданням таких послуг і підвищення їх якості; вивчення питання запровадження нових механізмів фінансування послуг — видачі ваучерів особам, які мають право на отримання безоплатних соціальних послуг, розроблення регіональних планів заходів із реорганізації стаціонарних інтернатних установ і закладів, розроблення програм підвищення кваліфікації фахівців із соціальної роботи тощо.

Як зазначено у проєкті «Стратегії розвитку системи соціальних послуг в Україні на період до 2022 року», в Україні запроваджено стандартизацію соціальних послуг, зокрема затверджено 14 держа-

вних стандартів соціальних послуг; здійснено децентралізацію фінансування установ і закладів, що надають соціальні послуги; утворено розгалужену мережу установ і закладів комунальної форми власності (у 2016 р. діє близько 2 тис. установ і закладів, що надають соціальні послуги близько 2 млн осіб; у 2011 р. — понад 3 тис. таких установ і закладів, що надали послуги 3 млн осіб). Однак на рівні територіальної громади не запроваджено ефективних механізмів раннього виявлення, стратегічного прогнозування, планування та надання соціальних послуг з урахуванням потреб, механізмів контролю та оцінки якості соціальних послуг незалежного моніторингу, оцінки ефективності діяльності соціальних служб, санкцій за порушення стандартів надання соціальних послуг та їх низьку якість; через недосконалу систему фінансування в органів місцевого самоврядування недостатньо стимулів для деінституціалізації установ і закладів [4]. На сьогодні не забезпечено нового рівня надання соціальних послуг: їх доступності, адресності, прозорості, якості та ефективності; не передбачено заходів на середньострокову перспективу. Як бачимо, напрями та проблеми залишаються тими ж. У документі окреслено стратегічні напрями реалізації державної політики у сфері надання соціальних послуг «в умовах реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні» [4], зокрема: перехід від бюджетного фінансування до програмно-цільового формування бюджету територіальних громад, спрямованого на середньострокову перспективу. Порівняно з попередніми нормативно-правовими документами, доповнено принципи реалізації Стратегії, серед них: дотримання прав людини та дитини; забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок; поваги до гідності; толерантності; соціальної справедливості; неупередженості та безпечності; індивідуального підходу [4]. Це свідчить про подальші перспективи вдосконалення системи надання соціальних послуг.

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів від 8 вересня 2016 р. № 652-р «Про внесення змін до розділу I плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік», досягнення стабільності державного фінансування потребує значного підвищення ефективності використання коштів соціальних видатків. У ст. 13 Нової редакції Закону України «Про соціальні послуги» (реєстраційний номер 3143) визначено механізми фінансування соціальних послуг: кошти державного та місцевого бюджетів, спеціальних фондів, кошти підприємств, установ та організацій, плата за соціальні послуги, благодійну допомогу, кошти одержувачів соціальних послуг та інші джерела, передбачені законодавством [1]. Питання соціального замовлення надання соціальних послуг (ст. 19 Нової

редакції Закону України) викликає дискусії щодо ефективності цієї форми фінансування: з однієї сторони, згідно із законодавством місцеві органи виконавчої влади, що уклали договір про надання соціальних послуг за бюджетні кошти для фінансування соціальних послуг з недержавними суб'єктами, здійснюють контроль за цільовим використанням бюджетних коштів та якістю надання послуг, з іншої — спостерігається неефективне використання асигнувань, адже відповідно до звіту Кабінету Міністрів України 2015 року в окремих регіонах на закупівлю соціальних послуг виділено значні суми [6].

Отже, проведений аналіз нормативно-правових документів дає підстави стверджувати, що чинне законодавство містить ряд протиріч, які призводять до неузгодженості механізмів надання соціальних послуг, їх низької ефективності, уповільнення процесів реформування системи соціального забезпечення.

Удосконалення механізмів надання соціальних послуг в умовах децентралізації передбачає: модернізацію чинної нормативно-правової бази щодо стратегії надання соціальних послуг; забезпечення правових умов для діяльності організацій громадянського суспільства; перехід від фінансування соціальних установ до фінансування соціальних послуг; поступовий перехід від кошторисного фінансування постачальників соціальних послуг до іншої форми прямого фінансування-замовлення соціальних послуг; запровадження різних схем фінансування та організації надання соціальних послуг, які використовуються в більшості розвинених країн світу: ваучеризації, соціального замовлення, «гроші ходять за клієнтом» тощо; застосування програмно-цільового методу формування бюджету територіальних громад, спрямованого на середньострокову перспективу; підвищення ефективності використання бюджетних коштів; пошуки та залучення альтернативних джерел фінансового забезпечення галузі; удосконалення системи міжбюджетних трансфертів, частка яких зростає на фінансування видатків, спрямованих на соціальний захист; перерозподіл коштів на закупівлю соціальних послуг у громадах; надання більшої самостійності в розширенні джерел місцевих бюджетів, територіальних громад; упровадження стратегічного планування, нових економічних моделей надання соціальних послуг на основі державно-приватного партнерства (спільного фінансування державою, громадськими організаціями, приватними організаціями та некомерційними структурами, а також із боку спонсорів, благодійних і церковних організацій); надання установам максимальної економічної свободи, зокрема

розширення можливостей керівників бюджетних закладів стосовно диверсифікації джерел власних надходжень та їх використання; створення умов для розвитку громадського сектору, який регулюватиме питання надання соціальних послуг; подальшої стандартизації соціальних послуг; взаємодію установ і закладів, які надають соціальні послуги, із територіальною громадою, освітніми закладами; здійснення моніторингу та оцінювання ефективності соціальних програм; запровадження єдиної інформаційно-аналітичної системи соціального захисту; оптимізацію установ та закладів, які надають соціальні послуги; розроблення ефективного механізму забезпечення належної оплати праці фахівцям із соціальної роботи; підвищення їх кваліфікації.

У процесі вдосконалення механізмів надання соціальних послуг необхідно вивчати досвід європейських країн щодо децентралізації влади з метою його застосування у практичній діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування України.

Успішне вирішення проблем надання соціальних послуг в умовах децентралізації влади залежить від узгодженості положень законодавчо-правової бази, удосконалення стратегії розвитку соціальної сфери, зорієнтованої на довгостроковий період, а також від політичних, економічних та соціальних факторів, зокрема політичної волі уряду, об'єктивного визначення ресурсів для виконання завдань, делегованих органам місцевого самоврядування, підвищення рівня громадянського суспільства.

Література

1. Закон України Про соціальні послуги (Нова редакція) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
2. Проблеми розвитку системи надання соціальних послуг в умовах децентралізації [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://bureau.in.ua/index.php/news/143-problemi-rozvitku-sistemi-nadannya-sotsialnikh-poslug-v-umovakh-detsentralizatsiji>
3. Про затвердження плану заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 208-р від 13 березня 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/208-2013-%D1%80>
4. Про Стратегію розвитку системи соціальних послуг в Україні на період до 2022 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?jsessionid=BE7D3277310FB605EF9A809AEAB8CF8F.app1?art_id=189697&cat_id=102036

5. Про схвалення стратегії реформування системи надання соціальних послуг. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 556-р від 8 серпня 2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/556-2012-%D1%80>

6. Реформування системи надання соціальних послуг в умовах децентралізації: чи є перспективи? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ipzn.org.ua/reformuvannya-systemy-nadannya-sotsialnyh-poslug-v-umovah-detsentralizatsiyi-chy-ye-perspektyvy>

7. Розпорядження Кабінету Міністрів від 8 вересня 2016 р. № 652-р «Про внесення змін до розділу І плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://xn--80aagahqwyibe8an.com/kabineta-ministriv-rozporuyadjennya/rozporuyadjennya-vid-veresnya-2016-652-rpro286045.html>

8. Роль громадянського суспільства в реформуванні системи надання соціальних послуг населенню [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/desember08/28.htm>

УДК 37.14: 316.3

Деніс СОЛТИС*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО У РОЗБУДОВІ ЯКІСНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

Важливим моментом модернізації української економіки та суспільства є реформування української освіти. Це реформування триває десятиє років, але залишається далеким від завершення. Це наштовхує на припущення про доцільність використання принципово нового підходу до реформування освітньої системи. Такий новий підхід може бути пов'язаний зі зміною акцентів, а саме з відмовою від бажання формально уподібнитись освіті розвинених країн і визнанням доцільності використання на практиці фундаментальних ідей освітніх систем розвинених країн.

Розбудова системи освіти, якої потребують суспільства у країнах з різним рівнем розвитку, має спиратися на демократичне громадянське суспільство. Якість освіти корелює з якістю громадянського суспільства. Зокрема, у документах ОБСЕ наголошується на тому, що створення умов для якісної освіти не може бути забезпечене

* **СОЛТИС Деніс** — Ph.D., асоційований професор, завідувач кафедри державного управління Казахстанського інституту менеджменту, економіки та прогнозування, Алмаати, Казахстан, dsoltys@kimep.kz

лише окремими родинами або обдарованістю окремих осіб. Освіту мають отримати й найменш привілейовані верстви. Відповідальність за це має покладатись і на суспільство включно з тією його частиною, яка називається громадянським суспільством.

Реалізація сформульованої вимоги покладається на «горизонтальне громадянство», котре охоплює стандартні свободи як, наприклад, свободу слова, професійної творчості, об'єднань громадян, участі у виборах за належними юридичними та конституційними процедурами тощо.

У розвинених країнах Північної Америки та Європи на початку ХХІ ст. акцентується увага на феномені «інклюзивність», що є одночасно і соціальним, і психологічним поняттям й стосується громадянського суспільства в його «вертикальному» розрізі. Інклюзивність як «вертикальне громадянство» означає самоповагу людини, її визнання суспільством, почуття задоволення від взаємин в суспільстві, мотивацію до повної реалізації потенціалу людини попри її соціальне походження. Усі перераховані моменти передбачають достатньо високий рівень громадянського суспільства з нагромадженням соціальним капіталом: довірою між членами суспільства та особистою участю в реалізації різних соціальних проектів включно з освітніми.

На шляху повноцінної реалізації вимог Болонської системи в Україні постають не лише проблеми, пов'язані зі змістом освіти, матеріально-технічним і фінансовим забезпеченням навчальних закладів. Дизайн Болонської системи передбачає зміни в адмініструванні освіти.

Звичайний адміністративний тиск «згори» — від Міністерства освіти, через керівників університетів до рівня окремих кафедр та окремих викладачів — не вирішує проблеми якісного адміністрування та якісної освіти. Викладачі та їхні професійні й особисті потреби повинні бути в самому центрі освітньої реформи.

Однією з головних перепон на шляху реалізації Болонського дизайну системи української освіти є низький статус викладачів. Ситуація з статусом викладачів в Україні є діаметрально протилежною тому, що спостерігається у Канаді, США та в країнах ЄС.

Історичні корені низького статусу викладачів містяться в радянській освітній системі, яка характеризувалася граничною пролетаризацією вчителів та університетських професорів, великим навчальним навантаженням, відносно низькою платнею, обмеженнями свободи творчості.

Перевантажені викладачі, на яких покладаються формальні обов'язки, що не пов'язані зі змістом і якістю викладання, і тепер

мають замало часу для втілення Дублінських Дескрипторів. Тому, адміністратори освіти усіх рівнів повинні прагнути зреалізувати ефективні умови роботи та запроваджувати такі стимули, на які викладачі змогли би адекватно реагувати.

Спадок України є дуже деструктивний як ідеологічно, так і організаційно. Його елементом є фетишизація технічної та природничої освіти на тлі обмеження незалежної громадянської ініціативи та неповної довіри до викладацьких колективів. Розвинені суспільства з високими досягнення в ІТ-технологіях позбавлені такої фетишизації і приділяють набагато більше уваги гуманітарному аспекту освіти.

Неподолані архаїчні освітні традиції породжують нав'язування всіляких бюрократичних правил і процедур, що значно стримує дійсне реформування освітньої системи через хибний акцент на формальному.

Старі цінності, інструменти впливу та інституційні процедури є непридатними для соціально справедливої та динамічної системи освіти.

Сучасні демократичні цінності, включно з цінностями професійної свободи і творчості, формують засади розвитку громадянського суспільства. У свою чергу, громадянське суспільство підтримує демократичну систему освіти, яка належно оцінює людину в горизонтальних і вертикальних її вимірах. Лише така система освіти може досягти високого наукового, виховного рівня, забезпечити ефективне управління та адаптуватися до економічних й соціальних викликів сучасного світу.

УДК 334.012.33:330.5

Віктор ТАРАСЕВИЧ*
Ігор ЛЕОНІДОВ*

ДЕРЖАВНА ВЛАСНІСТЬ І МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Анотація. Акцентовано необхідність суттєвого укріплення державної власності як принципово важливого підґрунтя і напрямку модернізації державного управління національною економікою. Запропоно-

* **ТАРАСЕВИЧ Віктор Миколайович** — д.е.н., професор, завідувач кафедри політичної економії Національної металургійної академії України, м. Дніпро, Україна, v_tarasevich@list.ru

* **ЛЕОНІДОВ Ігор Леонідович** — к.е.н., доцент кафедри політичної економії Національної металургійної академії України, м. Дніпро, Україна, leonidovil@gmail.com

вано новації до теорії власності, на основі чого обґрунтовано імперативність переходу від панування владно-власницького приватнокапіталістичного привласнення до розвинутого державно-капіталістичного та державно-національного привласнення.

Важливим підґрунтям і напрямком модернізації державного управління національною економікою є укріплення державної власності та відповідне удосконалення державної служби. Ефективність державного управління економікою визначається наявністю у власності держави стратегічних економічних ресурсів, лівова частка яких в сучасних умовах є об'єктом владно-власницького приватнокапіталістичного привласнення. Імперативом розвитку національної економіки є суттєве підвищення ролі державно-капіталістичного та державної форми загальнонародного, колективного (у тому числі, на регіонально-територіальному рівні) і приватнотрудового привласнення (екзосвоєння) при збереженні значимих для національної економіки й суспільства об'єктів у приватнокапіталістичному екзосвоєнні [1, с. 120].

Держава покликана у загальнонаціональних інтересах розпоряджатися сукупними активами, які за своїми якісними та/або кількісними характеристиками мають перевищувати подібні характеристики сукупних активів недержавних акторів. Ключовою економічною умовою перетворення державно-капіталістичного та державно-національного екзосвоєння у лідера, модератора та оптимізатора національної системи привласнення є рівень реального усупільнення його об'єктів. З одного боку, державно-капіталістичне та державно-національне екзосвоєння об'єктів не спроможне бути стійким та ефективним без досягнення адекватного цим формам екзосвоєння рівня реального усупільнення. З іншого боку, такий рівень навряд чи досяжний без адекватних цим формам інституціональних передумов. З огляду на зазначене надра, землі сільськогосподарського призначення, стратегічні та бюджетоутворюючі металургійні, нафтохімічні, оборонні, машинобудівні, інфраструктурні підприємства, інститути розвитку національної інноваційної системи та стратегічні інновації національного значення мають стати об'єктом державно-національного привласнення. Оскільки в сучасних конкретно-історичних умовах це є неможливим, потрібні перехідні, проміжні форми. Йдеться про змішане, переважно державно-капіталістичне та державно-національне екзосвоєння зазначених об'єктів при допоміжній «участі» приватнокапіталістичного й маргіналізації владно-власницького екзосвоєння. Суспільство залишає в своїх

руках ключові елементи розпорядження зазначеними об'єктами, а інші елементи та субелементи передає державним субакторам «представник суспільства», «самостійний найманий робітник», «самостійний капіталіст», «сукупний регіонально-територіальний субактор».

Державно-капіталістична форма має бути домінуючою у розглянутому змішаному екзосвоєнні. Саме державний субактор «самостійний капіталіст» має стати модератором і центром узгодженої та спільної з іншими державними субакторами реалізації розпорядження, володіння, управління відміченими об'єктами та набуття лівової частки доходів від останніх, значна частина яких має приймати форму інноваційних інвестицій. Концентрація у державного субактора «самостійний капіталіст» всіх названих субелементів екзосвоєння доцільна лише відносно деяких оборонних підприємств, а також стратегічних інноваційних проектів на стадії наукової розробки та виробництва дослідних партій інтелектуального продукту.

Субелементи екзосвоєння інших об'єктів доречно «розосередити». Наприклад, такі важливі субелементи розпорядження, як право прийняття остаточного рішення, державному субактору «самостійний капіталіст» доцільно залишити за собою. Аналогічно можна вчинити з субелементами володіння — права на лівову частку доходів з об'єкту та на контроль. Права «центрального учасника» та «заміни персоналу» можуть бути передані представнику держави «самостійний капіталіст» при управлінні об'єктом. Право визначати порядок господарського використання де-яких складових певного об'єкта (скажімо, окремих виробництв, технологічних ліній та ін.) можна делегувати приватним та колективним акторам. Виконання управлінських функцій логічно доручити найманим менеджерам, у тому числі тим, хто має успішний досвід роботи у приватнокапіталістичних компаніях, а функції користувачів — найманим робітникам. Звісно, викладений порядок розподілу й закріплення елементів і субелементів державно-капіталістичного екзосвоєння має бути законодавчо інституціолізованим депутатським корпусом, прийнятим до виконання державними службовцями та до захисту суддями й «силовиками».

Як бачимо, реальне державно-капіталістичне екзосвоєння об'єктів національного значення покликана здійснювати не синкретична держава, не єдина держава-актор, а група субакторів державно-капіталістичного екзосвоєння. В її складі мають бути певні державні соціально-економічні та функціональні субакто-

ри, а також недержавні економічні актори, між якими необхідно встановити не менш визначені зв'язки. Для узагальненого варіанту державно-капіталістичного екзосвоєння зазначених об'єктів пріоритетними є синархічні, коеволюційні та комунікативні зв'язки між державними субакторами.

Звісно, перехід від реально існуючого приватнокапіталістичного владно-власницького екзосвоєння до «нормативного» державно-капіталістичного екзосвоєння потребує, щоб регуляторні об'єкти і об'єкти органів державної влади та управління стали *змістовно* державними. Для цього можна скористатися відомим набором апробованих механізмів і інструментів: націоналізація, насамперед, з викупом; різні форми державно-приватного партнерства; нарощування державної участі в корпоративному капіталі аж до «захоплення» контрольного пакету акцій і формування вертикально-інтегрованих, переважно, державних холдингів — національних чемпіонів; адекватні форми державної меноритарної участі, наприклад, «золота акція», особливі повноваження представників держави в керівних органах акціонерних товариств; докорінна перебудова управління державними пакетами акцій; використання державних гарантій, субсидій, субвенцій, контрактної системи та ін. Звісно, їх (механізмів, форм та інструментів) використання припускає розробку відповідних алгоритмів (планів, програм і т. п.), точне урахування специфіки і стану національної економіки та конкретного об'єкту. Оскільки ж «держкапіталізація» об'єктів національного значення є не самоціллю, а засобом модернізації, неоіндустріалізації та інноваційного «ривку», остільки досить перспективним може виявитися також і апробація державних інноваційно-інвестиційних конкурсів для раніше приватизованих підприємств.

Становлення державно-капіталістичної форми екзосвоєння передбачає необхідні зміни в його атрибутах, передусім в акторах, субакторах, умовах їх діяльності та зв'язках між ними. Державні субактори, незалежно від їх соціально-економічного та/або функціонального статусу, повинні виконувати свої обов'язки виключно за бюджетні кошти. Це вірно і відносно тих державних субакторів («сукупний капіталіст», «сукупний дрібний буржуа»), які представляють у законодавчій гілці влади відповідних недержавних економічних акторів (великих капіталістів і дрібних буржуа). Йдеться про розрив «комерційних» зв'язків державних субакторів і недержавних акторів. Зрозуміло, оклади держслужбовців мають бути конкурентоздатні з доходами провідних менеджерів приватних компаній, а величина окладів, так само як і

ранг держслужбовця, повинні безпосередньо залежати від результатів його роботи. Оплата його творчої або викладацької діяльності не може здійснюватися за «комерційними» розцінками. Соціальні «ліфти» між держслужбою і підприємницькою діяльністю доцільно заблокувати — підприємці не можуть бути державними субакторами.

В ідеалі статус держслужбовця вимагає його проживання в державних квартирах, будинках і дачах «середнього статку» з їх можливою приватизацією після успішного закінчення держслужби. Оскільки в сучасних умовах такий порядок нереалістичний, необхідно ввести деякі обмеження на приватне майно держслужбовця (площа житла, земельної ділянки, кількість автомобілів і т. п.), його фінансові активи, рахунки і нерухомість за кордоном. З урахуванням громадської і державної значущості державної діяльності, система виховання і підготовки держслужбовців має бути подібна до системи виховання і підготовки військовослужбовців. Зокрема, йдеться про організацію спеціалізованих середніх шкіл, училищ, ВНЗ і становлення відповідних інститутів (статут, кодекс честі, конкурсність, громадська підзвітність та ін.).

Безпосередня підготовка державних службовців пов'язана з привласненням (ендосвоєнням) інтелектуального продукту [2]. Інтелектуальний продукт, який не передбачає відчуження від актора, відповідає загальнонародному ендосвоєнню. Створення інтелектуального продукту є капіталомістким процесом, якому властиві підвищені ризики, невизначеність та ін. У зв'язку з цим, приватний власник зазвичай не має можливостей створювати або авансувати розробку інтелектуального продукту. Держава змушена фінансувати створення останнього переважно за рахунок коштів держбюджету, що сприяє відповідній формі ендосвоєння інтелектуального продукту. Однак значна частина правових форм ендосвоєння інтелектуального продукту базується на його змістовній невідповідності приватному виду ендосвоєння. Зазначена суперечливість ендосвоєння інтелектуального продукту потребує поглиблення досліджень його переходів між різними формами ендосвоєння.

Таким чином, важливою складовою модернізації державного управління національною економікою є укріплення державної власності, а перспективним напрямком — перехід від панування владно-власницького приватнокапіталістичного екзосвоєння до державно-капіталістичного та державно-національного екзосвоєння. Для національної системи привласнення імперативами є демократизація, соціалізація та національно орієнтована держав-

на капіталізація. До перспективних дослідницьких проблем слід віднести концептуально-гіпотетичну, емпіричну, фундаментальну, часткову й прикладну теоретичні схеми (моделі) системи екзосвоєння та її національну модель.

Література

1. Государственный капитализм: ренессанс versus забвение: монография / В. Н. Тарасевич. — 2016. — 139 с.

2. Леонідов І.Л. Сутність та зміст привласнення інтелектуального продукту // Економічний Вісник Національного гірничого університету. — 2015. — № 3(51). — С. 49–60.

УДК 338.48+379.84]:351.77(477)

Олександр ТИЩЕНКО*

МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто особливості та проаналізовано основні показники розвитку курортно-рекреаційної сфери України у 2011–2015 рр. Розкрито недоліки чинного механізму регулювання курортно-рекреаційної сфери та визначено пріоритетні напрями його удосконалення в умовах проведення реформи децентралізації управління економікою.

Величезний і різноманітний туристично-рекреаційний потенціал, що ним володіє Україна, та який знаходиться у центрі Європи у сприятливих кліматичних умовах, представляє підвищений інтерес як для вітчизняних, так і для іноземних громадян. Виходячи із загальносвітової тенденції постійного зростання туристичних потоків, вітчизняна курортно-рекреаційна сфера, за належних умов розвитку, що відповідають сучасним вимогам туристів до відпочинку та оздоровлення, здатна перетворитись на потужну галузь національної економіки, що забезпечуватиме вагомий внесок у формування валового внутрішнього продукту та сприятиме ефективному розвитку територіальних утворень у курортно-рекреаційних зонах нашої країни.

* **ТИЩЕНКО Олександр Петрович** — д.е.н., професор кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, talp@meta.ua

Послугами численних суб'єктів господарської діяльності, що створені і функціонують у курортно-рекреаційній сфері України щорічно, лише за офіційними статистичними даними, користується до трьох мільйонів наших співвітчизників і представників інших країн. Специфічними особливостями курортно-рекреаційної сфери, що вирізняють її з поміж інших видів діяльності, є такі:

1) локальна територіальна прив'язка до наявного рекреаційного потенціалу (мінеральні води, грязі, водойми, особливості клімату тощо);

2) унікальність окремих курортно-рекреаційних ресурсів, що унеможливує для споживачів конкретного виду послуг альтернативні варіанти їх отримання;

3) забезпечення досягнення кінцевих результатів діяльності — надання якісних послуг споживачам — потребує спільної та одночасної участі низки підприємств, установ та організацій, що належать до різних видів економічної діяльності (за чинною класифікацією);

4) наявність супутніх видів діяльності, масштаби розвитку яких обумовлені величиною потоку громадян, що користуються курортно-рекреаційними послугами (туристичні, транспортні, банківські послуги, громадське харчування, розваги, діяльність закладів культури, побутове обслуговування та ін.);

5) спрямованість на лікування, оздоровлення та відпочинок користувачів послуг, що надаються, завдяки чому забезпечується позитивний кумулятивний ефект впливу на функціонування усіх видів діяльності в національній економіці.

Для загальної характеристики рівня та тенденцій розвитку курортно-рекреаційної сфери країни скористаємося звітними даними Державної служби статистики України, які дають уявлення про кількість і структуру спеціалізованих засобів розміщення (санаторії, дитячі санаторії, пансіонати, будинки, бази відпочинку та ін.), наявність місць та кількість розміщених осіб у них, у тому числі іноземних громадян, чисельність штатних працівників, обсяг доходів від наданих послуг та обсяг здійснених операційних витрат.

Наведені у табл. 1 дані свідчать про суттєве скорочення у 2015 р., порівняно з 2011 р., кількості установ, що функціонують у складі курортно-рекреаційної сфери України, зменшення кількості місць у них, а отже й кількості осіб, що перебували у зазначених установах. Відповідно, більш як на 50 %, зменшилися доходи від наданих послуг і скоротилася середньооблікова чисельність штатних працівників.

Таблиця 1

**ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ
СФЕРИ УКРАЇНИ У 2011–2015 рр.**

Показники; одиниця виміру	Роки					2015 р. до 2011 р., %
	2011	2012	2013	2014	2015	
Спеціалізовані засоби розміщування — усього; кількість	2720	2897	2829	1928	1863	68,5
з них						
санаторій; кількість	287	284	282	187	184	64,1
Кількість цілорічних місць/ліжок; одиниць	138071	133314	128854	117611	83378	60,4
з них						
санаторій; одиниць	69944	69183	68643	47785	46068	65,9
Кількість розміщених — усього; осіб	2770168	2903549	2835268	1609719	1482668	53,5
з них						
у санаторіях; осіб	943029	993957	1030002	544932	434930	46,1
Кількість розміщених іноземців (із загальної кількості розміщених); осіб	368691	389654	389003	24399	37706	10,2
з них						
у санаторіях; осіб	170285	182627	182436	17448	20585	12,1
Середньооблікова кількість штатних працівників; осіб	102617	94230	88626	51774	45070	43,9
з них						
у санаторіях; осіб	43687	45042	41383	25097	21172	48,5
Доходи від наданих послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних платежів); млн. грн.	6919,8	6820,9	6316,5	3174,1	2947,9	42,6
з них						
у санаторіях; млн. грн.	3153,3	3527,8	3863,5	2177,1	1813,3	57,5
Операційні витрати; млн. грн.	9327,9	6389,8	6197,4	2924,4	2970,0	31,8
з них						
у санаторіях; млн. грн.	3059,9	3323,4	3608,7	1932,3	1769,0	57,8

Джерело: складено і розраховано автором на основі [1-5].

Найвідчутнішою втрати потенціалу курортно-рекреаційної сфери та зменшення обсягу послуг, що надаються спеціалізованими установами, Україна зазнала через анексію Криму та військові події на Донбасі, де станом на 2011 рік сукупно налічувалось 896 установ курортно-рекреаційного профілю, (у тому числі 97 санаторіїв), а у 2015 році залишилось лише 99 (у тому числі 5 санаторіїв), з яких 95 установ (у тому числі 4 санаторії) знаходяться у Донецькій та 4 установи (у тому числі 1 санаторій) у Луганській областях. Однак тенденція до скорочення кількості установ курортно-рекреаційної сфери спостерігалась, крім вищеназваних, також у всіх інших регіонах країни, — де загалом за період з 2011 по 2015 роки їх поменшало на 60 одиниць [1, с. 57, 59; 5, с. 61, 63].

Негативна динаміка основних показників курортно-рекреаційної сфери країни, є закономірним наслідком послаблення державних важелів впливу на її розвиток. Яскравим підтвердженням цьому є застарілість законодавчо-нормативної бази, ліквідація центрального органу управління як окремої профільної структури, відсутність розробленої та затвердженої стратегії, державного прогнозування та моніторингу розвитку галузі, а, отже, й відповідно системної державної політики щодо курортно-рекреаційної сфери, а також неналежна увага до наявних проблем з боку територіальних органів управління. Орієнтація останніми роками лише на ринкові регулятори у сфері курортно-рекреаційної діяльності, як свідчать тенденції її розвитку, виявилася неефективною і такою, що веде до згортання обсягів послуг, що надаються, зниження їх якості та до звуження можливостей населення щодо оздоровлення, лікування, реабілітації, профілактики захворювань а, отже, до втрат, через зниження працездатності фахівців і робітників, в інших сферах економіки. Крім того, курортно-рекреаційна сфера, в умовах децентралізації управління економікою, повинна розглядатися як суттєве джерело поповнення доходної частини місцевих бюджетів окремих територіальних утворень за рахунок сплати податків суб'єктами господарювання, що зайняті у ній. Найважливішою умовою для цього є створення ефективного механізму державно-приватного партнерства у сфері курортно-рекреаційної діяльності замість її хаотичного розвитку, який спостерігається у теперішній час.

Варто нагадати, що Закон України «Про курорти» [6] як базовий з питань регулювання курортно-рекреаційної сфери, було прийнято ще у 2000 році. Нині він потребує осучаснення та доповнення шляхом внесення низки змін до окремих розділів, а мож-

ливо й прийняття нового закону, оскільки поза межами законодавчого поля залишається діяльність таких господарських суб'єктів, що функціонують на території курортів і мають безпосереднє відношення до використання та експлуатації рекреаційних ресурсів як санаторії, у тому числі дитячі, пансіонати, профілакторії, бальнеологічні лікарні, будинки та бази відпочинку, оздоровчі заклади короткотермінового перебування та інші.

З метою ефективного управління курортно-рекреаційним потенціалом країни та підвищення рівня його віддачі потребують врегулювання на законодавчому рівні питання розподілу повноважень між низкою органів державної виконавчої влади, що мають безпосереднє відношення до здійснення курортно-рекреаційної діяльності: центральним органом з питань регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери (нині це Управління туризму та курортів у складі Міністерства економічного розвитку та торгівлі України), Міністерством молоді та спорту України, Міністерством екології та природних ресурсів України, Державними агентствами України (земельних, водних, лісових ресурсів), а також Міністерством охорони здоров'я України, функціональними обов'язками якого є створення умов для отримання населенням можливості доступу до лікування та оздоровлення на курортно-рекреаційних територіях.

Нормативного закріплення потребує також визначення ідентифікаційних ознак, статусу курортно-рекреаційних територій та віднесення до різних категорій (наприклад, міжнародного, державного, місцевого значення), а також уточнення їх переліку та відповідної компетенції органів державної влади різних рівнів щодо здійснення повноважень на таких територіях. Нині єдиним офіційним джерелом, у якому міститься перелік з 241 населеного пункту, віднесених до курортних, є Постанова Кабінету Міністрів України від 1997 року [7]. Більше половини таких населених пунктів (131), перелічених у зазначеній постанові, знаходиться на території АР Крим. Отримання населеним пунктом статусу курортного повинно надавати йому додаткові права та визначати додаткові обов'язки щодо умов здійснення господарської та інвестиційної діяльності підприємствами та установами, встановлення преференційних режимів, особливих умов оподаткування, порядку використання рекреаційних ресурсів тощо, що також має бути визначено у відповідних документах.

Катастрофічне зменшення кількості іноземних громадян, що відвідали вітчизняні курорти останніми роками, потребує системної роботи на місцях щодо активізації міжнародного «брендин-

гу» українських курортів, особливо у країнах, громадяни яких мало обізнані з лікувальними та оздоровчими властивостями місцевих курортно-рекреаційних ресурсів.

Одночасно відповідними державними інституціями мають бути розроблені та у найкоротші терміни запроваджені вагомі преференції для іноземних інвесторів, що мають намір започаткувати або продовжувати підприємницьку діяльність на курортно-рекреаційних територіях України.

Одним із провідних напрямів санації вітчизняної курортно-рекреаційної сфери є послідовна діяльність, усіх причетних до цього інституцій, щодо детінізації ринку надання відповідних послуг — як лікувально-оздоровчих, так і супутніх — проживання, харчування тощо, що сприятиме суттєвому поповненню дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок сплати податків господарюючими суб'єктами відповідно до норм чинного законодавства.

Література

1. Статистичний бюлетень «Колективні засоби розміщування в Україні у 2011 році» / відп. за випуск І.В. Калачова. — К.: Державна служба статистики України, 2012. — 190 с.

2. Статистичний бюлетень «Туристична діяльність в Україні у 2012 році» / відп. за випуск І.В. Калачова. — К.: Державна служба статистики України, 2013. — 272 с.

3. Статистичний бюлетень «Туристична діяльність в Україні у 2013 році» / відп. за випуск І.В. Калачова. — К.: Державна служба статистики України, 2014. — 272 с.

4. Статистичний бюлетень «Колективні засоби розміщування в Україні у 2014 році» / відп. за випуск О.О. Кармазіна. — К.: Державна служба статистики України, 2015. — 200 с.

5. Статистичний бюлетень «Колективні засоби розміщування в Україні у 2015 році» / відп. за випуск О.О. Кармазіна. — К.: Державна служба статистики України, 2016. — 200 с.

6. Закон України «Про курорти» від 05.10. 2000 р., № 2026-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>.

7. Перелік населених пунктів, віднесених до курортних / Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28.12. 1996 р., № 1576 (у ред. постанови Кабінету Міністрів України від 15.12. 1997 р., № 1391) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1391-97-п>.

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Анотація. Модернізація як комплексний соціально-економічний проєкт, спрямований на виведення країни з пастки бідності на траєкторію зростання, повинна охопити все національне господарство, включаючи систему управління. Саме за рахунок оновлення системи управління можна забезпечити якісний розвиток національної економіки. Провідним фактором такої модернізації повинна стати якість життя, що одночасно виступає інструментом, критерієм і метою петворень.

Якість життя в останні десятиріччя стає багатовимірним критерієм соціально-економічного розвитку, його ідеологічною основою. Сучасна модернізація має нові характеристики, що пов'язані з інноваційним розвитком. У центрі сучасної модернізації стає людина, яка здатна продукувати новітні форми капіталу — інтелектуального, соціального, культурного тощо. Можливість всебічного розвитку людини виникає тільки в умовах гармонійного інклюзивного життя, високого рівня освіченості, екологічного, соціального та економічного благополуччя. В такому контексті якість життя стає платформою відтворення сучасного креативного робітника — генератора інноваційного виробництва. Якість життя є складною багаторівневою системою взаємодії між людьми щодо забезпечення найкращих умов життєдіяльності і розподілу їх між усіма членами спільноти. Якість життя є також критерієм розвитку, включає у себе всі основні економічні та соціальні параметри розвитку, так як є інтегральною системою, що акумулює всі види людської життєдіяльності, узагальнюючим показником соціально-економічного розвитку, що розкриває не тільки його параметри, але і його якісні характеристики. Якість життя також є фактором, що спонукає подальший розвиток соціально-економічної системи, його спрямування на майбутню якість життя. Якість життя стає тією системою координат, в якій відбувається формування моделі управління націона-

* **ТЮТЮННИКОВА Світлана Володимирівна** — д.е.н., професор кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна, svetatutunnikova@gmail.com

БЕРВЕНО Оксана Володимирівна — д.е.н., доцент кафедри менеджменту Харківського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету, м. Харків, Україна, bervenooksana@gmail.com

льним економічним розвитком, основою прийняття стратегічних рішень щодо забезпечення якісних параметрів розвитку національного господарства [1, с. 43].

Для забезпечення високої результативності національної економіки необхідна не тільки її комплексна модернізація, але й модернізація керуючої системи. Вважаємо за порукою успішного проведення модернізації проактивну державу, яка розробляє концепцію модернізації, систему практичних заходів, їх інституційний супровід, а також правила та норми, що формують соціальну довіру та згуртованість суспільства. Провідним модернізаційним фактором ми вважаємо саме якість життя, що одночасно виступає: критерієм ефективності управлінських заходів, кінцевих результатів соціально-економічних та управлінських перетворень (бажана мета); важливим інструментом забезпечення ефективності національної управлінської моделі у якості важливої динамічної складової стратегії національного розвитку (стратегічний орієнтир управління); фактором, що підштовхує та спрямовує модернізаційні процеси.

Якість життя не тільки формується внаслідок економічного розвитку, але й сама має розгалужені механізми впливу на якість, результативність та орієнтованість економічного розвитку. Якість життя створює підстави усталеного і розширеного відтворення всієї національної господарської системи, її якості, спроможності забезпечувати довгострокову результативність і схильності до оновлення. Якість життя спроможна забезпечувати стійкий національний розвиток, при якому покращення умов життєдіяльності людей виступає основою подальших модернізаційних перетворень, спрямованих на суспільні цілі, на цілісний людський розвиток. Тобто якість життя одночасно виступає фактором соціальної та економічної ефективності. Економічна ефективність національного господарства при цілеспрямованій дії держави щодо забезпечення якості життя населення перетворюється на соціальну в системі національного управління, ефективність функціонування якої залежить від вірності цілепокладання. Вважаємо, що головною метою і, одночасно, мотивуючим фактором національного управління стає якість життя населення. Багатофункціональну роль у модернізації управління національною економікою якість життя виконує завдяки потенційній необмеженості своєї невід'ємної складової — людського потенціалу. Якість людського потенціалу стає цільовою функцією державного управління, що забезпечує економічний розвиток та реальну можливість підвищення якості життя людей.

Система публічного управління національною економікою спрямована на забезпечення благополучного майбутнього, досягнення високої якості життя. Ефективними є лише ті управлінські моделі, які поступово вирішують проблему забезпечення якості життя населення як пріоритетну. На наш погляд управління процесами модернізації національної економіки в контексті забезпечення якості життя населення України має визначатися двома нагальними потребами: забезпечення зростання національної продуктивності як основи стійкого економічного розвитку та підвищення національної конкурентоспроможності і забезпечення ефективної й справедливої системи розподілу суспільних результатів. Вирішення цих двох завдань потребує комплексної модернізації всієї керуючої системи, перетворення якості життя з декларованої мети суспільних перетворень у нагальну потребу. За цих умов якість життя стає фундаментом якісної модернізації національного управління.

Взаємодія всіх учасників процесу вдосконалення якості життя забезпечить баланс інтересів усіх національних виробників, робітників, органів державного управління тощо. У формуванні якості життя всі учасники процесу виступають зацікавленими сторонами (стейкхолдерами), які є одержувачами певних інтерналій і екстерналій від цього процесу. Тому важливим напрямом управління якістю життя є процес залучення всіх громадян до процесів публічного управління національною якістю життя. Тобто основою модернізації управління національної економіки виступає орієнтація на якість життя населення та оновлення стратегії національного соціально-економічного розвитку за рахунок включення якості життя як важливої складової.

Моделювання національної стратегії соціально-економічного розвитку та її складової — національної стратегії якості життя потребує переорієнтації економіки на цілі суспільного прогресу. За нашою думки, нереалізованість національних стратегій якості життя в стратегії національного розвитку призводить до деградації соціально-економічної системи як негативного способу відновлення рівноваги між соціальними запитами та економічними можливостями суспільства. Необхідна така модель управління національним економічним розвитком, яка передбачає комплекс державних заходів у рамках здійснення цілеспрямованої державної соціально-економічної політики, орієнтованої на якість життя: забезпечення якості та цілісності інституційного середовища, яке будується на ціннісних матричних основах; справедливого розподілу результатів економічного зростання, надання їм соціально-економічної ефективності та якості.

Як свідчать дані дослідження «Доповідь про глобальне багатство», реальні доходи українських домогосподарств за період 2014–2015 рр. скоротилися на більш ніж 40 %. Це найгірший показник серед країн за цей період [3]. Складна економічна кон'юнктура ще більше загострює необхідність вивірених управлінських рішень щодо забезпечення ефективного економічного розвитку тісно пов'язаного з вдосконаленням національної якості життя. Сучасний економічний розвиток характеризується зміщенням акцентів на питання його якості та структурних пріоритетів. При цьому якість економічного розвитку оцінюється як якість соціальна, тобто така, яка створює передумови вдосконалення умов життя та сталого розвитку суспільства. Просто високі темпи економічного зростання при наростаючій невирішеності низки соціальних проблем не є достатньою умовою національного розвитку. Подальше проведення соціально-економічних перетворень і забезпечення високої продуктивності економіки країни потребує вибору правильних цільових орієнтирів. Важливим завданням держави є збереження таких позитивних трендів, як інституційні зрушення, високий рівень освіти та інноваційна активність. Використання їх в стратегії національного розвитку у якості драйверів економічного зростання надає можливість сформувати комплекс антикризових заходів держави.

Забезпечення включеності принципів якості життя у національну стратегію розвитку об'єктивно базується на ролі держави в регулюванні економічних процесів. Сильна держава володіє необхідним інструментарієм для координування даних процесів й управління їх спрямованістю. Слабка держава на це не здатна і опиняється в зоні ризику нереалізованих стратегій. Сила і міць держави, з нашої точки зору, на зовнішньому рівні формується її економічним потенціалом, а на внутрішньому — її соціальною ефективністю, яка, в свою чергу, забезпечує і економічну ефективність. Тобто соціальна орієнтація держави є вихідною умовою зростання її економічної та соціальної ефективності. Ми вважаємо, що без урахування якості життя в національній стратегії розвитку неможливо забезпечити цілеспрямованість національної економіки [2].

Складність модернізації для таких країн як Україна пов'язана з подоланням відставання за рівнем техніко-економічного розвитку, з подоланням довгострокових наслідків кризи та інституційною невизначеністю трансформаційних перетворень. Це також стосується інституційної невизначеності напрямів модернізації національного управління. Критерієм успішності модернізації

національного господарства є створення механізму самопідтримуючого (автокатолітичного) економічного зростання, спрямованого на постійне вдосконалення якості життя населення. Завданням модернізації управління національним господарством — є забезпечення умов його створення з мінімальними витратами управлінських, технічних та виробничих ресурсів, що можливо досягти за умови досягнення і підтримки всім населенням головної стратегічної мети цих перетворень — безупинного зростання якості життя всіх суб'єктів національного господарства. Таким чином управлінські практики сучасної модернізації, відображуючи національну специфіку, пов'язану з колом національних проблем, та враховуючи абсорбційну здатність економіки та інституційного середовища, мають можливість досягти успіху тільки за умови її підпорядкування вимогам підвищення якості життя населення.

Література

1. *Бервено О.В.* Якість життя як фактор національного економічного розвитку: концептуальні основи формування та управління: монографія / О.В. Бервено. — Х.: Видавництво «Точка», 2015. — 470 с.
2. *Тютюнникова С.В.* Институциональное обеспечение качества жизни / С.В. Тютюнникова, О.В. Бервено // Институты и механизмы регулирования в условиях глобальной нестабильности: Разделы 1–4: Коллективная монография. — Ростов н/Д: Содействие–XXI век, 2014. — С. 163–172.
3. Global Wealth Report 2015. Credit Suisse Group AG, 2015. — 64 p.

УДК 330.341

Любов ФЕДУЛОВА*

ПОЛІТИКА ІНКЛЮЗИВНОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ

Анотація. Розкрито питання інклюзивності економіки регіонів. Виявлено та обґрунтовано необхідність формування та реалізації політики інклюзивного розвитку регіонів України в умовах децентралізації. Визначено напрями застосування організаційного ресурсу та відповідного організаційного механізму регіонів для упровадження політики інклюзивного інноваційного розвитку.

* **ФЕДУЛОВА Любов Іванівна** — д.е.н., професор кафедри менеджменту Київського національного торговельно-економічного університету, м. Київ, Україна, fedulova2010@gmail.com

Ретроспектива реалізації політики державного управління на прикладі ЄС, що відбиває новий етап просторового розвитку і посилення ролі регіонів у розвитку своїх територій, показує постійний курс на здійснення інноваційних перетворень й дозволяє виокремити, з поміж іншого, таке: (1) істотне розмежування функцій між центром і регіонами, що надає регіонам і муніципальним утворенням статус безпосередніх учасників і організаторів процесу технологічної модернізації на якісно новій інноваційній основі; (2) розвиток територіальних мережевих моделей організації науково-виробничих систем; (3) залучення до складу територіальних мережевих моделей малого виробничого й інноваційного бізнесу; (4) використання державно-приватного партнерства в якості одного із базових механізмів взаємодії держави і бізнес-співтовариств в інноваційній сфері.

Результати застосування положень теорій так званого нового регіоналізму на практиці показують, що успіх державної економічної політики у напрямі децентралізації багато в чому залежить від того, наскільки нові знання формуються залежно від характеру завдань при реалізації планів соціально-економічного розвитку регіону і наскільки тісно взаємодіють місцеві еліти (насамперед, влада, вчені і підприємці) для вибору правильної траєкторії своїх інтелектуальних зусиль, оцінки результатів і корегування напрямків розвитку з врахуванням зовнішніх викликів.

Внаслідок непослідовної державної економічної політики останніх років економічна криза в Україні не тільки не була подолана, але й поглибилася, а національна промисловість настільки деградувала, що більшість експертів серйозно наголошують на необхідності здійснення вторинної індустріалізації країни й відтворення національної індустрії. В умовах процесу євроінтеграції й посилення децентралізації в Україні, розв'язання зазначених вище завдань вимагає активної розробки нових проектів і програм інклюзивного розвитку.

Економічна сутність поняття «інклюзивності» найповніше розглядається в роботах відомих сучасних економістів Робінсона й Ейсемоглу, які зокрема, зазначають, що *inclusive* — це залучення до процесу усіх, без відмінностей і обмежень [1]. Інклюзія входить у стратегічні завдання багатьох міжнародних організацій, а також є імперативом соціальної політики й громадського життя, визнається однією із ключових умов забезпечення добробуту людей, якості життя й розширення можливостей розвитку. Так, Європейська Стратегія до 2020 р. (Європа 2020) спрямована на розвиток інтелектуального, сталого, інклюзивного зростання,

а ОЕСР реалізує проект «Знання й інновації для інклюзивного зростання», у якому вміщується аналіз впливу інновацій, а також політики в галузі інновацій на інклюзивний розвиток. Результати зазначеного проекту постійно презентуються на міжнародних конференціях з проблем інклюзивного розвитку, де наводяться конкретні приклади залученості незайнятих та бідних верств населення до активного економічного процесу.

Стратегічне завдання переходу на модель інклюзивного розвитку безпосередньо стосується України, де за офіційним даними, чисельність зайнятого населення на кінець 2015 року склала 16,5 млн чол., а безробітних налічувалося 1,638 млн чол. Рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці склав 9 %, при цьому рівень безробіття серед молоді до 25 років виріс до майже 23 %. У той же час високотехнологічні галузі заявляють про вільні робочі місця. Зокрема, існує потреба у фахівців у сфері ІТ, де налічується більше 170 тисяч вакансій. Окрім того, у загальній кількості вакансій кожна п'ята була в переробній промисловості. За професійними групами найбільший попит на робочу силу на кінець січня 2016р. спостерігався на кваліфікованих робітників з інструментом (19,3 % від загальної кількості заявлених вакансій), а найменший — на кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств і технічних службовців (4,6 %). Кількість зайнятих у неформальному секторі економіки у І кварталі 2016 року становила 3,8 млн осіб або 23,4 % від загальної кількості зайнятого населення (у І кварталі 2015 році — 4,2 млн осіб або 26,0 %). Найвищий рівень зайнятості спостерігався у м. Києві (61,7 %) та Дніпропетровській області (59,2 %), а найнижчий — у Донецькій (49,7 %) і Волинській (49,9 %) областях.

Наслідками структурних реформ в економіці, що супроводжуються вивільненням працівників, є зміни в структурі безробітних, зареєстрованих у державній службі зайнятості. Так, серед зареєстрованих безробітних найбільшою є частка колишніх працівників державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування, яка на 1 вересня 2016 року складає 27 % проти 14 % на відповідну дату 2015 року. Так, якщо серед безробітних за професійними групами найбільшу частку на 1 вересня 2016 року складали робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин (15 %), то на 1 вересня 2016 року найбільшу частку складають законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (18 %) [2]. В Україні станом на початок 2016 року налічувалося близько 2,6 млн осіб із інвалідністю, майже 80 % із них — працездатно-

го віку, що відповідає кількості понад 2 млн осіб. До того ж, попри декларування державою захисту прав ветеранів, після збільшення кількості людей, які отримали інвалідність через бойові дії в зоні АТО, частка працевлаштованих не зросла [3].

В останні роки у міжнародних дослідженнях усе активніше використовується термін «інклюзивні інновації», що означає інновації, створені для різних (як правило, бідних) груп населення і що передбачає залученість виробників у створення інноваційних продуктів і технологій з врахуванням особливостей ринків бідних країн. Такі інновації спрямовані на подолання роз'єднаності економічного зростання й соціально-економічного розвитку. Зокрема, світовий банк вкладає в поняття «інклюзивні інновації» «створення знань і зусилля щодо їхньої реалізації у вигляді продуктів і послуг, які найбільш актуальні для потреб бідних» [4].

На жаль, у програмних документах державної влади та рекомендаціях наукового експертного середовища України відсутні принципи інклюзії, а ставка здійснюється на розроблення національної та регіональних моделей вирівнювання і деполяризації умов зайнятості різних категорій працівників, видів економічної діяльності, великих, малих міст і сільської місцевості за умов забезпечення їх необхідною організаційно-фінансовою підтримкою та згоди сторін соціального діалогу й громадських структур [5]. Слід зазначити, що така політика була заявлена в країнах ЄС у попередні роки й не принесла суттєвих змін у соціально-економічному розвитку регіонів. Тому на даний час взято курс на реалізацію принципів регіональної інклюзивної політики.

Розвиток інклюзивних ринків в Україні має бути важливим кроком у реалізації цілісної концепції системи соціального захисту населення, акцентованої на зниженні соціальних ризиків для незаможних і уразливих верств населення, на створення умов для скорочення малозабезпеченості, сприяти у формуванні активної політики зайнятості й скорочення безробіття, включаючи: а) організацію суспільних робіт, б) розвиток автоматизованої системи інформації з локальних ринків праці, насамперед по банку вакансій, і організацію обміну інформацією, хоча б у межах сусідніх адміністративних районів, в) професійну підготовку й перепідготовку незайнятих на основі тристоронніх договорів між службами зайнятості, роботодавцями й навчальними закладами та ін. Для цього необхідно розглядати інклюзивні бізнес-моделі як елемент загальної ділової стратегії, спрямованої на залучення уразливих верств населення в ділову діяльність у різних галузях національного господарства.

З цих позицій, особлива роль відводиться організаційному механізму управління інноваційною модернізацією економіки регіонів, який повинен включати: розробку та обґрунтування концепції впровадження мережі інноваційного співробітництва, що складається з інноваційних центрів господарювання регіону й спеціалізованих центрів компетенцій; вибір і систематизацію інструментів інклюзивного розвитку; структурно-логічну схему реалізації механізму управління інноваційною модернізацією економіки регіону, що відображає порядок взаємодії основних компонентів системи управління, що реалізує досягнення узгодження інтересів суб'єктів регіональної інноваційної системи відносно розвитку ядра інноваційної промисловості на інституційному рівні; уточнення стратегічних орієнтирів інноваційної модернізації економіки, спрямованих на підвищення якості процесу управління інклюзивним розвитком на регіональному рівні в рамках реалізації політики децентралізації.

Таким чином, активізація роботи у напрямі реалізації політики інклюзивного розвитку, на наш погляд, можлива при реалізації організаційного ресурсу регіональної влади, що дозволить створити на рівні регіонів адекватну світовим тенденціям і національним науковим, технологічним і освітнім традиціям регіональну інноваційну екосистему. Удосконалення механізмів реалізації регіональної економічної політики у напрямі становлення інклюзивної моделі розвитку на основі принципів децентралізації може відбутися за допомогою реалізації, зокрема, заходів щодо формування нових високотехнологічних компаній у сферах креативних індустрій, моніторингу і оцінки ступеня креативності економіки для розробки програми дій у цьому секторі і т.і.

Отже, актуалізується пріоритетне значення регіональної економічної системи як первинного рівня формування єдиної національної інноваційної системи. Глибокі знання особливостей, характерних для даної території, можливість безпосереднього контакту і впливу на діяльність основних бізнес-суб'єктів та інститутів регіону, дозволять регіональній адміністрації знаходити рішення, що враховують місцеву специфіку щодо вибору інклюзивних бізнес-моделей.

Література

1. Acemoglu, Daron. Why nations fail : the origins of power, prosperity, and poverty / Daron Acemoglu, James A. Robinson. — New York: Crown Publishing Group, 2012. — 544 p.

2. Щодо ситуації на ринку праці та діяльності державної служби зайнятості у січні-серпні 2016 року. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=30543

3. Працевлаштування людей з інвалідністю в Україні: формальність і реалії. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://socportal.info/2016/09/28/pratsevashtuvannya-lyudej-z-invalidnistyu-v-ukrayini-formal-nist-i-realiyi.html>

4. Dutz M.A. (2007). *Unleashing India's Innovation: Toward Sustainable and Inclusive Growth*. Washington, DC: World Bank.

5. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». — К : НІСД, 2015. — 684 с.

УДК 336.3

Оксана ЧЕБЕРЯКО*

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДУ У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджено роль МВФ у управлінні державним боргом країни. Визначено механізми фінансування, які використовує МВФ. Обґрунтовано напрями подальшого співробітництва України з МВФ у процесі управління державним боргом.

Складна економічна та політична ситуація в Україні вимагає значних фінансових інвестицій у країну для її стабілізації, тому Уряд активно залучає нові кредити від МВФ, який у сучасних умовах для нас є кредитором останньої інстанції, оскільки за останні два роки Україна отримала позик від МВФ майже стільки ж, як за попередні 23 роки незалежності. Тому залучення великих кредитів сьогодні загрожує борговій безпеці країни та збільшує навантаження на економіку по обслуговуванню та погашенню державного боргу в майбутньому, якщо в країні немає достатньої кількості здорових і конкурентноспроможних підприємств і не проводиться виважена фінансова політика.

Складнощі на шляху фінансової стабілізації та економічного зростання України значною мірою зумовлені дефіцитом фінансо-

* **ЧЕБЕРЯКО Оксана Вікторівна** — д.і.н, к.е.н, професор кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, cheberyako@ukr.net

вих ресурсів, збройною агресією РФ, а зовнішні запозичення є одним із інструментів пом'якшення фінансових проблем і поживлення економічної кон'юнктури в країні.

На сьогодні основним кредитором для України є МВФ — найвпливовіша міжнародна організація, що регулює окремі параметри розвитку міжнародної економіки в цілому і макроекономіки кожної з 187 країн, що є його членами, з метою досягнення стабільності в світовій економіці. Має статус спеціалізованого закладу ООН, до її складу входять 187 країн. МВФ розпочав діяльність у травні 1946 р. згідно з рішенням, прийнятим під час міжнародної валютно-фінансової конференції у Бреттон-Вудсі (1944 р.).

Україна є повноправним членом Міжнародного валютного фонду з 3 вересня 1992 року, до якого вона приєдналася згідно із Законом України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 03.06.1992 №2402-ХІІ [1].

Україні було виділено квоту в 10678 акцій на загальну суму у 1,3 млрд дол. США. Валютну готівку за членство України в банку на суму 7,9 млн дол. внесли Нідерланди, що є країною-опікуном нашої держави в цій банківській структурі. Таким чином, Україна, починаючи з 1994 р., отримує від МВФ кредити на фінансування дефіциту платіжного та торговельного балансів, а також поповнення золотовалютних резервів країни.

Перш ніж надати кредит, МВФ ретельно вивчає ситуацію в країні, а потім пропонує уряду дотримуватися відповідної монетарної політики. Лише за умов належного виконання висунутих умов і відповідного досягнення певних стабілізаційних результатів фінансова допомога може бути надана.

Кредитні механізми МВФ, що формувалися залежно від цілей та умов кредитування, характеру макроекономічних і структурних проблем, які вони намагалися вирішити, зазнавали постійних змін протягом часу діяльності Фонду. На сьогоднішній день механізми фінансування, які використовує МВФ, можна умовно віднести до трьох груп (табл. 1).

Україна з 1994 року активно співпрацює з МВФ, використовуючи його фінансові і технічні ресурси з метою досягнення макроекономічної стабілізації та створення необхідних передумов для проведення економічних реформ. Таке співробітництво здійснювалось переважно в рамках реалізації таких спільних програм: STF (системна трансформаційна позика), «Стенд-бай» (ста-

білізаційна позика), Механізм розширеного фінансування (позика на підтримку розвитку), попереджувальний «Стенд-бай».

Таблиця 1

МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЄ МВФ

№ з\п	Назва механізму	Суть механізму
1.	Звичайні	дає можливість країнам-членам врегулювати фінансові проблеми та створити передумови для реструктуризації економіки та майбутнього економічного зростання
2.	Спеціальні:	
	компенсаційне фінансування	використовується для надання допомоги тим країнам, які зазнали фінансових втрат внаслідок непередбачуваних і надзвичайних зовнішніх обставин
	додаткове резервне фінансування	направлений на підтримку темпів реформ, які проводяться відповідно до угод, погоджених МВФ, а також для компенсації витрат від експортної виручки, для покриття витрат за послуги та відшкодування збитків, пов'язаних з різким зростанням цін, якщо збитки викликані зовнішніми обставинами, незалежними від країн-членів
	надзвичайна кредитна лінія	використовується переважно для фінансової підтримки економічно розвинених країн, коли в них виникають проблеми з платіжним балансом через міжнародні кризові явища
3.	Пільгові:	
	надзвичайна термінова допомога	можуть скористатися найбідніші країни світу, в яких виникає термінова потреба в заходах щодо зрівноваження платіжного балансу в умовах, якщо країна не спроможна самостійно розробити і здійснити економічні програми, під які можна було б отримати звичайні кредити МВФ
	механізм боротьби з бідністю та економічного зростання	використовується переважно для фінансової підтримки бідних та економічно не розвинених країн

Джерело: складено автором на основі [4, с. 470].

Слід зазначити, що, незалежно від кредитного механізму, що використовується, МВФ у своїй діяльності дотримується жорсткої фінансової політики, що передбачає дотримання країнами, що

потребують позичкових коштів, зобов'язань координувати свою політику з рекомендаціями МВФ, тобто працює на програмно-цільовому методі. У рекомендаціях МВФ закладено критерії, що є обов'язковими для виконання як для країн, що розвиваються, так і для країн з перехідною економікою. Серед цих критеріїв: макроекономічна політика позичальника повинна бути спрямована на забезпечення активного сальдо платіжного балансу як головного фактору виплати основної частини боргу та процентів; стабілізація внутрішнього попиту за рахунок обмеження державних витрат; використання позичок на фінансування виробничої сфери, виплата основної частини боргу та процентів за рахунок прибутку, що одержується у виробничій сфері; забезпечення бездефіцитності (рівноваги) державного бюджету за рахунок скорочення невинуватених державних видатків і стримування інфляції; проведення ефективної податкової політики, що сприяє розвитку інвестування і підприємництва та забезпечує збирання податків для покриття державних видатків; стабілізація грошового обігу, що передбачає проведення девальвації, а в окремих випадках — грошових реформ; забезпечення максимального використання ринкових механізмів і конкуренції як засобу підвищення конкурентоздатності економіки: відміна контролю над цінами та заробітною платою, вільний доступ на внутрішній ринок і конкуренція з боку товарів, що імпортуються; здійснення структурної перебудови економіки як основи довгострокового розвитку; забезпечення стабільності політичної влади.

Для наочності, у табл. 2, виділено основні етапи співробітництва України з МВФ у рамках кредитних програм.

На теперішньому, тобто VI етапі співробітництва України з МВФ, який розпочався з 11 березня 2015 р., Рада Директорів МВФ ухвалила рішення щодо чотирьохрічної програми співробітництва з Україною в рамках механізму розширення кредитування (EFF) обсягом 17,5 млрд дол. США, що відповідає 900 % квоти. У рамках зазначеної програми Україна отримала терміново 5 млрд дол. США, з них 2,7 млрд дол. США (1,915 млрд СПЗ) буде направлено до Державного бюджету України.

Економічна програма, розроблена разом з МВФ, передбачає: забезпечення фінансової стабільності шляхом формування ефективної грошово-кредитної політики для забезпечення стабільності цін; гнучкість валютних курсів та комплексну стратегію для зміцнення фінансового стану банків за рахунок рекапіталізації банків, скорочення кредитування та врегулювання проблемних активів, що має значний вплив на відновлення довіри населення

до банківських структур; зміцнення державних фінансів: перегляд видатків та їх скорочення забезпечить бюджетну консолідацію у наступному періоді, разом з проведенням реформ у паливно-енергетичному комплексі зменшення бюджетних дисбалансів з високою ймовірністю призведе до стабільної ситуації з державним боргом, програми соціального захисту будуть реорганізовані для захисту бідних верств населення; продовження структурних реформ: реформи управління, в тому числі боротьба з корупцією і судові заходи, реформи податкової адміністрації, реформи державних підприємств для того щоб підвищити якість управління та зменшити бюджетні ризики.

Таблиця 2

ОСНОВНІ ЕТАПИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МВФ

Етап	Період проведення співробітництва	Програма фінансування	Фінансове забезпечення програми
I	1994-1995 рр.	Системна трансформаційна позика (STF)	498,7 млн СПЗ (763,1 млн дол.)
II	1995-1998 рр.	Трирічні програми Stand-by	1318,2 млн СПЗ (1935 млн дол.)
III	1998-2002 рр.	Програма розширеного фінансування EFF	1193 млн СПЗ (1591 млн дол.)
IV	2002-2008 рр.	Попереджувальний Stand-by	411,6 млн СПЗ (600 млн дол.)
V	2008-2010 рр.	Програма Stand-by, затверджена 05.11.2008 р.	11 млрд СПЗ (16,43 млрд дол.), однак освоєно 10,6 млрд дол.
	2010-2014 рр.	Програма Stand-by, затверджена 28.07.2010 р.	10 млрд СПЗ (15,1 млрд дол.)
VI	2015 -2018 рр.	Програма розширеного фінансування EFF, затверджена 11.03.2015 р.	17,5 млрд дол. США

Джерело: складено автором на основі [2, 3].

Поточна економічна ситуація в Україні характеризується загрозливим зростанням боргового навантаження, що виступає одним з базових факторів гальмування розвитку економіки країни. Формування державного боргу України відбувалося несистемно,

під впливом потреб оперативного фінансування поточних бюджетних видатків, що відобразилось у його структурі та динаміці.

Тенденція до зростання державного боргу України (рис. 1) простежується упродовж вже кількох останніх років, її визначають високі валютні ризики зовнішньої заборгованості, нестабільна ситуація з рефінансуванням боргів попередніх років, а також тиск боргових виплат на державні фінанси.

До основних причин зростання зовнішнього державного боргу України за останні роки належать: необхідність збільшення валютних резервів для забезпечення стабільності національної грошової одиниці; залежність від імпорту енергоносіїв; потреби технічного

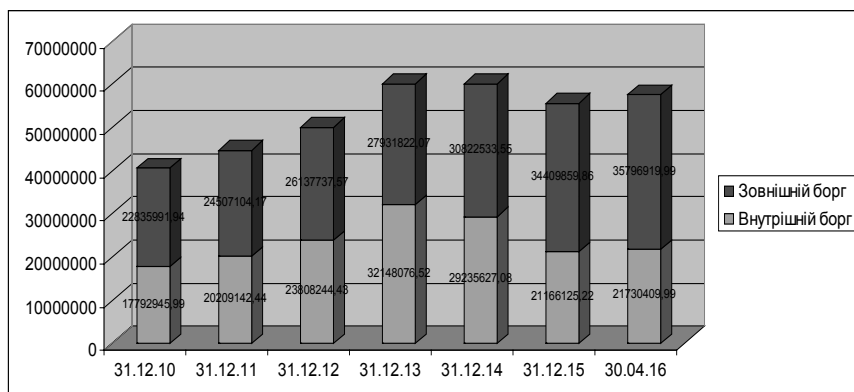

Рис. 1. Динаміка державного боргу України у 2011–2016 роках, тис. дол.

Джерело: [6]

переоснащення більшості галузей національної економіки; безпрецедентна політична криза, анексія АР Крим і тривалий військовий конфлікт на сході країни; глибока економічна рецесія, викликана перегрупуванням економічних зв'язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури та промислових об'єктів на частині території країни; фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого обумовлене в значній мірі збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу; необхідність потужної державної підтримки державних підприємств та банків, зокрема НАК «Нафтогаз України» тощо.

Особливо небезпечним є суттєве збільшення в Україні обсягу зовнішнього боргу. Значна девальвація національної валюти протягом останніх років (національна валюта девальвувала з 8 до 26 грн за долар США) призвела до зростання тієї частини боргу, яка номінована в іноземній валюті, та відповідних платежів за ним. Таким чином, український державний борг є «дорогим» в обслуговуванні.

Отже, аналіз результатів діяльності МВФ в Україні показує, що програми структурних перетворень та економічної стабілізації не скрізь і не завжди дають бажаний ефект. На жаль, для погашення заборгованості перед МВФ, Україна вимушена брати нові кредити у досить великих розмірах, у зв'язку з чим державний борг країни стане нагадувати фінансову піраміду, а Україна — державу, яка сидить на «кредитній голці». Крім того, якщо в країні немає у достатній кількості здорових і конкурентноспроможних підприємств, ніякі кредити МВФ не допоможуть вирішити проблеми, які носять в Україні макро-економічний характер, а чергові транші будуть витрачені на виплату різних соціальних трансферів. Тому отримання наступних траншів, не є засобом подолання боргової проблеми, а лише відтягує час до неминучого дефолту або чергової реструктуризації боргу.

Література

1. Закон України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 03.06.1992 №2402-ХІІ.
2. Історія співробітництва України та МВФ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mvfv>
3. Меморандум про економічну та фінансову політику [Електронний ресурс] / Офіційний сайт МВФ. — Режим доступу: <http://www.imf.org/External/NP/LOI/2016/UKR/090116.pdf>
4. *Рогач О.І., Філіпенко А.С., Шемет Т.С. та ін* Міжнародні фінанси / за ред. О.І. Рогача. Підручник. — К.: Либідь, 2003. — 784 с.
5. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.imf.org
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.minfin.gov.ua

**ПЕРСПЕКТИВНА МОДЕЛЬ ПОДАТКОВОГО
СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ УКРАЇНИ**

У сучасних умовах, інноваційний фактор є одним із найпоширеніших чинників розвитку національних економік світу. Так як інноваційна економіка характеризується складністю процесів становлення, розвитку та дифузії, вона потребує деталізації усіх екзогенних та ендегенних чинників.

Важливу роль відіграє система державного регулювання, орієнтована саме на стимулювання інноваційної сфери та інноваційного підприємництва. З досвіду країн успішного інноваційного розвитку відомо, що система державного регулювання повинна мати в якості обов'язкового елементу податкове стимулювання.

Українська економіка демонструє невисокі показники інноваційності та знаходиться на початковому етапі становлення інноваційної економіки. Тому використання позитивного досвіду інших країн і створення на його ґрунті власної системи регулювання інноваційного розвитку набуває особливої актуальності.

Потенціал інноваційної економіки визначається структурою і загальним рівнем податкового навантаження, розподілом податкового тягаря між платниками податків, рівнем і напрямками фінансування інноваційної діяльності.

З огляду на чинне законодавство України у сфері державного регулювання інновацій [1–3], є всі умови для становлення інноваційної економіки. Проблемою є розрив між формально встановленим законодавчим забезпеченням і його реалізацією. З цією думкою погоджуються і міжнародні експерти [4].

Основними напрямками удосконалення податкового законодавства мають стати:

- податкові канікули для стартапів з терміном від 1- го до 5-ти років;
- застосування прискореної амортизації для інноваційних фірм;
- податкові знижки та податкові кредити на сплату податку на прибуток, та/або податку на доходи фізичних осіб;
- відстрочка податкових платежів і звільнення від сплати деяких податків і зборів.

Ефективність застосування таких податкових стимулів підтверджується успішним світовим досвідом [5–9].

* **БОГЕР Олена Володимирівна** — к.е.н., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, boger_a@ukr.net

Перспективну модель податкового стимулювання інновацій можна подати у розрізі п'яти етапів:

- 1) прийняття рішення про створення інноваційного підприємства;
- 2) нагромадження активів. Тут втручання держави у діяльність суб'єкта господарювання повинно бути мінімальним та реалізовуватись у формі запровадження податкових канікул, надання податкового кредиту, податкової знижки 10 % на ПП та ЄСВ, застосування прискореної амортизації та інше, на цьому етапі має значення тримання грантів та різні види фінансової підтримки;
- 3) реєстрація патенту (державне забезпечення захисту прав власності);
- 4) впровадження інновацій і використання податкових стимулів;
- 5) отримання економічної вигоди.

Інституційне забезпечення державної інноваційної політики має охоплювати весь інноваційний цикл. Державна підтримка інноваційної діяльності має базуватися на стимулюванні здійснення наукових досліджень і розробок; створенні ефективної системи трансферу технологій з метою їх комерціалізації та налагодження виробництва й поширення інноваційної продукції; здійсненні організаційної та фінансової підтримки інноваційних підприємств; створенні ефективної системи контролю за інноваційною діяльністю та реформування податкової системи.

Інституційне забезпечення реформування податкового регулювання інноваційної діяльності України здійснюється повільно. Реалізації ключових напрямів становлення інноваційної економіки, визначених у низці законодавчих і нормативно-правових документів, перешкоджають неузгодженість і фрагментарність державної політики; недостатнє фінансування відповідних державних програм, наукової та науково-технічної діяльності в Україні; відсутність організаційної та фінансової підтримки інноваційних підприємств; відсутність ефективної системи контролю за інноваційною діяльністю та коригування інноваційної політики. Загалом всі ці процеси не можуть відбуватися самостійно без подолання корупційної складової, яка є основною перешкодою.

Вплив держави має бути спрямований на максимальну підтримку власного інноваційного потенціалу провідних наукових і конструкторських центрів як державного, так і приватного сектору інноваційної діяльності, а також забезпечити незалежність від монополій виробників-імпортерів.

Держава має стимулювати розвиток технічних наукових і проєктно-технологічних організацій, діяльність яких спрямована на перехід від традиційних до принципово нових технологічних процесів.

Література

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Офіційний веб-портал Верховної Ради України <http://zakon.rada.gov.ua> ;
2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4.07.2002 р. №40-IV [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>;
3. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 р. №3715-VI [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.
4. UNECE Innovation Performance Review of Ukraine [Електронний ресурс] // Сайт UNECE. — Режим доступу: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/ceci/publications/icp7.pdf>
5. Europe in figures — Eurostat yearbook 2011: Science and technology [Електронний ресурс] // Сайт European Commission. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/>.
6. Tax incentives for R&D and innovation [Електронний ресурс] / Сайт OECD ilibrary. — Режим доступу: http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-science-technology-and-industry-outlook-2012/tax-incentives-for-r-and-d-and-innovation_sti_outlook-2012-13-en.
7. Innovation Landscapes A study on innovation approaches in three selected EU member States [Електронний ресурс] // Сайт European Commissions. — Режим доступу: https://ec.europa.eu/research/industrial_technologies/pdf/innovation-landscapes_en.pdf.
8. Innovation Unbound Changing innovation locus, changing policy focus [Електронний ресурс] // PRO INNO Europe. — Режим доступу: <http://grips.proinno-europe.eu/>
9. Knowledge and Innovation Agenda 2011–2020 [Електронний ресурс] // Сайт Kennis en Innovatie Agenda. — Режим доступу: <http://www.kennisinnovatieagenda.nl/engels.shtml>.

УДК 339.137.2:658.8:338.43

Вікторія ГРАНОВСЬКА*

ГЕОМАРКЕТИНГ: ІНСТРУМЕНТАРІЙ, МЕТА І ЗАВДАННЯ

Анотація. Здійснено узагальнення теоретичних підходів, систематизовано та сформовано інструментарій геомаркетингу, визначено пріоритетні задачі геомаркетингу та оцінено можливості його застосування в системі управління аграрними підприємствами.

* **ГРАНОВСЬКА Вікторія Григорівна** — к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна, vgranovska@ukr.net

Сьогодні зростає значення геомаркетингу, як ключової складової при прийнятті рішень в управлінні аграрними підприємствами. Він враховує просторову складову при прийнятті управлінських рішень, що є похідною маркетингу проте має свій унікальний інструментарій, функції та цілі. Середовище геомаркетингу характеризується наступним: суперечливий характер українських реформ та їх незавершеність; недосконалість ринкових відносин, коли основою їх формування є орієнтація на кінцевий продукт, а не на потреби споживача у високоякісній та екологічнобезпечній, органічній аграрній продукції; низький рівень підготовки та відсутність маркетологів, які володіють компетенціями та навичками саме для роботи в аграрному секторі; неврегульованість законодавчої бази з питань захисту прав споживачів [4]. Необхідно зауважити, що сучасний стан економіки створює не тільки проблеми у сфері геомаркетингу, але й відкриває нові можливості. Аграрні підприємства знаходять нові, нестандартні підходи до вирішення проблеми задоволення потреб споживачів [5]. В останні роки важливим при формуванні маркетингової стратегії підприємства є логістичні дослідження та отримання інформації щодо географічної структури ринку [6]. Також позитивним моментом застосування геоінформаційної складової в стратегії підприємства є створення єдиного інформаційного середовища управління просторово розподіленими ресурсами з метою забезпечення економічного зростання та конкурентного розвитку.

За визначенням інформаційного ресурсу Wikipedia геомаркетинг — є частиною маркетингового дослідження, являє собою технологію прийняття рішень з використанням просторових даних у процесі планування та здійснення діяльності у сфері збуту продукції, управління просторово-розподіленими об'єктами: споживачами, конкурентним становищем та інфраструктурою територій [3]. Проведення геомаркетингового дослідження дозволяє діагностувати зовнішні та внутрішні геопросторові показники аграрних підприємств, з урахування динаміки та тенденцій розвитку та спрогнозувати конкурентну поведінку.

Геомаркетинг характеризується специфічними особливостями, що визначаються його об'єктом дослідження. Проблематикою територіального маркетингу займаються у своїх дослідженнях провідні закордонні та вітчизняні науковці (Ф. Котлер, Д. Хайдер, І. Рейн, Дж. Боуен та інші). Так одним із найсуперечливіших питань даних досліджень є розробка та визначення комплексу засобів геомаркетингу. Ф. Котлер говорить про чотири ключові: товар, ціна, методи просування та збуту, Р. Морріс ви-

значає ціну, товар, місце, методи та люди (дана категорія включає виробників продукції та її споживачів).

За твердженням Андерсона географічний маркетинг (геомаркетинг) — одна з найважливіших складових географічного менеджменту, яка має самостійне значення. Поняття геомаркетингу він розглядає у рамках трьох різних концепцій. По-перше, під геомаркетингом можна розуміти географічні аспекти класичного маркетингу, зокрема процедури географічної сегментації ринку і географічного позиціонування товару. По-друге, геомаркетинг можна трактувати як маркетинг місця і, зокрема, маркетинг регіону. По-третє, геомаркетинг можна розглядати як маркетинг географічних знань і технологій [1].

При частковій ідентичності маркетингу із геомаркетингом доцільним є аналіз та оцінка інструментів геомаркетингу аграрних підприємств (рис. 1).

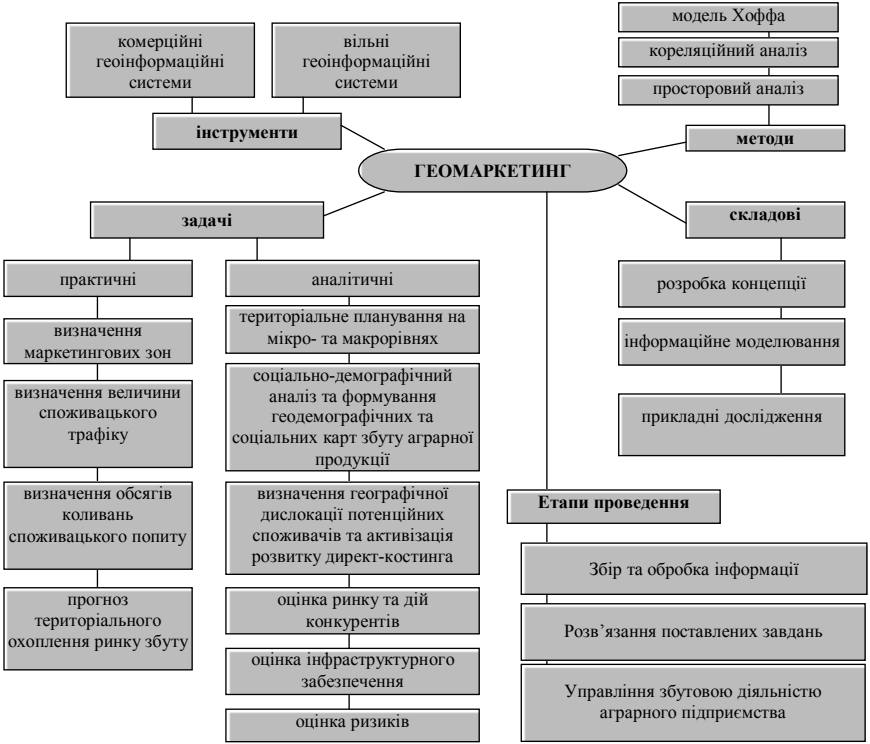

Рис. 1. Інструментарій геомаркетингу аграрних підприємств

Методичний інструментарій геомаркетингу має свою унікальну специфіку [7]. Так, просторовий аналіз дозволяє прогнозувати і пропонувати такі варіанти збуту продукції, щоб охопити якомога більше споживачів, вирішує питання охоплення заданого відсотку від загальної частки ринку з урахуванням конкурентів. За допомогою економіко-статистичних методів виявляються кореляційно-регресивні зв'язки та ступінь і інтенсивність впливу факторів на залежну змінну. Модель Хоффа дозволяє прогнозувати орієнтовний обсяг потреби споживачів на основі геолокації торговельних точок або точок збуту продукції.

Головним завданням геомаркетингу є встановлення оптимальних та найвигідніших зв'язків виробника із споживачами продукції на основі геолокації та з метою максимізації позитивних ефектів. При цьому географічний аналіз середовища дозволяє скоротити економічні витрати, раціонально розподіляти ресурси та приймати конкретні тактичні управлінські рішення. Врахування просторових аспектів дозволяє скоротити ряд помилок, що виникають при проведенні класичних маркетингових досліджень, уникнути зазеркалення та копіювання. Мова йде про недопустимість прямої трансформації вдалого досвіду інших регіонів без врахування локації аграрного виробництва, просторової складової тощо. Таким чином, геомаркетинг як синтезуюча маркетингу та географії є ключовою складовою забезпечення конкурентоспроможного розвитку та елементом формування конкурентних переваг на різних рівнях. До цього ж геоінформаційні технології дозволяють візуалізувати просторово локалізовані дані, що отримані в результаті проведення геомаркетингових досліджень, що оптимізує роботу із ними [2].

При проведенні геомаркетингових досліджень аграрними підприємствами доцільно використовувати методи побудови буферних зон, що дозволяють визначити можливі зони просування на ринок, ринкового охоплення та його міцності, встановлювати пріоритетні напрямки доставки та транспортування продукції. Також для забезпечення останнього доцільно використовувати методи маршрутизації, аналізу доступності, просторової статистики.

Геомаркетинг при управлінні аграрними підприємствами вирішує такі основні задачі: визначення пріоритетних зон розвитку та реалізації продукції; визначення величини споживацького трафіку та можливі причини його коливань; спрогнозувати ступінь територіального охоплення ринку збуту та унеможливити його перекривання торговими зонами. В результаті досягається

головної мети, а саме: підвищення економічної ефективності на основі просторово-часового вивчення різних вихідних умов; моніторинг, прогноз, управління агроформуваннями на основі виявлення неявних закономірностей поведінки споживача у динамічно змінному середовищі. Геомаркетингові інструменти дослідження дозволяють інвесторам та керівникам отримувати оперативну інформацію для формування стратегії розвитку, прийняття тактичних управлінських рішень, обґрунтування концепцій диверсифікації виробничої та збутової діяльності. До переваг геомаркетингу мікрорівня нами віднесено: можливість наочно відобразити можливості утворення стійких інфраструктурних зв'язків або торговельної мережі; вибір оптимального та ефективного місця розміщення виробництва та оцінка можливості його територіального розширення та диверсифікації; оцінка конкурентів з точки зору визначення міцності зв'язків та інтенсивності конкурентної боротьби; ринкова оцінка бізнесу та визначення його майбутньої вартості з урахуванням географічної складової. Перевагами макrorівня є забезпечення збалансованості ресурсоспоживання, оптимального співвідношення між кількістю точок збуту та обсягами споживання та максимізація ефекту «оптимальної локації». Слід зауважити, що обмежений доступ до вихідних просторових, демографічних і статистичних даних є головною перешкодою для застосування геомаркетингової стратегії агроформуваннями. Сучасний геомаркетинг дозволяє проводити комплексні дослідження глобальних і локальних економічних процесів, що дуже важливо для просторової економіки.

Література

1. *Андерсон В.М.* Геоменеджмент і геомаркетинг як інструменти сталого розвитку в умовах конкуренції регіонів / Науковий вісник. — 2005. — Вип.15.7. — С. 225–231.
2. *Андрианов В., Леонов А., Бредюк К.* Геомаркетинг: на стыке маркетинга и географии // Маркетинг Менеджмент. — 2010. — №7-8.
3. Бібліографія: [Електронний ресурс] // Вікіпедія — вільна енциклопедія. — Режим доступу до ресурсу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Бібліографія>.
4. *Бутенко Н. В.* Основи маркетингу [Електронний ресурс]: [підручник] / Бутенко Н. В. — 2010. — Режим доступу до ресурсу: <http://books.efaculty.kiev.ua/mrk/3>.
5. *Юрченко О. А.* Переваги використання маркетингу на підприємствах АПК / О. А. Юрченко // Маркетинг в Україні. — 2010. — № 2. — С. 22–30.

6. Nesi P. Geographical localization of web domains and organization addresses recognition by employing natural language processing, Pattern Matching and clustering / P. Nesi, G. Pantaleo, M. Tenti // Engineering Applications of Artificial Intelligence Mining the Humanities: Technologies and Applications V.51, May 2016, Pages 202–211.

7. Tolstyakov R.R. Task and Instruments of Geomarketing / R.R. Tolstyakov // Social and Economic phenomena and progress. — №12. — 2015. — P. 82–86.

УДК 004.9

Володимир ГУЖВА*

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ТА УМОВИ ЇЇ ЕФЕКТИВНОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено особливості запровадження електронної демократії в Україні та її засадні принципи. Обґрунтовано необхідні передумови для ефективного запровадження е-демократії в Україні.

В умовах сучасних глобальних процесів становлення громадянського суспільства демократія визнана кращою формою правління переважною кількістю країн світу, хоча традиційні форми її здійснення мають значні вади. Саме тому в умовах сьогодення надзвичайної ваги набуває саме електронна демократія (е-демократія). Через е-демократію громадяни і бізнес визначають, які саме послуги і яким чином надаватиме їм держава, установлюють взаємну відповідальність у межах взаємодії, формують образ держави і суспільства та електронного урядування як окремого соціального інституту.

Електронна демократія є предметом обговорень у всіх країнах світу. Проблема участі громадян в урядових справах не нова для урядів незалежно від рівня їх розвитку. При розробці нової політики уряди намагаються залучити громадян та інші зацікавлені сторони взяти участь у цьому процесі. Окрім традиційних методів останнім часом використовуються інтерактивні електронні медіа-засоби для включення більшої кількості учасників. Такі засоби розширюють можливості інтерактивного процесу розробки

* **ГУЖВА Володимир Михайлович** — к.е.н., професор кафедри інформаційних систем в економіці, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, volodymyr.huzhva@kneu.ua

державної політики. Відповідний процес формування державної політики називають «електронною участю» чи «електронною демократією».

Поняття «електронна демократія» розглядають у двох смислах. Говорячи про е-демократію у вузькому розумінні, мають на увазі застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для забезпечення (електронного супроводу) прав громадян. Е-демократія у широкому розумінні передбачає залучення громади за допомогою сучасних інформаційних технологій до вирішення різноманітних суспільно-політичних завдань.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні визначає термін «електронна демократія» як форму суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Однією з стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні є розвиток електронної демократії.

Основні принципи електронної демократії зафіксовані в такому важливому міжнародному документі, як Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи CM/Rec (2009) з електронної демократії. У Додатку до них визначені *головні напрямки і стандарти в її розвитку* [2]. У короткому викладі вони виглядають так: 1) головна мета електронної демократії полягає у підтримці демократії і посилення демократичних інститутів і процесів; 2) вона доповнює традиційні процеси і взаємодіє з ними; 3) вона заснована на демократичних, людських і культурних цінностях суспільства; 4) вона є реалізацією влади в електронній формі і включає неформальну політику і неурядових учасників; 5) електронна демократія реалізує фундаментальні свободи, включаючи свободу інформації і доступ до неї, права людини і меншин; 6) вона забезпечує розширення політичних дебатів і підвищення якості прийнятих рішень на всіх рівнях управління; 7) вона може використовуватися в різних типах демократії і на різних стадіях демократичного розвитку.

Цілі і принципи електронної демократії — це прозорість, підзвітність, відповідальність, залучення, дискусія, інклюзивність, доступність, участь, субсолідарність, довіра, соціальна згуртованість.

Як і форми традиційної демократії, електронні форми бувають прямими та непрямыми. Найпростішою непрямою формою електронної демократії є організація голосування через світову мере-

жу. Це спосіб, який вимагає лише чисто технічних рішень, таких як ідентифікація виборця, захищені протоколи даних і моніторинг ходу голосування.

Другою подібною формою є надання громадянам можливості обговорення рішень міської ради, або ж навіть парламенту. У рамках подібної форми важливу роль відіграє наявність доступу до Інтернету, оскільки подібні дискусії на практиці стають дуже активними та гарячими, а також наявність відповідних технічних рішень, таких як форуми, блоги та чати.

Наступною формою впровадження непрямих форм електронної демократії є «електронний уряд» (e-government). Ця форма реалізована в багатьох країнах світу (США, Канаді, Великій Британії, Естонії та ін.).

Усі існуючі форми так чи так залежать від покриття доступу до Інтернету населення, а також від того, наскільки уряд країни дослухається до результатів громадського обговорення та голосування.

Моделі е-демократії розрізняють за функціями та особливостями застосування у різних регіонах світу.

За функціями моделі е-демократії поділяються так:

- перша модель — підтримка інформаційними технологіями прямої демократії;

- друга модель — підтримка технологіями громад;

- третя модель — застосування технологій для оцінки громадської думки;

- четверта модель — використання технологій для обміркованого обговорення політичних реалій [3].

За особливостями застосування розрізняють такі моделі:

- американська модель е-урядування. Діє у США і Канаді. Передбачає: спрощення і здешевлення контактів суспільства із органами влади; налагодження прямого спілкування з державними структурами;

- європейська модель (Західна, Центральна, Східна Європа). Характерні риси — функціонування в умовах дії наддержавних структур: Європарламенту, Єврокомісії, Європейського суду. Обов'язковість виконання рішень цих інституцій країнами — членами ЄС накладає свій відбиток на е-урядування, який полягає у вирівнюванні умов і координації роботи органів влади;

- азіатська модель втілюється в життя, спираючись на особливості управління в країнах Сходу — сувора ієрархія, дотримання корпоративних правил комунікативної поведінки. Ця модель, що запроваджена у Південній Кореї, відзначається, наприклад, ши-

роким доступом населення до інформаційних ресурсів, а також запровадженням ІКТ у галузях освіти та культури [4].

До числа переваг е-демократії слід віднести:

- істотне зниження витрат на здійснення демократичних процедур;

- зниження витрат на інтерактивні форми взаємодії з громадянами, що дозволяє органам державної влади більш повно враховувати думки різних соціальних груп при прийнятті рішень;

- залучення громадян до прийняття рішень на більш ранніх стадіях і в тіснішій формі;

- залучення суспільних груп громадян з обмеженими можливостями, яким складно забезпечувати свої громадські права за «традиційними» формами демократичної участі;

- зміцнення довіри громадян до держави за рахунок іміджевих функцій нових комунікаційних каналів, створення у громадян ілюзії участі в прийнятті рішень [5].

Для ефективного запровадження е-демократії в Україні необхідні такі умови:

- активне надання всеосяжної, збалансованої та об'єктивної інформації, покликаної допомогти громадськості чіткіше розуміти проблеми, альтернативи, можливості та/або рішення демократичних проблем, що тісно пов'язане зі свободою інформації та свободою слова;

- широке розуміння громадянства, що охоплює особи і групи осіб, які постійно проживають і інтегровані в політичну реальність, незалежно від національності;

- розширення громадської участі шляхом більшого залучення громадян і груп громадян, корпорацій, об'єднань і некомерційних організацій у громадські справи, щоб вони могли впливати і покращувати якість і прийнятність результатів демократичних процесів;

- надання повноважень, зокрема, з підтримки громадських прав і надання ресурсів для участі в демократичних процесах;

- забезпечення включення — політичного та технологічного озброєння громадян незалежно від віку, статі, освіти, соціально-економічного стану, мови, особливих потреб і місця проживання; таке включення вимагає е-компетентності людини у користуванні електронними інструментами (знання, електронні навички, електронна готовність), наявних і доступних інструментів і поєднання електронних і неелектронних підходів;

- проведення дискусій, зокрема, дебатів на рівних, де люди публічно обговорюють, схвалюють і критикують точки зору один

одного в ході змістовного, ввічливого обговорення питання та дії, необхідні для вирішення цього питання.

Література

1. Офіційний сайт Верховної Ради України, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013p>.
2. <http://idemocracy.ru/projects/стандарты/42-ec2009edem.html>
3. Grossman L. K. The Electronic Republic. Reshaping Democracy in the Information Age / L. K. Grossman. — N.Y. : Viking (20th Century Fund), 1995.
4. *Приходько Л.* Електронное правительство как развитие идей электронной демократии / Л. Приходько. — Режим доступа: http://www.dissert.h10.ru/artical/prihodkoL1.html#_ftn5#_ftn5Opera.HTML/Shell/Open/Command.
5. Електронне урядування. Опорний конспект лекцій / Дзюба С.В., Жилаєв І.Б., Полумієнко С.К., Рубан І.А., Семенченко А.І.; за ред. А.І. Семенченка. — К., 2012. — С. 54.

УДК 330.341.1

Людмила ДЕЙНЕКО*
Оксана КУШНІРЕНКО*

ОЦІНКА ВПЛИВУ ІННОВАЦІЙНОГО ОНОВЛЕННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація. Здійснено кількісну оцінку ступеня впливу інноваційного оновлення на підвищення ефективності виробництва з використанням інструментів економіко-математичного аналізу на прикладі інноваційно найактивніших підприємств-представників основних промислових груп (MIGs).

* *ДЕЙНЕКО Людмила Вікторівна* — д.е.н., професор, завідувач відділом промислової політики ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна, industry.ief@gmail.com

* *КУШНІРЕНКО Оксана Миколаївна* — к.е.н., науковий співробітник відділу промислової політики ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна, kyshnoksana@gmail.com

Сучасний стан економіки з урахуванням глобальних викликів економічної реальності вимагає нового стратегічного бачення того, як Україні ефективно інтегруватись у світовий ринок, вбудовуючись у глобальні виробничі ланцюжки з більшою часткою доданої вартості. Науково обґрунтована відповідь на це питання лежить у площині якісного, кількісного та модельного аналізу, який націлений на обґрунтування можливостей реалізації інноваційно-орієнтованої моделі реконструкції промислового розвитку шляхом оцінки його впливу на результативні показники виробничої діяльності.

Кількісна оцінка ступеня впливу інноваційного оновлення на підвищення ефективності виробництва, нами проведена на прикладі інноваційно найактивніших промислових підприємств-представників агрегованих угруповань виробників різних видів господарської діяльності згідно профілю виготовлюваної продукції відповідно до методики розрахунку інтегрального індексу виробництва, затвердженого Регламентом ЄС (виробники товарів проміжного споживання, інвестиційних товарів, споживчих товарів тривалого та короткострокового використання) [1].

Для досягнення мети, поставленої у статті, ми обрали 4 підприємства-лідера з кожного групи, що активно займались інноваційною діяльністю у 2014 році та провели на їх прикладі оцінку впливу інноваційного оновлення на ефективність господарювання. Це такі підприємства, як ДП «Антонов» (інвестиційні товари), ПАТ «Моторсіч» (товари проміжного споживання), ПАТ «Рудь» (споживчі товари короткострокового використання), корпорація «Укравто» (споживчі товари тривалого використання).

Вихідними даними, необхідними для розрахунку величини впливу інноваційного оновлення в загальний приріст обсягів продукції за 2013–2014 роки, було обрано важливі показники, що визначають ефективність господарської діяльності: елементи операційних витрат, зарплато-, капітало- та матеріаломісткість, вартість основних засобів, чисельність персоналу, товарна продукція та ін.

Наступним кроком є визначення темпів приросту (+) або скорочення (-) обраних показників, що представлено в табл. 1.

Далі можна визначити сукупний вплив чинників на темп зміни узагальнюючого показника ефективності досліджуваних підприємств за допомогою індексного методу, що представлено в табл. 2.

Отримані дані свідчать, що зниження витрат на виробництві в результаті інноваційного оновлення матеріально-технічної бази не відбулось лише на одному підприємстві з чотирьох. Більшість підприємств отримали приріст узагальнюючого значення ефективності господарювання. Так, найбільше позитивний вплив спостерігаємо на прикладі ДП «Антонов» зниження загально виробничих витрат на 3,72 %, на ПАТ «Рудь» — на 0,6 %, а на ПАТ «Українська автомобільна корпорація» — на 0,36 %. Винятком є ПАТ «Моторсич», на якому не спостерігається зменшення витратної частини результативного показника ефективності (+1,189 %), що обумовлено істотним впливом збільшення рівня амортизаційних відрахувань і питомих інших операційних витрат.

Таблиця 1

**ТЕМПИ ПРИРОСТУ ПОКАЗНИКІВ, ЗМІНА ЯКИХ ВІДБУЛАСЬ
В ПРОЦЕСІ ІННОВАЦІЙНОГО ОНОВЛЕННЯ ЗА 2013–2014 роки**

Темпи приросту показників 2014/2013, тис. грн	Назва підприємства			
	ДП «Антонов»	ПАТ «Мото- рсич»	ПАТ «Рудь»	ПАТ «Украв- то»
Матеріальні затрати	–40512	163741	–1127	–1501
Оплата праці	–557	139814	3158	–36139
Відрахування на соціальні заходи	1027	50128	603	–11567
Амортизація	–32457	83728	8131	14
Інші	0	1973560	49104	10829
Накладні витрати	350567	1812964	–1348	22612
Собівартість реалізованої продукції	164303	540764	62246	–883128
Матеріаломісткість	–0,06	0,75	–0,06	0,00
Зарплатомісткість	0,00	0,09	0,00	0,02
Вартість основних засобів	–996643	373343	71583	–308064
Товарна продукція	2146198	926736	76614	–823715
Частка амортизаційних відрахувань у вартості товарної продукції	0,01	0,06	0,01	0,01
Фондомісткість	0,67	2,48	–0,23	–0,22
Питомі інші витрати	0,23	0,11	0,06	0,06

У результаті оцінки впливу чинників на ефективність виробництва встановлено, що найбільше інноваційне оновлення виробництва впливає на зміну частки амортизаційних відрахувань (від 66 % до 96 % на досліджуваних підприємствах), на другому місці це вплив на оплату праці працівників (25 % на ПАТ «Укравто» та зменшення матеріаломісткості продукції (21 % на ПАТ «Рудь», рис. 1). Це посилює ефективність формування цільової направленості проведення інноваційного розвитку. Враховуючи те, що виробництво харчових продуктів характеризується значною матеріаломісткістю, зниження матеріальних витрат на виробництво одиниці продукції за існуючої структури виробничих витрат є визначальним показником під час розробки та впровадження технічних, організаційних, економічних заходів оновлення матеріально-технічної бази виробництва.

Таблиця 2

ЗМІНА УЗАГАЛЬНЮЮЧОГО ПОКАЗНИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА

Складові узагальнюючого показника ефективності виробництва	ДП «Антонов»	ПАТ «Моторсич»	ПАТ «Рудь»	ПАТ «Укравто»
Множення частки матеріальних витрат на темп приросту ($\Delta I_{Mc} d_{Mc}$)	-0,0295	-0,04826	-0,04829	0,0000123
Множення частки фондомісткості, амортизаційних відрахувань на темп приросту амортизаційних відрахувань ($\Delta I_f I_a * d a_0$)	-3,68276	0,93158	-0,5639	-0,3642
Множення частки амортизаційних відрахувань на темп приросту амортизаційних відрахувань ($\Delta I_a * d a_0$)	-0,00151	0,00056	0,00035	0,00026
Множення частки зарплатомісткості на темп її приросту ($\Delta I_v * d_3$)	-0,00483	0,000233	-0,000333	0,001071
Множення частки інших витрат на одиницю продукції на темп приросту інших витрат ($\Delta I_w * dL_0$)	-0,000103	0,304689	0,00643	0,007
Узагальнюючий показник зміни	-3,72	1,189	-0,606	-0,36

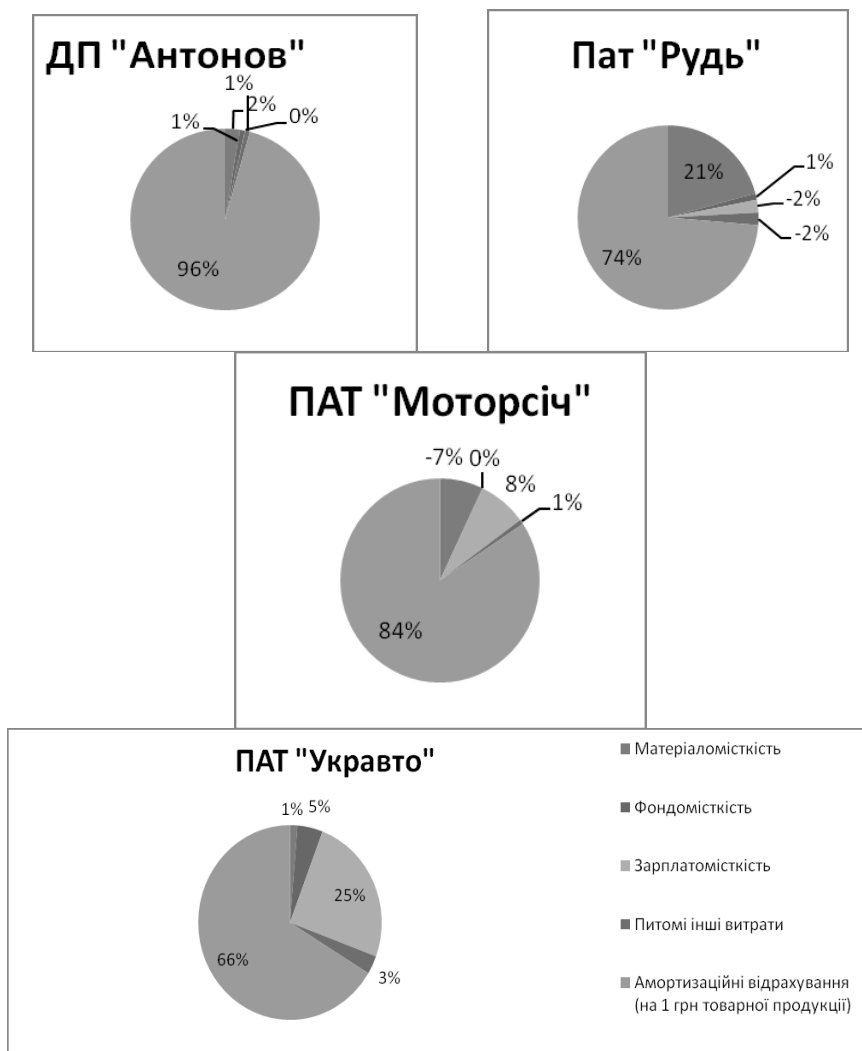

Рис. 1. Питова вага впливу чинників на зміну узагальнюючого показника ефективності після проведення інноваційного оновлення виробництва на прикладі 4 інноваційно активних підприємств в 2014 році

Однак, успішність інноваційно-орієнтованої моделі модернізації промисловості не реалізується самим фактом оновлення ви-

робничих потужностей чи виробництвом новітньої продукції, вона вимагає обґрунтованих управлінських рішень, що враховують наявність складних динамічних взаємозв'язків між різними факторами та чинниками виробництва. Зокрема для підвищення достовірності дослідження процесу управління інноваційним розвитком економічних систем засобами математичного моделювання доцільно застосовувати й інші методи моделювання, до яких відносять методи аналізу ринку, засновані на вивченні поведінки споживачів.

Література

1. Регламент (ЄС) № 451/2008 Європейського парламенту і Ради / Матеріали міжнародних статистичних організацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/p_stat_kl/kved.htm.

УДК 338.2:336.7(510)

Дмитро ЄФРЕМОВ*

ДЕРЖАВНА АНТИКРИЗОВА ПОЛІТИКА НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ: УРОКИ ФОНДОВОГО КРАХУ В КИТАЇ

Анотація. Влітку 2015 року на китайських фондових майданчиках відбувся обвал індексів. Стаття присвячена дослідженню причин виникнення кризи фондового ринку в КНР, заходів державного менеджменту із подолання кризи та формуванню уроків для країн, що розвиваються, із китайського кейсу антикризового регулювання.

Влітку 2015 року на двох головних фондових майданчиках КНР — Шанхайській і Шенженській біржах — спостерігалася висока волатильність фондових індексів. Після досягнення пікового значення 12 червня 2015 року композитний індекс Шанхайського фондового ринку обвалився на 32 %, а Шенженського фондового ринку — на 40 %. Повторні автошоки спостерігались на біржах 27 липня (мінус 8,5 %) та 24 серпня (мінус 8 % додатково). Літньому обвалу передував річний період швидкого 150-відсоткового зростання цих майданчиків, а по завершенні обвалу сумарні втрати капіталізації ринків сягнули 24 трлн юанів (біля 4

* **ЄФРЕМОВ Дмитро Петрович** — к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, yedim@ukr.net

трлн дол.) [2, с. 1]. Нестабільність фондового ринку Китаю викликала нервозність на біржах інших країн, поставила під сумнів прогнози темпів зростання китайської і світової економіки та відкрила дискусії щодо ефективності китайської моделі державного управління [1, с. 9–12].

Зважаючи на внесок Китаю у зовнішню торгівлю України (він входить до п'ятірки найбільших торговельних партнерів) та потужний вплив країни на глобальні економічні відносини (яка останнім часом вважається драйвером зростання світового ВВП) актуалізується необхідність дослідження кейсів публічного антикризового менеджменту цієї держави. Уроки регулювання та реформування фондового ринку, сформовані в КНР під час подій літа 2015 року, містять корисний досвід для країн, що розвиваються та стоять на порозі розбудови своїх національних фондових ринків.

Спекулятивна бульбашка на китайських фондових біржах у 2014–2015 роках сформувалася під впливом ажіотажного попиту на цінні папери. Внаслідок послаблення державних регулятивних бар'єрів на фінансовий ринок вперше потрапили китайські домогосподарства: 40 мільйонів нових фондових рахунків було відкрито з червня 2014 по травень 2015, а загальна чисельність інвесторів досягла 90 мільйонів [5, с. 412]. Ці недосвідчені дрібні вкладники, покладаючись у своїх інвестиційних рішеннях на інтуїцію та чутки, надаючи перевагу короткостроковим операціям, суттєво підвищили цінову волатильність фондових майданчиків.

Допуск дрібних приватних гравців до біржових торгів, здійснений урядом, являє собою, на думку автора, експеримент із стимулювання внутрішнього інвестування та сукупного попиту, направлений на збереження високих темпів зростання. Він вписується в логіку китайської моделі економічного розвитку, яка ґрунтується на прискоренні приросту ВВП екстенсивними методами.

Модель, як відомо, активно використовує нарощення товарного експорту в забезпеченні високої економічної динаміки. Пряме масивне державне втручання в роботу товарного, грошового та фондового ринків Китаю посилюється у відповідь на екзогенні шоки. Наприклад, під час світової фінансово-економічної кризи 2008–2009 років уряд країни через державні закупівлі та інвестиції влив в економіку біля 4 трлн юанів (≈ 650 млрд дол.). До 50 % із зазначеної суми було штучно спрямовано в інфраструктурні проекти та будівництво (хайвеї, швидкісні залізниці, аеропорти, нерухомість тощо) [3]. Але профінансовано антикризовий пакет

було за рахунок накопичення боргів місцевих адміністрацій, державних компаній і комунальних підприємств. Штучне втручання держави в інвестиційні процеси дозволило швидко подолати кризу, але призвело до алокаційної неефективності інвестицій і звузило можливості використання державного попиту в стимулюванні зростання у подальшому.

Відкриваючи прямий доступ домогосподарствам до фондових ринків, на яких раніше панували державні банки та компанії, уряд мав на меті розширити для останніх фінансову базу. Державні контролюючі органи спростили для дрібних інвесторів доступ до кредитних ресурсів, дозволивши використовувати кредитний важіль у пропорції 2:1, коли частка позичених засобів у інвестиції могла сягати третини. Незважаючи на те, що обмеження на структуру інвестиційного портфелю та тривалість користування позиченими коштами зберігалася, китайські інвестори швидко навчилися їх обходити. В результаті за рік обсяги дозволеної торгівлі з використанням кредитного важеля стрибнули із 0,4 до 2,2 трлн юанів [5, с. 414].

У відповідь на фондову кризу, що спалахнула влітку 2015 року, уряд КНР вживав різноспрямовані заходи, частина з яких були рестриктивними, а деякі мали опосередкований стимулюючий характер. Серед найважливіших із них слід відзначити [1, с. 5–6; 4, с. 2–3]:

- прямі накази приватним брокерам купувати конкретні акції;
- прямі заборони державним компаніям продавати акції зі своїх портфелів і наказ викуповувати назад власні акції;
- призупинення первинних публічних розміщень цінних паперів деяких компаній;
- піврічна заборона великим акціонерам (такими вважаються усі, хто володіє понад 5 % акцій компанії з лістингу) продавати свої частки в компаніях;
- насичення ліквідністю головних брокерських фірм шляхом позичення їм коштів (260 млрд юанів) від Народного банку Китаю;
- зниження вартості запозичень шляхом зниження облікової ставки (з 5,10 до 4,85 %) та нормативів обов'язкового резервування (на 0,5 %) для банків;
- дозвіл використовувати нерухомість у якості застави для позичання грошей з метою покупки цінних паперів;
- зниження податкових зборів із біржових транзакцій.

У результаті державного втручання в роботу фондового ринку КНР кризи було подолано. Проте ціною подолання виявилися не

тільки економічні збитки інвесторів, але і втрата авторитету та довіри китайським урядом. Останній за кілька років до цього задекларував курс на лібералізацію фондового ринку і, не прорахувавши до кінця послідовність кроків, антикризовими діями влітку 2015 року дезавував власні наміри та нівелював досягнення. Урядові інтервенції продемонстрували інвесторам, що для керівництва країни внутрішня стабільність залишається найвищим пріоритетом, якому будуть і надалі підкорені приватні інтереси.

У розбудові національного фондового ринку країнам, що розвиваються, варто контролювати відповідність зростання попиту на цінні папери із підвищенням їх пропозиції. Якщо посередницькі інститути ринку недостатньо розвинуті, а учасники не володіють досвідом і знаннями, ймовірність виникнення спекулятивних бульбашок значно підвищується. Випереджаюче зростання попиту на цінні папери зміщуватиме рівноважну процентну ставку на фондовому ринку вгору. Це може мати тимчасовий позитивний ефект, приваблюючи на ринок додаткових інвесторів (у тому числі і з-за кордону, що не є характерним для Китаю). Проте у разі паніки та відтоку спекулятивних інвестицій із занадто відкритих та лібералізованих бірж криза швидко поширюватиметься на ринки товарів та праці, перетворюючи економічне зростання на падіння та погіршуючи добробут громадян.

Криза фондового ринку КНР влітку 2015-го опосередковано засвідчила про вичерпання традиційного для Китаю джерела прискореної модернізації: державного форсування експорту, урядового та інвестиційного попиту. Вона посилила важливість віднайдення та розвитку альтернативних джерел зростання: внутрішнього попиту домогосподарств, підвищення ефективності використання факторів виробництва та сфери послуг. Є достатньо підстав вважати, що темпи економічного зростання КНР найближчим часом продовжуватимуть уповільнюватися. Це відкриває перспективи для інших країн, що розвиваються, зокрема для України: по-перше, в частині входження в ті сектори світової економіки, в яких КНР втрачатиме свої конкурентні переваги, по-друге, за рахунок поглиблення та спеціалізації торговельних відносин з республікою, особливо в тих сферах, де найближчим часом відбуватиметься модифікація внутрішнього попиту країни.

Література

1. Bendini R. Exceptional measures: the Shanghai stock market crash and the future of Chinese economy. [Electronic resource] / Roberto Bendini

// Policy department note, Directorate-General for External Policies of European Parliament, 2015. — 14 p. — Mode of access: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/549067/EXPO_IDA\(2015\)549067_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/549067/EXPO_IDA(2015)549067_EN.pdf)

2. Bryson J. H. Chinese stock market crash: a bad omen for China? [Electronic resource] / J. H. Bryson // WellsFargo Group, LLS economics group, 2015ю — July 08. — 4 p. — Mode of access: http://www.bristolglobal.com/wp-content/uploads/2015/07/China-Stock-Market_-July-2015.pdf

3. Richet X. «Europe and China respond to the crisis. Policies, performances and issues» / X. Richet // China and the global financial crisis. A comparison with Europe / edited by J.-P. Cabestan, J.-F. Di Moglio, X. Richet // Routledge Studies on Chinese Economy, 2012. — pp. 139 — 152.

4. Salidjanova N. China's stock market collapse and government's response [Electronic resource] / Nargiza Salidjanova // U.S.-China economic and security review commission, July 13, 2015, 6 p. — Mode of access: <http://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/China%E2%80%99s%20Stock%20Market%20Collapse%20and%20Government%E2%80%99s%20Response.pdf>

5. Zeng F., Huang W.-C., Hueng J. On Chinese government's stock market rescue efforts in 2015. [Electronic resource] / F. Zeng, W.-C. Huang, J. Hueng // Modern Economy, 2016. — № 7. — p. 411 — 418. — Mode of access: http://file.scirp.org/pdf/ME_2016042713060964.pdf

УДК352.07:336.1

Тетяна ЗАПЛІТНА *

БРЕЙДИНГ ІНСТРУМЕНТ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ТЕРИТОРІЯМИ

Анотація. Визначено перспективи посилення процесів децентралізації та локалізації в управлінні територіями в контексті формування брейдингу як інструменту розвитку та засвоєння пріоритетності територій у забезпеченні їх фінансовою незалежністю.

Концепція децентралізації постійно трансформується та вдосконалюється відповідно до вимог та економічного потенціалу держав. Тому питання децентралізації державного менеджменту залишається завжди актуальним, а особливо за умов активізації локального управління територіями глобального простору. Необ-

* **ЗАПЛІТНА Тетяна Валентинівна** — к.е.н., доцент, Національний транспортний університет, м. Київ, Україна, ztv200@mail.ru

хідність освоєння брейдингу територій актуалізується сучасними трансформаційними процесами, такими як міжнародна інтеграція, інтернаціоналізація, корпоратизація і суспільна глобалізація у визначенні оптимального рівня децентралізації владних і локальних публічних фінансових повноважень між рівнями державного управління, зокрема в контексті ресурсного забезпечення територій і модернізації фінансових відносин.

Інтерес до брейдингу територій говорить про те, що нарешті усвідомлена користь від впровадження послідовної стратегії управління ресурсами, репутацією і іміджем території будь-якого типу. Вийшли вже немало книг, у яких брейдинг міст досліджується нарівні з брейдингом націй і регіонів.

Аналіз підходів до трактування брейдингу як поняття децентралізації, визначення перспектив посилення процесів децентралізації державного управління в контексті реформування місцевого самоврядування в Україні спроможний оцінити й забезпечення фінансового вирівнювання територій угруповують загальні процеси глобалізації. Необхідним правилом такої універсальності відповідає суспільній константі: суспільство однієї держави є суспільством всього світу.

Дослідженню теоретичних і практичних аспектів реалізації брейдингу територій анонсовані в наукових працях Ж. Дженсона і Д. Повера, А. Брауна. Політиці децентралізації присвячені праці таких всесвітньовідомих учених, як Р. Масгрейва («Нариси фіскального федералізму»), Ш. Бланкарта («Аналіз німецького фіскального федералізму»), Б. Фрая і Р. Айхенберг («Дискусійні питання політико-економічних перспектив федералізму» та «Новий федералізм: ідея»), Г. Роузена («Дослідження штатних і локальних публічних фінансів»). Велику увагу в контексті ресурсного забезпечення територій приділено розвитку ідеї бюджетної децентралізації, яка відобразилася в працях В. Оутса («Фіскальний федералізм», «Політична економія фіскального федералізму»), Т. Куна («Теорія комунального фінансового вирівнювання»), В. Решта («Проблеми федеративного управління: місце нових земель у загальнонімецькому фінансовому вирівнюванні») та ін.

У дослідженнях наукової літератури можна виокремити такі основні типи брейдингу територій на рівні децентралізації держави: політичний, адміністративний, екологічний, фінансовий або фіскальний (бюджетний), ринковий (економічний) [3; 4].

Брейдинг будь-якої території (регіон, місто, селище) залежить від своїх жителів в питаннях економічного, соціального, культурного і екологічного розвитку. Не варто забувати, що розчаровані

громадяни можуть запустити низхідну спіраль. Крім того, низький рівень задоволеності суспільства негативно сприймається комерційними підприємствами — потенційними мігрантами, оскільки вони порівнюють добробут і споживчий потенціал людей різних територій.

Приймаючи рішення брейдингу території у першу чергу оцінюються підприємницький потенціал або інвестування, державний менеджмент і окрім традиційних показників оцінюють і якість життя, яка залежить і від інших показників, що розглядаються у зв'язку з брейдингом: людських ресурсів, інфраструктури, системи транспорту, можливостей для освіти. Іншими словами, досягнення бажаного рівня задоволеності суспільства повинне стати найважливішим завданням державного менеджменту в межах політичного і адміністративного брейдингу [3].

Політичний брейдинг для цілей децентралізації полягає у розподілі політичної влади, регіонального представництва в національному парламенті, надання громадянам або їх представникам більшого впливу на розробку та реалізацію законодавчої бази й політики держави, яке спрямоване на підвищення ефективності діяльності як центральних органів влади, так і органів місцевого самоврядування, створення передумов для економічного, соціального й культурного розвитку глобалізації [1, с. 146].

Адміністративний брейдинг необхідно вжити для делегування центральними органами влади функцій управління органам місцевого самоврядування, розширення повноважень підпорядкованих органів управління [4]. Науковці виділяють чотири головні форми адміністративної децентралізації — деконцентрація, делегування, дивестування, деволуція. Слід відзначити, що відрив у межах олігархічного принципу утворення влади викривляє ринкові принципи олігополістичної культури державної політики. Одним з наслідків олігополістичної культури є посилення соціальної нерівності, тобто доходи влади зростають значно швидше і навпаки доходи робочого класу знецінюються, а майнове розслоєння суспільства посідає ключову рису перепону економічного розвитку всієї країни.

Екологічний брейдинг полягає у наданні автономним державним структурам, органам місцевої влади чи приватним компаніям права на використання природних ресурсів шляхом унормування цих процесів, зонування, встановлення екологічних обмежень і стандартів тощо.

Фінансовий брейдинг або фіскальна (бюджетна) децентралізація — процес розподілу функцій, повноважень, фінансових ре-

сурсів і відповідальності за їх використання між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування [1, с. 146]. Її головна мета полягає у досягненні фінансової незалежності органів місцевого самоврядування шляхом надання територіям необхідного фінансово-матеріального ресурсу з метою забезпечення ефективності й максимальної доступності публічних послуг для населення, удосконалення системи управління, підвищення мобільності й ефективності вирішення місцевою владою завдань. У зарубіжній літературі частіше використовується термін не фінансової децентралізації, а фіскальної [5].

Ринковий брейдинг як децентралізація втілюється в інституційних засадах створення ринкових умов господарювання через роздержавлення майнових прав держави (приватизацію), трансформацію і модернізацію державних функцій і бізнесу. Її суттєвими особливостями є дерегулювання, відміна обмежень для приватних суб'єктів, які конкурують із державними структурами у сфері ринку послуг і делегування конкурентних переваг ринковому механізму ліберального ціноутворення.

Ураховуючи адаптацію брейдингу у прискоренні децентралізації територій за основними наведеними принципами підкреслюють значимість розробки позитивного бренду для нації. Адаптація цього підходу стосовно територій включає: залучення інвестицій; залучення туристів; надійність і стабільність в очах інвесторів; збільшення політичного впливу усередині країни (національного) і за її межами (міжнародного); ефективніше в глобальному масштабі партнерство з іншими містами, державними і приватними дослідницькими організаціями і університетами, приватними компаніями; ефект «регіон походження» для товарів і послуг; гордість жителя регіону й здатність фокусувати місцеву гармонію, упевненість і рішучість.

Література

1. Бикадорова Н. У. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування / Н. Бикадорова // Екон. вісн. Донбасу. — 2010. — № 2(20). — С. 145–151.
2. Масгрейв Р. А. Государственные финансы: теория и практика : пер. с англ. / Р. А. Масгрейв. — М.: Бизнес Атлас, 2009. — 716 с.
3. Decentralization//Merriam-Webster. — Access mode: www.merriam-webster.com/dictionary/decentralization.
4. Oates Wallace E. Fiscal Federalism / Wallace E. Oates. — New York, 1972. — Access mode : www.jstor.org/discover/10.2307/30022712?uid=3739232&uid=2&uid=4&sid=21106102311611.

5. Jansson, J. and Power, D. (2006), Image of the City: Urban Branding as Constructed Capabilities in Nordic City Regions, Research Report, Nordic Innovation Centre, Oslo, Norway, available at: http://www.nordicinnovation.net/Img/image_of_the_city_-_web.pdf (accessed 2 June 2010).

6. Bickford-Smith, V. (2009), Creating a city of the tourist imagination: The case of Cape Town, The Fairest Cape of Them All, Urban Studies, Vol. 46, No. 9, P. 1763–1785.

7. Lukianenko D. G. Convergence and divergence in Europe: Polish and Ukrainian Cases. Monograph / D. G. Lukianenko, V. I. Chuzhykov, M. G. Wozniak. — Kyiv: KNEU, 2013. — 688 с.

УДК 338.24.01

Катерина КОМПАНЕЦЬ*
Світлана ІВАНЧУК*
Вікторія РАЗВОДОВСЬКА*

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ НАУКИ УПРАВЛІННЯ

Анотація. Досліджено основні історичні етапи розвитку науки управління. Саме дослідження реалії і простеження закономірності впливу глобалізаційних явищ на розвиток підприємств дає підстави для розгляду теоретико-методичних основ і фундаментального аналізу парадигми управління.

Хаотичність економічної динаміки, загострення міжнародної конкуренції, поглиблення міжнародних процесів інвестування, нашарування на традиційні структури геопростору нових інститутів і відносин, нових форм співробітництва, партнерства і взаємного протистояння є основною передумовою стрімкого розвитку процесів глобалізації. Затяжний період радикальних змін ставить за необхідне активізацію діяльності управлінського апарату всіх рівнів з метою розширення ринку та створення умов для повнішої реалізації економічних інтересів. В економічному розумінні, розвиток підприємств у сучасному геоekonomічному просторі неможливе без розгляду внутрішнього та зовнішнього

* **КОМПАНЕЦЬ Катерина Андріївна** — к.е.н., доцент кафедри менеджменту Національного транспортного університету, м. Київ, Україна, ket13@ukr.net

* **ІВАНЧУК Світлана Іванівна** — к.е.н., доцент кафедри туризму Національного транспортного університету, м. Київ, Україна, lana-50@ukr.net

* **РАЗВОДОВСЬКА Вікторія Олегівна** — асистент кафедри менеджменту Національного транспортного університету, м. Київ, Україна, pana07@voliacable.com

управлінського процесу і реального розуміння їх історичного розвитку.

Задачі вдосконалення організаційно-економічного управління підприємствами, метою діяльності яких є створення та впровадження сучасного конкурентоспроможного ринкового продукту, має певну специфіку, яка недостатньо враховується в дослідженнях і наукових розробках учених. Вирішенню цієї проблеми присвячені наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів: І.Т. Балабанова, М.А. Берг, М.Н. Бідняка, С.С. Галасюка, Д.В. Дорошкевич, С.М. Кобзова, Є.В. Козловського, О.О. Любіцевої, А.А.Мазаракі, О.О. Фастовеця, Є.А. Макаревича, С.В. Мельниченко, О.Р. Омеляновича, В.С. Тикунова, І.М. Писаревського, І.Г. Смирнова, Майкла Керхера. Внаслідок цього виникає необхідність обґрунтування теоретичних положень щодо управління підприємством з урахуванням глобалізаційних тенденцій впливу на їх діяльність, які сприятимуть розвитку ринкового продукту та забезпечать конкурентоспроможні позиції на ринку. Успішне розв'язання цих завдань дозволить визначити конкурентні переваги та напрями ефективного використання внутрішнього ресурсного потенціалу підприємств України.

З початку минулого століття (тобто моменту зародження теорії управління) і до 60-х років принципи управління були побудовані по закритому типу. Лише з розвитком суспільства, ускладненням продукції, що випускається, ростом наукомістких виробництв, управлінська наука стала підходити до рішення виникаючих проблем виходячи з тієї обставини, що робота підприємств багато в чому обумовлена зовнішнім середовищем.

А. Гальчинський пояснив це так: «Сучасний економічний простір, параметри якого необхідно визначити, поєднує в собі не тільки реальні господарські процеси, а й трансцендентні елементи їх діяльності, які ще тільки зароджуються, а отже залишаються теоретично неосмисленими, перебувають за межами видимого процесу, інституційних визначень» [1, с. 43]. Його думка оснований на тому, що кожний складний процес якій відбувається в суспільстві, потребує на розклад його на простіші, для їх повного осмислення.

Тобто, потрібен постійний аналіз змін глобалізаційних явищ, які безпосередньо впливають на діяльність підприємства і призводять до реорганізаційних змін в управлінні ними та осмисленні суті парадигм глобалізацій для застосування універсальних методів і принципів для прийняття еволюційних рішень у сучасному управлінні підприємствами, дають підстави для визначення еволюційного походження управлінської думки.

Але з переходом України в ринкові відносини процес управління підприємства розглядається з боку системного підходу і початок розробки теорії організацій і загальної теорії систем. Значний внесок у розвиток теорії управління підприємствами зробили науковці: М.А. Берг, С.В. Воробйов, Є. Панченк, О.Е. Кузьмін, О.В. Козлова, Л.М. Хміль, Ф.І. Хміль, М.Г. Чумаченко.

У роботі С.В. Воробйова уточнено поняття апарата управління на рівні управлінського персоналу, обґрунтовано загально-методологічні принципи до оцінки ефективності управлінської праці, дотримання котрих забезпечить спрямованість оцінки на підвищення ефективності роботи підприємства [2, с. 4].

У публікаціях Є.Г. Панченка простежується концепція адаптації американської моделі управління до конкретних українських умов.

М.М. Мартиненко сформував власний науковий напрям під впливом теорії загальних систем. Його теоретичні розробки з розвитку управління базуються на системному підході: організація розглядається як сукупність незалежних об'єктів управління. Це дало авторові змогу обґрунтувати концепцію об'єктно-цільового підходу до менеджменту [3, с. 304].

Подальший розвиток функціонального підходу до управління спостерігається у працях О.Е. Кузьміна. Із функціональних позицій управління розглядається ним як процес планування, організування, мотивування, контролювання і регулювання [4].

Ф.І. Хміль вивчав моделі управління організацією, обґрунтував методи програмованого адаптивного управління діяльністю організацій. Він розглядав процес управління, що забезпечується діяльністю двох взаємозалежних підпрограм — підпрограмою діяльністю організації у зовнішньому середовищі й підпрограмою формування внутрішнього середовища [5].

Л.М. Хміль визначив основні принципи формування механізму менеджменту на прикладі менеджменту банків, заснованих на корпоративній власності: системний характер, взаємозв'язок із зовнішніми та внутрішніми чинниками середовища функціонування менеджменту; цілеспрямованість; блочність побудови; взаємозв'язок функцій, методів та інструментів менеджменту [6].

Тобто, якщо узагальнити термін «управління» — це вплив на процеси, об'єкт чи систему, щодо прийняття рішення, у які входять процес планування, реалізації, контролю і оцінки.

Парадигм сучасного розвитку управлінської діяльності підприємств не можливі в нинішньому тлумаченні, а потребують радикальних змін у своєму застосуванні. Еволюційними методами, які фундаментально спрямують ефективне управління під-

приємств у глобалізаційному просторі, знайшло своє відображення у поєднанні методологічних здобутків кількох парадигм.

Управління підприємством — це те, яке дозволяє підприємству ефективно взаємодіяти із зовнішнім середовищем, продуктивно і цілеспрямовано розподіляти і спрямовувати своїх зусилля, таким чином, задовольняти потреби споживачів туристичної послуги і досягати цілей із високим ступенем ефективності.

З викладеного зроблено висновок, що наука управління в Україні розвивалась, аналізуючи досвід американських шкіл, а практичне застосування розробок стримувалося відсутністю потреби виробників через нерозвиненість ринкового середовища.

Можна зробити висновки, що наука управління переросла від системного до стратегічного розуміння її проблематики. Досліджені роботи вчених наводять емпіричні описи діяльності туристичних підприємств і залишають поза увагою специфіку управління та особливості взаємодії суб'єктів туристичного ринку. Їх роботи направлені на певний господарський елемент туристичного ринку, тому є потреба більш глибоко дослідити сутність управління, яка застосовується у туристичних підприємствах, виокремити змістове наповнення принципів управління в сучасних економіко-політичних умовах розвитку туристичного ринку.

Література

1. *Кравчук Н. Я.* Дивергенція глобального розвитку: сучасна парадигма формування геофінансового простору / Наталія Ярославівна Кравчук. — Тернопіль: «Знання», 2012. — 782 с. — (Монографія. Сучасна наука.).

2. *Бунге М. Х.* Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс] / Микола Християнович Бунге — Режим доступу до ресурсу: uk.wikipedia.org Бунге Микола Християнович.

3. *Мартиненко М.М.* Основи менеджменту. — К.: Каравела, 2005. — 496 с. Менеджмент: Навчальні матеріали у схемах і формулах / Ред. А. І. Кредісов.

4. *Кузьмін О.Є.* Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: Підручник / О.Є. Кузьмін, Н.І. Горбаль — Львів: Компакт-ЛВ, 2005. — 304 с.

5. *Хміль Ф. І.* Управління персоналом : підручник / Ф. І. Хміль. — К. : Академвидав, 2006. — 488 с.

6. *Сасін М.П., Гринько С.А.* Вдосконалення класифікації видів і форм туризму. Феномен ХХ століття. Удосконалення класифікації видів і форм туризму / Михайло Сасін, Сергій Гринько // Краєзнавство. Географія. Туризм. — 2013. — листопад. — № 22. — С. 1–10.

КРИПТОВАЛЮТА ЯК ПРОДУКТ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ: НЕОБХІДНІСТЬ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. Розглянуто суть та особливості кривовалюти як нового виду електронних грошей, визначено переваги та недоліки функціонування ринку кривовалюти біткоїн, обґрунтовано необхідність і напями його державного регулювання.

Розвиток ринку товарів і послуг, процесів глобалізації, інформаційно-комп'ютерних технологій та Інтернет-комунікацій стимулюють розвиток фінансових інновацій, що впливають не лише на функціонування фінансового сектору, а й національної економіки взагалі. Однією із таких фінансових інновацій ХХІ століття виступають кривовалюти.

Незважаючи на широке використання та поширення в світі, визначення економічної та юридичної природи кривовалют залишається поза увагою як наукової спільноти, так і органів державної влади, що пов'язано із новизною та недооцінкою ролі цього фінансового інструменту.

У різних інформаційних джерелах під кривовалютою розуміють і товар, і інвестиційний актив, і форму фіктивного капіталу, і валюту для Інтернет, електронне «золоте» тощо. Однак, у першу чергу, кривовалюта — це вид електронних (цифрових) грошей, що базується на криптографічних методах, характеризується децентралізованим механізмом емісії та обігу, і виступає альтернативою паперовим грошам. Станом на 29.10.2016 р. у світі нараховується більше 700 різновидів кривовалют із загальною капіталізацією 13,5 млрд дол США [1]. Однак найбільшим попитом користується біткоїн із капіталізацією 11,4 млрд дол США, решта кривовалют вважаються похідними від біткоїн.

На офіційному сайті «біткоїн» трактується як інноваційна платіжна система та новий вид грошей, що функціонує без цент-

* **КОРОЛЮК Тетяна Олександрівна** — к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, Koroliuk.kneu@ukr.net

ВЛАСЕНКО Марина Миколаївна — студентка 4 курсу спеціалізації «Менеджмент державних установ» ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, marina_x@hotmail.com

рального органу управління чи банків, а опрацювання транзакцій та емісія біткоінів виконується колективно учасниками комп'ютерної мережі Internet [2]. Окрім свого призначення як валюти, біткоін також існує як самостійна система платежів, захист якої здійснюється за допомогою криптографічних методів [3], і відрізняється від інших платіжних систем способом емісії, обігу та зберігання валюти. Таким чином, біткоін — це експериментальна децентралізована криптовалюта, яка дозволяє здійснювати миттєві платежі по всьому світу.

Основними перевагами використання ринку криптовалют є: децентралізований характер емісії та обігу валюти, відсутність посередників, режим плаваючого валютного курсоутворення, безкомісійність і високий ступінь захисту транзакцій, миттєвість платіжно-розрахункових операцій у найвіддаленіших точках планети, відсутність необхідності конвертації у валюту країни здійснення розрахунків.

Поряд із перевагами існують певні недоліки функціонування ринку криптовалют: необхідність підключення до Інтернет і нерозвиненість Інтернет-інфраструктури (Інтернет-обмінники, гаманці), анонімність особи, що здійснює транзакції, відповідно кошти можуть спрямовуватись на фінансування тероризму, злочинності, використання цього інструменту для легалізації грошових коштів, отриманих злочинним шляхом; відсутність реєстрації учасників та обліку здійснення операцій, відповідно контролю за емісією та обігом валюти; розширення обсягу грошової маси за рахунок квазігрошей; відсутність внутрішньої вартості валюти та будь-якого забезпечення; неможливість здійснення фіскального контролю; вразливість до кон'юнктури ринку та ненадійність як активу; спосіб виведення капіталу із національної економіки. Через нестабільність курсу, біткоін здатний створювати «мільні бульбашки» в економіці, що виступає приводом для спекуляцій. Також користувачі валюти не мають гарантій повернення коштів, які вони вклали в купівлю біткоіна, адже наступного дня курс може різко впасти (або ж навпаки різко піднятися), однак цей аспект також стосується фіатних грошей взагалі. Використання криптовалют базується на особистій згоді та довірі учасників, вони не виступають борговим зобов'язанням емітента. Проте, якщо ця довіра похитнеться, то і система може повністю перестати існувати.

У зв'язку із поширенням використання криптовалют у світі, а також і в Україні, актуалізується необхідність розробки нормативно-правового поля регулювання їхньої емісії та обігу з метою

мінімізації ризиків і загроз для функціонування національної економіки. Адже виходить, що розвиток фінансових інновацій випереджає розвиток системи державного регулювання, що породжує невизначеність, зростання ризиків фінансово-економічної нестабільності.

Розглянемо окремі аспекти легітимізації операцій з біткоїн у світі. У Сінгапурі на початку 2014 року стало відомо, що податкові органи країни прирівняли операції з біткоїном до операцій, що оподатковуються на товари і послуги [4]. У 2015 р. Європейський суд постановив, що операції обміну біткоїнів на фіатні валюти звільняються від ПДВ. У Китаї біткоїн офіційно заборонений на державному рівні Народним Банком Китаю [5]. Офіційно легалізований біткоїн у Каліфорнії, з 2014 року він є повноправним платіжним засобом. Існує навіть створена інтерактивна карта, яка показує розташування АТМ біткоїн банкоматів у штаті. Біткоїн офіційно використовують для оплати товарів і послуг у Канаді, Великобританії, у Франції уряд дозволив банку Bitcoin Central відкривати депозити і переводити гроші як у євро, так і в біткоїн [6, с. 73–74].

В Україні діє організація Bitcoin Foundation Ukraine, яка активно працює над просуванням біткоїн в Україні. На сьогодні в Україні триває громадське обговорення законопроекту про легалізацію біткоїн. Однак до планів НБУ входить використання технології блокчейн у рамках реалізації проекту Cashless Economy. На сьогодні Приватбанк запустив оплату біткоїном для українських інтернет-магазинів, офіційно представляючи її обмінний курс 670 дол/BTC. У 2015 р. в Україні також з'явився перший продуктовий магазин, в якому можна було розрахуватися біткоїнами, у 2016 р. один із депутатів Верховної Ради зазначив у декларації, що частину грошей зберігає у біткоїнах [7]. Однією із причин невизнання біткоїн центральним монетарним органом і банками є страх втратити свій прибуток. Адже біткоїн не тільки спрощує та пришвидшує фінансові трансакції, але і суттєво зменшує комісію.

Таким чином, оскільки процес використання криптовалюти біткоїн запущений із 2009 року і є незворотнім, державі потрібно підготувати нормативно-правову базу для його регулювання. Необхідно детально вивчити механізм функціонування криптовалют в розрізі переваг і загроз, що може нести їх використання для національної економіки, розробити правила емісії та обігу криптовалют, реєстрації учасників та обліку здійснених операцій, визначити процедуру оподаткування операцій. Передусім потрібно

запровадити адміністративну та кримінальну відповідальність за «відмивання» грошей за допомогою біткоїн. Досить часто криптовалюту використовують для купівлі заборонених товарів, а тому держава повинна відслідковувати такі операції та встановити конкретні заходи покарання. Біткоїн виступає інструментом онлайн підприємницької діяльності, а отже, як і будь-яка підприємницька діяльність, повинна регулюватися відповідним чином. Оскільки отримувати та надсилати біткоїни можна лише через спеціалізовані Інтернет-гаманці, державі варто врегулювати саме використання останніх. Як показує досвід штату Нью-Йорк, місцева влада запровадила ліцензії для біткоїн-гаманців у відповідності із світовими фінансовими вимогами, так звана біткоїн-ліцензія [8].

Попри те, що більшість країн у світі не визнають біткоїн як повноцінний засіб платежу (можемо припустити, через необізнаність, недослідженість і консервативність поглядів), ми вважаємо, що Україна може отримати низку переваг на державному рівні від впровадження даної системи платежу. Біткоїн може виступити альтернативою долару та євро у міжнародних розрахунках. На окрему увагу органів державної влади заслуговує вивчення технології блокчейн, на якій побудований ринок біткоїн, зокрема, можливостей використання в антикорупційній політиці, розвитку *Smart City*, *Smart Contracts* тощо. Якщо забезпечити повну транспарентність трансакцій із біткоїн, розробити інституціональне поле функціонування ринку криптовалют та зменшити існуючі недоліки, застосування даної системи платежу одночасно здатне підвищити ефективність державної політики.

Література

1. Crypto-Currency Market Capitalizations [Electronic resource]. — Available at: <http://coinmarketcap.com/all/views/all/> (Access date 29.10.2016)
2. Офіційний сайт Bitcoin [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bitcoin.org/uk/> (29.10.2016 p.)
3. Satoshi Nakamoto. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. — 2008. — 9 p. [Electronic resource]. — Available at: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (Accessed 30 October 2016)
4. Сингапур планирует легализовать Bitcoin [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.plusworld.ru/daily/singapur-planiruet-legalizovat-bitcoin-574/>
5. ЦБ Китая запретил банкам операции с Bitcoin [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.vedomosti.ru/finance/news/2013/12/05/cb-kitaya-zapretit-bankam-operacii-s-bitcoin#/ixzz2myQN49z2>

6. Молчанова Е. Глобальна сервісна природа сучасних крипто-валют / Е. Молчанова, Ю. Солодковський // Міжнародна економічна політика. — 2014. — № 1(20). — С. 60–79. — С. 73–74.

7. Офіційний сайт інтернет-журналу ForkLog [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forklog.com> (30.10.2016)

8. Michael J. Casey «NY Financial Regulator Lawsky Releases Final BitLicense Rules for Bitcoin Firms» // The Wall Street Journal. — 2015. — Режим доступу: <http://www.wsj.com/articles/ny-financial-regulator-lawsky-releases-final-bitlicense-rules-for-bitcoin-firms-1433345396>

УДК 338.2

Андрій КОТЕНОК*

СУПЕРЕЧНОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. Обґрунтовано необхідність глибоких структурних змін в українській енергетиці галузі, зокрема, у — електроенергетиці. Її стратегічне значення обумовлює мету реформування, яка полягає в узгодженні внутрішньогалузевих і загальнонаціональних інтересів, тобто забезпечення стійкого розвитку економіки і соціальної сфери країни.

Глибинні перетворення національної економіки України кардинально вплинули на розвиток сфери інфраструктури, передусім енергетичної, транспортної, комунального господарства тощо, де домінували природні монополії. Процес децентралізації державної влади протікає на тлі перерозподілу власності й від того набуває суперечливого, непослідовного характеру. Зазначене призводить до підвищення ризиків для всієї системи державного управління, підприємництва й суспільства в цілому. Європеїзація державного регулювання посилює контроль за якістю надання послуг природними монополіями населенню та іншим суб'єктам. Якість цих послуг має відповідати чинним європейським стандартам щодо тарифної політики, рівня обслуговування, безпеки праці, охорони навколишнього середовища тощо.

Світовий досвід засвідчує, що без активної регуляторної ролі держави не може бути ефективної, соціально орієнтованої еконо-

* **КОТЕНОК Андрій Григорович** — к.е.н., доцент кафедри політичної економії ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, kotenokag@gmail.com

міки. У світі не існує країни з високо розвинутою економікою, в якій влада відсторонюється від регулювання ключових соціально-економічних процесів. Електроенергетика має статус базової інфраструктурної галузі, що забезпечує необхідні умови для життєдіяльності суспільства й науково-технічного прогресу. Залежно від завдання, яке вирішує держава, та форм її втручання в економіку застосовуються певні методи й засоби державного регулювання.

Однією з основних об'єктивних передумов державного регулювання електроенергетики є суперечності між інтересами бізнесу та довгостроковими суспільними цілями. Передусім це довгострокові та масштабні рішення щодо перебудови паливно-енергетичного балансу країни та окремих регіонів, упровадження прогресивних технологій в електроенергетиці. Ці рішення здатні кардинально підвищити ефективність галузі зокрема та всієї економіки загалом. Такі проекти й програми вирізняються високою наукоємністю та капіталомісткістю. Вони, як правило, розраховані на тривалу перспективу й не відповідають інтересам бізнесу, який зазвичай керується швидким комерційним ефектом. Більше того, суспільні цілі доволі часто в таких проектах суперечать інтересам енергокомпаній.

Безумовна необхідність державного регулювання електроенергетичної галузі викликана факторами, що впливають з основних особливостей функціонування галузі. Серед них провідне місце посідають такі:

- соціальний статус електроенергетики як базової, інфраструктурної та життєзабезпечувальної галузі економіки;
- природня монополізація у галузі;
- необхідність лібералізації енергоринку та координація дій агентів відповідно до Концепції функціонування та розвитку оптового ринку електричної енергії України [2];
- наявність негативних зовнішніх ефектів функціонування об'єктів електроенергетики (забруднення навколишнього середовища).

Узагальнена мета державного регулювання в електроенергетиці полягає в узгодженні інтересів виробників енергії, її споживачів та суспільства в цілому як у поточному, так і в довгостроковому аспектах.

Таким чином, залежно від завдання, яке вирішує держава, та форм її втручання в економіку використовують певні методи й засоби державного регулювання. Серед них можна виділити такі:

- регулювання та контроль у сферах природних монополій, до яких належать передача електричної енергії;

- розвиток конкуренції на оптовому й роздрібному енергоринках та обмеження монополістичної діяльності окремих суб'єктів електроенергетики;

- управління державною власністю включає в себе управління пакетами акцій енергокомпаній, що належать державі, і перерозподіл власності;

- формуванні цільових комплексних енергетичних програм;

- державна підтримка інвестиційної діяльності через залучення кредитів банків під гарантії уряду;

- контроль та забезпечення надійності і якості енергопостачання забезпечуються встановленням особливого порядку обслуговування соціально та стратегічно значущих споживачів і визначення переліку таких споживачів;

- урахування екологічної ситуації в тарифах на електроенергію; встановлення плати за забруднення; купівлю-продаж ліцензій на скидання шкідливих речовин;

- регулювання ціноутворення (тарифна політика) є однією з основних складових усієї системи державного регулювання електроенергетики.

Проведене дослідження суперечностей регулювання електроенергетичної галузі дозволяє запропонувати адекватне сучасним викликам розв'язання науково-прикладного завдання щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку електроенергетики як стратегічної галузі економіки, природної монополії у ринковому середовищі. Теоретичне та прикладне значення мають такі висновки та узагальнення:

- державне регулювання природних монополій;

- формування конкурентного середовища на ринку електроенергії, де предметом купівлі-продажу можуть бути: електроенергія, права на її транспортування, централізовані послуги Системного оператора щодо збалансування енергосистеми і її безпеки та надійності, послуги окремих учасників ринку Системному оператору, інформаційні та інші послуги;

- першочерговими щодо усунення є: зношеність устаткування енергомереж та електростанцій; недосконала система ціноутворення; неузгодженість державних програм у галузі електроенергетики з іншими програмами соціально-економічного розвитку та відсутність їх повного фінансового забезпечення; недосконала нормативно-правова база функціонування галузі;

- до пріоритетних напрямків реформування електроенергетики в Україні доцільно віднести: створення привабливого середовища для приватних інвестицій, посилення впливу держа-

ви на стратегічно важливі об'єкти (атомні та гідроелектростанції, мережні компанії, системи управління), запобігання стрімкого зростання цін на електроенергію для споживачів, демонополізація виробництва та розвиток конкуренції на електроенергетичному ринку, забезпечення національної безпеки в енергетичній сфері, освоєння альтернативних джерел енерговиробництва;

– закордонний досвід розвитку електроенергетики свідчить про відсутність єдиних загальних підходів щодо державного управління даною природною монополією, проте, існує певна множина відмінних одна від одної технологій забезпечення, з одного боку, реальної доступності споживачів до товарів і послуг, що реалізуються природними монополіями, а з іншого, — ефективного, прибуткового функціонування суб'єктів природних монополій;

– реформування електроенергетики є ефективним за умови дотримання таких вимог, як визнання електроенергетики інфраструктурною галуззю, саморозвиток якої є умовою стабільності економіки і соціальної сфери; державний моніторинг реагування економіки та соціальної сфери на зміни в електроенергетиці; раціональне поєднання ринкових механізмів і механізмів державного регулювання з розробкою досконалої правової бази функціонування й розвитку електроенергетики; забезпечення балансу інтересів усіх суб'єктів електроенергетичної сфери (виробників і споживачів, суміжних галузей паливно-енергетичного комплексу та енергомашинобудування, населення, регіонів, акціонерів, власників, інвесторів та ін.); урахування географічних, економічних, регіональних, культурно-історичних та інших особливостей при обранні моделей реформування, визначенні строків і темпів їх упровадження; збереження провідної ролі держави на всіх етапах реформування галузі.

Література

1. Енергетичні перетворення: від монополії — до ринку [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://jkg-portal.com.ua/ua/publication/one/jenergetichnperetvorennja-vd-monopolji---do-rinku-33625>.
2. Концепція функціонування та розвитку оптового ринку електричної енергії України : ухвал. постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2002 р. № 1789 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 47. — С. 263.

3. Про електроенергетику : Закон України від 16.10.1997 р. № 575/97 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80>.

4. Шевченко В. Використання енергозберігаючих технологій в країнах ЄС: досвід для України : аналіт. записка [Електронний ресурс] / В. Шевченко // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/262/>.

УДК 332.14

Дарія КОТЕНОК*

РОЗВИТОК СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ УТВОРЕННЯМИ

Анотація. Забезпечення розвитку територіальних утворень є однією з найважливіших задач системи управління. Незважаючи на активне відродження систем муніципального управління їх розвиток гальмується дією сукупністю чинників, передусім методологічного та інституціонального характеру.

Нинішній етап відродження вітчизняного інституту самоуправління характеризується підвищенням ступеня відповідальності місцевих органів влади за рівень соціально-економічного розвитку підвідомчого територіального утворення. Адміністративно-територіальна реформа, що стартувала в 2014 р., була спрямована на розв'язання проблем удосконалення системи регіонального і муніципального управління.

Модернізація існуючої моделі управління муніципальним розвитком виводиться нині на одне з ключових місць у проблематиці удосконалення державного управління в нашій країні. Активна увага цим проблемам приділялась під час підготовки та обговорення Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року [1] і Концепції реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні [2]. Незважаючи на широкомасштабну наукову полеміку та активні прикладні розвідки, чимало питань територіального і муніципального управління залишаються нагальними. Особливого значення набуває завдання

* **КОТЕНОК Дарія Михайлівна** — к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, kotenokdariya@gmail.com

забезпечення ефективності муніципального управління, що на етапі істотного інституціонального оновлення в державі є доволі ускладненим для виконання. Потрібні інноваційні методологічні підходи, нові аналітичні інструменти, адаптація кращих зарубіжних практик.

Муніципальне управління займає особливе місце в загальнодержавній вертикалі управління. Воно здійснює свої функції стосовно рішення питань місцевого значення, враховуючи локальні інтереси місцевої громади. Незважаючи на здійснювані загалом інтенсивні та взаємоспрямовані зусилля з проведення реформування («зверху-вниз» і «знизу-уверх»), спостерігається негативна тенденція нерационального використання потенціалу місцевого самоуправління. На наш погляд, зазначена обставина зумовлена впливом низки чинників, які були недостатньо вивчені та, відповідно, не були належним чином враховані в процесі розробки моделі реформування. З-поміж них особливе місце займають чинники інституціонального характеру, а також методологічні «упущення».

Перші з них, інституціональні, пов'язані з незавершеністю процесу інституціоналізації прийнятих нормативно-правових актів у практику місцевого самоврядування. Передовсім звертає на себе увагу таке: комплекс прав і обов'язків місцевих органів влади неповний і недостатньо чітко прописаний, архітектоніка механізмів взаємодії з іншими учасниками управлінського впливу на територіальне утворення (державою, громадою, громадськими організаціями) не повністю сформована.

Формами прояву методологічних «упущень» є поширена в практиці організаційна різноманітність моделей місцевого управління та відсутність концептуально цілісного уявлення про ефективність муніципального управління як оцінювального показника результатів управлінської діяльності, а отже, і процедур муніципального управління як особливого її різновиду.

Результати узагальнення світового досвіду та вітчизняних практик дають підстави виділити з-поміж методологічних підходів до оцінки ефективності системи муніципального управління такі: ефективність як результативність, тобто досягнення запланованих показників; ефективність як продуктивність через порівняння досягненого результату та залучених (використаних) ресурсів; ефективність як внутрішня дієздатність органів управління. Відсутність домовленості у єдиному комплексному підході до оцінки ефективності системи муніципального управління спотворює уявлення про реальну типологізацію територіальних

утворень, надміру ускладнює вибір інструментів регіональної політики та уповільнює процеси їх застосування.

В реальній економічній практиці муніципальне управління нині також стикається з широким аспектом проблем інвестиційного та фінансового характеру. Дається взнаки невідповідність доходів територіальних утворень їх витратним зобов'язанням, відсутність реальних інвесторів, низький рівень інформаційного забезпечення, пасивність населення та тощо. Зазначені обставини свідчать також про неготовність органів муніципального управління відповідати на виклики нової економіки. За умов різкого ускладнення і прискорення світових економічних і соціальних процесів стає все складнішим спрогнозувати вектор і можливий вплив цих процесів. Розвиток постіндустріальної економіки призводить до того, що в територіальних утвореннях формуються «нестандартні», з точки зору традиційної теорії економіки міста, точки зростання, такі як: креативні індустрії, міське середовище тощо. В муніципальному управлінні значимими стають питання збалансованості інтересів різних груп населення, їх участі в рішеннях міських проблем, формуванні системи державно-приватного партнерства, впровадженні інноваційних управлінських рішень, у тому числі основаних на інформатизації та електронному урядуванні, ідеології Smart city. В цілому для країн Євросоюзу вже діє план «Електронна Європа», який показує, як країни-члени Європейського Союзу можуть координувати свої підходи при побудові інформаційного суспільства. Реалізація плану обіцяє країнам — членам Євросоюзу ряд переваг: зростання економіки, підвищення продуктивності праці, збільшення зайнятості, соціальне об'єднання Європи [3]. Для досягнення поставленої планом мети необхідна тісна співпраця на всіх рівнях державного управління.

Дієве усвідомлення процесів, що відбуваються, на основі глибокого розуміння законів економіки та організації територіального утворення, а також уміння ідентифікації проблем стають ключовими визначниками ефективного управління розвитком територій. Подальша розробка теоретичних засад територіального устрою сприятиме вирішенню соціально-економічних проблем державного й муніципального управління і підвищенню на цій основі рівня добробуту населення.

Література

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня

2014 р. № 385. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014>

2. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>

3. *Грабовець І.В.* Інформаційні технології в муніципальному управлінні: проблеми та шляхи реалізації / І. В. Грабовець // Грані. — 2012. — №1. — С. 124–127.

УДК 351.777:504.06

Ярослава КОСТЕНОК*

СУЧАСНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто формування екологічної політики в ЄС, основні нормативні документи та досліджено особливості регулювання екологічної політики в Україні через сертифікацію.

Сучасні умови функціонування національної економіки характеризуються зростанням масштабів господарської діяльності, що зумовлює негативний тиск на навколишнє середовище. Тому досягнення рівноваги між економічним розвитком та захистом навколишнього середовища можливе лише в рамках екологічно-стійкого розвитку.

Показовим прикладом досягнення найвищих показників захисту довкілля шляхом застосування екологічної політики є, насамперед, індустріальні країни Західної Європи. Через ухвалення відповідних законодавчих актів, створення інституційного середовища здійснюється активний пошук шляхів виходу з екологічної кризи.

Ще на початку 90-х років минулого століття надаючи належне екологічним проблемам було сформульовано засади сталого розвитку. На міжнародному рівні було визначено ідеологію розвитку людської цивілізації на найближче століття через збалансування задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб населення, раціональне та екологічнобезпечне господарювання й високоефективне використання природних ресурсів, підтримання

* **КОСТЕНОК Ярослава Олександрівна** — к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, ya.kostenok@gmail.com

сприятливих для здоров'я людини природно-екологічних умов життєдіяльності, збереження та відтворення якості довкілля і природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва [3].

В розвинутих країнах світу вирішення еколого-техногенних проблем є пріоритетом державної політики, про що свідчить дієве законодавство, яке жорстко регламентує захист об'єктів природного середовища, наявність комплексних природоохоронних програм, діяльність впливових політичних партій, громадських організацій, які борються за охорону навколишнього середовища на міжнародному та державних рівнях. Питання вирішення проблем у цій сфері знаходиться в центрі уваги провідних міжнародних організацій.

У процесі вдосконалення екологічного законодавства європейськими країнами та Європейським Союзом використовуються середньострокові програми, що закріплено в установчому договорі ЄС. Ці програми запроваджені для досягнення поступу в екополітиці шляхом встановлення планових заходів на кожні 3-10 років. Серед стратегічних цілей є охорона клімату: забезпечення скорочення викидів парникових газів на 20% від рівня 1990 р.; збільшення в кінцевому енергоспоживанні частки енергії з відновлюваних джерел до 20%; підвищення енергоефективності на 20%. У 2010 р. вказані цілі були офіційно закріплені в європейській Стратегії економічного розвитку «Європа 2020: Стратегія розумного, сталого і всеохопного зростання» [1].

Щодо України, то тут створені умови для реалізації екологічної політики через закладені інституційні основи, створену нормативно-правову базу з урахуванням міжнародних стандартів та потреб сьогодення, підписання значної кількості міжнародних угод щодо природоохоронної діяльності.

Проте ситуація у цій сфері залишається досить складною, про що свідчать довгострокові тенденції до погіршення екологічних параметрів навколишнього середовища, поширення деструктивних процесів природних об'єктів, що зумовлює значні матеріальні втрати, негативно впливає на продуктивність основних життєзабезпечуючих природних ресурсів та стан здоров'я населення. Загалом екологічно чистою в Україні вважається лише 6 % її території [4]. В Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» відмічено, що «антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу». Загрозами національній безпеці України в екологічній сфері

є значне антропогенне порушення життєзабезпечуючих систем і техногенна перевантаженість території України, зростання ризиків еколого-техногенного характеру, нераціональне використання природних ресурсів, що призводить до виснаження та погіршення їх якості, недосконала система утилізації екологічно небезпечних відходів. Крім того, в останні роки посилюється вплив глобальних змін клімату, які активізують небезпечні гідрометеорологічні, геологічні та інші негативні процеси (аномальні зливи, підтоплення земель, зсувоутворення, зміна сейсмічності тощо).

Загострення конфліктів інтересів між корпораціями, промислово розвинутими та найбіднішими країнами світу із забруднення навколишнього середовища; посилення суперечностей науково-технологічного прогресу має вирішувати стандартизація в сфері екології.

Економічну ефективність запровадження систем екологічної сертифікації і стандартизації у будь-якій сфері діяльності доцільно проводити прямими і непрямыми методами. Перевагою непрямих методів порівняно з прямими є менший обсяг необхідної інформації щодо впровадження та використання стандартів із сертифікації. Тому непрямі методи переважно використовують на державному рівні, а прямі — на рівні підприємств, господарств, окремих територій. Непрямі методи також дають змогу враховувати приховані (синергетичні) ефекти нових стандартів і визначати ефективність загальних та основоположних стандартів (що характерно для стандартів з екологічних стандартизацій і сертифікації у сфері аграрного природокористування, «зеленої» економіки тощо).

Визначення економічної ефективності доцільно проводити в натуральних та інтегральних показниках, що пояснюється ефектами, які не підлягають прямим вимірюванням. Тому непрямі методи переважно застосовують для великомасштабних розрахунків на державному та міжнародному рівнях, наприклад, стандарти ДСТУ ISO 14000, ДСТУ ISO 9000, стандарти на експорт продукції (зернові культури як одна з вагомих статей надходжень валюти в Україну) та інші [2].

Підписання Україною низки необхідних міжнародних документів та, відповідні зобов'язання, частково мають лише стимулюючий ефект, адже реалізуються не повною мірою.

Попри сформовану нормативно-правову базу та приєднання України до низки міжнародних документів, конвенцій, угод, налагоджену співпрацю з міжнародними інституціями у сфері охорони довкілля, стан дотримання відповідного національного за-

конодавства є незадовільним. Очевидними є недосконалість формування екологічної політики та здійснення екологічного управління, забезпечення екологічних прав громадян.

Література

1. Гирич О. Особливості формування американської та європейської моделей екологічної політики та їхній вплив на трансформацію міжнародних політичних пріоритетів [Електронний ресурс] / Оксана Гирич — Режим доступу до ресурсу: <http://uaforeignaffairs.com/article/osoblivosti-formuvannja-amerikanskoji-ta-jevropeiskoji>.
2. Скрипчук П. М. Екологічна стандартизація: удосконалення системи сертифікації товарів [Електронний ресурс] / П. М. Скрипчук — Режим доступу до ресурсу: http://pca.com.ua/trade_entrepreneurs/ekologichna-standartizatsiya-udoskonallennya-sistemi-sertifikatsiyi-tovariv.
3. Якушенко Л. Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики [Електронний ресурс] / Л. Якушенко — Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/840>.
4. Яценко Л. Д. Індикатори стану екологічної безпеки держави [Електронний ресурс] / Л. Д. Яценко, С. П. Іванюта, О. О. Мартюшева — Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/993>.

УДК 338.242:330.131.7:339.9

Сергій КУЛЬБАЧНИЙ*

РИЗИКИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Увага акцентується на актуальних небезпеках розвитку економік країн на сучасному етапі. В умовах глобалізації посилюються загрози суверенітету держав, їх економічній самостійності, вдосконалюються форми атак на вітчизняні ринки, перш за все, фінансові. Тому центри прийняття рішень у національних країнах мають зосередитись на забезпеченні можливостей їх подальшого стабільного розвитку у довгостроковій перспективі за умови збереження фінансової збалансованості і платоспроможності.

* **КУЛЬБАЧНИЙ Сергій Володимирович** — к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, skulbay@gmail.com

На сучасному етапі розвитку глобалізаційних процесів варто відмітити дві важливі особливості. Це, по-перше, поліцентризм, який полягає у формуванні багатополосного середовища з кількома центрами впливу на тлі кризи фрагментації державного суверенітету, коли країни змушені ділитися ним з наднаціональними структурами, приватними, часом кримінальними нелегітимними утвореннями.

Іншою характерною ознакою сучасних процесів глобалізації дедалі більше називають регіоналізацію світової економіки. На сьогодні відомо близько десяти торговельних і валютних міждержавних утворень, які вже функціонують, трансформуються або перебувають у стадії створення. Окрім Євросоюзу це NAFTA, Шанхайська організація співробітництва, BRICS та інші не менш відомі утворення і форми економічної інтеграції держав.

Одним з впливових лобістів глобалізаційних процесів, носієм наднаціонального капіталу виступають транснаціональні корпорації — інтегратори численних ринкових інтересів. У національних держав, їх урядів зазвичай не лишається можливостей щодо дієвого впливу на динаміку і географію зарубіжних інвестицій.

Разом з тим зростає розуміння безперспективності подальшого утримання монопольного становища долара як загальносвітової валюти його апологетами — Міжнародним валютним фондом і Світовим банком. Умови надання ними так званих стабілізаційних кредитів зустрічають дедалі все менше розуміння з боку позичальників — з огляду на значні ризики для національних економік, загроз їх стабільності.

Так, лібералізація зовнішньої торгівлі і відкритість економічних кордонів планомірно знищує внутрішнє виробництво товарів і послуг. Нічим не обмежений рух капіталу становить суттєву загрозу забезпеченості національних економік платіжними засобами, їх «знекровлення», через можливість значного відтоку фінансового капіталу у випадку атак валютних спекулянтів. Непевність власників щодо захищеності своїх капіталів підштовхує їх до придбання державних цінних паперів стабільних країн, у першу чергу, США. Не стають винятком офіційні валютні резерви країн, які вкладаються в цінні папери та фінансові інструменти згаданої країни. Загалом в умовах посилення глобалізаційних процесів валютні операції і, взагалі, міжнародні фінансові значною мірою активізувалися.

При цьому обсяги операцій на міжнародних валютних ринках значно випереджають обсяги торгівлі товарами та послугами. Причому все вагомішу частку операцій на світових фінансових

ринках становлять фіктивно-спекулятивні, набуваючи рис віртуального обігу. Такі процеси охоплюють не тільки фінансову сферу різних країн, а також інтегрують національні ринки капіталу, продуктів і ресурсів, включаючи ринок праці. Випереджаючий розвиток інтернет-технологій, електронних грошей, засобів комунікації, електронних форм розрахунків тощо водночас являють собою чималі макроекономічні ризики. Прив'язка (фактична) до долара США нівелює національну фіскальну і монетарну політику, поглиблюючи кризу довіри до вітчизняної фінансової системи і національної грошової одиниці. Наростає криза споживання, зростають бідність, соціальна напруга.

Проте, чи не найважливішим небезпечним чинником участі у подібних програмах «допомоги» є втрата контролю держави над борговою політикою та її права власності на стратегічні сегменти національного господарства в ході безконтрольної приватизації.

Досить показовим є досвід кількох латиноамериканських і східноазійських країн, де спрацювала так звана «пастка ліквідності». Зокрема, за класичною схемою розвивалась ситуація в Аргентині на початку 2000-х років. Після мексиканської (1994–1995 рр.) та бразильської (1999 р.) криз атаці було піддано аргентинське песо, що потягнуло за собою відмову від підтримки курсу та втечу долара. Паралельно з нав'язаною МВФ лібералізацією у сфері зовнішньої торгівлі і валютних операцій це призвело до розмивання офіційних резервів, втягування у борговий зашморг, що супроводжувалося «несподіваним» зростанням облікової ставки у США (т.з. друга фаза циклу — стиснення ліквідності — через механізм підвищення ставок Федеральної резервної системи).

Таким чином небезпека потрапляння у пастку світового фінансового поневолення лишається вкрай актуальною і для нашої країни. Це загрожує втратою суверенітету, засиллям транснаціональних корпорацій на українському ринку, перетворенням країни на сировинний придаток. Зберігається небезпека втягування України до схеми боргової «бульбашки», тому вкрай важливим є масове усвідомлення небезпечності і неприйнятності варіанту «кредитного зростання», до якого нас м'яко підштовхують власні і зовнішні центри прийняття рішень.

Література

1. *Вожжонов А.* Україна в новій архітектурі світової валютної системи / Анатолій Вожжонов, Олексій Білоусов // Вісник Національного банку України. — 2011. — № 8. — С. 24-28.

2. Красавина Л.Н. Тенденции развития международных валютных отношений в условиях глобализации мировой экономики / Л.Н. Красавина // Деньги и кредит. — 2011. — № 11. — С. 17-19.

3. Колодко В.Г. Мир в движении: пер. с пол./ Гжегош В. Колодко. — М.: Магистр, 2009. — С. 457-458.

4. Ковальчук Т.Т. Макроекономічні ризики: класифікаційні ознаки, способи виміру, шляхи мінімізації / Т.Т. Ковальчук, Н.П. Ковальчук. — К.: Знання, 2012. — 301 с. — (Сучасна економічна наука).

УДК 336.145:352

Тамара КУЦЕНКО*

РЕФОРМА БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ОРІЄНТАЦІЯ НА СОЦІАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Анотація. Реформи заради реформ з негативними соціальними наслідками дуже дорого можуть обійтися Україні. Формування соціально-орієнтованої моделі міжбюджетних відносин в результаті нинішньої реформи бюджетної децентралізації — вимога часу.

За оцінками зарубіжних експертів, децентралізація є однією із найскладніших реформ, яка в окремих країнах тривала десятки років. За оцінками українських експертів вона потребує консолідації зусиль усіх рівнів влади та постійної підтримки міжнародних партнерів. Як вважають експерти, найважливішим у процесі децентралізації є передача саме фінансових (бюджетних) повноважень, тобто проведення бюджетної децентралізації.

У вітчизняній економічній літературі можна знайти різні визначення бюджетної (фінансової або фіскальної) децентралізації. Зокрема, за Б. Данилишином, який виходить з того, що ключовим при формуванні місцевого самоврядування є принцип фінансової самостійності, фіскальна децентралізація являє собою «процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральним і локальним рівнями управління, що дає змогу субнаціональним органам управління отримувати автономію щодо фінансування і забезпечення населення суспільними благами (товарами і послугами)» [1]. У європейській літературі зміст бюджетної децентралізації розкривають через три

* **КУЦЕНКО Тамара Федорівна** — к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, tamaritsa@ukr.net

аспекти: 1) децентралізацію видатків, що означає надання місцевому самоврядуванню фінансових ресурсів на виконання завдань і функцій; 2) децентралізацію доходів, що означає закріплення за місцевим самоврядуванням переліку власних доходів, достатніх для належного і якісного виконання встановлених для відповідного рівня місцевого самоврядування завдань і функцій, та право самостійно встановлювати їх розміри; 3) процесуальну та організаційну самостійність, що означає право самостійно, під відповідальність органів, посадових осіб місцевого самоврядування формувати, затверджувати, виконувати фінансові плани, кошториси, бюджети, забезпечувати звітність і контроль тощо [2]. Однак бюджетна децентралізація в якості генеральної мети реформування завжди має певні соціальні зрушення в суспільстві, проявлені результати та реальні ефекти, насамперед, у вигляді зростання добробуту населення, рівня якості життя, забезпечення більш високих соціальних стандартів тощо.

Старт нинішньої реформи бюджетної децентралізації в Україні розпочався разом із прийняттям Урядом Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади ще у квітні 2014 року та започаткуванням реформи міжбюджетних відносин, яка реалізується з 2015 року внесенням змін до Бюджетного та Податкового кодексів України, зокрема перед прийняттям Бюджету-2015 та Бюджету-2016. Реальні зміни розпочалися, насамперед, з реалізації законів і відповідних урядових рішень, що почали діяти з весни 2015 року, серед яких у першу чергу Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», що був ухвалений 5.02.2015 р. Однак реформа відбувається за дуже несприятливих умов і провокує соціальні проблеми та негаразди з огляду на українські реалії, яких приховати неможливо, тому варто робити наголос саме на необхідності формування ефективного соціально-орієнтованого механізму міжбюджетних відносин в Україні з урахуванням практичного досвіду та соціальних стандартів європейських країн.

Очевидним є, що для забезпечення широкомасштабної бюджетної децентралізації потрібні серйозні зміни до Конституції України щодо децентралізації влади, що є абсолютно необхідною передумовою для подальших радикальних змін і соціальних результатів, на які так очікує українське суспільство. Зміни до Конституції в частині децентралізації були розроблені і пройшли перше читання в парламенті. Зокрема, в проекті цих змін передбачається, що ключовими в частині децентралізації та реформування місцевого самоврядування, що стосуються управ-

ління фінансами територіальних громад, має стати відхід від практики застосування місцевих державних адміністрацій в управлінні місцевими фінансами. Такими повноваженнями на рівні районів та регіонів мають бути наділені виконавчі органи місцевого самоврядування громади. Крім цього принципове значення для функціонування місцевих фінансів має включення до системи адміністративно-територіального устрою України громад і визнання їх первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України. Допоки цих змін не запроваджено, відбувається підготовка платформи для них, а саме розробка системних законопроектів: «Про засади та порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою України»; «Про місцеве самоврядування в Україні» (у новій редакції); «Про префектів», про органи виконавчої влади та інших нормативних актів.

В якості найголовнішої частини реформи децентралізації за нинішніх умов Уряд обрав формування базового рівня місцевого самоврядування — спроможних, ефективних, здатних до розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ), яким можна передати повноваження, ресурси і відповідальність, що означає самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення в інтересах їх жителів, тобто забезпечувати належний рівень освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства та ін. Враховуючи зарубіжний досвід, за експертними оцінками, очікується, що саме створення фінансово спроможних ОТГ стане одним із головних каталізаторів економічного зростання, а відтак, реальних соціальних зрушень в Україні.

Загалом вітчизняні експерти підтримують обраний Урядом підхід щодо формування ефективної української моделі міжбюджетних відносин, орієнтованої, насамперед, на виконання її соціальної функції, що можливо забезпечити, по-перше, формуванням об'єднаної територіальної громади (ОТГ) як територіальної основи місцевого самоврядування (базової ланки), по-друге, перерозподілом повноважень на її користь і по-третє: посиленням її фінансової (бюджетної) спроможності. Однак, першочерговими пріоритетами, націленими на соціальні результати, які залишаються актуальними та мають бути завершені в рамках реформи в Україні, є, по-перше, чітке остаточне законодавче розмежування виключної компетенції національного уряду та органів місцевого самоврядування щодо надання суспільних послуг, по-друге, розмежування повноважень у системі органів місцевого самовряду-

вання та органів виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою на основі принципу субсидиарності.

Як вважають фахівці, за 2015 та 2016 роки найпроблемнішою та найсуперечливішою виявилось запровадження бюджетної децентралізації в частині видатків, тому що їх фінансування потребує адекватного обсягу фінансових ресурсів. За Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено, поділ повноважень органів місцевого самоврядування на власні та делеговані. Після розмежування функцій у рамках нинішньої реформи до власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування, зокрема в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ), належать наступні функції, що представлені в табл. 1. Послуги соціального забезпечення (виплати пенсій, субсидій, забезпечення пільгами), реєстрації актів цивільного стану в громадах, казначейського обслуговування, контролю санітарного та епізоотичного стану надаватимуть підрозділи державних органів влади.

На першій погляді, органи місцевого самоврядування, насамперед ОТГ, одержали визначений перелік повноважень, що їм делегуються для виконання. Однак, забезпечення відповідності фінансового ресурсу реальним потребам місцевих бюджетів у здійсненні видатків на весь комплекс делегованих державою повноважень потребувало додаткових трансфертних коштів з державного бюджету. Тому з метою усунення такого роду викликів була запропонована нова трансферна політика, що передбачає надання місцевим бюджетам нових видів трансфертів: базової дотації; освітньої субвенції; субвенції на підготовку робітничих кадрів; медичної субвенції; субвенції на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру, яка окрім ряду позитивів має й негативні моменти, які треба вирішувати. Адже міжбюджетні трансферти використовуються для фінансування поточних видатків і стимулюють органи місцевого самоврядування у пошуку власних джерел наповнення доходів місцевих бюджетів та ін.[3].

В якості ілюстрації даної проблематики варто розглянути перші результати бюджетної децентралізації за I квартал 2016 року на прикладі бюджетів ОТГ Львівщини, де вже створено 16 об'єднаних громад (15 — на 1.01.2016 р.) і які визнані спроможними, скориставшись матеріалами аналітичного дослідження Тараса Баранецького «Бюджети об'єднаних громад Львівщини: нові виклики та можливості»[4]. Так, бюджети більшості ОТГ Львівщини характеризуються значною залежністю від офіційних трансфертів з Державного бюджету та використанням близько

2/3 коштів на поточне фінансування установ і закладів соціальної інфраструктури. За таких умов реалізація «розвиткових» проєктів, необхідних для якісного надання послуг, може здійснюватися, як правило, лише за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку та субвенції на формування інфраструктури об'єднаних громад. Такий висновок, за думкою різних експертів, стосується не тільки ОТГ Львівщини, але й більшості новостворених громад України. Тому ключовим завданням об'єднаних громад є нарощення власних доходів та підвищення ефективності поточних видатків шляхом оптимізації та модернізації мережі соціальної інфраструктури.

Таблиця 1

**ВЛАСНІ ТА ДЕЛЕГОВАНІ ПОВНОВАЖЕННЯ
ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ**

Власні повноваження	Делеговані повноваження
реалізація пов'язана з необхідністю вирішення питань місцевого значення, наданням громадських послуг населенню	здійснення пов'язане з необхідністю ефективнішого виконання функцій державної влади на місцях, тобто реалізації принципу субсидіарності
- планування розвитку громади та формування бюджету; - забезпечення економічного розвитку, в т.ч. залучення інвестицій та розвиток підприємництва; - управління земельними ресурсами, надання дозвільно-експлуатаційних послуг на будівництво; - розвиток місцевої інфраструктури та благоустрій територій; - надання житлово-комунальних послуг; - утримання вулиць і доріг на території громади; - організація пасажирських перевезень на території громади; - громадська безпека силами муніципальної поліції; - пожежна охорона	- соціальна допомога через територіальні центри; - адміністративні послуги через центри їх надання (у громадах); - управління школами та дитсадками; - первинна медична допомога; - утримання та організація роботи будинків культури, клубів, бібліотек, стадіонів, спортивних майданчиків

Окрім того, всі ОТГ в Україні з метою підвищення ефективності розвитку громади мають перейти на планування бюджету на основі програмно-цільового методу (ПЦМ), який з 1.01.2017 року на рівні місцевих бюджетів буде застосовуватись до складання

всіх бюджетів, що мають прямі відносини з державним бюджетом. Саме Львівщина однією з перших включилась в експеримент, який націлений на запровадження цього найсучаснішого інструменту планування та виконання місцевих бюджетів. Зокрема, прикладами реалізації даного експерименту, спрямованого на раціональне використання бюджетних коштів та якісного надання соціальних послуг, на Львівщині є центральна лікарня Стрия, школи — загальноосвітня 1–3 рівнів села Нежухів і мистецтв курорту Моршин, поки що поодинокі реальні соціальні результати реформування.

Ще однією з новацій у рамках реформи бюджетної децентралізації в Україні стало запровадження партисипативного бюджету (бюджету участі) як інструменту залучення громадськості до процесу управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні. Найчастіше він створюється через використання таких знарядь, як визначення пріоритетів щодо муніципальних видатків самими членами спільноти, вибір бюджетних делегатів-репрезентантів місцевих спільнот, технічна підтримка з боку муніципальних радників, місцеві та регіональні збори з метою обговорення та голосування пріоритетних видатків, а потім втілення ідей, що мають безпосередній вплив на якість життя мешканців. Дослідження, а також світова практика міст, які використовують цю форму прямої демократії (демократії прямої участі, демократії співучасті) за рекомендаціями ООН та Всесвітнього банку (перший успішний досвід міста Порту Алегро, що в Бразилії), вказують, що вона своїм наслідком має рівніший поділ публічних ресурсів, вищу якість життя, більше задоволення з публічних послуг, більшу прозорість органів державної влади, активнішу участь громадян (особливо соціальних маргіналів) у громадському житті. В Україні механізм бюджету участі запрацював наприкінці 2015 року. Першопрохідцями стали три міста — Черкаси, Полтава та Чернігів. Згодом долучились Суми, Луцьк, Івано-Франківськ, Запоріжжя, Львів, Вінниця та Чернівці. Активно цікавляться досвідом колег і працюють над впровадженням Тернопіль, Житомир, Ужгород, Харків, Рівне та Київ [5]. На сьогодні залишаються актуальними питання практичного впровадження інструментарію залучення громадськості в органах місцевого самоврядування, що потребує вдосконалення правового регулювання на локальному рівні.

Насамкінець, реформа бюджетної децентралізації, що відбувається нині в Україні, з точки зору соціальних результатів поки що значно пробуксовує, а отже, як наслідок провокує ще більші со-

ціальні проблеми та негаразди з огляду на українські реалії, які є очевидними. Реформи заради реформ з негативними соціальними наслідками дуже дорого можуть обійтися Україні. Тому можновладцям, що приймають рішення у цій сфері, та виконавцям цих рішень варто приділити увагу соціальній функції цієї реформи, яка, на наш погляд, в умовах, коли в країні тільки формується громадянське суспільство, вимагає запровадження соціально-орієнтованої моделі міжбюджетного розподілу повноважень (прав та обов'язків) і фінансових джерел за рівнями бюджетів за принципом субсидиарності, на яку очікує суспільство. На часі, передусім, прийняття змін до Конституції України в частині децентралізації влади та законодавче визначення функцій місцевих громад; розробка та запровадження державних соціальних стандартів щодо найважливіших суспільних послуг (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист тощо); секторальна децентралізація, запровадження різних форм залучення громадськості до бюджетного процесу на місцевому рівні з метою поширення партисипативного бюджету та ряд інших необхідних новацій, апробованих європейською практикою.

Література

1. Данилишин Б. М. Децентралізація управління в Україні: з чого почати? — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://kontrakty.ua/article/82116>
2. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. та ін. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні — DESPRO. — К. : ТОВ «Софія». — 2012. — 128 с.
3. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України — К.: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. — 396 с.
4. Баранецький Т. Бюджети об'єднаних громад Львівщини: нові виклики та можливості: аналітичне дослідження — [Електронний ресурс]. — Джерело доступу: <http://www.dialog.lviv.ua>
5. Реформа міжбюджетних відносин в Україні / Бюджетний процес, як складова стратегії розвитку об'єднаних територіальних громад // Дистанційне навчання — [Електронний ресурс— Джерело доступу: <http://dn.kp.org.ua>

**РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ,
ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕФОРМУВАННЯ
ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ**

Анотація. В умовах ринку та економічної нестабільності, підприємства транспорту України набувають економічної самостійності та відповідають за результати своєї діяльності. Це вимагає їх пристосування до існуючих змін. Реструктуризація сприяє оперативному забезпеченню виживання підприємства та відновленню конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Розвиток навколишнього світу в даний час відрізняється високим динамізмом. Це стосується як економічної системи в цілому, так і окремих її елементів, серед яких у першу чергу необхідно виділити підприємства.

В останні роки підприємства набувають економічної самостійності та повністю відповідають за результати своєї діяльності, виникають нові цілі та завдання, які раніше взагалі на цьому рівні не розв'язувалися і не ставились. Такі обставини спричинили ситуацію, коли більшість підприємств знаходяться у так званому «лежачому» стані. Потужний тиск яких, вимагає від них виживання, боротьби і комфортного існування в умовах ринку.

Розглядаючи одну з найважливіших галузей національної економіки, транспорт — сегмент світового господарства, який розвивається разом з ним і здійснює вплив на зміни, які відбуваються у світовому виробничому процесі та обміні, варто проаналізувати динаміку діяльності підприємств транспорту (рис. 1).

Так, за даними Державної служби статистики України, у січні-червні 2016 р. вантажооборот підприємств транспорту становив 152,1 млрд ткм, або 102,4 % від обсягу січня-червня 2015 р. (рис. 1). А за січень-червень 2016 р. підприємствами транспорту було перевезено 291,0 млн т вантажів, що становить 103,9 % від обсягів січня-червня 2015 р. (табл. 1).

* **ЛИТВИШКО Лілія Олександрівна** — к.е.н., доцент кафедри менеджменту Національного транспортного університету, м. Київ, Україна, flower_liliya@bigmir.net

* **СУКМАНЮК Вікторія Михайлівна** — асистент кафедри менеджменту Національного транспортного університету, м. Київ, Україна, ruslan050371@ukr.net

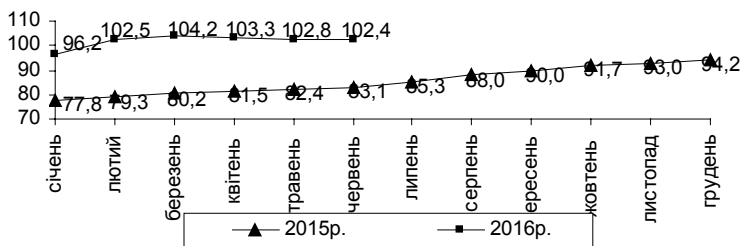

Рис. 1 Вантажооборот підприємств транспорту за 2015 р. і січень-червень 2016 р. (у % до відповідного періоду попереднього року, нарастаючим підсумком)

Таблиця 1

**ПОКАЗНИКИ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ВАНТАЖІВ
ЗА ВИДАМИ ТРАНСПОРТУ ЗА 2015—2016 рр.**

	Вантажооборот		Перевезено вантажів	
	Млн ткм	у % до січня–червня 2015 р.	Млн т	у % до січня–червня 2015 р.
<i>Транспорт</i>	152087,0	102,4	291,0	103,9
залізничний	88780,8	94,2	162,2	98,8
автомобільний	17227,0	106,8	75,2	113,6
водний	1690,7	64,8	2,5	102,3
трубопровідний	44272,4	124,9	51,1	108,5
авіаційний	116,1	111,9	0,04	118,3

Отже, ефективне функціонування транспортної галузі є необхідною умовою стабілізації, структурних перетворень економіки, розвитку зовнішньоекономічної діяльності, задоволення потреб населення та суспільного виробництва у перевезеннях, захисту економічних інтересів України.

Адже, маючи розгалужену транспортну інфраструктуру та знаходячись на перехресті найважливіших напрямів світової торгівлі між Європою, Азією та іншими континентами, Україна має всі передумови для сталого розвитку цієї галузі в рамках виваженої державної політики.

На жаль, показники динаміки розвитку транспортної галузі (табл. 2), віддзеркалюючи загальноекономічні тенденції, характеризуються нестабільністю. Після досягнення у 2007 р. найвищих за останнє десятиріччя показників розвитку та наступного спаду внаслідок світової фінансово-економічної кризи, транспортна галузь у 2011 р. демонструвала зростання [3].

Таблиця 2

**ДИНАМІКА ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ І ПАСАЖИРІВ
ЗА ВИДАМИ ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ ЗА 2007—2015 роки**

	Роки								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
<i>млн тонн</i>									
<i>Перевезе- но ван- тажів — усього *</i>	<i>1805</i>	<i>1972</i>	<i>1625</i>	<i>1765</i>	<i>1887</i>	<i>1853</i>	<i>1854</i>	<i>1643</i>	<i>1507</i>
залізнич- ний	514	499	391	433	469	458	444	386	350
водний	21	19	10	11	10	7,8	6	6	6
автомобі- льний	1121	1267	1069	1168	1253	1260	1278	1151	1054
авіаційний	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
<i>млн пас.</i>									
<i>Перевезе- но паса- жирів — усього</i>	<i>8214</i>	<i>8331</i>	<i>7275</i>	<i>6845</i>	<i>6980</i>	<i>6812</i>	<i>6623</i>	<i>5902</i>	<i>5160</i>
залізничний	447	445	426	427	430	427	425	389	390
водний	10	9	8	8	8	7	7	1	1
автомобі- льний	4173	4369	4014	3726	3612	3449	3344	2913	2244
авіаційний	5	6	5	6	8	8	8	6	6
тролейбу- сний	1621	1580	1283	1204	1346	1346	1306	1097	1081
трамвайний	1027	963	787	714	798	800	757	770	738
метрополі- тєнівський	931	959	752	760	778	774	775	726	700

Примітка: * без трубопровідного транспорту

Джерело: [3]

Однак, у 2012 р. проблеми посткризового відновлення у транспортній галузі загострилися і негативна динаміка представлених показників продовжується і по теперішній час, про що свідчить зменшення обсягів вантажних і пасажирських перевезень.

Так, обсяги перевезень вантажів у 2013 р. становили 1854 млн т, що тільки на 49 млн т перевищують показники рівня 2007 р. (1805 млн т).

Єдиним видом транспорту, за яким у 2013 р. досягнуто зростання обсягів перевезень вантажів порівняно з 2007 р., був автомобільний: цим видом транспорту перевезено 1278 млн т вантажів, що на 14 % вище рівня 2007 р. Пасажирські перевезення в останні роки мають негативну динаміку майже за всіма видами транспорту.

Отже, присутність України на світовому ринку транспортних послуг на сучасному етапі розвитку ускладнена. Беручи до уваги, що тривалий час транспорт є найрегульованішим сектором економіки, втручання держави в його діяльність є необхідною, зокрема шляхом розробки відповідної транспортної політики/концепції, що буде сприяти розвитку конкурентної політики.

Встановлено, що створення умов для розвитку конкурентної політики, обумовлене впливом багатьох вагомих чинників. Найбільшу загрозу для України становить наростання «системного відриву» економіки від економік провідних країн через несумісність технологій, низьку здатність до інвестицій і нововведень, а також структурно-галузеву та інституціональну несумісність.

Глобальна конкуренція визначає умови виживання компаній. Для того щоб вижити, підприємства повинні домінувати на ринку. Суттєві зміни зовнішнього середовища призводять до необхідності змін парадигми — побудови нового бачення світу.

Зокрема, для підприємств автотранспортної галузі, одним із таких способів пристосування до сучасних умов існування, є їх реструктуризація. Важливо зазначити, що автомобільний транспорт відіграє важливу роль у міжнародних перевезеннях пасажирів і вантажів, тому реструктуризація підприємств вимагає заходів на переборення розриву між нинішніми результатами діяльності підприємств і вимогами міжнародної конкуренції. Цей розрив є результатом глобальних змін у макроекономічному і політичному середовищі, у технологіях, організаційних структурах, маркетингових підходах, цінах на фактори виробництва та послуги, так як реструктуризація перетворюється в безперервний процес.

Так, серед варіантів трактування реструктуризації можна виділити такі [1, с. 676; 2]:

- комплексні зміни із антикризовими заходами;

- кардинальні зміни організаційно-правової структури суб'єкта господарювання;
- комплекс заходів, пов'язаних із перетворенням усіх сфер діяльності підприємства, від структури фінансів, до технічного переозброєння і пошуку нових ніш на ринку;
- комплексні та взаємопов'язані зміни структур, що забезпечують функціонування підприємства в цілому;
- створення на базі підприємства кількох менших економічних одиниць;
- комплекс реорганізаційних заходів, які мають на меті вихід підприємства із кризи і забезпечення його подальшого розвитку [1, с. 676; 2, с. 29].

Реструктуризація передбачає зміни структури майна (правового статусу); організаційної структури підприємства; виробничої структури; структури виробничої програми, залученого капіталу, активів, доходів і витрат, персоналу; інформації та інших структур.

Реструктуризація підприємства спрямована на розв'язання двох основних завдань:

- 1) оперативно забезпечити виживання підприємства;
- 2) відновити конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Відповідно до цих завдань і розглядають взаємопов'язані форми й види реструктуризації підприємств (рис. 2) [1, с. 681].

Разом з тим, слід зауважити, що реструктуризація — це не панацея від усіх бід, але один з ефективних ринкових інструментів розвитку вдалого бізнесу. Невдачі реструктуризації окремих підприємств говорять скоріше про недостатньо обмірковану опрацьовану організацію її проведення, ніж про недолік її як методу.

У теперішній час відбулися зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, в якому функціонує підприємство, основна мета, якого забезпечення ефективності діяльності та розвиток підприємства. Особливу актуальність у теперішній час для багатьох підприємств являється антикризове управління, для недопущення або виходу з кризи підприємства. Процедури та заходи з реалізації антикризового управління створюють умови для необхідності проведення реструктуризації на підприємствах.

Таким чином, інноваційна реструктуризація повинна включати стратегічний вибір ефективних програм і їх реалізацію. Необхідна інноваційна підтримка підготовки виробництва, самого виробництва і післявиробничої діяльності, тобто збалансована інноваційна структура. Підприємствам потрібно здійснювати процесуальну інтеграцію, і ці нововведення мають поєднуватися із застосуванням інформаційних систем, заснованих на використанні сучасних інформаційних технологій.

Рис. 2. Форми і види реструктуризації підприємства

Джерело: [1, с.681]

Отже, реструктуризація тривалий і складний процес, і тому при перших проявах кризи потрібно негайно реагувати на зміну в структурі підприємства. Реструктуризація дозволить вижити підприємству в короткий термін через прийняття експрес-заходів, що базуються на внутрішніх резервах, і одночасно досягти конкурентоздатності за рахунок, у першу чергу, через глибокий аналіз причин, за яких підприємство виявилось в кризовому стані, формувати власну ринкову стратегію для досягнення поставлених цілей. Безпосередньо реструктуризація полягає у розробці програми, що забезпечить перехід від існуючої до нової вдосконаленої системи управління.

Література

1. Іванілов О.С. Економіка підприємства: [підруч. для студ. вищ. навч. закл] / О.С. Іванілов. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 728 с.
2. Отенко И. П. Организационно-экономический механизм реструктуризации предприятия / И.П. Отенко, Н.А. Москаленко. — Х. : ХНЭУ, 2005. — 215 с.
3. Транспорт і зв'язок, статистична інформація/ Офіційний сайт Укрстату [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/tiz.htm

ТУРБУЛЕНТНІСТЬ МОНЕТАРНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Анотація: Проаналізовано напрями монетарного управління, визначено монетарний режим інфляційного таргетування, проаналізовано зміну облікової ставки як основного інструменту монетарного управління та надано пропозиції щодо подолання турбулентності застосованої НБУ монетарної політики в Україні.

Історичний досвід фінансове оздоровлення економіки в період економічних криз переважно базується на проведенні ефективного монетарного регулювання. Погіршення економічного стану розвитку України протягом 2014–2016 років зумовило розбалансованість практично усіх ринків, зокрема, і грошового ринку. Пошук шляхів виходу економіки України з кризового стану та забезпечення стійкого економічного зростання потребує визначення особливостей і напрямів монетарного управління, яке має забезпечити подальший розвиток національної економіки. Тому дослідження проблематики монетарного управління в Україні, визначення його особливостей є *актуальним* в національному вимірі.

Монетарне управління базується на формуванні монетарної політики, яку проводять центральні банки країн. Від вибору Національним банком України стратегії монетарної політики залежить швидкість подолання економічних проблем, таких як інфляція і безробіття та забезпечення економічного зростання країни.

Монетарна політика НБУ сьогодні спирається на положення, закріплені в Меморандумі з Міжнародним валютним фондом. Запроваджений НБУ монетарний режим намагається утримувати валютний курс за рахунок адміністративних заходів, жорсткіших, ніж в умовах режиму фіксованого курсу, а процентна політика призвела до вимивання грошей з реального сектору економіки і переведення профіциту ліквідності банківської системи у фінансову піраміду з депозитними сертифікатами НБУ.

Під час зустрічі 17.06.2016 представників НБУ з координаційним комітетом міжнародних донорів України були представлені результати монетарного управління НБУ, які включали:

* **МОСКАЛЮК Наталія Петрівна** — к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, eko_nat@ukr.net

- запровадження гнучкого обмінного курсу;
- впровадження монетарної політики інфляційного таргетування;
- виведенні з ринку слабких і нежиттєздатних банків, що забезпечило внесок у макроекономічну стабілізацію в Україні;
- підвищення прозорості структури власності платоспроможних банків підвищило прозорість структури власності;
- збільшення капіталу та запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності.

Серед пріоритетів наступного етапу розвитку монетарного управління було визначено поступове послаблення та зняття валютних обмежень, створення умов для відновлення кредитування та стимулювання зростання економіки, впровадження директив ЄС щодо фінансового сектору в законодавство України. За словами заступника Голови центрального банку, перші етапи внутрішньої трансформації НБУ успішно завершено — в НБУ сконцентрувалися на виконанні ключових функцій, централізували їх, розпочали перебудову та удосконалення внутрішніх процесів [1].

Сьогодні в якості ключової процентної ставки слугують процентні ставки по 14-денним депозитним сертифікатам (CD), які істотно впливають на грошовому ринку, оскільки на їх частку припадає найбільша питома вага сертифікатних депозитів, розміщених у банках. Формування облікової ставки НБУ спирається на процентну ставку 14-денних депозитних сертифікатів. Збалансованість монетарної політики пояснюється НБУ тим, що в майбутньому ставки дисконтування буде встановлена на тому ж рівні, що і ключової ставки, з тим щоб ефективніше регулювати короткострокові міжбанківські ринкові процентні ставки. Аналіз динаміки зміни облікової ставки в 2011–2016 роках свідчить про нестійкість у коливанні. Так, з 2010 року до серпня 2013 року спостерігається тенденція до падіння з 9,5 % до 6,5 %, що є проявом застосування регулятором НБУ експансіоніської грошово-кредитної політики. Нестабільність 2014 року, яка суттєво розбалансувала валютний ринок, призвела до необхідності застосування Національним банком України з квітня 2014 року підвищення облікової ставки з 14 % до максимального значення 30 % у березні 2015 року (див. рис. 1).

Наступні періоди 2015-2016 роки характеризується стійкішими тенденціями до зниження облікової ставки, що відображено на рис. 2. З 28 жовтня 2016 року Національний банк України затвердив рішення знизити облікову ставку до 14 % з попереднього рівня в 15 %, на якому вона була встановлена з 16 вересня. Це є

свідчення подальшого пом'якшення монетарної політики обумовленого зниженням ризиків для цінової стабільності і узгоджується з необхідністю досягнення цілей по інфляції в 2017–2018 роках.

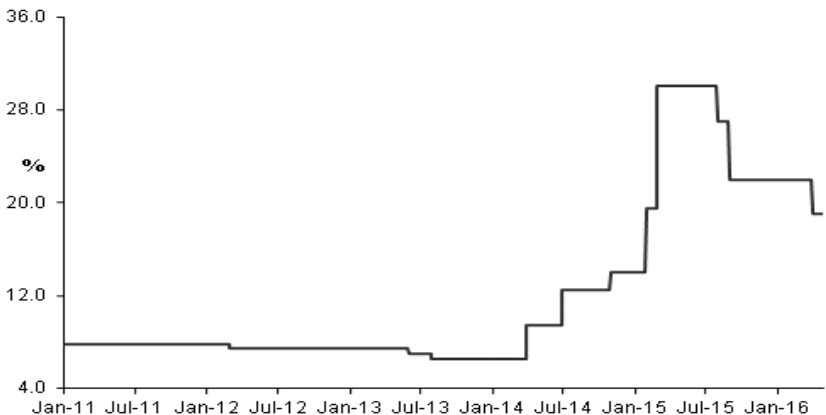

Рис. 1. Динаміка зміни облікової ставки в 2011-2016 роках в Україні

Джерело: [2].

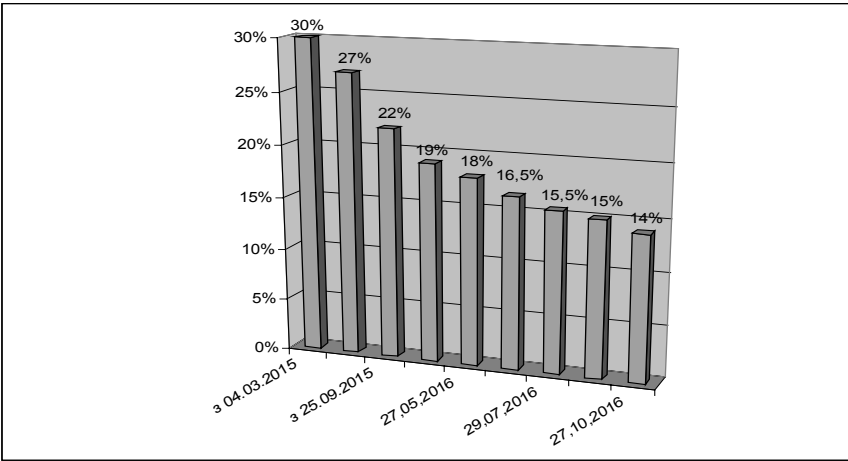

Рис. 2. Динаміка зміни облікової ставки в 2015-2016 роках в Україні

Джерело: [3].

НБУ може рухатися вперед до пом'якшення монетарної політики. Крім того, Банк відзначив, що після того, як відновиться співпраця з МВФ, контроль обмінного курсу може бути ослаблений з урахуванням поточної економічної ситуації і балансу ризиків.

Поступове зниження рівня облікової ставки є ефективним рішенням монетарного управління в Україні. Проте, ціна кредитів навіть на рівні 14 % є занадто високою, щоб стимулювати розвиток бізнесу та мотивувати потенційних інвесторів вкладати фінансові ресурси у розвиток економіки.

Поряд з цим, турбулентність монетарних заходів проявляється в монетарному режимі, який зафіксовано у Меморандумі з МВФ. Цей режим базується на жорстких цільових параметрах, а саме, максимального приросту чистих внутрішніх активів (ЧВА) і мінімального приросту чистих міжнародних резервів (ЧМР). Таким чином, таргетується обсяг монетарної бази, оскільки вона дорівнює сумі обсягів ЧВА та ЧМР, виражених у гривні. При цьому обсяг міжнародних резервів для розрахунку ЧВА і порівняння з таргетом оцінюється у гривні за розрахунковим валютним курсом, який прийнято у програмі за погодженням з НБУ на рівні 15,7686 грн/дол. (п. 3 стор. 115 Технічного меморандуму), тобто на рівні офіційного курсу на 31 грудня 2014 р. У програмі підкреслюється, що це значення валютного курсу не є цільовим, а тільки розрахунковим для цілей таргетування. Таке штучно занижене значення валютного курсу та його невідповідність поточному курсу ще більше знижує цільовий обсяг монетарної бази відносно реальних потреб економіки у грошах. Такі умови, які штовхають Україну у стан, коли реальний сектор економіки задихається без грошових коштів і не може створити міцну основу для економічного зростання, збільшення чистих внутрішніх активів, чистих міжнародних резервів і виплати боргів.

Очевидно, що сьогодні недостатньо проводити лише інфляційне таргетування. Перші ознаки стабілізації цін на внутрішньому ринку є ще досить крихкими. Активізація депозитних сертифікатів, які протягом майже року оберталися під 20 % призвела до вимивання грошової маси і, як наслідок, дефіциту гривневих та валютних кредитів. Якщо раніше під облікову ставку НБУ надавав кошти банкам (через тендер), то починаючи з 22 квітня 2016 р. її рівень відповідає ставці за депозитними сертифікатами на 14 днів. Тобто під облікову ставку НБУ позичає гроші у банків.

В цих умовах варто було б запровадити механізми подвійного таргету, спрямованого не тільки на стримування інфляції, а й на забезпечення його умовного зв'язку з обмінним курсом гривні. Коливання номінального обмінного курсу мають слугувати основним буфером від впливу негативних зовнішніх шоків (наприклад, зменшення попиту на продукцію українського експорту або погіршення умов торгівлі) помірне знецінення гривні дасть змогу зберегти конкурентоспроможність українського експорту та пом'якшить негативний вплив на обсяги виробництва й рівень зайнятості. Це дозволить поступово перейти від інфляційного таргетування до забезпечення економічного зростання шляхом застосування нової монетарного режиму, який спирається на мультитаргетування інфляції та валютного і кредитного ринків.

Таким чином, монетарне управління в сучасних умовах розвитку національної економіки характеризується ознаками турбулентності, нестійкості та певною мірою некерованістю, що призводить до хаотичного руху економічних процесів, в результаті чого швидкість перебігу економічного розвитку в Україні є занадто повільним, випадковим в просторі і часі. Для мінімізації ризиків, як зовнішніх, так і внутрішніх, які впливають на розвиток національної економіки, стійкість національної валюти та збалансованість грошового ринку вважаємо за доцільне застосування Національним банком України найбільш дієвого та ефективного монетарного управління, яке базується на режимі мультитаргетування. Це дозволило би забезпечити відповідальність НБУ за стабільність грошей у широкому сенсі — стабільність рівня цін і валютного курсу на основі підтримки економічного зростання, оздоровлення банківської системи, валютного і кредитного ринків.

Література

1. Національний банк провів зустріч координаційного комітету міжнародних донорів України [Електронний ресурс] / НБУ. — 17 червня 2016. — Режим доступу до ресурсу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=32628099
2. Bouzanis Angela Central Bank cuts interest rate; fine tunes monetary policy framework [Електронний ресурс] / A.Bouzanis. — April 21. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.focus-economics.com/>

countries/ukraine/news/monetary-policy/central-bank-cuts-interest-rate-fine-tunes-monetary-policy

3. Обмінний курс Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://www.bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls

УДК 352.07:342.553 (477)

Тетяна ПРИХОДЧЕНКО*

РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ І ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ, АНАЛІЗ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. Досліджено сутність децентралізації, аналізується механізм реалізації реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні та характеризуються головні її цілі.

Реформа місцевого самоврядування та децентралізації влади передбачає подолання викликів, що стоять перед Україною, зокрема: залежність регіонів від центру; інфраструктурна та фінансова слабкість об'єднаних територіальних громад; деградація сільських територій; високий рівень дотаційності громад; низький рівень інвестиційної привабливості територій тощо.

Децентралізація — це передача повноважень, ресурсів та компетенцій вирішувати основні питання життя на найнаближенішому до людини рівні, де це можна зробити найбільш ефективно (це є принцип субсидіарності). Базовим для децентралізації є рівень громад, які повинні виконувати повноваження: дошкільна та базова середня освіта, культура, первинна медицина, охорона правопорядку, комунальні питання, місцева інфраструктура, соціальна допомога, тощо. Проте передати повноваження можна лише тим, хто здатен ці їх виконувати. Для можливості виконувати передані повноваження, громади мають бути спроможні — організаційно, фінансово та кадрово. Саме тому громади в процесі децентралізації стають значно більшими, об'єднуючи ресурси, заможнішими та краще розвиваються.

* **ПРИХОДЧЕНКО Тетяна Анатоліївна** — к.е.н., доцент, докторант кафедри регіоналістики і туризму, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, trpykhodchenko@ukr.net

Так, Центральна виборча комісія (ЦВК) України призначила на 18 грудня 2016 року перші місцеві вибори ще в 143 об'єднаних територіальних громадах (ОТГ). ЦВК оголосила, що виборчий процес перших виборів депутатів сільських, селищних, міських рад цих об'єднаних територіальних громад і відповідних сільських, селищних, міських голів стартує з 29 жовтня 2016 року. На проведення цих виборів будуть спрямовані всі 30 млн грн, які були виділені комісії розпорядженням КМУ від 03.10.2016 р. і яких вистачає на проведення виборів тільки в цих 143 громадах (76 сільських, 46 селищних і 21 міській). При цьому станом на 07.10.2016 р. у ЦВК надійшло 171 звернення від облдержадміністрацій про призначення перших місцевих виборів в ОТГ (у 90 сільських, 54 селищних і 27 міських). У ЦВК зазначили, що в 25 ОТГ (11 сільських, 8 селищних і 6 міських) перші місцеві вибори не могли бути призначені у зв'язку з їх приналежністю до суміжних адміністративно-територіальних одиниць, тому комісія ухвалила постанову про відсутність правових підстав для призначення виборів. Також у 3 сільських громадах перші місцеві вибори не могли бути призначені у зв'язку з призначенням Верховною Радою України на 4 грудня 2016 року позачергових виборів сільських голів у громадах, які увійшли до складу ОТГ, зокрема, Івано-Франківської, Рівненської та Черкаської областях [1]. Раніше ЦВК призначила на 11 грудня 2016 року вибори в 41 ОТГ. Протягом 2016 року вже пройшли вибори у 25 громадах. Таким чином, ще 209 ОТГ з 1 січня 2017 року зможуть вступити у нові міжбюджетні відносини, отримати додаткові повноваження та ресурси. А у 2015 році Україна отримала 159 ОТГ. Отже на кінець 2016 року загалом матимемо вже 368 ОТГ, які будуватимуть для своїх мешканців територію якісного життя. «Звісно, хотілося б, щоб цей показник був більший, але вже зараз ми маємо результат, який свідчить про швидкі, результативні зміни на краще, відкриті реформою децентралізації. І цей процес незворотній», — наголосив Віце-прем'єр-міністр-Міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Г. Зубко [2].

Насправді об'єднання — це не є децентралізація. Це лише перший крок, який дає можливість впроваджувати процеси децентралізації, бо децентралізація — це забирання на себе функцій і відповідальності за розвиток своєї території. Тому об'єднання — це одна з форм отримати цю можливість. Створювати ОТГ треба тоді, коли є перспектива і громада зможе цією територією управляти. Тоді не буде ні занадто великих, ні занадто малих громад, а

будуть ті, які відповідальне ставляться до отриманих повноважень та мають довіру жителів [3].

Одночасно з децентралізацією повноважень відбувається фінансова децентралізація. Це означає, що громада отримуватиме більшу частку сплачених податків і, відповідно, плануватиме бюджет програмно-цільовим способом, що покриватиме потреби на виконання нових повноважень. Напрямок і логіка реформи місцевого самоврядування були визначені в Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, затвердженій Урядом 1 квітня 2014 року.

Отже, українська реформа місцевого самоврядування й територіальної організації влади має стояти на трьох стовпах:

1. передача повноважень від центру до найнижчого можливо-го рівня;
2. відповідно до переданих повноважень мають бути передані фінансові ресурси;
3. забезпечено контроль з боку держави за діяльністю органів місцевого самоврядування.

З часу затвердження даної Концепції було сформовано базову правову рамку для проведення реформи, ухвалено закони, що відкривають можливості для утворення спроможних громад та співробітництва територіальних громад, було внесено зміни до Податкового та Бюджетного кодексів України (фінансова децентралізація), затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року та ухвалено новий Закон «Про засади державної регіональної політики», запущено процес зміни адміністративно-територіального устрою. У державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) додатково вливаються 8,9 млрд грн замість 3 млрд грн у поточному 2016 році. «Це є, як кажуть, не словом, а ділом. Рішучими кроками і грошима — реалізація нашої спільної програми децентралізації. Ще 1 млрд грн буде виділено як субвенція на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад», — про це заявив президент України П. Порошенко [4].

Взагалі характеризуючи реформу місцевого самоврядування та децентралізація влади в Україні слід відмітити такі її головні цілі [5].

ЦІЛЬ І. Завершення формування оптимальної для України системи адміністративно-територіального устрою (АТУ).

1) Завершити розробку і затвердження Перспективних планів формування спроможних територіальних громад усіх областей України.

2) Зменшити вплив обласних рад на формування перспективних планів формування спроможних територіальних громад.

3) Завершити розробку та затвердити Методику формування госпітальних округів.

4) Прийняти Постанови КМУ «Про склад формування госпітальних округів» і «Про адміністративні округи».

5) Спростити механізм створення ОТГ шляхом запровадження механізму приєднання територіальних громад.

6) Запровадити механізм визнання ОТГ спроможними за рішенням КМУ.

7) Унормувати питання щодо повноважень районної ради та районної державної адміністрації у районах, де створені ОТГ.

8) Визначити засади формування АТУ, умови та порядок утворення адміністративно-територіальних одиниць, їх реорганізації, статус поселень, порядок найменування і перейменування поселень та адміністративно-територіальних одиниць через ухвалення окремого закону.

ЦІЛЬ II. Місцеве самоврядування надає доступні та якісні публічні послуги.

1) Передати органам місцевого самоврядування функції з архітектурно-будівельного контролю.

2) Передати органам місцевого самоврядування функції з реєстрації місця проживання, реєстрації юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, громадських об'єднань, надання відомостей із Державного земельного кадастру, здійснення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

ЦІЛЬ III. Громади беруть участь у вирішенні питань місцевого значення.

1) Запровадити ефективні механізми участі громадян у виробленні органами місцевого самоврядування рішень: місцеві ініціативи, громадські слухання, загальні збори громадян, електронні петиції, проведення громадської експертизи, утворення консультативно-дорадчих органів.

2) Забезпечити право територіальних громад на місцевий референдум і визначити питання, які можуть розглядатись на місцевому референдумі.

3) Удосконалити процедуру утворення органів самоорганізації населення, визначити чіткий порядок надання їм частини повноважень органів місцевого самоврядування за винятком тих, що мають владний характер, а також надання коштів для здійснення зазначених повноважень.

ЦІЛЬ IV. Фінансування регіональної політики забезпечує розвиток та підвищує конкурентоспроможність громад і регіонів.

1) Збільшити розмір Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР) до 1,5 % Державного бюджету України.

2) Удосконалити механізм розподілу коштів ДФРР, частину яких спрямувати на фінансування реалізації Державної стратегії регіонального розвитку в регіонах на період до 2020 року.

3) Запровадити прозорий процес відбору проектів органів місцевого самоврядування на фінансування з ДФРР.

4) Забезпечити моніторинг використання коштів ДФРР, контроль за відповідністю їх призначення встановленим індикаторам ефективності, систему звітності.

5) Забезпечити середньострокове бюджетування проектів регіонального розвитку.

ЦІЛЬ V. Держава контролює законність діяльності органів місцевого самоврядування.

1) Забезпечити контроль за законністю актів органів місцевого самоврядування з боку місцевих державних адміністрацій вищого рівня.

2) Забезпечити систему розпуску органів місцевого самоврядування у випадку бездіяльності чи прийняття рішень, які становлять загрозу безпеці країни, її територіальній цілісності.

Таким чином, особливістю децентралізації влади в Україні є те, що одночасно тривають процеси реформи місцевого самоврядування, територіальної організації виконавчої влади, адміністративно-територіального устрою та державної регіональної політики.

Література

1. ЦВК призначила вибори в 143 об'єднаних територіальних громадах // Сайт «Українська правда». — [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/10/7/7122983>.

2. Реформа децентралізації влади в Україні // Сайт «Децентралізація влади». — [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/3460>.

3. Об'єднання — це ще не децентралізація, а лише перший крок // Сайт «Децентралізація влади». — [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/3467>.

4. Держава втричі збільшить видатки на децентралізацію // Сайт «Еспресо TV». — [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://espreso.tv/news/2016/10/11/derzhava_vtrychi_zbilshyt_vydatky_na_decentralizaciyu.

5. Дорожня карта реформ [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/Dorozhnya-karta-reform-RPR-do-kintsya-2017-roku.pdf>.

ВИКОРИСТАННЯ КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ В СИСТЕМІ ОЦІНКИ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ДЕРЖАВНОМУ ТА МУНІЦИПАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Анотація. Досліджено проблему досягнення максимального балансу інтересів у процесі прийняття і реалізації управлінських рішень з врахуванням протиріч між рівнями на яких вони приймаються. Рекомендовано використовувати методику ключових показників ефективності.

Проблема оцінки ефективності державного управління актуальна завжди. Розвинуті демократичні країни постійно удосконалюють систему державного управління і здійснюють моніторинг її ефективності. Аналіз існуючих методик, нормативної бази та практичної діяльності свідчить про те, що в Україні, на сьогоднішній день, склалась досить небезпечна ситуація — у країні майже відсутня система критеріїв оцінки якості та ефективності діяльності державних та місцевих органів влади. Просліджується взаємозв'язок між неефективною системою державного управління і низьким рівнем розвитку національної економіки. Корумповане державне управління не зацікавлене в прозорій оцінці результатів своєї діяльності і уникають її.

Ефективність державного управління логічно розглядати через оцінку ефективності сукупності управлінських рішень на державному та муніципальному рівнях. Посилюється роль рішень у процесі управління, особливо на регіональному рівні, що вимагає переходу від адміністративно-командних до ринкових методів господарювання. Починаючи з 1980 року у світовій прогресивній політичній системі відбувся перехід від державного адміністрування до державного менеджменту. Модель державного менеджменту пропонує якісніші моделі прийняття управлінських рішень, а головне змінюються акценти в критеріях оцінки результатів, що повинні відповідати вимогам розвинутого демократичного суспільства.

* **САБАДОШ Анна Олександрівна** — к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, sabadosh@i.ua

УСЕНКО Оксана Володимирівна — канд. держ. упр., Директор середньої спеціалізованої школи № 139, м. Київ, Україна

Ефективність — це диференційована та багаторівнева характеристика, яка водночас зберігає свою відносність стосовно проголошених цілей; співвідношення між продуктом і ресурсами, витраченими на його створення з огляду на результат, тобто тут вказується на зв'язок із ресурсами, продуктом і цілями, але обов'язково з ефектом, причому останній досягається за межами діяльності, процесу вироблення товару чи надання послуги, саме в процесі його споживання [5].

Управлінські рішення приймаються на міжнародному, політичному, макроекономічному та адміністративному рівнях. Цілі кожного рівня можуть входити в протиріччя з цілями інших рівнів. Тому важливо задля максимальної ефективності сукупності управлінських рішень визначити баланс інтересів, який об'єднує всі рівні (рис. 1).

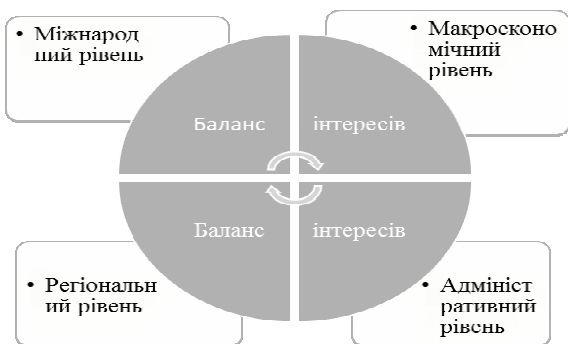

Рис. 1. Міжрівневий баланс інтересів прийняття управлінських рішень

Джерело: складено автором.

Кожен з виділених рівнів і сторін держави підтримує свій власний баланс відносин із суспільством, припускаючи наявність специфічних критеріїв ефективності прийняття рішень, демонстрації компетенції і сили управлінських органів. Найчастіше оцінки й підходи до аналізу тих чи тих проблем на кожному з рівнів національної держави збігаються. Правда, соціально-економічна динаміка суспільства і культурного середовища по-різному відображаються на еволюції і можливостях усіх цих рівнів у прийнятті державних рішень. У ряді випадків, особливо в кризових і перехідних умовах між ними цілком можливі різні протиріччя, у тому числі й істотні.

Чим нижче рівень, тим більше місця займає ситуаційне управління, чим вище — тим більший наголос робиться на стратегічне планування. Здійснення повноважень територіально-владними структурами нерідко виходить за рамки простого ситуативного управління, бо їх рішення приймаються в умовах багатофакторності самої соціальної системи.

Доцільним буде застосовувати теорію балансу інтересів. Тему співвідношення приватних і публічних інтересів у різних сферах життєдіяльності суспільства досліджували, наприклад, О. Вінник, А. Довгерт, О. Клименко, В. Сіренко, В. Копейчиков, А. Колодій, В. Щербина та багато інших науковців. Проте питання саме «балансу» інтересів, проблем і механізмів його забезпечення залишається мало дослідженим. Сьогодні «сучасні науковці звертають увагу на той факт, що критерії встановлення балансу публічних і приватних інтересів, як і дисбалансу цих інтересів, не тільки не визначені в законодавстві, а й недостатньо вивчені в літературі» [2, с. 53].

Проблема захисту збалансованих інтересів суспільства і держави може бути ефективно вирішена через оптимальний захист інтересів держави, населення, соціальних груп та окремого громадянин [4, с. 11].

Складність цієї проблеми ілюструє визначення Р.Л. Акоффа «Ефективність — це оцінена продуктивність, помножена на корисність, результативність результату, який оцінюється» [1].

Для вирішення цієї проблеми у світі використовується методика ключових показників ефективності (KPIs) — система оцінки, яка дає змогу організації визначити досягнення стратегічної і тактичної цілей.

Кількісні та якісні ключові показники, що дозволяють оцінювати діяльність, будувати середньострокові і довгострокові прогнози, для кожної установи повинні бути визначені індивідуально, з урахуванням галузевої специфіки та стратегічних завдань. Тут немає готових рецептів, за винятком деяких правил. Ключові показники діяльності повинні відрізняти такі ознаки:

- обмежена кількість;
- єдність для всієї організації (установи);
- вимірність, цифрове вираження показника;
- прямий зв'язок з найважливішими факторами успіху;
- підконтрольність, тобто можливість впливати на фактори;
- мотивуючий характер для співробітників.

KPIs можуть включати:

- організаційні показники — такі, як задоволеність клієнтів, якість державних послуг;

- фінансові показники, ефективність і цільове викисання грошових ресурсів;
- процесні показники, — продуктивності, якості і організаційно-управлінського процесу [6].

Ключові показники ефективності можуть бути визначені за допомогою систем *Business Intelligence*. Їх використання дає організації (установі) можливість оцінити свій стан і допомогти у формуванні стратегії. KPIs дозволяє проводити контроль ділової активності в реальному часі. Дуже часто показники ефективності використовуються для оцінки отримання вигоди від складних величин, наприклад, таких як розвиток лідерства, зобов'язання, обслуговування та задоволення.

Названі методики використовуються у світовій управлінській практиці давно і лежать в основі концепції «Управління за цілями», яку розглянуто в 1954 р. у книзі «The Practice of Management» Пітера Друкера [7].

В Україні використання цих методик у практиці державного управління мінімальне. Але заслуговує на увагу досвід Міністерства фінансів України. Було розроблено ключові показники ефективності (KPIs) для фіскальної служби на 2016–2017 рр. [8].

Документ містить конкретні цілі, строки реалізації, очікувані результати та індикатори виміру.

Управлінські рішення, незалежно від рівня прийняття мають бути об'єктом постійного моніторингу і оцінки. Органи державної і муніципальної влади та державні службовці на законодавчому рівні повинні нести персональну відповідальність за якість кінцевих результатів і пам'ятати, що об'єктом державного управління є індивід з його потребами і проблемами.

Література

1. *Акофф Р.* Акофф про менеджмент / Р. Акофф; пров. з англ. під ред. Л. А. Волкової. — СПб.: Пітер, 2002. — 448 с.
2. *Савченко С. В.* Співвідношення приватних і публічних інтересів: досвід України / С.В. Савченко // Порівняльноаналітичне право. — 2013. — № 3–2. — С. 53–57.
3. *Л Планкетт, Г. Хейл.* Выработка и принятие управленческих решений Опережающее управление. (Сокр. пер. с англ.) / Л Планкетт, Г. Хейл // М.: Экономика, 2001. — 168 с.
4. *Нижник Н.* До проблеми ефективності державного управління в Україні / Н. Нижник // Підвищення ефективності державного управління: стан, перспективи та світовий досвід / за заг. ред. В. М. Князева. — К.: Вид-во УАДУ, 2000. — С. 6–11.

5. *Потьомкіна Ю. С.* Застосування технології «ключових показників ефективності» в публічному управлінні [Електронний ресурс] / Ю. С. Потьомкіна // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. — 2013. — № 3. — С. 64–69. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2013_312

6. *Цюцюра С. В.* Показники ефективності. Принципи розробки ключових показників ефективності для бюджетної сфери / С. В. Цюцюра, О. В. Криворучко, М. І. Цюцюра // Управління розвитком складних систем : зб. наук. пр. КНУБА. — К. : КНУБА, 2012. — Вип. 10. — С. 87–91

7. Drucker P. F. (2006). The Practice of Management, 404 [Електронний ресурс] / P. F. Drucker. — Режим доступу : <http://harpercollins.com/bro w seinside/ index.aspx?isbn13=9780060878979/>

8. Ключові показники ефективності для державної фіскальної служби [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. — Режим доступу http://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/KPI_%20для_%20ДФС.pdf

УДК 336.02:334.735

Юрій САФОНОВ*
Юлія ОСАДЧУК*

РЕАЛІЗАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

Анотація. Досліджено основні напрями використання фінансового забезпечення, в рамках яких повинен реалізовуватись організаційно-економічний механізм фінансування розвитку споживчої кооперації України.

Будь-який механізм — це сукупність інструментів, засобів, важелів, заходів, способів і дій, що у певному поєднанні та у визначеній послідовності реалізації дозволяє досягти необхідних результатів. Доцільність формування та реалізації необхідного механізму визначається впровадженням окремих розрізнених заходів. Регулювання економічних процесів і явищ здебільшого

* **САФОНОВ Юрій Миколайович** — д.е.н., професор кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, sum1971@inbox.ru

* **ОСАДЧУК Юлія Миколаївна** — викладач кафедри фінансів, обліку та аудиту Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту, м. Хмельницький, Україна, julia_osadchuk@mail.ru

ефективне за комплексного підходу до вирішення проблеми шляхом взаємоузгоджених і взаємопов'язаних дій.

Фінансове забезпечення споживчої кооперації не є винятком. Складність його акумулювання за сучасного стану розвитку системи, розпорошеності її активів і засобів, зниження економічного і ресурсного потенціалу, втрати багатьох напрямів і видів економічної діяльності, об'єктивно потребує обґрунтування структурно-ієрархічної конфігурації необхідного для цього механізму.

На сьогодні визріла актуальність у запровадженні саме організаційно-економічного механізму державної політики у цій сфері. Аргументами на користь такого висновку є першочергова доцільність у наданні необхідних стимулів і мотивації для формування і розподілу, а також інституційно-організаційних засад використання фінансових ресурсів.

Вважаємо, що розвиток зазначеного організаційно-економічного механізму окреслено із напрямів використання фінансового забезпечення, якими є платежі, пов'язані з обслуговуванням поточної виробничої та фінансово-господарської діяльності, податкові платежі, інші витрати, обумовлені виконанням фінансових зобов'язань суб'єктів і системи в цілому; інвестування власних коштів у капітальні витрати; інвестування фінансових ресурсів у цінні папери; використання фінансових ресурсів на забезпечення потреб соціального характеру [1].

Вважаємо за доцільне дещо уточнити напрями, за якими слід необхідно використовувати фінансові ресурси в цілях розвитку системи споживчої кооперації в Україні. *По-перше*, для забезпечення принаймні простого відтворення потрібно в повному обсязі та безперебійно фінансувати поточну виробничу і фінансово-господарську діяльність усіх суб'єктів та об'єктів системи. *По-друге*, одним з головних принципів фінансування має стати поетапне розширене відтворення в межах тих напрямів, за якими проводить діяльність Укркоопспілка. На нашу думку, *по-третє*, важливо зосередитись на фінансово-інвестиційній діяльності, яка має на меті започаткування нових напрямів бізнесу та видів економічної діяльності з придбанням для цього необхідної матеріальної і техніко-технологічної бази. *Четвертим* напрямом має стати зміцнення фінансової стійкості системи через ефективніше управління джерелами залучення та розміщення капіталу, формування його структури, зокрема на мікроекономічному рівні. *П'ятим* пріоритетним напрямом визначимо фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності. Такий висновок пояснюється важливістю та об'єктивно існуючою необхідністю планування і

впровадження інновацій, причому як продуктових, так і організаційно-управлінських, економічних, юридичних, техніко-технологічних та ін.

З одного боку, збереження та відновлення позицій споживчої кооперації на внутрішньому ринку держави без інноваційної активності є ускладненим, але з іншого — це потребує належного фінансово-інвестиційного забезпечення.

Можливості щодо ефективнішого фінансування поточної діяльності споживчої кооперації та її суб'єктів, на нашу думку, передусім криються в удосконаленні управління на мікрорівні та забезпеченні таким чином фінансування розвитку за рахунок власних коштів. Такий висновок обґрунтовується і загальною макроекономічною та фінансовою нестабільністю в державі, суттєвим спадом банківської системи та вкрай обмеженими можливостями фінансово-кредитного сектора і його інституційної інфраструктури. Саме тому органам державного управління слід реалізувати заходи, зорієнтовані на стимулювання збільшення обсягів фінансово-господарської діяльності, підвищення її ефективності та забезпечення раціонального розподілу фінансово-інвестиційних ресурсів.

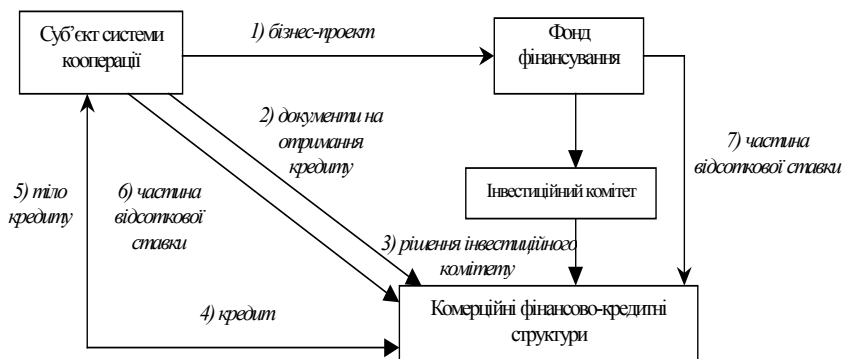
Наступним напрямом реалізації організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення розвитку споживчої кооперації України є фінансування програм розширеного відтворення її базових видів економічної діяльності. Зауважимо, що як обсяги, так і структура фінансової підтримки програм розширеного відтворення об'єктивно різняться від фінансування потреб поточної виробничо-господарської діяльності.

З огляду на специфіку та особливості концентрації видів економічної діяльності фінансово-інвестиційну підтримку доцільно зосередитись на реконструкції і технічній модернізації ринків з продажу сільськогосподарської продукції, створенні нових, осучаснених техніко-технологічних приміщень з прийому, зберігання та переробки картоплі, плодоовочевої продукції, молока, виробництва м'ясних напівфабрикатів, придбанні холодильного устаткування для магазинів — заготівельних пунктів, а також технологічній модернізації товариств системи, що спеціалізуються на виробництві хліба і хлібобулочних виробів [2].

Перспективним напрямом розвитку і часткової диверсифікації діяльності з громадського харчування може стати організація виїзного обслуговування споживачів (т. зв. кейтеринг), що також потребує придбання необхідних транспортних засобів, обладнання та інвентаря.

Визнання вагомої соціально-економічної ролі споживчої кооперації щодо розвитку сільських і віддалених територій і підвищення рівня якості життя їх населення дає підстави для ініціювання фінансової підтримки з боку держави та органів місцевого самоврядування відносно залучення в цілях модернізації техніко-технологічної бази суб'єктів споживчої кооперації фінансово-інвестиційних ресурсів. Йдеться передусім про надання субсидій для компенсування частини витрат на придбання холодильного, торговельного та торгово-офісного обладнання і устаткування, торговельних павільйонів для організації діяльності сільськогосподарських ринків, систем вентиляції та кондиціювання, а також технологічної модернізації сільськогосподарських ринків.

Звичайно, фінансування заходів з модернізації матеріальної та техніко-технологічної бази споживчої кооперації має лише частково здійснюватися за бюджетної підтримки. Обов'язковою умовою, на наш погляд, має бути внутрішнє інвестування за рахунок внутрішніх фінансових резервів і можливостей системи. Важливо також і здійснювати реалізацію програмних заходів за рахунок залучення кредитів комерційних банків, інших фінансово-кредитних та інвестиційних структур.

Таким чином, відповідний механізм фінансово-інвестиційного забезпечення реалізації проектів модернізації матеріальної і техніко-технологічної бази системи споживчої кооперації набуває вигляду як на рис. 1.

З метою посилення фінансової стійкості системи споживчої кооперації України необхідним є запровадження такого інструменту як формування і реалізація її суб'єктами спільної фінансової стратегії за напрямками: формування фінансових ресурсів, за-

безпечення фінансової безпеки та вдосконалення якості управління фінансовою діяльністю.

У рамках підвищення якості управління фінансовою діяльністю споживчої кооперації в контексті забезпечення посилення її фінансової стійкості визріла актуальність здійснення заходів, що мають на меті створення інформаційно-методичної бази планування та реалізації альтернативних фінансових рішень, впровадження та ефективне використання сучасних технічних засобів управління фінансовою діяльністю, прогресивних фінансових технологій та інструментів, підвищення професійно-кваліфікаційного рівня фахівців з управління фінансами, удосконалення організаційної структури та системи управління фінансовою діяльністю на всіх рівнях споживчої кооперації, забезпечення високого рівня організаційної культури фахівців з управління фінансами.

Вважаємо, що попри негативний досвід банківської справи та недостатньо ефективну діяльність страхового бізнесу у вітчизняній споживчій кооперації в цілях посилення фінансової стійкості системи та зростання її фінансово-інвестиційного потенціалу слід сконцентрувати усі можливі організаційні та ресурсні зусилля на створенні і розвитку діяльності власних фінансових, передусім банківських, лізингових та ін., а також страхових інститутів з подальшою організацією та розвитком їх співробітництва з провідними кредитними, інвестиційними та страховими організаціями для фінансування інвестиційних проєктів і програм розвитку споживчої кооперації, забезпечення страхування майна, відповідальності та ризиків діяльності.

Вважаємо, що в межах такого напрямку організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення розвитку споживчої кооперації як «фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності» дієвим інструментом може стати формування та реалізація відповідної інвестиційно-інноваційної стратегії, зорієнтованої на оптимізацію розподілу фінансово-інвестиційних активів і ресурсів підприємств і організацій споживчої кооперації за формами інвестування та за напрямками інноваційної діяльності узгоджено з критеріями їх ефективності.

Привабливість інвестиційно-інноваційного розвитку споживчої кооперації та формування необхідного для цього фінансового забезпечення обґрунтовується наявністю інноваційного потенціалу як суб'єктів системи, так і сільськогосподарських організацій, виробничих потужностей галузі заготівель і переробки сільськогосподарської продукції. Саме тому, логічним продовженням

діяльності у цьому напрямі може стати ініціювання утворення інвестиційно-інноваційних кластерів на базі або за участі суб'єктів споживчої кооперації.

Література

1. *Власенко В.А.* Організаційні напрями адаптації механізму галузевого управління системою споживчої кооперації України до нових економічних умов господарської діяльності / *А.В. Власенко* // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия «Экономика и управление». — 2011. — Том 24 (63). — № 4. — С. 77-94.

2. *Дудукало Г. О.* Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.masters.donntu.edu.ua/2013/ iem/buchkovskaya/ library/41.pdf>.

3. *Малий І.Й.* Теорія розподілу суспільного продукту : Монографія. — К.: КНЕУ, 2000. — 248 с.

4. *Малий І.Й., Диба М.І. Галабурда М.К.* Держава і ринку: філософія взаємодії: Монографія / За заг. та наук. ред. д-ра екон. наук, проф. І.Й. Малиго. — К.: КНЕУ, 2005. — 358 с.

5. *Малий І.Й.* Довіра в координатах взаємодії держави та суб'єктів господарювання / Інститут довіри в координатах економічного простору : монографія / [І.Й. Малий, А. А. Гриценко, Т.І. Артьомова, Т.О. Кричевська та ін.]; за ред. чл.-кор. НАН України А.А. Гриценка; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. — К., 2012. — С. 77–81.

6. *Малий І.Й.* Еволюція національного, регіонального та глобального в управлінні економікою / І.Й. Малий, О.П. Тищенко // Журнал європейської економіки. — 2012. — Том 11. — №2 (Червень). — С. 145–160.

УДК 354.1

Тетяна СЕЛЕЗНЬОВА*
Тамара КУЦЕНКО*

ДЕРЖАВНІ КОМУНІКАЦІЇ: ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РЕФОРМИ

Анотація. Започатковані реформи в Україні потребують відповідальності за них. Однак питання розподілу відповідальності, насамперед,

* **СЕЛЕЗНЬОВА Тетяна Петрівна** — медіа-експерт, Український кризовий медіа-центр, м. Київ, Україна, tantin@ukr.net

* **КУЦЕНКО Тамара Федорівна** — к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна tamaritsa@ukr.net

у сфері державних комунікацій, не розглядається зовсім як проблема, однак заслуговує першочергової уваги.

Однією з найважливіших і найскладніших за сучасних умов в Україні є проблема налагодження ефективних державних комунікацій, адекватних вимогам часу та спрямованих на розбудову справді «соціальної держави», як це проголошено в Конституції України, вирішення якої, насамперед, потребує українське суспільство на етапі серйозних випробувань російської військової агресії та одночасно започаткованих реформ. Очевидним є те, що сфера комунікативної діяльності органів державної влади потребує серйозного реформування з метою формування відкритості влади, належного рівня комунікативного зв'язку «влада-громадськість» та ефективної координації інформаційної діяльності органів державної влади.

Нині Україна, обравши курс європейської інтеграції, знаходиться на етапі зламу переважаючих ментальних конструкцій, які володіли умами пересічних українців протягом довгих років. Зокрема, в матеріалах інформаційної кампанії, проведених Інститутом світової політики та присвяченій європейській інтеграції України «Є краща сторона Європи!», наголошується, що українці в переважній більшості бояться змін, реформ та інновацій. Страх перед масштабними змінами закладений ще з радянських часів завдяки колективізації та індустріалізації і підкріплений у часи незалежної України, є негативним досвідом реформ. Відтак, багато людей переконані, що те, що мають сьогодні, краще, ніж будь-які зміни [1]. Саме тому від ефективної комунікативної діяльності органів державної влади, в тому числі від щоденної нелегкої роботи так званої когорти медіа-комунікаторів, залежить як вирішення проблеми подолання страхів та інших пострадянських ментальних конструкцій, здійснення «революції ментальності», формування реальної довіри народу до державних структур, так і просування проголошених реформ, розв'язання нагальних поточних соціальних проблем, які є сьогодні першочерговими та потребують адекватного роз'яснення, прозорого інформування та реалізації, в тому числі за допомогою населення країни, зокрема, територіальних громад, які нині формуються та готові брати відповідальність на своєму низовому рівні в рамках реформи бюджетної децентралізації.

Останнім часом, в державні структури на посади спеціалістів медіа-центрів, в якості інформаційних посередників у постійному діалозі між державою (її центральною чи муніципальною владою) та

громадянами, приходить молодь із середовища журналістів, часто не володіючи професійними знаннями з публічного управління та адміністрування, зовсім не усвідомлюючи своєї особливої персональної відповідальності перед українським народом за дописи від імені державних структур і комунікаційну діяльність, тобто за зміст, слова та справи, які репрезентують роботу цих структур. Мотиваційні орієнтири цих медіа-фахівців не завжди мають у своїй основі духовно-ціннісні чесноти, що в свою чергу працює як вагомий чинник, значно перешкоджаючи нинішнім реформам.

Зрозуміло, що в контексті розгляду даної проблеми вартує ввести в українську практику державного управління та державних комунікацій, *принцип когерентності*, на якому ґрунтується комунікативна політика в країнах ЄС: державні установи мають координувати інформаційну та комунікативну діяльність з іншими відповідними державними, муніципальними та приватними підприємствами з тим, щоб забезпечити послідовну та узгоджену появу інформації для реципієнта. Однак, варто наголосити, що принцип когерентності завжди працює у поєднанні з *принципом відповідальності* та *принципом правдивості інформації*.

Як приклад, за інформацією Національного інституту стратегічних досліджень, в Норвегії встановлено *відповідальність органу державної влади*, а саме Агентства з державного менеджменту та електронного уряду (Direktoratet for forvaltning og IKT — Difi), та *персональну відповідальність його керівника* як за дотримання принципу когерентності, так і за конкретні інформаційні та комунікативні заходи: надання інформації, проведення консультацій, навчання, розроблення інструкцій та ін. Наразі Агентство підпорядковане Міністерству державного управління, реформ і в справах Церкви (Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet). Міністерство несе *основну відповідальність* (superior responsibility) за *реалізацію державної комунікативної політики*. Інші міністерства *відповідають за реалізацію політики в межах своїх повноважень*. Міністр завжди спілкується від імені міністерства. Так само, як департаменти міністерства надають допомогу міністру в конкретній професійній сфері, відділ з питань комунікацій надає професійну допомогу міністру. Працівники відділу з питань комунікацій у міністерстві належать до корпусу державних службовців. Наприклад, відділ з питань комунікацій Міністерства державного управління, реформ і в справах Церкви передає запитання від преси до політичного персоналу та спеціалістів у департаментах. Відділ допомагає пресі та громадськості в пошуку потрібного відділу для отримання коментаря, довідкових матеріалів і роз'яснень. Відділ з питань ко-

мунікацій також є важливим «внутрішнім» ресурсом для політичного персоналу та спеціалістів у департаментах: він надає допомогу в підготовці інформації для широкої громадськості та засобів масової комунікації [3]. Власне, досвід державних комунікацій у країнах ЄС у його розвинутих цивілізованих формах має серйозні здобутки, які вартує вивчати та швидко впроваджувати в українську практику державного управління з огляду на терміни заявлених реформ.

В Україні питання відповідальності за поширення неправдивої інформації органами державної влади, її керівниками чи медіа-посередниками ніхто не ставить, хоча започатковані реформи потребують своєї реалізації на прозорій і відкритій для суспільства основі, а відтак адекватної комунікативної політики у відповідності з Конституцією України в преамбулі якої Верховна Рада ще в 1996 році під час її ухвалення зафіксувала «відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями» [2].

Як відомо всім, в Україні політик або чиновник може відверто вдаватися до публічної брехні, маніпуляцій та плагіату, а потім знову бути переобраним і посідати високі посади в державних органах влади. Проте, для порівняння, за кілька останніх років «три відомих політичних діяча лише з Німеччини були змушені піти у відставку через плагіат докторських робіт: міністр оборони, віце-спікер Європарламенту з Німеччини та міністр освіти. Крім того, 2012-го року президент Угорщини подав у відставку через звинувачення у плагіаті» [1].

Питання розподілу відповідальності за результати державної політики в Україні, насамперед, інформаційно-комунікативної (її розподіл на: 1) основну відповідальність державного органу, 2) відповідальність різних інституцій, що долучені до реалізації політики, 3) персональну відповідальність державних службовців за функціональними обов'язками в рамках прописаних у законодавчих актах повноважень та ін.), не є суттєвим, важливим, не розглядається зовсім як проблема, що заслуговує першочергової уваги, а отже, серйозні порушення, які постійно спостерігає суспільство, не мають ніяких наслідків — жодних покарань чи інших форм приборкань. Дехто «нечистий на руку» добре заробляє на цьому, ще й на фоні проголошення так званих «власних чеснот», що загалом розбещує суспільство, з якого, за таких умов, весь час приходять нове поповнення «нечистих на руку», насамперед, в політику, до владних структур і різного роду медіа-операторів і центрів, які озвучують та описують все, що їх просять на замовлення за значні гроші, маніпулюючи свідомістю українців.

Тому очікування реальних змін у контексті реалізації проголошених владою останніх реформ 2014–2016 рр. після 3-х революцій: тихої на граніті (1991), мирної помаранчевої (2004) та кривавої революції гідності з Небесною сотнею (2013–2014) та наслідками у вигляді військових дій на Сході України, які майже кожного дня продовжують забирати чи калічити життя патріотів України, для пересічних громадян країни є досить низькими, а їх довіра до державних структур продовжує падати.

Зупинити потік брехні, інформаційних перекручувань і різного роду маніпуляцій від держави, її центральної та місцевої влади, різного роду публічних і медіа-структур, які включені у формування та реалізацію державної політики, вагомою складовою якої є інформаційно-комунікативна, на основі розподілу та закріплення персональної відповідальності — першочергове завдання, без вирішення якого українські реформи будуть безрезультатними, імітаційними, не принесуть жодних суттєвих змін як щодо загального покращення життя українського народу, так і щодо забезпечення соціальних стандартів і гарантій на європейському рівні, про які так мріялось учасникам всіх трьох революцій та їх мільйонним прибічникам у всіх регіонах України.

Література

1. Є краща сторона Європи! — Інститут світової політики. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://iwp.org.ua/caricatures.html>
2. Конституція України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Інституційне забезпечення державної комунікативної політики: досвід країн Європи : аналіт. доп. — К. : НІСД, 2014. — 40 с.

УДК [334.722.8 : 005.51]

Оксана СЕНИШИН*

ПРОГНОЗНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено використання методики трендового аналізу для визначення прогнозних обсягів виробництва та споживання про-

* **СЕНИШИН Оксана Степанівна** — к.е.н., доцент кафедри менеджменту Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, Україна Ks770@inbox.ru

довольчої продукції. Доведено правильність використання саме квадратичної залежності тренда. Обчислено прогнозні значення показників рівня самозабезпеченості основним видами продовольчої продукції.

З погляду вітчизняних науковців, пріоритетним і перспективним напрямком на сучасному етапі розвитку економіки України є насичення внутрішнього споживчого ринку конкурентоспроможними продовольчими товарами вітчизняного виробництва і поступове витіснення імпортних низькоякісних харчових продуктів.

Важливою умовою забезпечення ефективного функціонування вітчизняного продовольчого комплексу в умовах ринку, орієнтованого на споживачів, є задоволення потреб індивідуальних споживачів. Тому застосування методології соціально-економічного прогнозування, використовуючи при цьому конкретні його методи — екстраполяційну методику для знаходження прогнозних значень обсягів виробництва продовольчих товарів набуває сьогодні особливої актуальності.

В основі нашого дослідження є визначення прогнозних значень обсягів виробництва продовольчих товарів на 2014–2019 рр., з використанням методики екстраполяції трендів або трендового аналізу. Вихідними даними для відповідних розрахунків є динаміка виробництва основних видів продовольчої продукції населенням України у 2000–2013 рр., що наведена у табл. 1.

Таблиця 1

**ВИРОБНИЦТВО ОСНОВНИХ ВИДІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
НАСЕЛЕННЯМ УКРАЇНИ У 2000–2013 рр., тис. т***

Види продовольчої продукції	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013
М'ясо та м'ясо-продукти	1663	1597	1906	1917	2059	2144	2210	2389
Молоко та молочні продукти	12658	13714	11761	11610	11249	11086	11378	11488
Зерно та зернові продукти	24459	38016	53290	46028	39271	56747	46216	63051
Овочі та баштанні продовольчі культури	6195	7606	8489	8976	8873	10562	10815	10668

Види продовольчої продукції	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Плоди, ягоди та виноград	1966	2133	1919	2087	2154	2418	2465	2871
Цукор	2147	2139	1571	1275	1805	2586	2143	1263
Олія	1394	1437	1966	2899	3101	3268	4067	3712

* Джерело: таблицю складено на основі даних збірників «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» за 2012–2013 рр.

Для знаходження прогнозних таких обсягів, як уже зазначалося нами, доцільно використати метод екстраполяції трендів, сутність якого полягає у побудові рівняння тренда з врахуванням закономірностей, що склалися у передісторії. Наше дослідження сконцентроване на квадратичному та лінійному рівнянні тренда.

Досліджуючи ці дві залежності, ми хочемо визначити, при якому із побудованих нами рівнянь обчислені прогнозні (заплановані) значення будуть точнішими, тобто де будуть спостерігатися найменші квадрати відхилень між фактичними та плановими показниками обсягів виробництва продовольчих товарів.

Отже, основною метою нашого дослідження є визначення прогнозних значень обсягів виробництва продовольчих товарів на 2014–2019 рр. Вважаємо, що першочергово до уваги візьмемо квадратичне рівняння, яке представимо такою залежністю:

$$\hat{y}_t = a_0 + a_1 t + a_2 t^2, \quad (1)$$

де t — фактор часу; a_0, a_1, a_2 — коефіцієнти рівняння; $\hat{y}$ — розрахункове значення функції.

Для оцінки рівня адекватності квадратичного рівняння тренда реальному процесу виробництва м'яса та м'ясопродуктів розрахована середня помилка апроксимації.

Для аналізу відхилень між фактичними і запланованими значеннями обсягів виробництва усіх досліджених нами продовольчих товарів у 2000–2013 рр. та вибору рівняння тренда, на основі якого буде побудовано прогноз таких обсягів на 2014–2019 рр. також побудована лінійна залежність.

Отже, лінійна залежність тренда має вигляд:

$$\hat{y}_t = a_0 + a_1 t, \quad (2)$$

Побудовано рівняння квадратичної та лінійної залежностей тренда (табл. 2), оцінено рівень їхньої адекватності реальному процесу виробництва та розраховано прогнозні значення обсягів виробництва продовольчої продукції.

Таблиця 2

**РІВНЯННЯ ЛІНІЙНОЇ ТА КВАДРАТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ТРЕНДА
ЗА ВИДАМИ ВИРОБНИЦТВА ВІТЧИЗНЯНОЇ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
ТА ЇХНЯ ОЦІНКА**

Види продовольчої продукції	Лінійне рівняння тренда	$\bar{\varepsilon}^*$, %	Квадратичне рівняння тренда	$\bar{\varepsilon}^*$, %
М'ясо та м'ясопродукти	$\hat{y}_t = 1503,32 + 107,18t$	2,50	$\hat{y}_t = 1515,91 + 99,63t + 0,84t^2$	2,44
Молоко та молочні продукти	$\hat{y}_t = 13060,29 - 264,95t$	3,93	$\hat{y}_t = 14067,25 - 869,13t + 67,13t^2$	2,57
Зерно та зернові продукти	$\hat{y}_t = 29022,71 + 3747,12t$	15,45	$\hat{y}_t = 23683,07 + 6950,91t - 355,98t^2$	14,29
Овочі та багаторічні плоди	$\hat{y}_t = 6158,43 + 636,57t$	4,46	$\hat{y}_t = 5271,29 + 1168,86t - 59,14t^2$	3,21
Плоди, ягоди та виноград	$\hat{y}_t = 1739,54 + 113,80t$	5,63	$\hat{y}_t = 2118,20 - 113,40t + 25,24t^2$	3,12
Цукор	$\hat{y}_t = 2005,04 - 30,87t$	21,80	$\hat{y}_t = 2030,13 - 45,92t + 1,67t^2$	21,67
Олія	$\hat{y}_t = 936,71 + 398,62t$	9,71	$\hat{y}_t = 538,86 + 637,33t - 26,52t^2$	9,11

* $\bar{\varepsilon}$ — середня помилка апроксимації

Обчислені прогнозні значення обсягів виробництва продовольчої продукції на 2014–2019 рр. наведено у табл. 3.

Таблиця 3

**ПРОГНОЗНІ ЗНАЧЕННЯ ОБСЯГІВ ВИРОБНИЦТВА ВІТЧИЗНЯНОЇ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ ЗА ЇЇ ВИДАМИ З ВИКОРИСТАННЯМ
КВАДРАТИЧНОГО РІВНЯННЯ ТРЕНДА НА 2014–2019 рр.***

Види продо- вольчої про- дукції	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
М'ясо та м'ясопродукти	2480,62	2596,21	2713,48	2832,43	2953,06	3075,37
Молоко та молочні про- дукти	11682,61	12088,95	12629,55	13304,41	14113,53	15056,91
Зерно та зер- нові продукти	57407,14	57594,50	57069,90	55833,36	53884,86	51224,40
Овочі та ба- штанні про- довольчі культури	11000,43	11045,57	10972,43	10781,00	10471,29	10043,29
Плоди, ягоди та виноград	3142,38	3508,61	3925,34	4392,55	4910,26	5478,45
Цукор	1752,30	1738,16	1727,36	1719,91	1715,80	1715,04
Олія	4126,43	4259,81	4340,14	4367,43	4341,67	4262,86

*Джерело: власні розрахунки автора

Проілюструємо спектр висновків, що можливі під час застосування запропонованого методу екстраполяції трендів для розрахунку прогнозних показників обсягів виробництва вітчизняної продовольчої продукції на 2014–2019 рр.:

по-перше, даний метод у порівнянні з іншими методами екстраполяції дозволяє врахувати всі елементи рівня динамічного ряду, які однаково впливають на прогнозовані показники; також автором було доведено правильність використання саме квадратичної залежності тренда, оскільки сума відхилень між фактичними і запланованими значеннями обсягів виробництва продовольчої продукції кожного виду при побудові квадратичного рівняння тренда є меншою за аналогічну суму при лінійній залежності;

по-друге, розраховані прогнозні значення обсягів виробництва вітчизняної продовольчої продукції на 2014–2019 рр. мають тенденцію як до зростання, так і до спадання. Так, зокрема виробни-

цтво м'яса та м'ясопродуктів, молока та молочних продуктів; плодів ягід і винограду у 2014–2019 рр. досягне щорічних темпів приросту 4,1–4,7 %; 3,5–6,6 % та 11,6–11,9 % відповідно, що пов'язано у деякій мірі із швидким розвитком вітчизняного ринку курятини. Дещо інша ситуація із виробництвом зерна та зернових продуктів; овочів і баштанних продовольчих культур — їхні прогнозні обсяги мають тенденцію до зменшення. Так, виробництво зерна та зернових продуктів у 2019 р. порівняно з 2014 р. зменшиться на 6182,7 тис. т; овочів і баштанних продовольчих культур — на 957,1 тис. т відповідно. Прогнозні обсяги виробництва цукру та олії у 2014–2019 рр. визначаються стабільними темпами приросту.

УДК 378(477):001:355(470+571)

Віра УСИК*
Анатолій ОЛЕКСІЄНКО*

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПОГЛЯД МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ

Анотація. Увагу акцентовано на необхідності докорінних змін у сфері вищої освіти, яка сьогодні стала великою мірою джерелом корупції та бюрократії. Окрім того, ці негативні явища посилюються впливом війни з Росією. Доведено ключову роль у процесі якісних трансформацій молодих учених — високоморальних фахівців і генераторів інноваційних ідей. В основу дослідження покладено опитування серед молодих учених щодо їх настроїв, думок та дій у сфері вищої освіти в умовах гібридної війни з Росією.

Україні не вдалося провести успішних реформ у галузі вищої освіти впродовж четвертї століття після розвалу СРСР. Ні короткотермінові грантові вливання західних донорів у реструктуризацію курсів, ні закордонні стажування, ні створення ресурсних центрів не призвели до корінних зрушень в інституційному роз-

* **УСИК Віра Іванівна** — к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, vivayoung70@gmail.com

ОЛЕКСІЄНКО Анатолій Васильович — Ph.D. в галузі вищої освіти, професор Університету Гонконгу, м. Гонконг, Китай, anatoly.oleksiyenko@gmail.com

витку вищої освіти на системному рівні. Створені «інноваційні острови» дали поштовх до розвитку окремим особистостям, найдинамічнішим викладачам, але й ті мали можливість «творити» в основному завдяки міжнародним грантам або працюючи на глобально-орієнтованих кафедрах чи в приватних університетах. Значна частина з таких прогресивних науковців виїхали за кордон, як і тисячі студентів, які не бачать перспективи в українській освіті та науці. Назагал, у державному секторі, гіперцентралізація навчальних процесів стала основною метою як міністерських, так і університетських адміністрацій. Водночас, корупція, панібратство, бюрократія та інерція університетських громад стали сумнозвісною відповіддю на зростаючу вертикаль і жорсткий фінансовий контроль державно-олігархічної системи, яка особливо жорстоко себе проявила напередодні Революції Гідності.

Великою мірою, критично-мислячі студенти та молоді вчені були сподіванням багатьох реформаторів в останні десятиліття. У позитивному розумінні цього слова, молодь завжди мала завищені очікування та підштовхувала системні та організаційні перетворення в суспільстві. Можна також аргументувати, що успіх національних реформ мав би значною мірою залежати від здібності молоді переосмислити свої цінності та застосувати їх у інноваційних процесах. Проте, ситуація була дещо іншою в академічному світі. Контроль ресурсних, акредитаційних, посадових і званнявих ієрархій в університетському середовищі традиційно ставив молодого викладача в залежність від старших колег. Не всі, але більшість з числа останніх, у свою чергу, робили все можливе для того, щоб утримувати контроль за інституційними привілеями і, відповідно, гасили запал найрадикальніших представників молоді. Така ситуація не є чимось особливим для українського середовища — вона також спостерігається в багатьох академічних системах світу. В результаті, університетські середовища переважно залишаються консервативними осередками, які слугують цілям самовиживання, аніж динаміці суспільних трансформацій. Звичайно, до кризового моменту.

Революція Гідності 2014 року стала особливим кризовим моментом, який спровокував цілу низку змін, законодавчих та інституційних: наприклад, розширення академічної та фінансової автономії вищих навчальних закладів; зміну умов акредитації навчальних закладів; уповноваження ВНЗ приймати остаточне рішення про присудження наукових ступенів; впро-

вадження електронної звітності ВНЗ про освітню та фінансову діяльність; делегування більших повноважень для студентського самоврядування; вдосконалення процедури виборів ректорів і деканів; покарання за плагіат; зменшення педагогічного навантаження; обмеження термінів перебування на адміністративних посадах та їх суміщення; об'єктивізацію процесу відбору та прийому на навчання абітурієнтів; підвищення академічної мобільності студентів; надання студентам можливості обирати навчальні програми і окремі дисципліни; формування конкурентної системи держзамовлення; підвищення розміру стипендіальних виплат і гарантування цільового фінансування наукових розробок національних і дослідницьких університетів. На перший погляд, — список вражаючий. Особливо беручи до уваги кількість нововведень, які були зроблені лише за два роки. Насправді ж, постало питання наскільки якісно ці інновації можуть бути впроваджені найближчим часом і саме, коли існує економічна криза і залишаються невирішеними задачі, пов'язані із належною фінансовою підтримкою освіти та науки, практичним втіленням академічної мобільності студентів і викладачів, та визначенням обсягів держзамовлення по спеціальностям і розширенням повноважень студентів у процесі організації та управління освітніми програмами. Національна система вищої освіти також залишається заложником бюрократії й інституційної інерції. В суспільстві існує постійна тривога, що університетам не вдасться радикально підвищити якість освіти, а відповідно і конкурувати за талановитих студентів і викладачів у міжнародному, а не лише місцевому просторі. Задля досягнення цієї мети, обов'язковим стає підвищення рівня відповідальності усіх учасників реформ вищої освіти: викладачів, студентів, органів державної влади, вищих навчальних закладів, керівників підприємств, громадських організацій, міжнародних партнерів. Але, в першу чергу, сподівання саме на молодих учених з лідерським потенціалом — саме тієї невеличкої, але національно-свідомої, впевненої, рішучої групи молодих професіоналів, які можуть швидко і ефективно оволодівати сучасним арсеналом інноваційної експертизи та методології, і таким чином стати рушійною силою перетворень у наукових і професійних громадах.

Насправді, Революція Гідності змусила переглянути роль і місце вищої освіти в суспільстві, а також роль молодих учених в українському університеті. «Гібридна війна» з Росією ще більше загострила відчуття крайньої необхідності перетворень. Як і в ба-

гатях інших частинах світу, суспільна криза в Україні спонукає переоцінці цінностей в інституційному просторі. Молоді вчені стоять перед вибором: або зруйнувати, або трансформувати систему цінностей, яка була створена в минулому. Рух стосовно такого вибору ще не до кінця зрозумілий, незважаючи на критичний стан, спровокований війною. Досліджень у цьому напрямку практично не існує. Існуючі наукові доробки, дискусії та аналіз практично оминають контекстуалізацію в рамках війни, гібридної війни чи конфлікту. Назагал, така контекстуалізація не відбулася ще і в західній літературі.

Авторами було прийнято рішення провести опитування, яке ставить за мету зрозуміти проблематику реформування національної вищої освіти в часи гібридної війни з Росією з точки зору молодих вчених України. Це опитування є однією з ініціатив, яка вивчає поведінку університетських стейкхолдерів у посткомуністичних країнах в кризові часи. Його мета спрямована на вивчення позиції молодих вчених і найсвідомішої і найдинамічнішої її частини відносно війни і кризи, та, відповідно, до трансформаційних процесів в університетському середовищі та вищій освіті загалом.

Опитування складається з кількох блоків і є абсолютно анонімним. Перший блок стосується впливу війни з Росією — а саме, чи згодні молоді вчені, що ця війна загострила політичне середовище в Україні, дестабілізувала економічну ситуацію в Україні, ще більш поглибила поділ українського суспільства, знизила продуктивність їхньої роботи, змусила більше думати про роль у суспільстві, дала поштовх до поширення своїх досліджень серед широких мас, змусила переглянути свої культурні та мовні цінності та задуматися над майбутніми відносинами з цією країною, спонукала до налагодження більш тісних зв'язків з країнами Заходу. Другий розділ стосується впровадженню реформи вищої освіти в Україні та її впливу на наукову діяльність молодих учених. Зокрема, тут порушується питання: чи імплементується реформа, чи можливо гальмується фінансовою кризою та війною. Також, учасники можуть висловити своє бачення того, наскільки ця реформа ігнорує причини, наслідки та потреби суспільства та економіки під час військових дій. Молоді вчені були запрошені дати відповідь на такі питання: чи змусила війна зробити дослідження та навчання більш стратегічним або ж підштовхнула робити соціальні проекти; чи побудила вона сфокусуватися на дослідженнях, які можуть зміцнити громадянське суспільство і верховенство закону; чи заохотила зосередитися на науці, яка

може посилити економіку і оборону, а можливо заохотила вивчати англійську мову і співпрацювати на міжнародному рівні або ж закликала більше співпрацювати з науковими, громадськими та професійними організаціями та стимулювала обмін інноваційними ідеями. У третій частині опитування піднімається питання основних проблем, які наразі найактуальніші для академічної реформи. Зокрема, за 10-бальною шкалою молоді вчені оціняють вагомість проблем у переліку тих, які часто зазначаються в масових джерелах інформації як нагостріші в академічному середовищі, наприклад:

- корупція;
- родинність (зв'язки);
- дискримінація по віку;
- гендерна нерівність;
- відсутність інституційної підзвітності;
- низький дохід;
- недостатні компетентності для конкурентоспроможних досліджень;
- низький доступ до міжнародних публікацій;
- низький рівень володіння англійською мовою;
- тривоги, пов'язані зі станом війни;
- застарілі схеми оцінювання ефективності;
- неоднозначні критерії оцінювання ефективності;
- надмірне навантаження;
- відсутність академічної свободи;
- страх втрати роботи;
- апатія серед професорського складу;
- відсутність зацікавленості у студентів;
- відсутність або погана якість інституційних досліджень;
- менеджмент радянського зразка;
- недостатній обмін інноваціями та передовим досвідом.

І останній блок — це думки молодих учених стосовно майбутнього розвитку освіти, ВНЗ та внеску кожного у загальний розвиток вищої освіти.

Вважаємо, що це опитування дасть змогу зрозуміти, на кого молоді вчені покладають моральну відповідальність за той стан, в якому опинилася нині країна та сфера освіти зокрема, чи прийняття нового законодавства дає їм підстави і надії для суттєвих змін, чи все-таки це невинуватені очікування та змарновані надії, а також які перспективи вбачають вони у майбутньому та що конкретно роблять задля трансформації освіти та реалізації інноваційних ідей і стратегій.

АДАПТАЦІЯ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ДО СТАНДАРТІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЄС

Анотація. Досліджено відмінності українського законодавства у сфері зайнятості та працевлаштування від нормативних актів ЄС. Проаналізовано мінімальні стандарти у сфері зайнятості ЄС та України. Обґрунтовано завдання щодо врахування стандартів політики зайнятості ЄС у практиці публічного управління України.

Політика держави у сфері зайнятості населення є ключовим напрямком державного управління, від ефективності якого залежить не лише рівень життя населення та додержання конституційних прав і свобод громадян, але і можливості економічного розвитку країни та її суспільно-політична стабільність. Прямуючи до стандартів Європейського Союзу, Україна так само прагне досягти високого рівня законності, відповідності його нормам. Тож узгодження чинного українського законодавства з нормами ЄС є невід'ємною складовою реформ наближення механізмів державної політики до загальноприйнятих засад публічного управління для країн — членів ЄС.

Сфера зайнятості є пріоритетним напрямом, на який спрямовується регулятивна діяльність інституцій ЄС. Політика ЄС в останні десятиліття спрямована на досягнення високого рівня зайнятості, сильного соціального захисту, поліпшення умов життя та умов праці, захисту соціальної згуртованості. Відповідно до стратегічного програмного документу ЄС «Європа 2020: Стратегія для інноваційного, сталого та інклюзивного зростання» досягнення зайнятості на рівні 75 % працездатного населення (віком 20–64 років) визначено першою з п'яти стратегічних цілей [1]. Ключовими гарантіями, які встановлюються відповідно до законодавчих актів ЄС, є мінімальні стандарти для:

- працевлаштування та умов праці — тривалість робочого часу, неповний робочий день і строкова робота, розміщення працівників;
- інформування та консультування працівників — про колективні звільнення, переміщення компаній та ін.

* **ФЕДІРКО Наталія Вікторівна** — к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, nataliia.fedirko@kneu.ua

Базовим принципом Європейської спільноти є принцип рівноправності, який закладається, в основу усіх стандартів. Зокрема, у сфері зайнятості та працевлаштування гарантії, які визначаються рядом спеціальних Директив Європейського Парламенту та Ради, охоплюють питання:

- встановлення загальної системи рівного відношення у сфері зайнятості та професійної діяльності;
- рівності між особами незалежно від расової чи етнічної приналежності;
- рівних можливостей і рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях працевлаштування та зайнятості;
- доступу до тривалого професійного навчання;
- обов'язку роботодавця інформувати працівників про умови, що застосовуються до контракту чи трудової угоди;
- інформування та консультації працівників про представництво працівників;
- роботи на визначений строк;
- неповної зайнятості;
- колективного звільнення;
- охорони прав працівників у разі зміни власника підприємства, бізнесу чи їх частини;
- заходів з поліпшення безпеки та охорони здоров'я на виробництві вагітних працівниць, працівниць, які нещодавно народили, або годують.

На відміну від ЄС, норми законодавства України містять значно менший перелік гарантій для громадян у сфері працевлаштування та зайнятості, що на практиці призводить до обмеження можливостей контролю за дотриманням їх громадянських прав. Державне управління сферою зайнятості населення у вітчизняній практиці зводиться, передусім, до встановлення гарантій держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізацію їхніх прав на соціальний захист від безробіття. Відносини у сфері зайнятості населення в Україні регулюються Конституцією України, Законом України «Про зайнятість населення», Кодексом законів про працю України, Господарським і Цивільним кодексами України, Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». Також необхідно вказати, що базовий принцип ЄС щодо забезпечення рівності прав в Україні визначається відповідно до Законів «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

У сфері зайнятості та професійної діяльності в Україні базовим є Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р.,

котрий повністю враховує положення Директиви Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року, що встановлює загальну систему рівності у сфері зайнятості і професійної діяльності. Проте, проведений аналіз засвідчує, що зазначений закон здебільшого обмежується загальними положеннями. Зокрема, у ст. 11 Закону України «Про зайнятість населення» держава гарантує особі право на захист від будь-яких проявів дискримінації у сфері зайнятості населення за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, членства у професійних спілках або інших об'єднаннях громадян, статі, віку, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Починаючи з лютого 2015 року в Україні почав впроваджуватись плани заходів щодо імплементації окремих законодавчих актів ЄС [5], яким, зокрема передбачено удосконалення системи контролю за дотриманням законодавства у сфері зайнятості населення та посилення забезпечення ефективного доступу населення до інформації. Проведений у 2016 році аналіз відповідності законодавства України вимогам Директив ЄС щодо забезпечення належних умов праці та зайнятості як на робочому місці, так і під час працевлаштування показав, що:

- лише окремі положення Директив ЄС враховані в законодавчих актах України повністю, оскільки останні прямо на них вказують;
- більшість положень законодавчих актів України не суперечать положенням Директив ЄС, оскільки прямо на них не вказують, але опосередковано передбачають їх виконання;
- значна частина положень Директив ЄС відображені частково в законодавчих актах України та потребують врахування;
- окремі положення Директив ЄС не відображені в законодавчих актах України та потребують врахування.

Законодавчими актами України, які можна визнати як такі, що повністю враховують окремі положення Директив ЄС у межах сфери їх дії, є: Конституція України, Цивільний процесуальний кодекс України, Закон України «Про соціальний діалог в Україні» та Закон України «Про колективні договори та угоди».

На жаль, Закон України «Про зайнятість населення» містить лише кілька практичних механізмів реалізації принципу рівноправ'я: заборона в оголошеннях (рекламі) про вакансії зазначати обмеження щодо віку кандидатів, пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати ви-

моги, що надають перевагу одній із статей, а також вимагати від осіб, які працевлаштовуються, надання відомостей про особисте життя та статті 14 (про працевлаштування інвалідів). У той же час, реалізація принципу рівноправ'я у більшій мірі залежить від юридичних аспектів, зокрема встановлення тягаря доказування таким, як визначено відповідними Директивами ЄС (доказування не факту дискримінації, а його відсутності).

Особливу недоліком практики України у порівнянні зі стандартами у сфері працевлаштування та зайнятості ЄС, на нашу думку, є повна відсутність визначення та врегулювання професійних механізмів соціального забезпечення, на які вказує, зокрема Директива 2006/54/ЄС, яка встановлює принцип рівних можливостей і рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях працевлаштування та зайнятості як на робочому місці, так і під час працевлаштування. Відповідно до даної Директиви «професійні механізми соціального забезпечення» — це механізми, призначенням яких є надання працівникам, зайнятим у працедавця чи самостійно, на підприємстві чи групі підприємств, у сфері економічної діяльності, виробничому секторі чи групі секторів, виплат, призначених додатково до виплат, передбачених встановленими законом програмами соціального забезпечення, або виплат, що заміщають останні, незалежно від добровільної чи примусової участі у них [2]. У вітчизняній практиці такі механізми не є визначеними, відтак, на нашу думку, їх необхідно врахувати у Цивільному кодексі України, Господарському кодексі України, Кодексі законів про працю України, Законі України «Про страхування», які передбачають можливість впровадження приватного страхування, а також у Законі України «Про недержавне пенсійне забезпечення», оскільки його положення не суперечать, однак і не вказують на приналежність системи недержавного пенсійного забезпечення до професійних механізмів соціального забезпечення.

Не відповідає положенням Директив ЄС також позиціонування в українському законодавстві категорії «оплата». Закон України «Про оплату праці» не містить визначення терміну «оплата», а встановлений ним термін «заробітна плата» є невідповідним. Так, у практиці ЄС, «оплата — це звичайна основна чи мінімальна заробітна платня чи будь-яка інша оплата готівкою чи натурою, яку працівник отримує прямо чи непрямо, залежно від форми його/її працевлаштування його/її працедавцем» [2], натомість в Україні «заробітна плата — це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу» [3]. Така відмінність понять не є суто технічним моме-

нтом, а впливає на можливості та гнучкість відносин праці, призводячи до обмеження права найманих працівників на гідний рівень і сучасні форми оплати праці.

Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» також не можна визнати європейським, оскільки його норми не містять положень щодо виплат, передбачених такими організаціями, на що вказують вимоги ЄС, зокрема п.1 (d) статті 14 Директиви 2006/54/ЄС [2]. Так, даний закон визначає, що «громадяни України мають право на основі вільного волевиявлення без будь-якого дозволу створювати профспілки, вступати до них і виходити з них на умовах і в порядку, визначених їх статутами, брати участь у роботі профспілок» [4], утім жодного згадування про можливість отримувати виплати не містить.

Принципово важливим з точки зору забезпечення рівності прав у сфері працевлаштування та зайнятості також є визначення в законодавстві України повноважень органів та забезпечення обміну інформацією. Зокрема, п.2 (d) Директиви 2006/54/ЄС [2] передбачає на належному рівні здійснення обміну наявною інформацією з аналогічними Європейськими установами. Ефективність реалізації принципу рівноправ'я в Україні буде посилено шляхом залучення усіх соціальних партнерів і громадськості до контролю, моніторингу ситуацій щодо дискримінації за будь-якими ознаками.

Серед інших невідповідностей трудового законодавства України стандартам публічного управління у сфері праці ЄС відзначимо такі:

- визначення терміну «дискримінація» не відповідає практиці ЄС;
- не забороняється дискримінація в оплаті праці;
- не враховується можливість «непрямої дискримінації»;
- відсутня конкретизація норм, що суперечать принципу рівного ставлення у сфері працевлаштування та зайнятості;
- не визначені заходи для захисту працюючих чоловіків і жінок від звільнення внаслідок відпустки у зв'язку з усиновленням;
- не визначено можливість звернення за допомогою внаслідок несправедливого застосування до них принципу рівного ставлення, навіть тоді, коли стосунки, в яких заявник вбачає дискримінацію, вже припинено;
- не визначено повноваження щодо запобігання та протидії дискримінації асоціацій, організації чи інших юридичних осіб.

Також у законодавчих актах України необхідно врахувати окремі юридичні аспекти, передбачені Директивами ЄС, які пов'язані з узгодженням окремих положень нормативно-правових актів України, умовами та строками їх реалізації. Зокрема, це сто-

сується захисту прав, доказування у суді, дотримання мінімальних вимог, заходів профілактики дискримінації.

Отже, законодавство України має суттєві відмінності від стандартів публічного управління сферою зайнятості та працевлаштування в ЄС. Закони України потребують узгодження із положеннями Директив ЄС у сфері працевлаштування та зайнятості, втім внесення змін до законодавства України у разі їх прийняття та реалізації не вимагає додаткових фінансових коштів.

Література

1. Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth [Електронний ресурс] // European Commission, Brussels. — 2010. — Режим доступу до ресурсу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>.

2. Директива 2006/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2006 року, що забезпечує застосування принципу рівних можливостей та рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях працевлаштування та зайнятості (перероблена). Липень 30, 2012 // Офіційний Вісник L 204 — 26.07.2006. — С.0023 — 0036.

3. Про оплату праці. Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. [Електронний ресурс] // ВРУ. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>

4. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. [Електронний ресурс] // ВРУ. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>

5. Про схвалення розроблених Міністерством соціальної політики планів імплементації деяких актів законодавства ЄС. Розпорядження КМУ від 21.01.2015 р. № 34-р. [Електронний ресурс] // КМУ. — 2015. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/34-2015-%D1%80>

УДК 339.923: 001.895:334:061.1ЄС

Олександр ФЕДІРКО*

НАЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН — ЧЛЕНІВ ЄС

Анотація. Виявлено та охарактеризовано типові національні моделі інноваційної політики країн — членів ЄС. Розглянуто основні інструменти та механізми державного регулювання інноваційного розвитку.

* **ФЕДІРКО Олександр Анатолійович** — к.е.н., доцент кафедри європейської інтеграції ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, fedirkoalex2002@ukr.net

Розбудова на сучасному етапі економіки знань у Європейському Союзі базується на глибокому переконанні європейського суспільства у безальтернативності інноваційного шляху розвитку. Даний факт підтверджується тим, що навіть у часи однієї з найпотужніших світових валютно-фінансових криз кінця 2010-х років країни-члени не лише не скоротили, а навіть розширили витрати на фінансування науково-технічного та освітнього потенціалу, систем трансферу технологій, програм стимулювання інноваційної бізнес-діяльності. В основі сучасної інноваційної політики країн світу, звісно ж, включно з державами-учасницями інтеграційного союзу, лежить теорія національних інноваційних систем, яка базується на тлумаченні інноваційної діяльності як інтерактивного процесу взаємодії великої кількості спеціалізованих учасників, що формують трикутники знань.

Домінуючою базою національних інноваційних політик є модель відкритих інновацій, ядром якої є формування системних колабораційних зв'язків між наукою і бізнесом, формування коопераційних секторальних і тематичних мереж, розвиток інфраструктури комерціалізації нових технологій тощо. Згідно результатів масштабного дослідження (з 1999 по 2012 рік) проекту INNO Policy TrendChart та мережі Erawatch network на національному рівні 27 країн — членів ЄС¹, Норвегії та Швейцарії було ідентифіковано 2083 заходи інноваційної політики, серед яких ідентифіковано три провідні групи інструментів: конкурсне державне фінансування науково-дослідних програм; колабораційні науково-дослідні програми — заходи щодо стимулювання науково-технічної кооперації між державними дослідними організаціями та приватними компаніями; пряма підтримка науково-дослідної та інноваційної діяльності приватного сектору шляхом надання кредитів і грантів [3, с. 6, 16].

За період дослідження з 1999 по 2012 рік спостерігалася загальна тенденція до збільшення питомої ваги колабораційних програм, натомість частка індивідуальних субсидій і грантів на НДДКР та інноваційної діяльності компаній значно скоротилася. Ефективнішими, ніж індивідуальні субсидії, виявилися заходи стимулювання старт-апів і венчурного інвестування. Посилювалась орієнтація інноваційних політик на комерціалізацію новітніх технологій, що є критично важливою сферою інноваційної полі-

¹ Хорватія, яка приєдналася до ЄС у 2013 році, не досліджувалася в межах даного проекту.

тики саме для країн — слабких новаторів. Протягом відповідного періоду спостерігалася стабільність змісту і структури заходів стимулювання інноваційного розвитку країн. При цьому, доволі дивним виявився той факт, що інструментарій інноваційних політик європейських країн був доволі гомогенним, навіть враховуючи наявність відчутних асиметрій як у структурі економік країн Союзу, так і у рівнях їх технологічного розвитку. Це, з одного боку, може свідчити про намагання країн Східної Європи підвищити рівень продуктивності праці за рахунок впровадження програм інноваційного розвитку промисловості, а з другого, є наслідком активної кампанії ЄС із просування найкращих практик через мережі обміну передовим досвідом у сфері реалізації інноваційної політики.

Узагальнення національних моделей інноваційної політики дозволило ідентифікувати кілька груп країн за критеріями взаємної наближеності цільової орієнтації їх політики, значущості фундаментальних і прикладних досліджень, ролі приватного сектору, а також структури використовуваних інструментів і механізмів. Так, до першої і п'ятої груп входять переважно нові Східноєвропейські країни — члени ЄС, хоча присутні і деякі малі високотехнологічні старі держави-учасниці угруповання (табл. 1).

Таблиця 1

ГРУПИ КРАЇН ЄС ЗА МОДЕЛЯМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

№	Склад	Характеристика	Назва моделі
1	Ірландія, Мальта, Польща, Словенія	Вплив структурних фондів; конкурсний відбір академічних НДДКР; орієнтація на академічні і приватні НДДКР; податкові пільги на НДДКР	<i>Сфокусована на конкурсних академічних НДДКР</i>
2	Німеччина, Фінляндія, Швеція, Греція, Естонія, Латвія	Орієнтація на науку та колабораційні НДДКР; розвиток вентурного капіталу, кредитного фінансування; відсутність (або обмеженість) податкових пільг на НДДКР	<i>Сфокусована на колабораційних академічних НДДКР</i>

№	Склад	Характеристика	Назва моделі
3	Великобританія, Італія, Нідерланди, Франція	Комерціалізація результатів державних НДДКР, трансфер технологій; підтримка підприємництва; кредити, венчурний капітал; активне використання податкових пільг	<i>Базована на комерціалізації</i>
4	Австрія, Бельгія, Данія, Іспанія, Португалія, Угорщина, Чехія	Акцент на прямій підтримці інновацій та НДДКР у приватному секторі; конкурентні НДДКР; податкові пільги на НДДКР	<i>Орієнтована на приватні НДДКР та інноваційну діяльність</i>
5	Болгарія, Литва, Люксембург, Кіпр, Румунія, Словаччина	Вплив структурних фондів; орієнтація на академічні і приватні НДДКР (більше значення останніх); фінансування діяльності академічних організацій; відсутність податкових пільг на НДДКР	<i>Сфокусована на академічних та приватних НДДКР</i>

Джерело: [3, с. 33]

Моделі інноваційної політики обох цих груп формуються під відчутним впливом з боку структурних фондів ЄС. Отже, йдеться про синергетичну взаємодію між заходами інтеграційної політики ЄС у сфері згуртування, регіонального та локального розвитку, які у новій концепції регіональної політики Союзу нерозривно пов'язані зі стимулюванням інноваційної діяльності, розробленням стратегій раціональної спеціалізації та загалом формування економіки знань. Саме така синергетична взаємодія інструментів наднаціональних політик, на нашу думку, дозволить незабаром отримати значні позитивні ефекти від регіональної інтеграції на локальному рівні інноваційного розвитку в економіці ЄС.

Принципова відмінність між першою та п'ятою групами країн криється саме у розподілі питомої ваги між академічним і приватним секторами у цільовій орієнтації їх інноваційних політик. Так, серед країн першої групи (Польща, Словенія, Мальта, Ірландія) найпопулярнішими виявились заходи із конкурсного відбору дослідних програм вищих навчальних закладів і науково-дослідних організацій. Приватний сектор, при цьому, отримує переважно непряму підтримку у вигляді податкових пільг на НДДКР та інших інструментів стимулювання інноваційної діяльності та технологічної модернізації підприємств.

Домінуючі у п'ятій групі Східноєвропейські країни (Болгарія, Литва, Румунія, Словаччина) належали до помірних і слабких новаторів за класифікацією Таблоїду інноваційного союзу 2013 (Люксембург і Кіпр є особливими випадками, які потребують окремого вивчення) [2, с. 12]. Їх загальною характеристикою був і залишається сьогодні низький рівень НДДКР у бізнесі, що мало б визначати відповідну орієнтацію їх інноваційної політики. Разом з тим, провідним фінансовим інструментом розвитку науки в цих країнах є традиційне (неконкурсне) виділення коштів для академічних організацій на реалізацію їх функцій. Поступово в цих країнах запроваджуються і нові інструменти, такі як підтримка розвитку кластерів, консультативна підтримка бізнесу, особливо у сфері інноваційної діяльності.

Загалом, обидві аналізовані групи фокусуються на підтримці НДДКР у академічному та приватному секторах, проте представники першої групи є схильнішими до підтримки фундаментальних наукових досліджень, тоді як учасники останньої — до стимулювання НДДКР у приватному секторі, що носять переважно прикладний характер.

Німеччина, Фінляндія, Швеція та Швейцарія у другій ідентифікованій групі представляють когорту країн-лідерів інноваційного розвитку не лише в ЄС, але й у цілому світі. Лейтмотивом політики цих країн стала теорія національних інноваційних систем, що втілилась у їх орієнтації на підтримку колабораційних НДДКР, що реалізуються спільно представниками академічного та приватного секторів через створення колабораційних платформ і стимулювання високотехнологічних кластерних ініціатив. Має місце політика розширення венчурного та кредитного фінансування інноваційної бізнес-діяльності, водночас доволі обмеженим є застосування податкових пільг у цій сфері. Загалом сфокусована на колабораційних академічних НДДКР модель інноваційної політики дозволить згаданим державам тривалий час

утримувати технологічне лідерство та першість у створенні радикальних інновацій.

Аналогічний підхід застосовується і у Греції, Естонії та Латвії — країнах, котрі є далекими від технологічного лідирування в Європі. Проте, оцінювання потенційної ефективності запровадження моделі інноваційної політики, скопійованої у технологічно розвинених країнах, не може бути однозначним. Адже на національних ринках перших є сформований потужний корпоративний попит на технологічні інновації, чого не можна сказати про останні країни. У зв'язку з необхідністю формування внутрішнього попиту на інновації, у Греції, Естонії та Латвії ставка в інноваційній політиці робиться на підтримку великих національних високо-технологічних фірм, близьких до державного сектору, з метою створення «штучного» попиту на високі технології. Очевидно, що, вважаючи на обмежену кількість таких компаній, невеликий обсяг їх трудових ресурсів, обмеженість ефектів переливу знань і технологій, така орієнтація інноваційної політики пов'язана з високим ризиком невдачі.

Третя група, представлена потужними великими країнами-членами (Франція, Великобританія, Італія) та малою, але високо-технологічною Голландією, є доволі гомогенною з точки зору моделі інноваційної політики, яка зорієнтована, передовсім, на комерціалізацію результатів НДДКР, стимулювання технологічного трансферу, а також активне використання податкових пільг на інвестиції в НДДКР та інновації. Варто зауважити, що до 2008 року дана група країн, як і друга група, була сфокусована на підтримці колабораційних НДДКР, проте у періоді кризи в цих країнах зросли суспільні запити щодо результативності державних інвестицій у НДДКР, що й обумовило зміну орієнтації політики пізніші стадії інноваційного процесу.

Четверта група країн характеризується найпотужнішою орієнтацією на приватні НДДКР та інноваційну діяльність. Також важливим є конкурсне фінансування дослідних проєктів. Склад групи є неоднозначним, оскільки тут країни з передовими технологічними досягненнями, такі як Австрія, Бельгія, Данія і Норвегія, поєднуються з доволі стриманими новаторами, як Чехія, Угорщина, Португалія та Іспанія. Проте, остання підгрупа країн значно активніше підтримує капіталовкладення у приватні НДДКР, порівняно з новими країнами — членами ЄС із п'ятої групи (Болгарія, Литва, Румунія, Словаччина).

Аналізуючи результати кластерного аналізу моделей інноваційних політик країн доходимо висновку, що логіка інновацій-

ної теорії Й. Шумпетера, згідно якої країни на різних рівнях технологічного розвитку мали б формувати відповідні системи інноваційних політик, що сильно відрізняються [1]. Пояснення такого стану може бути пов'язане з тим, що крім рівня технологічного розвитку країни її інноваційна політика залежить ще й від ряду інших факторів, таких як обмін найуспішнішою практикою, ефекти залежності від минулої траєкторії розвитку та іншими національними особливостями економічного та інноваційного розвитку. Ефекти локалізації «рецептів» стимулювання інноваційного розвитку у національних середовищах країн з різним технологічним рівнем призводять до висновку про відсутність існування ідеальної моделі інноваційної політики, яка могла б задовольнити усіх. Навіть для країн із близькими структурою та рівнем ефективності інноваційних систем важко запропонувати стандартний портфель інструментів інноваційної політики. Таким чином, можна погодитися з твердженням європейських дослідників, що навіть блискуча найсучасніша інноваційна політика не здатна забезпечити високі досягнення країни в сфері інноваційного розвитку за умови браку належного рівня розвитку науково-технічного потенціалу та середовища, що спонукає національні компанії до інтенсифікації конкурентно-коопераційних відносин на основі інноваційних стратегій. Відтак, розробка ефективної стратегії інноваційного розвитку країни є складним комплексним процесом, що вимагає критичної об'єктивної оцінки рівня національної інноваційної спроможності, стану національної інноваційної системи (її сильних і слабких ланок), а також шляхів інтеграції інноваційної політики у полірівневу систему державного регулювання соціального та економічного розвитку країни.

Література

1. Aghion P. What do we learn from Schumpeterian growth theory? / P. Aghion, U. Akcigit, P. Howitt. — Ma: NBER Working Paper 18824, CA, 2013.
2. Innovation Union Scoreboard 2013 / H. Hollanders, N. Es-Sadki. — Brussels: European Commission Publications Office, DG Enterprise and Industry, 2013. — 76 p. — P.12
3. Izsák K. Lessons from a Decade of Innovation Policy / K. Izsák, P. Markianidou, S. Radošević. — Brussels: European Commission, Enterprise and Industry, 2013. — P.33.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Анотація. Розкрито переорієнтацію державної інвестиційної політики в умовах територіальних і економічних загроз цілісності держави України.

Одним з головних завдань, які постали перед українською національною економікою на сучасному етапі, є вихід з економіко-політичної кризи і розвиток конкурентоспроможного виробництва. Рішенням цих завдань могло б стати створення привабливого інвестиційного середовища та залучення іноземних інвестицій. Постійно напружена політична ситуація, наявність корупції в державі та повільні процеси реформування економіки унеможливають залучення інвестиційних ресурсів у необхідному обсязі, оскільки є занадто високі ризики для інвесторів. В таких умовах, необхідно модернізувати існуючу державну інвестиційну політику і знайти нові джерела інвестиційних ресурсів.

Категорію «державна інвестиційна політика» можна визначити як систему заходів, які визначають обсяг, структуру та основні напрямки всіх вкладень інвестиційних ресурсів різної форми (фізичних, фінансових, матеріальних, нематеріальних, інтелектуальних) для забезпечення високих темпів розвитку економіки через концентрацію інвестицій на тих інвестиційних проектах, від яких залежать досягнення високих темпів розвитку виробництва, збалансованість і ефективність економіки, отримання максимального приросту продукції і доходу на одиницю витрат, а також для створення в країні соціального середовища, яка відповідає вимогам суспільства щодо необхідної якості життя, належного рівня задоволення соціальних стандартів з урахуванням потреб майбутніх поколінь [1, с. 12–17].

Державне регулювання інвестиційної діяльності полягає в тому, що держава спрямовує бюджетні кошти, ініціюючи і стимулюючи спрямування приватних інвестицій у реальний сектор економіки. Проводячи фінансово-бюджетну, амортизаційну, ми-

* **АРТЕМЕНКО Інна Леонідівна** — аспірантка кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, inna-art@inbox.ru

тну, податкову, кредитну та емісійну політику держава визначає можливості і орієнтири структурно-інвестиційних змін.

Перед Україною, на найближчу перспективу, визначено такі стратегії: забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ, забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу і громадян, захищеності інвестицій та приватної власності, які будуть реалізовані в рамках 62 реформ і програм розвитку держави [2]

Одними з характерних рис сучасної інвестиційної політики є збільшення інвестицій військово-промислового комплексу України, що зумовлено проведенням військових дій на східних територіях країни; зменшення соціальних інвестицій; політичний вплив.

Модернізація інвестиційної політики буде здійснено за рахунок проведення реформ, які повинні поліпшити інвестиційний клімат і підняти довіру інвесторів. Однією з основних проблем на шляху залучення інвестицій є корупція. Антикорупційна реформа повинна істотно зменшити корупцію в Україні, зменшити втрати державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищити позицій України в міжнародних рейтингах, які оцінюють рівень корупції. Антикорупційні механізми, такі як декларування майнового стану публічних службовців, запобігання і врегулювання конфліктів інтересів, перевірка доброчесності службовців і моніторинг їхнього способу життя, повинні поліпшити економічну ситуацію в країні і захистити права інвесторів.

Проведення дерегуляції охоплює: скорочення кількості документів дозвільного характеру в сфері господарської діяльності та видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню; скасування регуляторних актів, які ускладнюють ведення підприємницької діяльності скорочення кількості органів державного нагляду (контролю); забезпечення надання послуг для громадян і бізнесу в електронному вигляді. На нашу думку, спрощення регулювання бізнесу має підвищити надходження інвестицій у бізнес.

Для підтримки інвестиційної активності та захисту прав інвесторів потрібно забезпечити ефективний захист права приватної власності, в тому числі судовими органами, гармонізувати із законодавством Європейського Союзу положення законодавства України щодо захисту прав національних та іноземних інвесторів і кредиторів, захисту економічної конкуренції, ввести стимулюючі механізми інвестиційної діяльності, виходячи з найкращої світової практики.

Система управління інвестиційною діяльністю повинна забезпечити ефективне і цільове використання державних коштів. У структурі капітальних видатків бюджетів усіх рівнів повинні домінувати інвестиційні проекти, як складові програм і стратегій розвитку. Такі проекти повинні бути не тільки окупаються, але й давати бюджетну і соціальну ефективність. Показник ефективності проектів і програм, які реалізуються за рахунок платників податків, повинен стати особливим об'єктом уваги державного і громадського контролю. Про свої інвестиційні успіхи та невдачі влада повинна звітувати публічно, а суспільство повинно застосовувати всі можливі інструменти для контролю і впливу на цей процес.

Щоб спрямувати кошти на структурну перебудову економіки і створення виробництв високотехнологічних циклів, необхідно відновити багатопланову участь держави в інвестиційному процесі як ініціатора, інвестора, гаранта, органу регулювання і контролю.

Важливим є створення нових і реформування старих інституцій, які будуть у комплексі впроваджувати нову державну інвестиційну політику за успішним прикладом багатьох країн світу. Вони мають системно, у співпраці з Урядом, стимулювати інвестиції на певних напрямках. Діяльність цих інституцій повинна бути зосереджена на фінансуванні процесів структурної перебудови і розвитку високотехнологічних виробництв.

У світі перспективним вважається створення інститутів, які консолідують бюджетні і залучені під державні гарантії кошти і направляють їх на певні пріоритетні галузі. Таким інститутом може стати банк розвитку з ефективною структурою корпоративного управління, налаштованими бізнес-процесами, інституційної незалежністю і ефективним процесом прийняття рішень.

У Плані Законодавчих забезпечення реформ, затвердженому постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 року №509-19, передбачена розробка проекту Закону про Державний банк відновлення і розвитку. Фахівці Інституту суспільно-економічних досліджень уже почали роботу над цим законопроектом і консультації з міжнародних організацій. Адже якісний закон повинен забезпечити довгострокові гарантії стабільності інвесторам і кредиторам, які сьогодні є важливим аспектом підвищення довіри до вкладання коштів у розвиток економіки.

Аналіз державної інвестиційної політики України дає підстави стверджувати, що вона є недостатньо ефективною, при її реалізації не враховуються важливі особливості минулого і сучасного

етапу розвитку вітчизняної економіки і конкретні умови проведення трансформаційних перетворень. Внаслідок цього виникає відповідна реакція суб'єктів ринку: зниження ділової активності, зростання неплатоспроможності підприємств і посилення інших кризових явищ. У зв'язку з цим є актуальним посилення впливу держави на інвестиційні процеси, при цьому необхідно враховувати особливості стану економічної системи в Україні в порівнянні з іншими країнами світу.

Література

1. Яценко А. В. Формування інвестиційної політики зі стратегічних позицій розвитку України / А. В. Яценко // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — № 8. — С. 12–17.
2. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна — 2020» від 12 січня 2015 року. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
3. Світлана Ковалівська, експерт з інвестиційної політики та регіонального розвитку «Три кити нової інвестиційної політики». Інститут суспільно-економічних досліджень. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ises.org.ua/analitika/ekonomichnii-analiz/tri-kiti-novoyi-investitsiinoi-politiki>

УДК 336.225.6:332.822.1

Богдан БІЛАН*

ВПЛИВ ОПОДАТКУВАННЯ НА ДИФЕРЕНЦІАЦІЮ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

Анотація: Розглянуто один із концептуальних підходів до зменшення рівня диференціації доходів населення через призму соціально ефективного оподаткування.

Оподаткування виступає важливим інструментом державної економічної політики, який забезпечує акумулювання коштів у бюджеті, що дозволяє державі виконувати взаємопов'язані еко-

* **БІЛАН Богдан Миколайович** — аспірант кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, bmbilan@gmail.com

номічні та соціальні функції. Оподаткування є дієвим інструментом не лише для регулювання національного господарювання, а й соціальних процесів, зокрема диференціації доходів і рівня життя населення. Державна підтримка високого рівня людського розвитку та достатку населення відкриває шлях для розвитку економіки та підвищення рівня конкурентоспроможності країни на міжнародній арені.

Важливу роль у процесі розвитку людського потенціалу країни відіграють доходи, які отримує населення. Доходи населення — це всі матеріальні та нематеріальні блага, які отримують люди, необхідні для підтримання їхнього фізичного, морального, економічного та інтелектуального стану [1, с. 123–125].

Впровадзовж усієї історії розвитку як економіки, так і держави в цілому, населення поділялось на прошарки, в тому числі, відповідно до розмірів доходу. Диференціація доходів населення — нерівномірний розподіл персональних доходів і доходів домогосподарств між різними суб'єктами економіки регіону, країни тощо [2].

Варто зазначити, що наявність диференціації доходів є виправданим, адже така ситуація дозволяє прискорити розвиток економіки, призводить до наявності конкуренції та необхідності підвищувати рівень професіоналізму задля отримання більшої кількості благ. У той же час, повна відсутність диференціації доходів може призвести до поступового зниження темпів розвитку економіки, адже населення не буде зацікавлене у підвищенні рівня свого розвитку та ефективності праці.

При цьому, рівень диференціації доходів не повинен бути надто високим, адже така ситуація неминуче призведе до негативних наслідків, таких як: уповільнення темпів розвитку економіки, зростання соціальної напруженості серед незахищених верств населення тощо. Крім того, в нинішніх умовах, люди, які мають значно нижчий рівень достатків будуть зіштовхуватись з вагомими проблемами соціального характеру як недоступність якісної медицини, освіти тощо.

Державі варто вживати заходів для забезпечення ефективного розподілу доходів між населенням і надання доступу до якісних послуг соціального характеру для всіх верств населення. Такими заходами можуть бути як трансферти незахищеним верствам населення, так і система заходів, спрямованих на зменшення рівня диференціації доходів, відповідно до якої малозабезпечені верстви зможуть акумулювати кошти ефективніше, при цьому маючи підвищену мотивацію для росту свого потенціалу та, в подаль-

шому, створити підґрунтя для становлення та розвитку середнього класу.

При дослідженні можливих шляхів зменшення рівня диференціації доходів варто звернути увагу на процес перетворення доходів населення на його прибутки, важливу роль у якому відіграє оподаткування державою доходів і споживання населення.

У реаліях українського податкового законодавства станом на 2016 рік, всі персональні доходи, зазвичай, оподатковуються податком на доходи фізичних осіб у розмірі 18 % і військовим збором у розмірі 1,5 %, що дає загальне податкове навантаження у розмірі 19,5 % від загального доходу [3].

При цьому, заслуговує на увагу той факт, що ставка є сталою для будь-якого розміру доходів. Враховуючи складну ситуацію з наявним великим тіньовим сектором економіки, в тому числі в розрізі виплати заробітних плат, даний крок може бути виправданим у контексті наповнення бюджету (враховуючи, що на сьогоднішній день надходження від оподаткування фізичних осіб займають важливе місце в структурі доходів бюджету України та складатиме близько 55 млрд грн у 2016 році) [4].

У той же час, розглядаючи проблему з точки зору розподілу податкового навантаження між групами населення та його впливу на диференціацію доходів, можемо прийти до інших висновків, а саме: на будь-яку фізичну особу чи домогосподарство покладається однаковий податковий тягар, що значно впливає на рівень споживання незахищених верств населення та, загалом, не залишає вільних коштів для подальшого розвитку та самореалізації. Що стосується заможніших верств населення, то, навіть при значному рості споживання, у них залишається більше коштів для заощаджень, тим самим даючи їм можливість до подальшого інвестування тощо.

Враховуючи сказане, можна зробити висновок, що відсутність прогресивного оподаткування населення поступового призводить до підвищення рівня диференціації доходів населення, адже сума коштів, що буде знаходитись у власності фізичних осіб буде після оподаткування буде збільшуватись прямо пропорційно. При цьому, відповідно до основного психологічного закону Дж. Кейнса рівень споживання домогосподарств також буде зростати, проте повільніше від рівня доходів [5].

Відповідно до цього, заможніші верстви населення будуть заощаджувати, і потім інвестувати більшу частку своїх доходів, тим самим збільшуючи середній відрив від менш заможних категорій населення та, відповідно, підвищувати рівень диференціації доходів.

Упродовж багатьох років провідні економісти та урядовці світу шукали дієвий механізм, що перешкоджає росту рівня диференціації доходів. У результаті цього одним з варіантів вирішення проблеми стало запровадження прогресивної системи оподаткування населення з наявним неоподатковуваним мінімумом. Тим самим, даючи можливість менш заможним верствам населення дещо збільшити рівень їх майнового благополуччя та дещо захищаючи країну від акумулювання значної частки коштів у руках вузького кола осіб.

Що стосується українських реалій, то розробка та запровадження соціально ефективної системи оподаткування доходів фізичних осіб, з прогресивними ставками податку, в довгостроковій перспективі може поступово негативно вплинути на динаміку росту рівня диференціації населення та допомогти виокремленню самостійного середнього класу в державі.

Варто також пам'ятати, що в Україні, на сьогодні, ситуація з диференціацією доходів і зосередженням коштів у руках обмеженого кола заможних осіб продовжує погіршуватись. І крім оподаткування, на це впливає ряд різних чинників, серед яких можна виокремити затяжну фінансову кризу, низький рівень заробітних плат, обмеженість можливостей для альтернативного заробітку для малозабезпечених верств населення, стрімкий ріст цін, великий розмір тіньового сектору тощо.

Тому, поряд з розробкою нової податкової стратегії, державі варто здійснювати комплекс заходів спрямований на поступове подолання політичної та економічної кризи, зменшенню тіньового сектору економіки, підвищенню соціальних гарантій для населення тощо.

Література

1. Економіка праці та соціально-трудові відносини: підручник / [А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. — К.: КНЕУ, 2009. — 711 с.
2. Investopedia [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.investopedia.com/terms/i/income-inequality.asp>
3. Податковий кодекс України : за станом на 1 серпня 2016 року / ВРУ // Офіц. вид. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2011. — Ст. 112.
4. Бюджетний щоденник на 2016 рік [Електронний ресурс], Офіс з економічного та фінансового аналізу у Верховній Раді України — 2016. Режим доступу: <http://rada.gov.ua/uploads/documents/36178.pdf>
5. Keynes, J. M. The General Theory of Employment // Quarterly Journal of Economics, 1937. — № 51. — P. 209–223.

ЛОБІЮВАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ПОЛІТИЧНОЇ РЕНТИ

Анотація. Розглянуто та проаналізовано співвідношення явищ лобізму та корупції, де основним доходом нелегітимного лобіювання виступає політична рента.

Лобіювання є невід'ємною складовою процесу прийняття політичних рішень у державі та об'єктивною умовою існування державної влади. Якість взаємодії органів публічної влади, бізнесу та громадськості впливає на економічний розвиток у цілому. В Україні лобізм не набрав цивілізованих форм, а прийняв форму корупції та доходу у формі політичної ренти.

Одним з найменш вивчених і найсуперечливіших питань в економічній теорії є політична рента. Це пов'язано з тим, що політична рента є категорією на межі зіткнення двох наук: економічної теорії та політології. Але з'ясування змісту цієї категорії дасть можливість отримати відповідь на багато питань стосовно лобіювання приватних інтересів та використання держави заради отримання власної вигоди.

Якщо ресурси використовуються не на створення, а на перерозподіл продукту, це призводить, як правило, до втрати суспільного продукту і поширення такого явища як «пошук ренти» (rent-seeking) [7, с. 10], а в нашому випадку до появи такого доходу як політична рента завдяки використанню нелегітимного лобіювання.

Політична рента розуміється як дохід суб'єктів політичного процесу, отриманих внаслідок перерозподілу доходів і майна первинного розподілу ВВП з використанням політичної влади (як легітимної, так і нелегітимної) через адміністративний механізм держави. Пошук політичної ренти можна визначити як намагання економічних агентів отримати економічну ренту за допомогою політичного процесу. Економічні агенти намагаються заволодіти винятковими перевагами, використовуючи примус держави для реалізації приватного інтересу. Адже держава володіє адміністративним або владним ресурсом, що дозволяє монопольно впливати на перерозподіл ВВП у власних цілях, що призводить до соціально-економічних втрат суспільства.

* **ГРУШКО Олександр Володимирович** — аспірант кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, alexandergrushko@gmail.com

За своєю економічною сутністю політична рента є наслідком суб'єктивних дій уряду, який дає можливість групі осіб, що впливають на політичний процес, привласнювати частину створюваного в суспільстві доходу. Асиметрія в розподілі влади має результатом відхилення величини одержуваних доходів від граничного вкладу в більший (для одних) і в менший (для інших) бік, залежно від розподілу владного потенціалу і прав влади агентів фірми (власника капіталу, власника землі, менеджера, працівника) [2, с. 45]. Таке привласнення не підпорядковується законам факторно-функціонального розподілу доходів, а є наслідком перерозподілу первинних форм доходу: земельної ренти, заробітної плати, прибутку, відсотка. У сучасній економіці розподіл доходів значною мірою визначається взаємодією впливових на політичній арені груп, а особливе становище держави спонукає ці групи суспільства боротися за владу, за контроль над найважливішими його органами з метою реалізації власних інтересів, що впливає на прийняття політичних рішень [3, с. 54].

Саме приватний інтерес, який домінує над суспільним, і можливість використовувати політичну владу, призводить до пошуку політичної ренти, який може носити як легальний характер у формі лобіювання, так і нелегальний — у формі хабарництва, політичної корупції, контрабанди, крадіжок та ін. Але як показує українська практика, як правило всі ці форми переплітаються і можливість виділення цивілізованого лобіювання є складним завданням.

Лобіювання — це система впливу груп спеціальних інтересів на представників влади з метою ухвалення вигідного для цих груп політичного рішення (певних законопроектів, одержання урядових замовлень, субсидій тощо). Але ця діяльність може набувати як легальних методів впливу у формі консультативних зустрічей, подання прохань, внеску у передвиборчу кампанію політиків та внески до партійної каси, PR-кампанії, так і нелегальні — хабарництво та шантаж [4, с. 80]. Відповідно політика лобіювання може бути:

- 1) відкритою (легітимною) — якщо здійснюється відповідно до законодавства;

- 2) прихованою (нелегітимною) — якщо відсутнє законодавство, що регулює лобістську діяльність, що призводить до появи корупції [6, с. 317–318].

Лобістська діяльність вирізняється кількома рисами. По-перше, лобізм вельми жорстко пов'язаний з політичною владою. Органи влади і посадові особи є об'єктами дій лобістів. По-друге,

лобістська діяльність завжди ведеться у чийхось інтересах (класів, прошарків, регіонів, партій, громадських організацій, націй, конфесій тощо). По-третє, лобісти виконують функцію посередництва між впливовими зацікавленими групами, фінансовими корпораціями, комерційними організаціями, політичними партіями, суспільними об'єднаннями (блоками), громадянами та державними структурами (законодавчими і виконавчими органами влади). По-четверте, лобізм допускає можливість відстоювання інтересів не тільки організацій і об'єднань, але й окремих осіб. По-п'яте, лобізм надає окремим громадянам і групам громадян можливість побічно брати участь у створенні та підготовці правових і політичних рішень [5, с. 109].

Цивілізований лобізм є формою законного впливу «груп тиску» на управлінські рішення державних органів з метою задоволення інтересів певних соціальних структур (організацій, територіальних утворень, прошарків громадян тощо). Крайнім вираженням негативного лобіювання можуть бути незаконний тиск на представників влади, хабарництво, корупція — все те, за допомогою чого ухвалюються управлінські рішення на користь певних груп або осіб. Корупція є однією з форм нелегальної рентоорієнтованої поведінки і розглядається як незаконний вид діяльності, що пов'язаний з використанням службового становища для отримання доходу, що призводить до появи нелегальної форми лобіювання. Все це дозволяє отримувати доходи у формі політичної ренти, що призводить до соціально-економічних втрат суспільства і тому знижує ефективність економіки та надання якості суспільних благ. Таким чином, держава не виконує свої функції, а є інструментом перерозподілу ресурсів на користь певних груп та осіб, а не всього суспільства.

Інститут лобіювання в багатьох країнах виконує важливу функцію забезпечення ефективної взаємодії між громадянами, інститутами громадянського суспільства, суб'єктами господарювання з одного боку, і органами державної влади з іншого, у питаннях формування державної політики і забезпечення контролю за діяльністю останніх. Крім того, інститут легального лобіювання є дієвим інструментом мінімізації корупції і корупційних ризиків [1, с. 4]. На сьогодні лобіювання в Україні розгортається на правовому полі, що не має чіткої структури, і переважно навколо питань, пов'язаних з розподілом і перерозподілом економічних ресурсів, власності та сфер впливу. Проте односторонній натиск на використання силових і персоніфікованих між особових методів як найефективніших, несе у собі апіорно негативну

оцінку лобіювання — з ним асоціюються такі незаконні засоби впливу на суб'єктів прийняття рішень, як хабарництво, непотизм, «брудний» протекціонізм, тощо, тобто діяння, які мають корупційне підґрунтя [1, с. 20]. До особливостей вітчизняних груп інтересів можна віднести те, що вони вважають за краще використовувати різні механізми впливу та апарат державної влади, ніж на громадську думку. При цьому переважають механізми неформального впливу [5, с. 27]. Суспільство і держава повинні спільно брати участь для створення цивілізованого лобізму як один із методів боротьби з корупцією, та мінімізації розмірів отримуваної ренти.

Висновки. Боротьба економічних агентів за державну владу через використання політичного процесу є пошуком політичної ренти. Владне становище економічних агентів надає їм змогу використовувати примус держави для реалізації приватного інтересу. Пошук політичної ренти в легальній формі вияву є лобіюванням, а в нелегальній перетворюється на хабарництво та корупцію, однак у межах української держави немає чіткого розділення цих двох форм прояву лобіювання. Лобіювання є системою впливу груп спеціальних інтересів на представників влади з метою ухвалення вигідного для цих груп політичного рішення, і характеризується такими рисами: тісна пов'язаність з політичною владою, ставлення приватних інтересів вище за суспільні, функція посередництва між впливовими групами населення та державними структурами та надання можливості окремим громадянам і групам громадян побічно брати участь у створенні та підготовці правових і політичних рішень. Таким чином, держава не є інструментом створення суспільних благ, а є інструментом перерозподілу ресурсів на користь певних груп та осіб, що дозволяє отримувати політичну ренту як дохід на процес лобіювання..

Література

1. *Базилевич Д., Нестерович В.* Інформаційно-аналітичні матеріали до круглого столу: «Лобіювання в Україні та за кордоном: досвід, проблеми і перспективи» / За заг. редакцією к.ю.н. В. Федоренка. — К.: СПД Москаленко О. М., 2009 — 36 с.
2. *Демент'єв В.* Влада як проблема економічної теорії // Економіка України. — 2003. — № 5. — С. 41–46.
3. *Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 3* /Ред. кол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — 196 с.

4. Левин М. Лоббирование и коррупция в России (начало) / М. Левин, Е. Левина // Лоббист. — 2007. — №6. — С. 80–95.
5. Сабанадзе Ю. В. Группы интересов у переходных суспільствах: монографія. — К.: Логос, 2009. — 208 с.
6. Шамхалов Ф.И. Государство и экономика: бизнес и власть / Ф.И. Шамхалов. — М.: Экономика, 1999. — 414 с.
7. Tullock G. The Economics of Special Privilege and Rent Seeking. — Boston: Kluwer Acad. Publ., 1989. — 55 p.

УДК 332.2

Катерина ЗАГРЕБЕЛЬНА*

ОСОБЛИВОСТІ ПОПИТУ НА РИНКУ НЕРУХОМОСТІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Анотація. Розглянуто особливості формування попиту на житло на ринку нерухомості в транзитивній економіці України.

Без ринку нерухомості не може бути ринку взагалі, тому що він забезпечує існування всіх інших ринків (праці, капіталу, товарів і послуг тощо). Це обумовлено тим, що будь-який вид підприємницької діяльності передбачає наявність у розпорядженні чи у власності спочатку відповідної території і відповідних приміщень. Остання світова фінансова криза 2008 року якраз і була спровокована порушенням рівноваги між попитом та пропозицією на ринку нерухомості в США, синергія наслідків якої охопила весь світ. Будь-які кризові явища в національній економіці спричиняють зміну таких макроекономічних показників, як приріст ВВП, темп інфляції, рівень безробіття та доходів населення. Доходи населення якраз і складають джерельну фінансову базу формування його платоспроможного попиту на всі товари, в тому числі й на житло.

В умовах вільної конкуренції ринкова ціна на житло формується в результаті взаємодії попиту та пропозиції і залежить як від ухвалення рішень покупцями, так і від поведінки продавців. У нашому випадку ми розглядаємо чинники, що впливають на зміну попиту. До таких слід віднести по-перше, споживні властивості житла як специфічного товару. Житло відноситься по ієрархії

* **ЗАГРЕБЕЛЬНА Катерина Віталіївна** — аспірантка кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, kasy07@ukr.net

потреб Маслоу до категорії життєво необхідних товарів, кожна людина вимушена придбати чи найняти в оренду житло. Житло як товар не має замінників, його корисність є граничною, а попит постійно зростає. По-друге, в Україні за останні два десятиліття попит на житло був шаленим внаслідок успадкованої від Радянського Союзу великих черг на житло, тобто дефіциту житла. По-третє, внаслідок цього на ринку нерухомості України сформувалась велика прірва між платоспроможним попитом населення та ціною пропозиції на житло, що й призвело до того, що ринок житла довгий час став привабливим для вкладення інвестицій. Зокрема, аналіз табл. 1 свідчить про надто високі ціни на житло, які не відповідають платоспроможним можливостям пересічного громадянина України, не кажучи про середній клас, який знаходиться на початковій стадії свого становлення.

Таблиця 1

ДИНАМІКА ЦІН НА ЖИТЛО В УКРАЇНІ, \$ ЗА М2

Область	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Київ	2603	3310	3528	1671	1806	1826	1862	1975	1885	1182	1165
Харків	1529	1985	2123	963	1026	1041	1088	1135	1100	709	699
Днепр	1732	2211	2368	1065	1138	1154	1183	1252	1210	757	746
Львів	2233	2830	3023	1393	1424	1434	1443	1520	1469	929	915
Донецьк	1824	2318	2451	1095	1171	1161	1173	1232	1194	748	739
Одеса	2159	2784	2998	1384	1500	1470	1494	1560	1502	936	924

Джерело: складено автором на основі аналізу даних за відповідні роки розміщених на офіційному сайті консалтингової компанії SV Development [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.svdevelopment.com/ua>

По своїй суті, ринок житла протягом останнього десятиліття перетворився на ринок капіталізації прибутків власників капіталів, у яких не було потреби в житлі. Тобто, житло в Україні виконує в трансформаційний період функцію накопичення та збереження капіталу. По-четверте, такий стан зумовлений і низкою причин соціально-економічного характеру, а саме: процесами урбанізації в Україні (масовим переміщенням сільського населення в міста), свободою переміщення людей і капіталів (незначна частина населення формує попит на житло у великих містах, в столиці України та за її межами), масштабними тіньовими

доходами, легалізація яких і відбувалась через механізм придбання житла.

Можна зробити перший висновок, що в Україні на формування ринку житла вирішальне значення мав попит на житло, з одного боку, як результат успадкованого дефіциту, а з другого, як об'єкт інвестування та збереження капіталу. Другий висновок в тому, що на формування попиту на житло впливають економічні чинники, інституціональні чинники, соціальні чинники. Економічні чинники: зростання доходів населення та доступність отримання кредиту. Інституціональні чинники: свобода підприємницької діяльності в будівництві, відсутність всяких обмежень і регулювання на ринку нерухомості, що призвело до масштабних спекулятивних операцій та обману інвесторів («Еліта-центр» — 334 ошуканих інвесторів 2004–2006 рр. та «Уко-Сітігруп» — самовільне захоплення 40 земельних ділянок в м. Києві і самовільного будівництва на них). Крім того, на попит житла впливають і соціальні чинники: базові потреби у поліпшенні умов проживання, почуття власності та статусності, демографічні тенденції змін чисельності населення.

Тільки в сучасних умовах, коли розпочато процес прозорості та упорядкування контролю над тіньовими доходами, коли в Україні зростає дефіцит бюджету внаслідок великих видатків на оборону і коли продаж житла різко скоротився, на ринку нерухомості поступово відбуваються збалансування ціни пропозиції на житло згідно сукупного попиту, який обумовлений динамікою доходів населення. Як уже було зазначено, об'єкти нерухомості володіють високою вартістю, так що ціна об'єкта на ринку купівлі-продажу, як правило, істотно перевищує рівень поточних доходів набувачів нерухомості, що веде до нееластичності попиту на ринку продажів нерухомості за ціною та доходом.

В основі низької еластичності попиту на житлову нерухомість лежить дві істотні обставини. По-перше, житло відноситься до товарів, що задовольняє базові потреби населення, а тому попит відносно незалежний від коливання поточних доходів. По-друге, поточні доходи абсолютної більшості власників нерухомості істотно менші від вартості придбанної (наявної) нерухомості (це, зауважимо, не відноситься до оренди). Зазначене протиріччя між рівнем цін на нерухомість і доходами її власників за своїм значенням для розвитку ринку нерухомості та його взаємозв'язків з фінансовим ринком, цілком заслужено може бути названо основною суперечністю ринку нерухомості.

МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА: СТРУКТУРНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ

Анотація. Розглянуто питання удосконалення монетарної політики шляхом вирішення питання кредитування реального сектору економіки, і саме на інвестиційній основі. Запропоновано створення системи грошей довгострокового характеру та цільового кредитування.

Сучасні реалії розвитку світової економіки та новий період функціонування вітчизняної економіки зумовлюють необхідність перегляду теоретичних засад і практичних підходів до здійснення монетарної політики. У вивченні проблем монетарної політики значний внесок зробили роботи західних економістів, зокрема, С. Л. Брю, Е. Долана, Р. Дорнбуша, Р. Кемпбелла, К. Р. Макконелла, С. Фішера, С. Моїсєєва та ін. Питання удосконалення монетарної політики розглядаються також у працях сучасних українських науковців, зокрема В. Гейця, А. Гриценка, Я. Жаліла, В. Лагутіна, А. Мороза, М. Савлука та інших.

Ураховуючи мінливу ситуацію вітчизняної економіки важливий пошук адаптованих підходів до проведення ефективної монетарної політики, яка визначається специфікою соціально-економічного розвитку країни. Незважаючи на численні дослідження в зазначеній сфері питання проведення монетарної політики країни в основному розглядаються однобічно, з точки зору монетарного регулювання. Значимість і розвиненість банківської системи, особливості фінансового ринку України в умовах, що склалися, не знаходять необхідного відображення в дослідженнях, не дивлячись на те, що ці елементи є складовою частиною державного регулювання економіки.

Монетарна політика є невід'ємною частиною економічної політики будь-якої держави. Разом з бюджетно-податковою політикою вона визначає масштаби, структуру та темпи економічного розвитку країни в окремо взятий період часу, виходячи із встановлених завдань і цілей, і використовуючи різні фінансові інструменти для їх досягнення [1, 2].

* **ЗАВОРОТЬКО Оксана Віталіївна** — здобувач, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», заступник директора Департаменту стратегії та економічного розвитку — начальник відділу Міністерства аграрної політики та продовольства України, м. Київ, Україна, oksana.zavorotko@minagro.gov.ua

Активізація держави в частині підвищення темпів економічного зростання та структурно-технологічної модернізації економіки вимагає певної корекції пріоритетів монетарної політики. Надмірна концентрація НБУ на цілях фінансової та цінової стабілізації у більшості випадків не підтримує завдання розвитку, а стратегія розвитку монетарної сфери стає при цьому заручницею оперативних тактичних рішень.

Переорієнтація монетарної політики на цілі економічного розвитку (середньо- і довгострокові) є тією важливою умовою, завдяки чому можлива реалізація наявного в країні потенціалу. Так, основні проблеми виникають у сфері фінансування економічного відновлення та особливо інвестиційної складової. Недостатність обсягів кредитування для збільшення оборотного капіталу стає істотним обмеженням економічного розвитку реального сектору економіки, які потребують відновлення виробництва після кризового спаду, особливо в галузях з тривалим виробничим циклом. При цьому завищені ставки за кредитами спричиняють збільшення витрат і цін, створюючи проінфляційну платформу.

Не відбувається перетік фінансових ресурсів з сировинного сектора до секторів переробної промисловості, інфраструктури, аграрного сектору, розвиток яких має забезпечувати структурно-технологічну модернізацію економіки.

На сьогодні в країні склалася цілком сучасна банківська система, але вона відчуває хронічні проблеми з ліквідністю. Ці проблеми посилені сегментуванням міжбанківського ринку, що викликає неефективність перерозподілу фінансових ресурсів, а система рефінансування, що застосовується НБУ, лише закріплює ці негативні структурні особливості.

Таким чином, необхідно вирішувати питання кредитування реального сектору економіки, і саме на інвестиційній основі. Умови кредитування — це не тільки відсоткові ставки, але й різні додаткові комісії, вимоги до забезпечення та до фінансового стану позичальника, обмеження і ліміти за термінами надання та обсягами позик, за напрямками кредиту і використовуваних інструментів.

Дієвість механізму реалізації монетарної політики визначається його спроможністю впливати на співвідношення між споживанням і заощадженнями, а також забезпечувати їх трансформацію у інвестиції. Критерії такої ролі монетарної політики — це рівень забезпеченості економічних агентів фінансовими ресурсами, прозорість отримання кредитів, зниження витрат функціонування банківської системи, трансформація короткострокових коштів у довгострокові інвестиції.

На сьогодні після світової кризи вже стало ясно, що світова фінансова система багато років накопичувала низку диспропорцій, яка була викликана відривом фінансової системи від розвитку реального сектору економіки [3]. Ситуація характеризувалася втратою банківською системою значного обсягу капіталу, призупинкою дії механізму перерозподілення фінансових ресурсів, недостатністю кредитів для реального сектору економіки, а також призупинкою банківського кредитування та падінням рівня ліквідності.

Для виправлення ситуації, в розвинених країнах починаючи з 2008 року, був використаний пакет антикризових заходів, серед яких можна виділити три нетипових напрямки монетарної політики:

операції рефінансування були розширені як у кількісному, так і в якісному відношенні. Тобто, регулятори не лише збільшили обсяги рефінансування, а й значно збільшили терміни надання кредитів, пом'якшили вимоги до застави, а також розширили коло фінансових інститутів, які могли отримати кредити центрального банку;

центральні банки видавали цільові кредити на підтримку конкретних секторів і фінансових інститутів, а також купували різноманітні нетрадиційні активи, включаючи цінні папери приватних емітентів;

послідовне збільшення ліквідності банківського сектора, що відбувалося через викуп переважно довгострокових державних облігацій [3].

Як показує міжнародна практика, центральні банки розвинених країн були вимушені долучитися до регулювання економічної активності та сприяти економічному відновленню за рахунок збільшення обсягів грошової ліквідності та прямої підтримки системоутворюючих фінансових інститутів, що здійснюють фінансування реального сектора.

Отже, в вітчизняній економіці на основі наявного закордонного досвіду для відновлення економічного зростання необхідно здійснити реформу монетарної політики на інституціональному рівні, розглянувши разом із виконанням її тактичних завдань, формування механізмів довгострокового інвестування.

На сьогодні в Україні є низка проблем, які не тільки пов'язані із функціонуванням різних секторів економіки, а і з методами їх регулювання та проведенням монетарної політики, що потребує змін. Так, по-перше, монетарна політика для визначення прийняттого трансмісійного механізму в кредитній сфері повинна визначати

адекватні джерела протидії інфляції, оскільки підвищення відсоткової ставки для боротьби з інфляцією не буде корисним для секторів реальної економіки: при зростанні процентної ставки саме сектори реальної економіки недоотримують кредитні ресурси. По-друге, необхідно визначати ціллю не тільки цінову стабільність, а і ціль щодо розвитку реальних секторів економіки. По-третє, ефективність монетарної політики необхідно оцінювати по таким критеріям як розвиток реальних секторів економіки, використовуючи фінансові ресурси та розподіляючи їх в економіці [4, 5].

Так, пропонується створення окремої макроструктури — Банку розвитку, який повинен направляти, орієнтувати і координувати приватні кредитні вкладення, впливати на надлишкові ризики в системі комерційного кредитування, проводити фінансову експертизу відповідних проєктів, створювати стандарти фінансової експертизи для банківського сектора та ін.

Найважливішою метою створення та функціонування такої макроструктури є формування та перерозподіл грошових потоків у національній економіці, що в свою чергу дозволить підвищити рівень монетизації економіки на безінфляційній основі.

Такий інструмент дозволить за допомогою монетарної політики (її диверсифікації) управляти рухом фінансових ресурсів. Він створюватиме мотивацію для банківської системи працювати з переробним сектором економіки та кредитувати його. Водночас, сектори економіки потребують різні обсяги фінансових ресурсах і мають відмінні початкові умови, тому для різних секторів необхідно застосовувати різні відсотки за кредитами. Саме функціонально такий інструмент може бути одним із способів управління потоком капіталу.

Тому необхідно стимулювати банки кредитувати значущі сектори (промисловості) економіки, навіть якщо в поточний момент вони демонструють відносно низьку рентабельність. Для вирішення зазначеного завдання необхідно не тільки знизити ставку рефінансування, а й законодавчо забезпечити «портфель відсотків» для банківського сектора. Іншими словами, виходячи з середньої рентабельності різних секторів економіки, встановити такий «портфель відсотків», в якому відсоткові ставки за кредитами для кожного сектора визначатимуться з урахуванням відповідної методики. Банк розвитку, в свою чергу, забезпечуватиме дієвість зазначеного портфелю: видаватиме кредити секторам, розвиток яких необхідно стимулювати, отримуватиме преференції за ставкою рефінансування або інші інституційно-організаційні бонуси від монетарної влади або Уряду [6].

Безумовно, застосування даного інструменту вимагає необхідних розрахунків, щоб визначити відсоток по кредиту для кожного сектора залежно від середньої рентабельності виробництва в цьому секторі, а також оцінити розмір преміального бонусу для банків залежно від масштабу виданих кредитів у виробничі сектори. Однак застосування такої логічної схеми економічної політики буде вирівнювати рентабельність у міжсекторному розрізі, включаючи і банківську сферу.

Кредитний портфель банку можна представити з чотирьох блоків: сировинний сектор, реальний сектор, банківський сектор, сектор торгівлі. Встановивши індикатор ефективності «портфелю відсотка» можна приймати рішення щодо перерозподілу фінансових ресурсів. Так, якщо частка реального сектору незначна, а інші, особливо частки сировинного сектору та сектору торгівлі, набагато більші, тоді ефективність «портфелю відсотка» низька. Вирішити зазначене можливо за рахунок встановлення диференціації ставок за кредитами зазначеним секторам. Якщо частка в кредитному портфелі банку операцій з реальним сектором вище рекомендованої або законодавчо встановленої, можна допустити, наприклад, для даного банку відчутне зниження ставки рефінансування.

Окрім того, зростання активів банків буде прив'язано до створення реальної товарної маси в економіці та наданих послуг, а також відбуватиметься конкуренція між банками за надання кредитів в реальний сектор економіки. Це допоможе зниженню відсоткових ставок і поступовому зростанню рентабельності у виробничих секторах. Тим самим така політика, за рахунок передавального механізму монетарної політики в рамках теорії «каналу кредитування», буде як інструментами зниження інфляції, так і засобом стимулювання розвитку виробництва.

Водночас, посилення кредитної експансії комерційних банків можливо лише за умови, якщо будуть прийняті програми по здійсненню промислової і інноваційної політики та удосконалені ринкові механізми зниження рівня ризиків при кредитуванні.

На сьогодні необхідно враховувати постійну еволюцію інструментарію макроекономічної стабілізації під впливом поширення явищ глобалізації. Нова монетарна політика повинна розблокувати інвестиційний ресурс національної економіки через створення системи грошей довгострокового характеру та цільового кредитування. Для вирішення цього завдання одним із таких макроструктурних елементів повинен стати Банк розвитку, який необхідно створити з метою формування та специфікації обороту

фінансового капіталу та звільнення Національного банку від не властивих йому функцій. Важливим передбачається стимулювання кредитування пріоритетних галузей економіки (промисловості), навіть якщо вони демонструють у поточний момент низьку рентабельність, із забезпеченням процентних співвідношень для реальної складової економіки.

Література

1. Гриценко А.А., Кричевська Т.О. Середньострокова монетарна стратегія: зарубіжний досвід та основні засади формування в Україні / Ін-т екон. та прогнозів. — К., 2006. — 144 с.
2. Лагутін В., Кричевська Т. Монетарна політика в трансформаційній економіці: довіра, стратегія, механізми реалізації: Монографія. — К.: Київ. нац.торг.-екон. ун-т, 2004. — 269 с.
3. Monetary policy strategy: lessons from the crisis / Frederic S. Mishkin / NBER working paper. — 2012. — № 16755. February. P. 62.
4. Мусеев С. Денежно-кредитна політика: теорія і практика: Учебное пособие. — М.: Московская финансово-промышленная академия, 2011. — 784 с.
5. Абель Э., Бернанке Б. Макроекономіка: 5-е изд. — СПб.: Питер, 2013. — 768 с.
6. Сухарев О. С. «Структурная» макроэкономика и финансовая политика // Журнал «Горизонты экономики», 2012 №1. Режим доступа: <http://www.economizdat.ru/journal/n1-2012/%D0%A1%D1%83%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%B2.pdf>. — С. 21–34.

УДК 331.91

Ігор ЗАВІНОВСЬКИЙ*

ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ГІДНОЇ ПРАЦІ

Анотація. Висвітлено передумови, специфіку та роль держави в реалізації концепції гідної праці в Україні на основі інтеграції економічної та соціальної політики в напрямку розвитку соціального партнерства.

* **ЗАВІНОВСЬКИЙ Ігор Станіславович** — аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, igizav@gmail.com

Економічна лібералізація і формування глобальної економіки докорінно змінили характер взаємин між державою, працівниками та роботодавцями в Україні, суттєво вплинули на структуру зайнятості і ринок праці. Разом з тим, системне поширення кризових явищ у розвитку національної економіки спричинює кризи в сфері праці, що призводить до виникнення та посилення різного роду соціально-економічної нерівності, починаючи з рівня доходів, доступу до отримання професії, підвищення кваліфікації і закінчуючи проблемами працевлаштування освічених найманих працівників. У таких умовах посилюється необхідність застосування комплексного підходу до забезпечення повної та ефективної зайнятості, безпеки на ринку праці, соціальних гарантій і соціального діалогу, впровадження єдиних стандартів в області соціально-трудових відносин.

У теперішній час в Україні й світі в цілому триває активний пошук ефективних і оптимальних шляхів інтеграції економічної і соціальної політики в рамках гуманізації трудових відносин і створення нової економічної етики, що актуалізує значущість звернення до Програми гідної праці Міжнародної організації праці (МОП), яка є адекватною відповіддю на глобалізаційні та національні виклики в сфері праці.

Уперше поняття гідної праці було озвучено в доповіді «Гідна праця» генерального директора МОП Х.А. Сомавія на 87-й сесії МОП 1999 році в Женеві. В доповіді гідну працю було визначено як «праця, під час якої права трудящих захищені, яка приносить адекватний дохід і забезпечує соціальну захищеність» працівника. У визначальному трактуванні директора МОП гідна праця передбачає «достатню працю в тому сенсі, що кожен індивід має повний і вільний доступ до можливостей заробляти і отримувати дохід», а «зайнятість, дохід і соціальна захищеність можуть бути досягнуті без компромісу між правами трудящих і соціальними стандартами» [1].

Комплексність концепції гідної праці забезпечують її основні положення, а саме: 1) розширення можливостей розвитку людини на основі узгодженої і скоординованої діяльності держави, бізнесу і громадянського суспільства; 2) всі люди спочатку повинні мати рівні можливості без обмеження за ознаками статі, раси, національності, класової приналежності, походження, місця проживання, рівня добробуту; 3) в державі і суспільстві повинні бути створені умови для постійного підвищення продуктивності діяльності людини, її повноцінної участі в процесі формування доходу і гідної праці; 4) гуманізація, ефективність, стійкість розви-

тку національної економіки [2]. При цьому реалізація концептуальних положень гідної праці можлива тільки на основі здійснення взаємозв'язку соціальної та економічної політики, де пріоритетом є розвиток людини, її творчих здібностей і навичок, а не тільки економічне зростання і накопичення багатства.

Концепція гідної праці повинна займати центральне місце в розробці економічної та соціальної політики не тільки на глобальному рівні, а й національному, зокрема в Україні, а також на регіональному та місцевому рівнях. Гідна праця відіграє ключову роль у боротьбі з бідністю, будучи засобом і ідеологією досягнення справедливого і сталого розвитку на благо всіх людей.

Цілі для реалізації принципів гідної праці в кожній країні повинні відповідати рівню і умовам її розвитку, як історичним, економічним і політичним, так соціальним і культурним традиціям. Що стосується нашої країни, на жаль, ми знаходимося на самому початку цього шляху, і чим швидше усвідомлять значущість цієї ідеї держава, бізнес і профспілки як представники працюючих, тим більше шансів, що країна подолає величезну диспропорцію у розподілі доходів, викликану неадекватною зарплатою працівників і аморального обмеження інтересів і прав працюючої більшості найманих працівників.

Безумовно, провідна роль у процесі реалізації Концепції гідної праці повинна належати державі, так як тільки її під силу:

- забезпечити формування таких умов функціонування будь-якої господарської діяльності, при яких управлінський корпус і всі підрозділи підприємств і організацій були б максимально зацікавлені в зміні ситуації, що склалася;

- ввести корективи в бюджетну політику виділення додаткових фінансових ресурсів для поетапного досягнення гідної праці з метою організації підготовки висококваліфікованих фахівців, потреба в яких буде збільшуватися в міру просування вітчизняної економіки на нові технологічні рівні;

- організувати дієвий контроль за реалізацією державних і регіональних програм по досягненню гідної праці;

- переглянути своє ставлення до профспілок, забезпечивши їх економічну і адміністративну незалежність на підприємствах і в організаціях.

Успішна реалізація концепції вимагає не тільки ефективної взаємодії органів виконавчої влади, а й активної участі в цьому процесі інших соціальних партнерів — профспілок, представників працівників, роботодавців.

Література

1. Декларация МОТ «О социальной справедливости в целях справедливой глобализации». [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/.../wcms_100193.pdf
2. Достойный труд: сущность, предпосылки и причины появления концепции. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://ilo.org/wcmsp5/groups/public/@e...>

УДК 330.340

Василина ІЛЮХІНА*

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЯК ШЛЯХ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Розглянуто зміст модернізації української економіки, який включає процеси модернізації, реформування і зміни структури економіки. Проаналізовано конкурентні позиції і стан розвитку національної економіки.

Актуальність модернізації національної економіки визначається її сучасним станом, що проявляється у негативних тенденціях виробничо-господарської діяльності та падінні рівня життя населення. Загальний висновок про рівень розвитку економіки постає з аналізу конкурентних позицій України у світових рейтингах конкурентоспроможності. Наприклад, у рейтингу «Індекс глобальної конкурентоспроможності 2015–2016» Україна знаходиться на 79 місці зі 140 країн; за надійністю банків Україну оцінили за найнижчим показником — 140 місце з 140 країн, роботу у сфері державного сектора — 130 місце, податкове навантаження на бізнес визначили на рівні 118 місця. Однозначно Україна потребує оновлення усіх сторін господарювання, суспільного життя та державного устрою шляхом системного раціонального їх реформування, становлення нової, ефективнішої, адекватнішої вимогам ХХІ століття структури економіки.

Про нагальність здійснення модернізації національної економіки свідчить зростання кількості праці вітчизняних і зарубіжних учених, у яких розглядаються проблеми теорії та практики моде-

* **ІЛЮХІНА Василина Вікторівна** — викладач кафедри економічної теорії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна, iv.vasilina@ukr.net

рнізації країн з різним рівнем соціально-економічного розвитку: В. Бодров, О. Вільчинський, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Горбатенко, П. Єщенко, Я. Жаліло, О. Кірдіна, В. Мандибура, В. Семиноженко, Л. Федулова, М. Шарко та ін. В умовах перманентної економічної кризи в Україні важливим є подальше дослідження питань сутності, необхідності та механізму модернізації задля забезпечення конкурентоспроможності економіки.

Розпочаті в останні роки реформи поки що не дали належного результату хоча і уповільнили інфляційні процеси до 6,4 % за дев'ять місяців 2016 р. проти 43,3 % за 2015 р. і ВВП зберігає позитивну динаміку два квартали поспіль: I квартал — + 0,1 %, II квартал — +1,4 %. Однак це не відповідає наявним ресурсам і потенційним конкурентним можливостям країни. В Україні сформована урядом і суспільством стратегія підвищення конкурентоспроможності, не створено середовище, яке б сприяло підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва. Однак існує офіційно прийнята Стратегія національної модернізації «Україна 2020» розроблена для вирішення проблеми неготовності економіки України до адекватної відповіді як на зовнішні, так і на внутрішні шоки в умовах постійного загострення глобальних викликів.

Досягти підвищення конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку можна різними шляхами. Сучасні західні та вітчизняні наукові школи приділяють увагу різним аспектам цього процесу: створення сприятливого інвестиційного клімату шляхом досягнення політичної стабільності та забезпечення захисту прав власності; структурні перетворення в економіці через спрямування ресурсів у новітні галузі виробництва; забезпечення соціальної справедливості. Комплексна модернізація національної економіки має врахувати всі аспекти і торкнутися всіх сфер життя суспільства. Локомотивом модернізації національної економіки, на нашу думку, має стати реальний сектор економіки. Історичні і природні передумови заклали значний потенціал в індустріальний сектор економіки України. Попри вкрай незадовільний сучасний стан промисловості, про що йтиметься нижче, цілеспрямовані і стратегічно виважені спільні зусилля держави та суспільства здатні поновити колишні і досягти нові успіхи. Важливо врахувати досвід інших країн, що проходили шлях модернізації економіки. Азіатські країни, що демонструють значні темпи росту, на жаль, підвищують цінову конкурентоспроможність за рахунок стримування ціни робочої сили у собівартості продуктів, що вкрай не бажано для України з огляду на єв-

ропейські пріоритети розвитку. Інші способи підвищення конкурентоспроможності українських товарів та економіки в цілому — це зростання їх якості та економічної ефективності виробництва. Відповідно до виробничих функцій Кобба-Дугласа і Д. Кларка обсяг національного доходу залежить не тільки від праці, а й від капіталу, темпів НТП та активної підприємницької діяльності. У 2015 р. інноваційною діяльністю в промисловості займалися 824 підприємства, або 17,3 % обстежених, що на 1,2 % більше ніж у попередньому році[2]. Однак показник не надто високий з огляду на загальну відсталість у розвитку.

Експерти київського Інституту еволюційної економіки вважають, що українська економіка демонструє дуже рідкісне в сучасній практиці, а тому недостатньо досліджене явище, — еволюційне згортання системи, деградацію. Більш як дві третини загального обсягу промислової продукції припадає на галузі, що виробляють сировину, матеріали й енергетичні ресурси. У вітчизняній економіці домінують енергоємні і матеріаломісткі виробництва, які є залежними від імпорту ресурсів. Сьогодні в Україні домінує третій технологічний уклад (чорна металургія, металобробка, легка, деревообробна промисловість тощо), характерний для періоду 1880–1930 рр. За випуском продукції: третій технологічний уклад займає близько 58 %, четвертий — 38 %, п'ятий — 4 %. Щодо фінансування науково-технічних розробок, то 70 % становить четвертий технологічний уклад і 23 % — п'ятий. Відповідно до інноваційних витрат, 30 % їхньої вартості становить третій технологічний уклад, 60 % — четвертий, 8,6 % — п'ятий [4]. Внаслідок недостатнього інвестування в засоби виробництва, спрацювання основних фондів за офіційними даними Держкомстату складає близько 80 %, рівень спрацювання техніки, обладнання, транспортних засобів і інших активів становить 80–90 % [5]. Основні засоби вже не забезпечують ефективного та інтенсивного виробництва, а це відповідно призводить до великих виробничих витрат.

Одним з першочергових завдань виступає потреба у технологічній модернізації економіки, яка повинна здійснюватися безпосереднім створенням і фінансуванням державою інноваційних проектів і структур і сприятливих умов для інноваційно-інвестиційної діяльності приватними суб'єктами. Згідно стратегії національної модернізації основними кроками по оновленню індустріального сектору економіки є: імпортозаміщення та розширення внутрішніх взаємозв'язків суб'єктів вітчизняного ринку; посилення експортного потенціалу; залучення високоефективних

інвестицій; державна підтримка науково-проектних розробок для вітчизняної індустрії; державна підтримка інноваційних виробництв.

Найефективнішим інструментом дослідження структури економіки і практики її реформування та досягнення модернізації виступає поняття «структурно-інноваційні зрушення», тому що воно здатне характеризувати процеси кардинальних зрушень у структурі економіки, які повинні супроводжуватися інноваційними кінцевими результатами — новими товарами, послугами, технологіями, засобами праці, галузями, видами професій та ін. [6].

Процес модернізації повинен цілеспрямовано і ефективно управлятися державою, не покладаючись на регуляторний вплив ринкових сил. Це особливо стосується механізму інвестування. Теоретично, є багато джерел фінансових ресурсів, що можуть бути спрямовані на модернізацію економіки: амортизаційні відрахування, резервні і страхові фонди, дивіденди, відсотки, капітальні та фінансові інвестиції, спонсорство і донорські внески, ресурси вітчизняних і зарубіжних інвесторів, інвестиційний банківський кредит, цільової державний кредит, фінансовий лізинг та інші. Офіційні статистичні дані свідчать, що основними джерелами фінансування інноваційної діяльності в Україні у 2014–2015 рр. є власні кошти підприємств, кошти державного бюджету, кошти іноземних інвесторів та інші джерела. Найбільша питома вага із загального обсягу фінансування інноваційної діяльності в Україні за цей період припадала на власні кошти підприємств: вона складала близько 85,0 % від загального обсягу фінансування; частка коштів вітчизняних інвесторів у цій сфері нижче 1 %; Іноземні інвестиції у загальному обсязі джерел фінансування інноваційної діяльності за останні роки також зменшились майже до 2 % [2]. Такий стан інвестування в інновації свідчить про різке погіршення інвестиційного клімату в країні в результаті несприятливих економічних, політичних та соціальних зрушень. У цій ситуації лише державне забезпечення здатне гарантувати успіх модернізації національної економіки.

Оскільки Україна так і не позбавилася глибоких структурних деформацій і значно відстає від розвинених країн світу за сукупною продуктивністю всіх факторів виробництва, більшість підприємств залишилися технологічно відсталими, енергоємними, із слабкою диверсифікацією продуктів і ринків, то єдиний шлях до забезпечення конкурентоспроможності економіки — модернізація.

Література

1. Бодров В. Г. Державне регулювання економіки та економічна політика: навч. посіб. / В. Г. Бодров, О. М. Сафронова, Н. І. Балдич. — К. : Академвидав, 2010. — 520 с.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [Текст]: [стат. Збірник / відп. за випуск О. О. Кармазіна]. — К. : Держстат України, 2015. — 255 с.
3. Єщенко П. Відновлення соціально-економічного розвитку — пріоритет номер один у світі та в Україні / П. Єщенко, А. Арсеєнко // Економіка України. — 2012. — № 1. — С. 36-50.
4. Кірдіна О.Г. Обмеження та орієнтири техніко-технологічного розвитку України в умовах глобалізації / О. Кірдіна // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2011. — № 4, Т. 1. — С. 179-184.
5. Офіційний сайт Комітету державної статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL www.ukrstat.gov.ua
6. Мамалуй О. О. Модернізація як системний засіб виходу країн з перехідною економікою із сучасної світової кризи / О. О. Мамалуй // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. — Вип. 253 : в 7 т. — Т. I. — Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. — С. 75-81.

УДК 334.021

Андрій ЛЕСЕНКО*

БОРЬБА З КАРТЕЛЬНИМИ ЗМОВАМИ В РЕАЛІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

У роботі розглянуто вплив картелів на економіку країни, проблеми їх подолання, а також економічні методи та правові механізми боротьби Антимонопольного комітету України з картельними змовами.

На сьогодні, беручи до уваги розширення ринку товарів і послуг, які необхідні для задоволення потреб населення, діють так звані картелі — економічні об'єднання, які створюються з метою монополізації ринків товарів, робіт і послуг. У той же час, діяльність таких картелів суперечить чинному законодавству, яке регулює відносини в області конкуренції.

Дослідженням правових та економічних аспектів протидії картельним змовам, займалися ряд українських і зарубіжних дослі-

* **ЛЕСЕНКО Андрій Олександрович** — здобувач кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету, Антимонопольний комітет України, м. Київ, Україна Lesenko_a@ukr.net

дників, зокрема, серед яких можна виділити таких, як: О. Костусев, І. Артем'єв, А. Бутиркін, К. Ткаченко, А. Гарагонич, О. Мельниченко, М. Бараша та ін.

Термін картель, можна розуміти, як угоду між фірмами на ринку олігополістичної конкуренції щодо планових обсягів реалізації продукції для кожного з них та/або встановлення єдиних ринкових цін [4, с. 216].

Картель є типовою формою монополії, що існує в країнах з ринковою економікою у прихованому вигляді, незважаючи на антимонопольне законодавство. Учасники картелю зберігають господарську, комерційну, виробничу та юридичну самостійність.

Враховуючи природу та цілі картельних угод, можна вважати природним, що картелі найчастіше створюються в межах однієї галузі [3, с. 17].

Саме картелі призводять до штучного зростання цін, відсутності нових, якісніших товарів, меншому їх вибору, відсутності у господарюючих суб'єктів мотивів для розвитку, інновацій, підвищення ефективності, недопущенню на ринок нових гравців, шкодять споживачам, завдають збитків економіці та негативно впливає на конкурентоспроможність економіки країни.

Фактична мета картелю — досягнення таких домовленостей між суб'єктами пропозиції на ринку, які дають їм змогу поліпшувати параметри та результативність своєї комерційної діяльності за рахунок створення сприятливіших для себе договірних меж і спільних засобів політики.

З огляду на це картельні об'єднання у класичних виявах цього феномену за ринкової економіки, як правило забороняються. Так, зокрема, не виключенням є і Україна.

В Україні термін картельна змова трактується як антиконкурентні узгоджені дії, які включають як картельні змови, так і будь-які інші узгоджені дії, спрямовані проти конкуренції [5, с. 2].

Антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання є істотним порушенням законодавства про захист економічної конкуренції. Зокрема, у ст. 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [1, ст. 6] антиконкурентні узгоджені дії — це узгоджені дії, які призвели чи можуть призвести до обмеження конкуренції. При цьому антиконкурентними узгодженими діями, зокрема, визнаються узгоджені дії, які стосуються: встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів; обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними; розподілу рин-

ків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи придбання, за колом продавців, покупців або споживачів чи за іншими ознаками; спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів; усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців; застосування різних умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх у невідгідне становище в конкуренції; укладання угод за умови прийняття іншими суб'єктами господарювання додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосується предмета цих угод; суттєвого обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин.

Відповідно до статистики опублікованої Антимонопольним комітетом України, за останні роки Національне відомство, виявило значну кількість випадків антиконкурентних узгоджених дій, про що свідчить статистика (табл. 1).

Таблиця 1

КІЛЬКІСТЬ ВИПАДКІВ АНТИКОНКУРЕНТНИХ УЗГОДЖЕНИХ ДІЙ

Рік	Кількість припинених порушень
2011	346
2012	521
2013	684
2014	445
2015	524

Джерело: [6, с. 4; 7, с. 14; 8, с. 25; 9, с. 41; 10, с. 37]

За результатами припинених порушень у вигляді антиконкурентних узгоджених дій за останні 5 років, органами Антимонопольного комітету України накладено штрафи у загальній сумі понад 1 млрд грн.

Разом з тим, Антимонопольний комітет України при виявленні та припиненні антиконкурентних узгоджених дій, стикається з рядом проблем.

Так, набутий Антимонопольним комітетом України досвід і світова практика свідчать, що суб'єкти господарювання не фік-

сують свої домовленості щодо узгодженої поведінки на ринку у документах, а чинять це таємно. У зв'язку з такими неформальними усними домовленостями виникає основна проблема, яка полягає у збиранні доказів щодо узгодження суб'єктами господарювання своєї конкурентної поведінки і необхідність у забезпеченні органів Антимонопольного комітету відповідними процесуальними інструментами збирання доказів.

У цьому випадку основної уваги потребує саме доведення існування домовленості між конкретними суб'єктами господарювання, а вже після цього визначення впливу такої домовленості на ринок в економічному плані.

Загалом суспільство давно шукає ефективні економічні методи, а також правові механізми попередження утворення картелів і боротьби з ними. Основні методи та механізми, які закріплені в різних правових системах, можна поділити за такими напрямками:

1. загроза застосування суворих санкцій — потенційно високі адміністративні штрафи, що накладаються на учасників картельної змови (юридичних осіб), та кримінальна відповідальність;

2. стимулювання розкриття картельних змов — звільнення від відповідальності в разі добровільного розкриття картельної змови, винагорода третім особам за донесення інформації про її існування.

Що ж стосується першого напрямку, то відповідно до законодавства України, за вчинення суб'єктами господарювання антиконкурентних узгоджених дій, накладаються штрафи у розмірі до десяти відсотків доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній рік, що передував року, в якому накладається штраф [1, с. 50].

Виходячи з практики накладення штрафів, зазначена сума, може бути значною для суб'єкта господарювання, у разі якщо буде доведено, що ним вчинено порушення у вигляді антиконкурентних узгоджених дій.

Щодо другого напрямку, то п. 5 ст. 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції» встановлено, особа, що вчинила антиконкурентні узгоджені дії, але раніше за інших учасників цих дій добровільно повідомила про це Антимонопольний комітет України чи його територіальне відділення та надала інформацію, яка має суттєве значення для прийняття рішення у справі, звільняється від відповідальності за вчинення антиконкурентних узгоджених дій [1, ст. 6].

Це положення не захищає суб'єкта господарювання, який був ініціатором порушення, і діє лише тоді, коли суб'єкт господарю-

вання припинив участь у незаконній діяльності та надав органам Антимонопольного комітету всю відповідну інформацію, яку мав.

У той же час, практика застосування програми пом'якшення відповідальності у різних країнах засвідчує наявність двох основних чинників, які є необхідними передумовами запровадження відповідних правових норм у конкурентне законодавство будь-якої держави. Насамперед конкурентний орган повинен активно застосовувати визначені законом повноваження у сфері регулювання картелів, маючи на меті формування у всіх суб'єктів господарювання поваги до норм конкурентного права, а також усвідомлення невідворотності покарання [2, с. 196].

Крім того, надзвичайно важливим фактором є досить високий рівень каральної санкції, яка має бути адекватною щодо тих факторів, які стимулюють компанії до участі у картельних змовах [2, с. 196].

Таким чином, застосування програми пом'якшення відповідальності може використовуватися як ефективний правовий інструмент розслідування діяльності картелів, а комплексне застосування заходів боротьби з картельними змовами та удосконалення конкурентного законодавства створять в Україні сприятливі умови для функціонування суб'єктів господарювання, розвитку економічної конкуренції та ринкових відносин, забезпечать належну конкурентоспроможність національної економіки та підвищать добробут громадян країни.

Підсумовуючи наведене, можна зазначити, що на сьогоднішній день картельні змови є глобальною проблемою всього світового співтовариства, яку можна вирішувати лише послідовними діями кожної держави. Розповсюдження картельних змов гальмує прогрес розвитку країни, зменшує тиск конкурентної боротьби за споживачів, що відображається на погіршенні умов діяльності останніх і послабленні стимулів оптимізації та розвитку виробництва та перешкоджає розвитку добросовісної конкуренції. Саме здатність підприємства вести суперництво у відповідній галузі, на національному та міжнародному ринку є запорукою конкурентоспроможності.

Література

1. Закон України «Про захист економічної конкуренції» // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 12. — Ст. 6.
2. Бакалінська О. Антиконтентні узгоджені дії у національному та зарубіжному законодавстві / О. Бакалінська // Право Україна. — 2010. — № 2. — С. 190–197.

3. *Гурченков О.П.* Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: Навчальний посібник. — Миколаїв: НУК, 2007. — 172 с.
4. *Ігнатюк А.І.* Галузеві ринки: теорія, практика, напрями регулювання: Монографія. — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 465с.
5. *Кантур К.С.* Картелі на ринку нафтопродуктів України / К.С. Кантур / Теорія та практика державного управління. — 2011. — № 3 (34). — С. 1—7.
6. Річний звіт 2011 р. Антимонопольний комітет України. — К. — 21 с.
7. Річний звіт 2012 р. Антимонопольний комітет України. — К. — 135 с.
8. Річний звіт 2013 р. Антимонопольний комітет України. — К. — 110 с.
9. Річний звіт 2014 р. Антимонопольний комітет України. — К. — 140 с.
10. Річний звіт 2015 р. Антимонопольний комітет України. — К. — 135 с.

УДК 005.35

Ігор МОЙСЕЄНКО*

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено поняття інституційного середовища та значення стимулюючої ролі інституційних змін. За допомогою системно-структурного підходу розкрито теоретико-методичні основи формування інституційного середовища формування соціальної відповідальності підприємництва.

Досліджуючи основи інституціоналізму вчені розглядають питання формування інституційного середовища, що охоплює сукупність основоположних фінансових, політичних, соціальних і правових правил і організацій, що визначають форму суспільного устрою і через формальні і неформальні обмеження (норми права, правила, постанови та добровільно прийняті норми поведінки, звичаї) регулюють поведінку суб'єктів економіки і таким чином впливають на розвиток економічної системи суспільства [3, с. 26].

* **МОЙСЕЄНКО Ігор Валентинович** — аспірант кафедри теоретичної та прикладної економіки Львівського торгово-економічного університету, м. Львів, Україна, igormoysey@gmail.com

Інституційні зміни означають змінювання інституційної структури як набору взаємопов'язаних формальних правил і неформальних обмежень, що визначають систему стимулів для економічних агентів [1, с. 9]. При цьому природа цих змін різноманітна: впровадження науки і техніки у виробництво (Дж. Гелбрейт, Я. Тінберген, Й. Шумпетер — представники соціально-технологічного інституціоналізму), схильність людини до творчої діяльності та експериментування (Т. Верлен — представник соціально-психологічного інституціоналізму), право та правові відносини (Дж. Коммонс — представник соціально-правового інституціоналізму); фундаментальні зміни в співвідношенні цін і зміни смаків (Д. Норт — неоінституціоналізм) [3, с.12].

Однак лише стимулюючий характер інституційних змін як процесу перетворень взаємопов'язаних формальних правил і неформальних регуляторів, що визначають систему стимулів для економічних агентів, забезпечує розвиток інституційного середовища як системи «можливостей-обмежень».

Сучасний етап розвитку теоретичної та прикладної економіки визначає необхідність формування нової позиції щодо інституційного середовища соціальної відповідальності підприємництва (СВП) виходячи з необхідності забезпечення виконання ним стратегічних функцій у побудові соціальної економіки.

Метою даного дослідження є спираючись на вимоги системно-структурного підходу, розкрити теоретико-методичні основи формування інституційного середовища формування соціальної відповідальності підприємництва

«Інститут» представниками інституційної теорії трактується по-різному: по-перше, як способи існування суспільства, які утворюють особливу систему суспільних відносин; по-друге, як правовий механізм, що змінює поведінку населення з використанням примусу; по-третє, як формальні правила і неформальні обмеження (загальновизнані норми поведінки, досягнуті угоди, внутрішні обмеження діяльності) [2, с. 13].

Розмежування інститутів на неформальні правила поведінки людей у вигляді традицій і звичаїв і формальні правові норми, що закріплюють економічну поведінку в суспільстві, отримало найбільше поширення при визначенні сутності інститутів.

Окрім поняття «інститут» теорія інституціоналізму використовує термін «інституція». Проводячи аналіз різниці між ними, М.П. Панковець зауважує, що патріархи інституціоналізму — Т. Веблен, Дж. Коммонз і В. Мітчелл — попри несуттєві відмінності у формулюваннях, дотримувались єдиного тлумачення цієї ка-

тегорії як сукупності усталених звичаїв, традицій, способів мислення та поведінкових стереотипів індивідів, соціальних груп та суспільства в цілому. Так інституції — це результати процесів, що відбувались у минулому, які визначають обличчя суспільства, рівень його розвитку [2, с. 27].

В інституціональній економічній теорії особлива роль відводиться проблемам здійснення інституційних змін, взаємодії їх суб'єктів та об'єктів, механізмам і ролі держави в цьому процесі. Аналіз причин, механізмів і наслідків інституціональних змін дозволяє на якісно новому рівні досліджувати питання економічного зростання на основі соціальної відповідальності.

Своєчасність і достатність інституційних змін формує сукупність стимулів (інформація, інновація, ресурси, пільги та ін.) і регуляторів (відсоткові ставки, тарифи, дотації, субсидії та ін.), які необхідні для змін у складових потенціалу економічного зростання регіону.

Макроекономічний рівень інституційного середовища в сучасних умовах господарювання характеризується рядом особливостей. Сучасний стан інституційного середовища пояснюється деструктивним впливом на його формування групи чинників, результатом чого є: демонтаж старих інститутів при достатньо частій відсутності нових, які б відповідали потребам безпеки та розвитку; наявність приватних інтересів при формуванні та функціонуванні державних інститутів; асиметричність інформації у відносинах інститутів державної влади та інших економічних суб'єктів, що породжує тінізацію економіки; низька ефективність діяльності інститутів при значній їх кількості; вплив внутрішніх і зовнішніх факторів змін (реформування галузі, науково-технічний прогрес, економіка знань, міжнародні норми, стандарти, вимоги; удосконалення інститутів; соціальні стандарти життя; конкуренція у галузях тощо).

Додатковими факторами, що гальмують впровадження необхідних трансформацій в інституційне середовище є: слабкість формальних інститутів (недосконале законодавство, нескоординованість роботи різних гілок влади, відсутність політичної конкуренції, низька якість соціальних програм, переважання неформальних домовленостей і норм поведінки над законодавчо визначеними і контрактними «правилами гри»); недосконалість неформальних інститутів (низький рівень громадянської культури і розвитку людського капіталу, несформованість феномену соціальної відповідальності бізнесу, влади, громадян тощо); наявність інституційних пасток (рентоорієнтованої поведінки, ко-

рупції, хабарництва, тінізації економіки, бартерних операцій, ухиляння від сплати податків, адміністративних бар'єрів тощо); неадекватність існуючих інститутів сучасним умовам господарювання.

Значне відставання економічного розвитку від можливостей та орієнтирів окремих інституцій свідчить про прогалини інституціонального середовища і визначає потенціал впливу інституціональних факторів на економічне зростання. В даному дослідженні інституційне середовище розглянемо як сукупність соціально-економічних інститутів, інституцій і механізмів, які відповідають по-перше, особливостям і специфіці функціонування регіону та національного ринку, по-друге, системі забезпечення їх економічного зростання та розвитку. В основі формування інституційного середовища соціалізації економіки мають знаходитися системно-управлінський, системно-структурний і системно-інформаційний підходи.

Ефективне інституційне середовище з погляду системно-управлінського має забезпечити: створення системи стимулів до ефективної діяльності підприємництва, серед яких зниження податкових витрат, пільгові умови кредитування, тарифи тощо; створення умов для якісного вдосконалення процесів за рахунок комплексної інформатизації, розбудови соціальної сфери, створення умов забезпечення інноваційної привабливості, застосування переваг об'єднання ресурсів і можливостей тощо; мінімізацію розриву між цілями різних форм власності та видів діяльності, а також розриву між приватними, корпоративними та суспільними цілями суб'єктів підприємництва; знаходження взаєморозуміння та забезпечення гармонізації інтересів суб'єктів економіки на основі впровадження доброчесних норм ділових відносин між ними; стимулювання ефективного соціального інвестування. Системно-структурний підхід до формування інституційного середовища вимагає розкриття його складу та зв'язків між складовими.

Відомо, що основні інститути інституційного середовища розподіляються на формальні та неформальні. Перші створюють законодавчо-правову основу. Неформальний інститут — це інститут, в якому функції, засоби та методи діяльності не встановлені формальними правилами (тобто чітко не визначені і не закріплені в спеціальних законодавчих актах і нормативних документах). Незважаючи на це, неформальні інститути так само, як і формальні, виконують управлінські та контрольні функції. Неформальні інститути представлені організаційною культурою, людським

капіталом, соціальною відповідальністю громадян і корпоративних суб'єктів господарювання.

Фактори впливу на інституційне середовище соціалізації економіки варто розподілити за характером прояву на глобальні, ринкові та соціальні. До складу глобальних належить: конкуренція на глобальному рівні, глобальні попит і пропозиція на ринку капіталу та праці; міжнародні зв'язки та євроінтеграція як ринкові фактори. До соціальних інститутів належать: інститут влади, державне регулювання, оподаткування, засоби масової інформації та інтелектуально-інформаційна система; громадська думка. Ринкові інститути включають: конкуренцію, ринкову інфраструктуру, відносини власності, попит і пропозиції продукції та послуг, реорганізацію, реструктуризацію та ліквідацію. Економічні інститути не можна розглядати ізольовано від регуляторних функцій держави.

Отже, інститути інституційного середовища розподіляються за приналежністю до соціальної чи економічної сфер, макро- чи галузевого рівнів. Макрорівень інституцій представлений саме державними, регіональними та місцевими органами влади. В умовах розвитку економіки знань в складі соціальних інститутів інституційного середовища соціалізації економіки варто відокремити й засоби масової інформації та інтелектуально-інформаційні системи.

Таким чином, забезпечення ефективного управління використання інституційного середовища соціалізації економіки обумовлюється рівнем застосування формальних і неформальних інститутів і діяльністю певних інституцій. У статті сформовано авторський підхід щодо складових інституційного середовища, а застосування системно-структурного підходу до його формування дозволило встановити зв'язки між основними елементами механізму управління, що забезпечує узгодження та реалізацію інтересів суб'єктів.

Література

1. Гундырина Т.О. Институциональные инновации как формы институциональных изменений / Т.О. Гундырина // Вестник Саратовского государственного социальноэкономического университета. -2011. — № 4(31). — С. 9–14.

2. Панковець М.П. До питання про роль інституційного середовища в ринковій трансформації економіки України / М.П. Панковець // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2011. — № 3 (12). — С. 27–30.

3. *Ходжаян А.* Інституційне забезпечення конкурентоспроможності економіки України / *А. Ходжаян* // *Економіст*. — 2010. — № 2. — С. 26–29.

УДК 338.27

Валентина МОСКАЛЕНКО*

ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Анотація. Прогнозування в умовах невизначеності набуває актуальності у зв'язку з макроекономічною нестабільністю, яка має місце в Україні з 2014 року. На регіональному рівні для прогноз ключових макроекономічних показників запропоновано здійснювати за кількома сценаріями, застосовуючи інструментарій математичного моделювання та експертних методів.

Сучасний етап економічного розвитку характеризується зміщенням центру уваги в реалізації регіональної політики в сторону вирішення господарської самостійності територій на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу, що тягне за собою додаткову відповідальність регіональної влади за якість і обґрунтованість прийнятих управлінських рішень, їх адекватність умовам, які постійно змінюються. Це обумовлює підвищення інтересу до розробки моделей прогнозування можливих тенденцій у регіоні під впливом зовнішніх загроз, унаслідок глобальних процесів у світовій економіці. Разом з тим, розраховуючи основні індикатори економічного розвитку, складно передбачити війну, втрату територій, двократне падіння ціни на нафту або ж наслідки політики взаємних санкцій. Тому прогнозування сьогодні радше набуває аналітичного змісту, тобто дає уяву про можливий розвиток подій за умов макроекономічної нестабільності та невизначеності.

Для визначення ступеня невизначеності існує кілька підходів. Перший — традиційний — підхід полягає у виявленні найістотніших ризиків (наприклад, щодо цін на нафту або обмінних курсів) і представленні альтернативних сценаріїв, припускаючи, що вони здійсняться або уявити наслідки різних варіантів полі-

* **МОСКАЛЕНКО Валентина Володимирівна** — аспірант кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, vm_me@ukr.net

тики. В певному сенсі, це те, що вже давно здійснено в Нідерландах для визначення цілей бюджету — при офіційних прогнозах темпи зростання є парними: одні з них є «сприятливим», а інші — найвірогіднішим сценарієм. Цей підхід є досить інтуїтивним і може досить точно працювати за умови, коли кількість варіантів обмежено і вони досить диференційовані. Інший підхід полягає у представленні прогнозів у вигляді діапазонів, а не точкових оцінок, як це зроблено, наприклад, Європейським Центральним банком у своїх прогнозах. Розмах прогнозу зазвичай відповідає статистичним довірчим інтервалам: наприклад, 95 %-ий інтервал означає, що ймовірність того, що результат буде лежати за межами цього діапазону, становить 5 %. Такі інтервали розширюються зі збільшенням горизонту прогнозування, що відображає вищу невизначеність, у віддаленішому майбутньому. Інтервали не завжди мають бути симетричними, так як баланс ризиків навколо центрального прогнозу цілком можуть бути перекрученим.

Загалом, такі діапазони можуть бути отримані двома способами.

1. Безпосередньо зі статистичної моделі, що використовується в прогнозі. Це можна здійснити тільки для відносно невеликих систем лінійних рівнянь без будь-яких спеціальних коригувань. На противагу цьому, при використанні великомасштабних економетричних моделей, виникають нелінійні взаємозв'язки і стохастичні методи моделювання стають необхідними для розрахунку розподілу передбачуваних результатів.

2. На основі минулих помилок прогнозу. Якщо вибірка минулих помилок передбачає нормальний розподіл, то його середнє значення та стандартна помилка легко можуть бути отримані. Цей метод вимагає менше припущень і відносно простий у реалізації.

Довірчі інтервали, як правило, стають усе популярнішими. Ще одним способом показати невизначеність є побудова віялового прогнозу, як це робить з 1996 року Банк Англії в своєму щоквартальному звіті про інфляцію (рис. 1).

Подібні віялові діаграми публікуються зазвичай центральними банками (Швеція, Таїланд), МВФ (для світового виробництва), Європейською комісією (по ВВП зони євро) і Національним інститутом Сполученого Королівства економічних і соціальних досліджень (NIESR).

Альтернативний спосіб описати невизначеність прогнозу є використання гістограми. Найстарішим прикладом у макроекономіці є щоквартальне опитування професійних прогнозистів, що

публікується Федеральним Резервним Банком Філадельфії (Diebold та ін., 1999). Близько 50 прогнозистів опитують щодо їх думки стосовно зростання інфляції та американської економіки, а потім ці відповіді усереднюють.

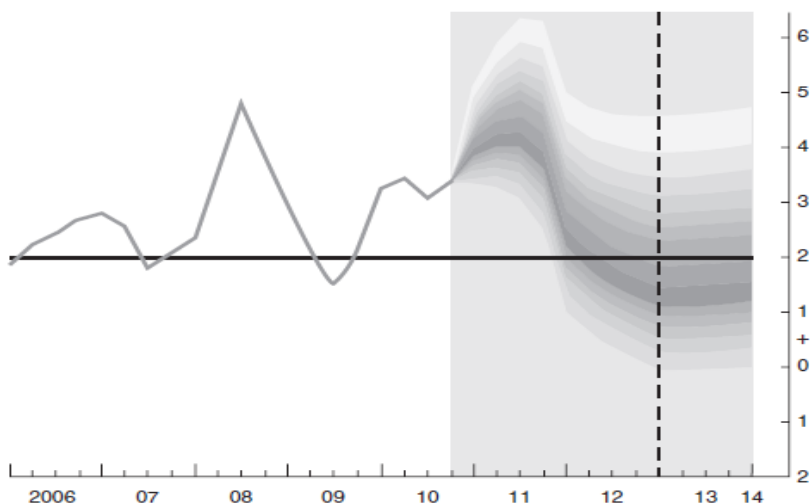

Рис. 1. Віялова діаграма прогнозу інфляції в Англії

Джерело: звітність Банку Англії, 2010

В Україні аналогом таких прогнозів виступають консенсус-прогнози — це усереднені значення основних прогнозних показників економічного розвитку України, які розраховані на основі експертних оцінок учасників опитування. Прогноз розраховується на базі матеріалів, наданих експертами Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Національного банку України, Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, ДП «Науково-дослідний економічний інститут», ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАНУ», Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, Інституту еволюційної економіки, Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародного центру перспективних досліджень, Dragon Capital, CASE Украї-

на, The Bleyzer Foundation, Forex Club в Україні, Райффайзен банку Аваль та Агентства індустріального маркетингу.

На регіональному рівні представляється важливим прогнозувати в умовах невизначеності ключові показники розвитку регіону, зокрема, валовий регіональний продукт. Для валового регіонального продукту Львівської області віялова діаграма будується для трьох різних сценаріїв з урахуванням таких ризиків:

- втрата внутрішніх ринків збуту через не конкурентоспроможність вітчизняних товарів в умовах дії Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС;

- негативні демографічні тенденції (скорочення населення, висока трудова міграція за кордон, підвищення демографічного навантаження) створюють ризик для подальшого «старіння» населення та поглиблення невідповідності між пропозицією і потребами регіонального ринку праці, зокрема, в частині браку кадрів робітничих професій;

- розширення ареалів депресивності окремих територій формує ризики зростання рівня безробіття та погіршення якості життя населення, посилення трудової міграції до територій з вищою економічною активністю;

- поглиблення диспропорцій у розвитку територій та адміністративно-територіальних одиниць області в умовах фінансової децентралізації через послаблення механізмів міжбюджетного вирівнювання;

- невирішеність проблеми поводження з відходами, зокрема зберігання та переробки хімічних засобів захисту рослин та інших небезпечних відходів, локальні екологічні проблеми (у т.ч. підтоплення, деградація земельних ресурсів) можуть бути загострені через інтенсивне природокористування.

Інерційний сценарій розвитку регіону формується за комплексу припущень, що тривкий у часі (горизонті планування) баланс зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на стан регіону як соціально-економічної системи залишається незмінним, тобто послідовність станів системи змінюється за інерцією. У бізнес-плануванні такий сценарій називають *business as usual*, тобто «справи йдуть, як зазвичай».

Базові припущення оптимістичного сценарію — це успішна та комплексна імплементація Угоди про асоціацію України з ЄС; завершення активних військових дій, поступова синхронізація національного та європейського законодавства, системні реформи, зниження митних тарифів, дерегуляція, детінізація.

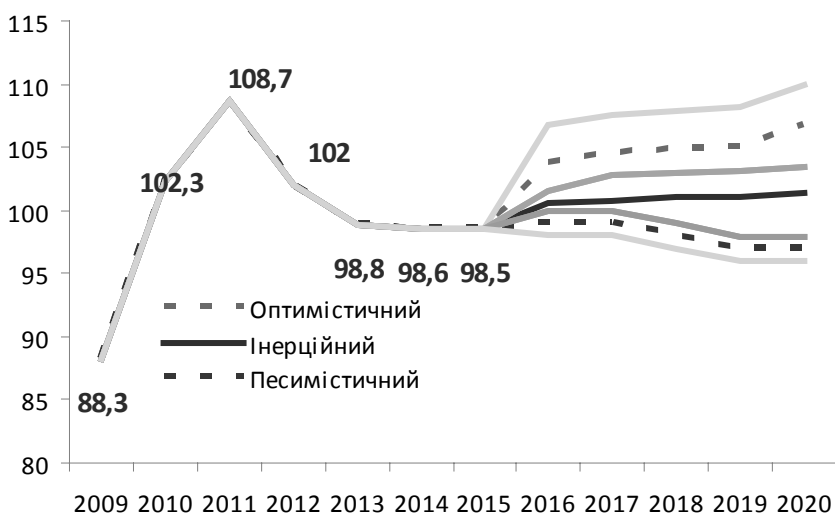

Рис. 2. Віяловий прогноз ВРП Львівської області на 2016–2026 рр. (довірчий інтервал 95 %).

Джерело: розроблено автором.

Базові припущення песимістичного сценарію розвитку — це поступова втрата довіри з боку партнерів з ЄС і США у зв'язку з відсутністю реальних реформ в Україні; некомплексне та несистемне впровадження реформ, втрата інвестиційної привабливості України.

Література

1. Carnott N., Coen V. And Tissot B. Economic forecasting and policy. Second edition, 2011
2. Diebold, F., Tay, A. and Wallis, K. (1999) Evaluating Density Forecasts of Inflation: The Survey of Professional Forecasters, in R. Engle and H. White. (eds) Cointegration, Causality, and Forecasting: A Festschrift in Honour of Clive W. J. Granger, Oxford, UK: Oxford University Press
3. Україна: перспективи розвитку. Консенсус-прогноз. Випуск 42 (16). [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, серпень 2016 року. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=772d5f17-58c1-4901-92c5-2b1f0e807740>

РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Висвітлено результати аналізу реформ сільського господарства, у контексті Євроінтеграційних процесів і входом України до Зони вільної торгівлі. Проаналізовано виконання Програми діяльності Кабінету міністрів України щодо реформування ринку продовольчих товарів.

Забезпечення населення України та світу якісними продуктами харчування здійснюється на ринку продовольчих товарів. Основними акторами є сільське господарство та харчова промисловість. Дані галузі України демонструють економічне зростання і є джерелом надходження іноземної валюти. Незважаючи на економічне зростання ці галузі потребують реформ, що пов'язані з Євроінтеграцією та поширенням Зони вільної торгівлі на Україну.

Це актуалізує реформи у сільському господарстві, які повинні забезпечити продовольчу безпеку країни та конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світовому ринку продовольчих товарів.

У 2015 році Міністерство аграрної політики та продовольства України разом із Урядом ініціювало та реалізувало державну підтримку агропромислового комплексу, що полягала у: виділенні додаткових 550 млн грн на компенсацію відсоткових ставок за кредитами (300 млн грн) та підтримці тваринництва (250 млн грн); розширенні можливостей дрібних виробників отримувати державну підтримку у галузі тваринництва; податкових преференціях; проведенні роз'яснювальної роботи серед виробників сільськогосподарської продукції щодо експорту до ЄС; відміні більш як 100 дозвільних документів; залученні інвестицій міжнародних фінансових установ і країн; розробленні концепції розвитку сільських територій через стимулювання підприємницької діяльності; запровадженні нових стандартів виробництва та якості; залученні альтернативних джерел фінансування у вигляді аграрних розписок (що діють у 4 областях України з фінансуванням у 40 млн грн); отриманні дозволів для постачання продукції на ринок ЄС (238 підприємств); відкритті ринків 9 країн для понад 80 підприємств м'ясо-молочної галузі; диверсифікації ринків для подо-

* ПОСТОЄНКО Катерина Іванівна — асистент кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, katernapostoienko@gmail.com

лання наслідків російського ембарго (частку експорту до РФ зменшено до 2 %); дерегуляції (скасовано 14 сертифікатів, 6 ліцензій і внесено більше 50 змін до законодавства); у роздержавлені та приватизації 471 державного підприємства та іншому.

Крім того Мінагрополітики та Уряд України протягом 2016–2020 років запланували: завершити дерегуляцію, адаптувати законодавство до вимог ЄС; впровадити програми підтримки сімейних ферм і малого підприємництва на селі; адаптувати малих виробників до ринку (досвід ЄС); відкрити доступ виробникам на ринки ЄС та Азії; спростити умови торгівлі; впровадити ефективну аграрну логістику; запровадити передові системи контролю та безпечності харчової продукції; підвищити ефективність державної підтримки; залучити іноземні інвестиції до 8 млрд дол. та ін.

Міністерство аграрної політики та продовольства України і Уряд працюють у напрямі реформування ринку продовольчих товарів шляхом його виходу на нові світові ринки збуту та збільшення експорту продовольства. Даний напрям реформування прописаний в Програмі діяльності Кабінету міністрів України, що затверджена постановою ВРУ від 14.04.2016 р. № 1099-VIII. У програмі Уряду заплановано підтримати вітчизняних експортерів шляхом розроблення та затвердження програм стимулювання експорту на міжнародних ринках продовольчих товарів; забезпечити страхування та пільгове кредитування; гармонізувати систему технічного регулювання з вимогами ЄС; відкрити нові та розширити існуючі ринки збуту для української продовольчої продукції; впроваджувати ефективну державну торговельну політику [1].

Уряд виконує поставлені завдання і вже має вагомі результати, перш за все у збільшенні експорту продовольчих товарів і виході на нові ринки збуту вітчизняних товаровиробників.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України вітчизняні продовольчі товари експортуються до 190 країн світу, серед яких є Китай, ЄС, країни Азії та Африки.

Найбільші об'єми експорту припадають на країни Азії і в 2015 році вони складали 47 %, країни Європейського Союзу — 32 %, країни Африки — 12 % [2].

Основним ринком збуту продовольчих товарів є країни ЄС. До країн Європейського Союзу Україна постачає зернові культури, олію, м'ясну продукцію, томатну пасту, молочну продукцію, цукор та інше. Із такого експорту наша країна отримала у 2015 році більш як 41 млн дол. (м'ясо птиці — 27,3 млн дол., томатна паста — 6,9 млн дол.) тільки за готові продукти харчування. Отже, експорт продовольчих товарів до країн ЄС є перспективним і буде зростати [2].

Відносно новим і перспективним ринком збуту продовольчих товарів є Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ). ОАЕ є імпортозалежними від продовольчого ринку. Причиною такої залежності є специфічні природно-кліматичні умови, зростання споживання продуктів харчування на душу населення. Експерти прогнозують зростання імпорту і в 2020 році він досягне 53,1 млрд дол. Тому ОАЕ є перспективною країною для збільшення вітчизняного експорту продовольчих товарів. До Арабських Еміратів Україна у 2015 році експортувала олію на суму 48 млн дол., яйця птиць — 24 млн дол., зернові злаки — 22 млн дол. [2]. Україна зацікавлена в експорті до ОАЕ молока та молочних продуктів, м'ясної продукції, риби та рибних продуктів, меду, кондитерської продукції, плодоовочевої консервації. У зв'язку з чим наша країна веде переговори з Арабськими Еміратами щодо отримання дозволів на експорт перерахованої продукції.

Отже, реформування агропромислового комплексу, в тому числі ринку продовольчих товарів, відкриває перед Україною нові горизонти. Розширення експортної бази дозволить залучити додаткові, як національні, так і іноземні інвестиції у агропромисловий комплекс. Це, в свою чергу, забезпечить покращення якості продукції, вихід на нові світові та розширення внутрішніх ринків збуту продовольчих товарів.

Література

1. Програма діяльності Кабінету міністрів України: постанова ВРУ № 1099-VIII від 14.04.2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1099-19>

2. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України: прес-центр [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://minagro.gov.ua/uk/pressroom?tid_hierachy=367

УДК 331.5

Альона РУСНАК*

ДЕРЖАВНІ ІНСТРУМЕНТИ ЗБАЛАНСУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено проблему збалансування національного ринку праці та визначено інструменти дієвої політики забезпечення ефективної зайнятості населення України.

* **РУСНАК Альона Василівна** — аспірантка кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, alena.rusnak@list.ru

Ринок праці є складовою частиною економічної системи країни, відповідно він відображає більшість політичних і соціально-економічних процесів, що відбуваються у державі. Сучасний стан ринку праці формується під впливом політико-економічної ситуації, яка характеризується триваючим спадом виробництва, фінансовою розбалансованістю економіки, недостатнім реформуванням господарського механізму та збільшенням обсягів внутрішньої міграції в умовах військового конфлікту.

Головним механізмом забезпечення інноваційного розвитку економіки і суспільства є збільшення взаємодії між освітою, наукою, бізнесом і владою на основі їх взаємної зацікавленості у співпраці. Зокрема, вища освіта повинна не тільки забезпечувати відтворення висококваліфікованих професійних кадрів, а й відігравати значну роль у соціальній мобільності, нарощуванні інтелектуального потенціалу суспільства, розповсюдженні соціально найзначущіших культурних норм та ін. Ринок праці все більше поповнюють фахівці з вищою освітою, хоча попит на них не завжди адекватний. Подолання диспропорцій, виявлених на ринку праці, можливе наразі лише на інноваційних принципах. Інноваційна складова в трудовій поведінці працюючих передбачає необхідність поліпшення професійно-кваліфікаційної структури персоналу, розширення номенклатури спеціальностей працюючих, зростання серед останніх фахівців з вищою освітою, а також з високим кваліфікаційним розрядом [1, с. 4–6].

Особливості фінансово-економічної системи та її коливання впливають безпосередньо на ситуацію на ринку праці як розвинутих країн, так і країн, які розвиваються. Перш за все це стосується рівня та динаміки безробіття. Проблема аналізу і співставлення даних по безробіттю досить складна, так як далеко не всі безробітні числяться в офіційній статистиці. Найбільше це поняття відноситься до країн, що розвиваються, в тому числі і Україну, де в період піднесення рівня економічної кон'юнктури, також існувала значна кількість фактично безробітних [6]. Тому можна вважати, що офіційні дані по показникам ринку праці в країні скоріш відображають напрямок динаміки безробіття, ніж її реального рівня. Як свідчать дані Державної служби статистики України, ситуація на ринку залишається напруженою та супроводжується скороченням попиту на робочу силу.

Проведений аналіз ринку праці показав [2–5]:

- значну розбіжність між зареєстрованим безробіттям і реальним, при цьому спостерігається чітка тенденція до зменшення кількості зареєстрованих офіційно;

- найвищий рівень безробіття у 2005–2016 рр. стабільно спостерігається у віковій групі 15–24 роки;

- у 2014 році найбільшу питому вагу серед причин незайнятості займали вивільнення з економічних причин (31,6 %) і звільнення за власним бажанням (36,4 %), натомість у 2010 році основною причиною незайнятості було вивільнення з економічних причин (39,3 %) як результат фінансово-економічної кризи останніх років;

- суттєві позитивні структурні зрушення відбулися у середній тривалості безробіття, але залишається проблема збереження достатньо вагомої частки довготривало безробітних та обмежені можливості їх працевлаштування;

- навантаження незайнятих трудовою діяльністю громадян на вільні робочі місця мало щорічну тенденцію до зменшення з 1999 р. по 2007 р., але у зв'язку з економічною кризою у 2008 р. цей показник збільшився більше ніж у двічі порівняно із 2007 роком, з 2012 р. спостерігаємо щорічну стабільну тенденцію до збільшення.

Для збалансування ситуації на національному ринку праці, органи державної влади повинні реалізувати дієву політику із використанням наступних інструментів:

- забезпечити створення ефективних робочих місць. Необхідно стимулювати інвестиції в інноваційні проекти на базі вітчизняного інтелектуального капіталу, орієнтацію українських підприємців на реінвестування отриманих прибутків у впровадження інноваційних розробок, закупівлю вітчизняних інновацій, придбання за кордоном лише новітніх розробок і технологій, у тому числі патентів;

- стимулювати інвестиційну діяльність. Необхідно заохочувати іноземних інвесторів, для цього потрібно стабілізувати економіку та забезпечити певні гарантії для інвесторів, також спрямовувати державні інвестиції на модернізацію технологічного укладу національної економіки за прикладом успішних європейських країн;

- спрямувати грошово-кредитну політику на підтримку реального сектору економіки, сконцентрувати фінансові ресурси на сприянні діяльності життєздатних підприємств, здатних забезпечити гідну працю, що вимагає від НБУ застосування монетарних інструментів для забезпечення кредитними ресурсами інноваційно-інвестиційного розвитку економіки;

- удосконалити бюджетно-фіскальну політику. Для забезпечення державної підтримки інноваційного розвитку виробництва

у межах конкретного інвестиційного проекту доцільно застосувати регресивне оподаткування підприємств: у разі зростання прибутку, одержаного в результаті техніко-технологічного оновлення, знижувати податкові ставки на цю частину прибутку;

- підвищити ефективність зовнішньоекономічної діяльності. Розширювати двосторонні взаємовигідні економічні зв'язки, перш за все із європейськими країнами, Китаєм та Індією — країнами, які мають великі ринки збуту, в яких ще можна сформувати попит на високотехнологічні українські товари;

- підвищити якість робочої сили. З метою подолання професійного дисбалансу між попитом підприємств на працівників і професійною підготовкою молоді в професійно-технічних і вищих навчальних закладах необхідно створити державну систему прогнозування професійного розвитку ринку праці. Слід розробити систему стимулів і пропагандистських заходів щодо підвищення престижу кваліфікованої праці і робочих професій, удосконалення профорієнтації населення, особливо молоді;

- покращити інформаційно-статистичне забезпечення прийняття управлінських рішень у сфері зайнятості. Доцільно розширити систему державної статистики, щоб вона відображала показники неформальної зайнятості, гідної праці, професійно-кваліфікаційний склад населення.

Отже, ситуація на ринку праці України нині перебуває під впливом складних економічних і політичних умов. Зокрема, спостерігається велика кількість факторів, що найближчим часом можуть призвести до стрімкого погіршення ситуації у сфері зайнятості. Це і загальноекономічні чинники, і вимушене переселення громадян зі східних регіонів і Криму в інші регіони країни. Одним із пріоритетних завдань Державної служби зайнятості в умовах сьогодення є забезпечення індивідуального підходу до кожної людини, надання оперативної та якісної допомоги у працевлаштуванні. Тому на часі вдосконалення технології роботи державної служби зайнятості. Головна увага має бути сконцентрована на роботі з вимушеними переселенцями, кількість яких продовжує зростати.

Таким чином, успішність подальшого подолання кризових явищ, що склалися потребує комплексної державної та регіональної політики, яка повинна включати реалізацію заходів зі створення додаткових робочих місць, удосконалення податкового законодавства у напрямку розвитку підприємництва і, як наслідок — підвищення фактичного рівня зайнятості та доходів населення.

Література

1. Міщук Г. Ю. Оцінювання та механізм забезпечення використання трудового потенціалу в Україні: Монографія / Г. Ю. Міщук. — Рівне: НУВГП, 2015. — 280 с.
2. Основні показники ринку праці — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Соціально-економічний розвиток України. — К. : Держкомстат України, 2016. — 29 с.
4. Статистичний збірник праця України за 2014 р. — К. : Держкомстат України, 2015. — 281 с.
5. Статистичний бюлетень економічна активність населення за 2015 р. — К. : Держкомстат України, 2016. — 20 с.
6. Федоренко В.Г. Ринок праці в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / В. Г. Федоренко, М. П. Денисенко, С. В. Бреус, Ю. Б. Пінчук // Ринок праці та зайнятість населення. — 2012. — № 1. — С. 5–8. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2012_1_4

УДК 351.823.1

Владислав САВЧУК*

УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Запропоновано механізм управління аграрним природокористуванням у зоні ризикового землеробства шляхом впровадження партнерських відносин між органами місцевої влади та суб'єктами підприємництва, що в умовах децентралізації підвищить ефективність використання державних і комунальних активів в інтересах громад.

Проголошені владними інститутами децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування змушують з нових позицій підійти до формування системи управління аграрним природокористуванням, особливо в зоні ризикового землеробства (зона осушення, зона зрошуваного землеробства, гірські території). Саме окремі адміністративні райони та населені пункти, які знаходяться в зоні ризикового землеробства, до цих пір не знайшли

* **САВЧУК Владислав Вадимович** — аспірант відділу проблем економіки земельних і лісових ресурсів, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», м. Київ, Україна, admin@expertcentr.org

належного місця в новому територіальному поділі праці через необхідність фінансування різного роду агроекологічних поліпшень, які забезпечили б сприятливі природно-ресурсні передумови для ведення високопродуктивного сільськогосподарського виробництва.

Відсутність надійних джерел фінансового забезпечення реінжинірингу способів аграрного природокористування не дає можливість підвищити дієвість використання природних ресурсів зони ризикового землеробства у господарському обороті. З огляду на сказане, потребують опрацювання сучасні механізми управління аграрним природокористуванням, які дадуть можливість розширити перелік форм і джерел фінансування проектів здійснення різного роду агроекологічних поліпшень, щоб підвищити інвестиційну привабливість зони ризикового землеробства як для суб'єктів вітчизняного, так і іноземного підприємництва.

З метою розширення ареалу здійснення сільськогосподарського виробництва в зоні ризикового землеробства за часів командно-адміністративної системи сформовано потужний водогосподарсько-меліоративний комплекс, що дало можливість шляхом осушення та зрошення залучити в господарський оборот значні площі сільськогосподарських угідь, збільшити обсяги виробництва рослинницької і тваринницької продукції. В розбудову інфраструктури цього комплексу вкладено колосальні фінансові та матеріально-технічні ресурси, що привело до створення розгалуженої мережі міжгосподарських і внутрішньогосподарських гідротехнічних споруд як у зоні ведення зрошуваного землеробства, так і осушувальних меліорацій. Також меліорація сформувала особливий тип аграрного природокористування як у зоні зрошення, так і в зоні осушення.

Водночас проектування меліоративних систем інколи відбувалося без урахування природно-кліматичних і природно-ресурсних умов господарювання у цих зонах, що в кризові 90-ті роки спричинило численні негативні екологічні наслідки, зокрема підтоплення населених пунктів і сільськогосподарських угідь, окислення і засолення ґрунтів, посилення процесів вітрової та водної ерозії. Почали спостерігатися прояви неконтрольованої та нерегульованої природної ренатуралізації, що призвело до кардинальних зрушень (не завжди позитивних) у природних біоценозах [1, с. 37].

Специфічними особливостями відзначаються проблеми формування сучасної системи управління аграрним природокористуванням у зоні осушувальних меліорацій. По-перше, осушу-

вальні меліорації пройшли, як правило, в тих природно-кліматичних зонах, які не відзначалися високим рівнем природної родючості найпоширеніших типів ґрунтів, а демонтаж гідротехнічних споруд, які обслуговували меліоровані території, ще більше погіршив умови ведення високопродуктивного сільськогосподарського виробництва. По-друге, значні площі сільськогосподарських угідь у зоні осушення внаслідок руйнації внутрішньогосподарських мереж гідротехнічних споруд піддалися природній ренатуралізації, що перетворило основний засіб виробництва в сільському господарстві у водно-болотні угіддя та лісовкриті площі. По-третє, в зоні осушення відсутні потужні центри інвестиційної активності, що не дозволяє вчасно профінансувати модернізацію та реконструкцію гідротехнічних споруд і тим самим упередити прояви підтоплення населених пунктів у сільськогосподарських угідь, які набули значних масштабів в останні роки.

Усунення наслідків весняних повеней і паводків фінансується з Державного бюджету України і не завжди є достатнім. Така система фінансування не закладає необхідних стимулів для підприємницьких структур і домогосподарств щодо відновлення зруйнованих у 90-ті роки минулого століття внутрішньогосподарських мереж гідротехнічних споруд, укріплення протиповеневих дамб, проведення берегоукріплювальних та агролісомеліоративних заходів. Щороку держава змушена витратити колосальні обсяги фінансових ресурсів для ліквідації наслідків повеней, руйнівна дія яких значною мірою спричинена фізичним зношенням інженерної інфраструктури меліоративних систем і відсутністю необхідних для поліської зони протиповеневих споруд. З огляду на це, особливої гостроти набула проблема здійснення превентивних заходів щодо недопущення надмірного шкідливого впливу повеней на населені пункти, лісові та сільськогосподарські угіддя [2, с. 6].

У західних регіонах України залишається складною екологічна ситуація у зв'язку з погіршенням технічного стану осушувальних систем, багато з яких виходять з ладу, оскільки побудовані ще в 60-х роках минулого століття. Також відбувається вторинне заболочення земель, виникають вітрові ерозії та пилові бурі на переосушених торф'яних ґрунтах, зниження економічної ефективності використання осушених земель унаслідок неконтрольованості гідрологічного режиму.

Починаючи з 1992 року меліоративні системи, на будівництво та реконструкцію яких державою вкладено майже 20 млрд грн,

використовуються недостатньо ефективно. Основними причинами цього є: розпаювання частини меліоративних систем, яке порушило майнову і технологічну цілісність сільськогосподарського виробництва на меліорованих землях, зробивши його малоприбутковим; невизначеність власності на інженерну інфраструктуру на меліорованих землях, що призвело до обмеженого фінансування з державного бюджету утримання загальнодержавних меліоративних систем, котрі залишилися у власності держави, і ще меншого фінансування з обласних і місцевих бюджетів внутрішньогосподарських меліоративних систем, які перебувають у приватній власності, а часто й зовсім без господаря, особливо в західних областях [3, с. 48].

За таких умов участь органів місцевого самоврядування та органів регіональної виконавчої влади в управлінні аграрним природокористуванням є критично необхідною, оскільки низький рівень інвестиційної привабливості не забезпечує прийнятного рівня зацікавленості підприємницьких структур у фінансуванні проектів екологічної реабілітації осушених територій. Більше того, місцеві органи влади мають відігравати не тільки роль регулятора процесів розширеного відтворення агоресурсного потенціалу, а приймати безпосередню участь у відновленні потенціалу зони осушення. Така участь найкращою мірою може бути забезпеченою за умови створення державно-приватних партнерств на основі встановлення взаємодії між органами місцевого самоврядування та суб'єктами аграрного підприємництва (сільськогосподарськими підприємствами, фермерськими та особистими селянськими господарствами).

Суб'єкти аграрного підприємництва, здійснюючи господарську діяльність у зоні осушення, зможуть підвищити рівень ефективності за умови відновлення внутрішньогосподарських мереж гідротехнічних споруд, що вимагає сприяння зі сторони місцевої влади щодо пошуку надійних джерел фінансування. У рамках державно-приватного партнерства якраз і буде забезпечено взаємовигідну співпрацю між приватним бізнесом, зацікавленим у відтворенні агоресурсного потенціалу, та місцевою владою, заінтересованою у відновленні потужностей сільськогосподарського виробництва та суміжних галузей. Державно-приватне партнерство щодо реінжинірингу використання меліорованих земель і модернізації мереж гідротехнічних споруд може здійснюватися у формі створення кластерних утворень, асоціацій водокористувачів і землевласників, а також через орендні механізми.

Переваги державно-приватного партнерства над іншими формами підприємницької діяльності полягають у тому, що форма партнерських відносин між державою (територіальною громадою) і приватним партнером не передбачає переходу права власності до суб'єкта підприємницької діяльності, а лише — права тимчасового використання (користування) природними та природно-господарськими об'єктами. Такі об'єкти підлягають поверненню державному партнеру після припинення дії договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства. Більше того, угоди державно-приватного партнерства поширюються на об'єкти, які не можуть бути приватизовані, зокрема, протягом усього строку здійснення даного виду партнерства. Такими об'єктами також виступають внутрішньогосподарські мережі гідротехнічних споруд, які були передані на баланс місцевих рад і фактично трансформувалися у комунальні активи, що належать територіальній громаді.

Перевага угод державно-приватного партнерства над іншими формами співробітництва місцевої влади з підприємницьким сектором полягає також і в тому, і це регламентується відповідним законом (Законом України «Про державно-приватне партнерство», загальні положення, стаття 1), що ці угоди мають довготривалий характер (від 5 до 50 років) [4], частина ризиків передається приватному партнеру, розширюється спектр можливих джерел залучення інвестицій у модернізацію і реконструкцію комунальної інфраструктури.

Реальна імплементація в українську практику західної моделі децентралізації влади та місцевого самоврядування є можливою на основі удосконалення законодавчого забезпечення угод державно-приватного партнерства. Лише за умов, коли територіальні громади отримують можливість капіталізувати наявні в них активи за допомогою сучасних форм взаємодії з підприємницьким сектором, відбудеться подолання вже хронічної для нашої держави економічної кризи. Особливо це актуально для зони ризикового землеробства, яка не відзначається високим рівнем інвестиційної привабливості і тому активізація в ній бізнесової діяльності потребує активної участі місцевих органів влади. Тобто формування дієвої системи управління аграрним природокористуванням у зоні ризикового землеробства є неможливим без інституціоналізації широкого спектра форм партнерських відносин між державою і територіальною громадою, власниками природних ресурсів і суб'єктами приватного підприємництва, які використовують природну складову національного багатства у відтворювальному процесі.

Література

1. Голян В.А. Інвестиційне забезпечення сфери водокористування: інституціональне підґрунтя та галузеві особливості / В.А. Голян, І.І. Андрощук // Економіст. — 2013. — № 8. — С. 36–43.
2. Хвесик М.А. Інвестиційне забезпечення сфери водокористування в умовах поглиблення інституціональних трансформацій: сучасна практика, пріоритети та методи / М.А. Хвесик, В.А. Голян, І.І. Андрощук // Економіст. — 2014. — № 1. — С. 4–13.
3. Велесик А. Осушені землі як фактор інтенсифікації сільського господарства в умовах трансформації земельних відносин / А. Велесик // Водне господарство України. — 2009. — № 6. — С. 48–49.
4. Закон України «Про державно-приватне партнерство» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

УДК 332.025.12

Ніна САКІР-МОЛОЧКО*

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. Механізми децентралізації влади, що наразі застосовуються в Україні чинять вплив на процеси регіонального співробітництва. Вивчення наслідків такого впливу є важливим, оскільки ефективне регіональне співробітництво є запорукою розвитку регіонів.

Регіональне економічне співробітництво є однією з найактуальніших і найперспективніших форм забезпечення розвитку територій шляхом спільного подолання наявних проблем і синергетичного використання існуючих ресурсів. Таке співробітництво передбачає ряд форм і видів взаємозв'язку між його суб'єктами: торгівлю товарами та послугами, міграцію робочої сили, капіталу, валютно-фінансові, кредитні, науково-технічні відносини, інтеграційні процеси тощо. Задля оптимального здійснення перерахованих форм співробітництва важливою є наявність широких повноважень «на місцях», що і є метою децентралізації влади. Наразі процес децентралізації влади в Україні є основним з пріоритетних у діяльності органів державної влади.

* **САКІР-МОЛОЧКО Ніна Василівна** — провідний спеціаліст Департаменту економічного розвитку Чернігівської ОДА, м. Чернігів, Україна, sakir-molochko@ukr.net

Для результативного впровадження процесу децентралізації влади необхідно розробити арсенал інструментів і методів, за допомогою яких децентралізація стане передумовою для досягнення позитивних результатів на практиці. Проте наразі такі інструменти та методи є малообґрунтованими та недосконалими.

На засіданні 1 квітня 2014 року Уряд схвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні. Основною ідеєю концепції є децентралізація влади.

Згідно із загальним визначенням, децентралізація — це процес розширення і зміцнення прав і повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів та організацій при одночасному звуженні прав і повноважень відповідного центру з метою оптимізації та підвищення ефективності управління суспільно важливими справами, найповнішої реалізації регіональних і місцевих інтересів.

Сьогодні питання децентралізації влади в Україні є як ніколи актуальним і є визначеним у рамках Концепції реформування самоврядування та територіальної організації влади в Україні та Проекту змін до Конституції України щодо децентралізації влади.

Децентралізація виступає однією з форм розвитку демократії, що дозволяє при збереженні держави та її інститутів, розширити місцеве самоврядування, активізувати населення на вирішення власних проблем та відстоювання власних інтересів і потреб, звужити сферу впливу держави на суспільство, замінюючи цей вплив механізмами саморегуляції, виробленими самим суспільством.

Децентралізація є одним з фундаментальних принципів системи державного управління розвинених країн. Біля її витоків лежить гіпотеза теорії менеджменту про те, що звуження кола завдань призводить до підвищення якості їх виконання та покращення результатів роботи.

Майже ні в кого не викликає сумнівів, що децентралізація є досить перспективною ідеєю, реалізація якої може піти на благо держави. Необхідність децентралізації влади в Україні обговорюється вже дуже давно — ще в Конституції Української Народної Республіки 1918 року зазначається, що «не порушуючи єдиної своєї влади, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, дотримуючись принципу децентралізації».

Наразі процес децентралізації влади в Україні є основним з пріоритетних у діяльності органів державної влади. Для його результативного впровадження необхідно розробити арсенал ін-

струментів і методів, за допомогою яких децентралізація влади стане передумовою для досягнення позитивних результатів на практиці. Проте наразі такі інструменти та методи є малообґрунтованими та недосконалими.

Для «запуску» механізму децентралізації розроблено та прийнято ряд законів — ЗУ «Про співробітництво територіальних громад», ЗУ «Про засади регіональної політики», ЗУ «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Ці закони мали дати реальні спеціальні механізми, проте вони є дещо «сирими» і декларативними.

Регіональний економічний розвиток є складним, багатограним і багатоаспектним процесом. Механізм поєднання та взаємодії процесів і явищ, що визначають успішність економічного розвитку регіону, є особливим для кожного окремо взятого регіону.

Наразі механізм державного регулювання регіонального економічного співробітництва є хаотичним і не відповідає вимогам сучасного світового господарства.

Економічне співробітництво — це об'єктивний процес розвитку спільної діяльності та взаємодії між підприємствами, регіонами, країнами, групами країн, міжнародними організаціями.

Серед науковців існує багато підходів до визначення поняття «регіональне економічне співробітництво» та до класифікації його рівнів, форм і видів. Проте всі сходяться в тому, що таке співробітництво може здійснюватись як у межах однієї країни, так і охоплюючи територію двох або більше суміжних країн.

Економічне співробітництво, що здійснюється в межах однієї країни називають по-різному: внутрішньокраїнове співробітництво, міжрегіональне національне співробітництво, міжтериторіальне співробітництво, міжмуніципальне співробітництво. Проте відсутність єдиного підходу до визначення такого виду економічного співробітництва не зменшує його значення для ефективного розвитку окремих регіонів і країни в цілому. Адже коли кілька суб'єктів об'єднують свої зусилля та ресурси з метою розв'язання спільних проблем у соціально-економічній та інших сферах, вирішення власних наявних соціально-економічних проблем стає швишим та ефективнішим.

Міжмуніципальне співробітництво є саме тією складовою, яка за умови належного законодавчого забезпечення дасть можливість не лише розвиватися територіальним громадам, а і сприятиме сталим добросусідським відносинам, заснованим на їх спільних інтересах. Забезпечення належного законодавчого інструментарію у цій сфері має бути не просто доброю волею

держави, а її обов'язком перед членами територіальних громад та органами місцевого самоврядування. На виконання такого обов'язку та в рамках законодавчого забезпечення децентралізації влади в Україні 17 червня 2014 року Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про співробітництво територіальних громад». Цей закон має дати реальний спеціальний механізм співробітництва територіальних громад. Проте, на жаль, закон не наповнений самостійним юридичним змістом. Він є «сирим» і декларативним. Закон не дає чітких і реальних механізмів співпраці територіальних громад. Підтверджує це і висновок Центру експертизи реформ місцевого самоврядування Ради Європи по проекту Закону України «Про співробітництво територіальних громад», в якому зазначено, що законопроект загалом можна вважати певним кроком для започаткування системного співробітництва між територіальними громадами, проте недостатній для того, аби через механізм такого співробітництва вирішити проблему подолання фрагментарності адміністративно-територіального устрою та посилення спроможності усіх територіальних громад. Структура та філософія законопроекту в цілому відповідає європейській практиці, але стосується практично лише таких форм співробітництва, що передбачають найменшу інтеграцію між територіальними громадами.

Якщо зупинитись на конкретних аспектах, які мають бути детально прописані в Законі, проте у чинній редакції Закону відсутні, то слід наголосити на такому.

Відповідно до Закону, ініціаторами міжмуніципального співробітництва можуть виступати виключно сільські, селищні, міські голови та депутати відповідних сільських, селищних і міських рад. Але ж районні, обласні ради, а також їх депутати, які також представляють відповідні спільні інтереси територіальних громад, не повинні позбавлятися права ініціювати співробітництво територіальних громад у відповідних регіонах. Саме депутати цих рад володіють необхідним рівнем узагальнення проблем, які можна і потрібно вирішувати через механізми міжмуніципального співробітництва. Більш того, рівень фахової підготовки депутатів районного та обласного рівня часто набагато вищий, чим сільських і селищних депутатів.

Ще одним особливим питанням у сьогоdnішніх умовах є надання також інвесторам статусу ініціатора міжмуніципального співробітництва. Адже залучення інвестицій з метою розвитку територій є питанням принциповим і важливим. Інвестор не має просити сільського, селищного, міського голову або депутата про

ініціювання співробітництва, а повинен сам мати таке право, надане законом.

Також слабким місцем у законодавчому регулюванні міжмуниципального співробітництва є те, що у Законі України «Про співробітництво територіальних громад» йдеться про кілька видів співробітництва: співробітництво для здійснення спільних повноважень, визначених договором; співробітництво, спрямоване на реалізацію спільних проєктів; спільне фінансування підприємств, установ та організацій комунальної форми власності; утворення спільних комунальних підприємств, установ та організацій, проте для жодної форми співробітництва не визначено детальних процедур чи органів прийняття рішень при здійсненні співробітництва.

Тобто головним недоліком даного Закону є недостатність положень про управління співробітництвом територіальних громад.

Ускладнює ситуацію недостатня готовність територіальних громад до суттєвого розширення власних повноважень. А саме територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування і саме їй належать фундаментальні права місцевого самоврядування.

Проста сукупність мешканців населеного пункту, не поєднана жодними іншими інтересами, не може становити ефективну громаду. Мешканці населеного пункту, формально отримавши визначення «територіальної громади» за формою, навряд чи одразу стануть нею за змістом.

Отже, децентралізація виступає однією з форм розвитку демократії, що дозволяє при збереженні держави та її інститутів, розширити місцеве самоврядування, активізувати населення на вирішення власних проблем і відстоювання власних інтересів і потреб, звужити сферу впливу держави на суспільство, замінюючи цей вплив механізмами саморегуляції, виробленими самим суспільством. Проте виникають сумніви щодо позитивних результатів децентралізації влади в Україні в умовах сьогодення через поспішну розробку пакету законопроектів, що забезпечать процес децентралізації, та через інертність територіальних громад, що отримують широкий спектр повноважень і відповідальності.

Література

1. Декларація щодо регіоналізму в Європі — [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://www.aer.eu/fileadmin/user_upload/PressComm/Publications/DeclarationRegionalism/.dam/110n/ua/DR_UKRAINE%5B1%5D.pdf

2. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / С.М. Чистов, А.С. Нікіфоров, Т.Ф. Куценко та ін. — Вид. 2-ге, доопрац. і допов. — К.: КНЕУ, 2005. — 440 с.

3. *Нейсбит Дж.* Мегатренды: десять новых тенденций, трансформирующих нашу жизнь / Дж. Нейсбит. — 1982. — 34 с.

УДК 339.138:338.46:664(478)

Дойна ТЭЗЛЭВАН*

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ РЫНКА УСЛУГ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Аннотация. Предприятия общественного питания действуют в постоянно меняющихся условиях, обусловленных многообразием отношений складывающихся как внутри их, так и между ними и другими экономическими субъектами. Факторы и силы действующие внутри и за пределами предприятий влияют на их рыночные решения и составляют маркетинговую среду. При проведении маркетинговых исследований необходимо в обязательном порядке анализировать ее компоненты: внутреннюю и внешнюю среду, а также спрос, предложение и цены.

Предприятия общественного питания и рынок, на котором они работают, функционируют в определенных политико-правовых, экономических, социально-демографических, природно-климатических условиях, представляющих собой внешнюю макросреду, которую можно охарактеризовать как комплекс условий организации бизнеса и маркетинговой деятельности в конкретном рыночном пространстве. Внешняя среда не поддается какому-либо управлению со стороны предприятия, отличается подвижностью, но при этом оказывает воздействие на состояние рынка общественного питания в целом, на все его элементы и, соответственно, на положение предприятия. Функционируя на рынке, предприятия вступают во взаимоотношения с поставщиками, потребителями, контактными аудиториями, испытывают влияние действий конкурентов. Данные элементы принято определять как внешнюю микросреду (рабочую среду) бизнеса [2]. Изучение специфики элементов микросреды позволяет, с одной стороны, оказывать на них воздействие, а с другой — приспосабливаться к рыночной ситуации с наименьшими потерями.

* **ТЭЗЛЭВАН Дойна Павловна** — преподаватель кафедры маркетинга, торговли и туризма Кооперативно-коммерческого университета Молдовы, г. Кишинев, Молдова, dtazlavan@mail.ru

Исследованию подлежит и внутренняя среда маркетинга предприятия, что предполагает анализ и оценку производственно-сбытовых, научно-технических возможностей, позволяет выявить его конкурентные преимущества и слабые стороны и, сопоставляя данные анализа с результатами исследования рынка, обосновать программу деятельности по всем направлениям комплекса маркетинга предприятия.

Приведем перечень характеристик внешней и внутренней среды позволяющих составить список сильных и слабых сторон предприятий общественного питания потребительской кооперации, а также возможностей и угроз для них.

Характеристики внешней и внутренней среды предприятий общественного питания			
↓	↓	↓	↓
Сильные стороны	Возможности	Слабые стороны	Угрозы
- наличие собственных технологий приготовления продуктов - уникальность предлагаемых продуктов - приверженность постоянных клиентов предприятия - высокий имидж предприятия	- перспективы выхода на новые сегменты рынка - появления новых технологий приготовления блюд - расширение ассортимента предлагаемых блюд, а также услуг, с целью более полного удовлетворения потребностей клиентов - возможности стимулирования сбыта продукции	- незащищенность от конкурентного давления - недостаточно сформированный имидж предприятия - отставания в разработке новых продуктов - недостаточный контроль качества обслуживания	- появление на рынке новых конкурентов - изменения во вкусах и предпочтениях потребителей - снижение темпов роста рынка - неблагоприятная политика государства

Рис. 1. Характеристики внешней и внутренней среды предприятий общественного питания

Источник: разработано автором

После составления конкретного списка слабых и сильных сторон, а также возможностей и угроз необходимо установить взаимосвязь между ними. Это позволит определить маркетинговые

возможности предприятий общественного питания, на которых они смогут добиться конкурентных преимуществ [3].

Исследование рынка услуг общественного питания также предполагает совокупность действий, направленных на изучение процессов в сфере обращения, которые призваны обеспечить равновесие между производством и потреблением товаров.

Таким образом, рынок общественного питания характеризуется:

- с точки зрения предлагаемого «продукта» — высокой степенью дифференциации при едином назначении;
- с позиции структуры рынка — чистой конкуренцией (множество небольших предприятий, выступающих с самыми разнообразными предложениями);
- по возможностям входа и выхода — свободным доступом и ликвидацией без существенных препятствий со стороны конкурентов;
- с точки зрения ценообразования — высокой степенью различия уровня цен, отсутствием регулирования со стороны государственных органов, ограниченным влиянием конкурентов в силу широкой дифференциации предлагаемого продукта (услуги);
- с точки зрения издержкоемкости — высоким уровнем издержек в связи с функциональной спецификой;
- по степени интеграции — наличием двухуровневой вертикальной интеграции и ограниченными направлениями горизонтальной интеграции из-за конкурентной борьбы за предпочтения потребителей;
- высокой степенью локализации в силу неотделимости услуги от ее поставщика.

Главным направлением исследования на рынке общественного питания является исследование предложения, цен и спроса, что вытекает из современной концепции маркетинга, ориентированного на потребителя. Принятие обоснованных решений невозможно без правильной оценки состояния спроса, предложения и цен.

Основным фактором формирования спроса на продукцию общественного питания является цена произведенного продукта или услуги.

Так, например, за счет повышения цен на услуги общественного питания, доля оборота общественного питания потребительской кооперации в общем объеме розничного товарооборота системы кооперации увеличилась с 7,56 % в 2012 году до 9,10 % в 2015 году.

В последние годы резко снизился спрос на услуги общественного питания в сельской местности республики, из за низкого ро-

ста реальных доходов и прожиточного минимума населения. В результате доля оборота общественного питания потребительской кооперации по сравнению с оборотом общественного питания республики сократилась с 7,52 % до 5,04 %.

Рост цен является основным элементом инфляции. В результате оказалось более выгодным не производство и продажа собственной продукции, а сдача предприятий общественного питания в аренду тем экономическим агентам, которые успешно выступают на рынке со своей продукцией.

Известно, что в товарооборот общественного питания включается не только стоимость реализованной продукции, но также и стоимость услуг предприятия. Формирование потребностей зависит от разнообразия товаров и услуг. Рост цен на энергоресурсы и услуги газоснабжения приводит к увеличению издержек и себестоимости продукции общественного питания. Наибольшим спросом пользуются следующие услуги: обслуживание свадеб, юбилеев, поминальных обедов.

В перспективе необходимо повысить социальную миссию потребительской кооперации с тем, чтобы приостановить рост бедности сельского населения. Так, предприятия общественного питания потребительской кооперации могут организовать периодическое обслуживание бедных слоев населения, организовать питание в детских садах и школах, обеспечить занятость социально незащищенных слоев населения, привлекать надомников к производству собственной продукции. Все эти действия позволяют расширить рынок общественного питания.

Важно обеспечить комплекс маркетинговых мер по совершенствованию развития рынка общественного питания на базе интенсификации политики производства, цен и продвижения продукции до потребителя. Для расширения охвата услугами предприятий общественного питания потребительской кооперации, необходимо развивать сеть таких предприятий как кулинарии, разрабатывать свою марку (бренд) для продвижения собственной продукции до потребителя.

Литература

1. *Беляевский И.К.* Маркетинговое исследование: информация, анализ, прогноз: Учебное пособие / И.К.Беляевский. — М.: Финансы и статистика, 2001.
2. *Горелова А.* Маркетинговые исследования: многоаспектный взгляд / А.Горелова // Маркетинг. — 2000.

3. Дурович А.П. Маркетинговые исследования в туризме: Учебное пособие. — СПб.: Питер, 2008

4. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Анализ, планирование, контроль / Пер. с англ. СПб.: Питер Ком, 1999.

5. Статистический ежегодник Республики Молдова / Biroul Național de Statistică a R.M. — Ch.: Statistica, 2015.

УДК 338.439

Олександр ТУР*

СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ РЕЦЕСІЇ СВІТОВИХ СИРОВИННИХ РИНКІВ

Анотація. Обґрунтовано перспективи стратегічного розвитку підприємств харчової промисловості в умовах втрати українськими виробниками традиційних зовнішніх ринків, виникнення проблем виходу на нові ринки збуту та посилення проявів сировинної рецесії на глобальних ринках продовольства.

У зв'язку зі значними структурними зрушеннями в регіональних господарських комплексах, коли відбулося згортання потужностей у колись традиційних для переважної більшості регіонів галузях матеріального виробництва, харчова промисловість за наявності сприятливих природно-ресурсних, виробничо-технічних, інфраструктурних і людських чинників стала базовою ланкою відтворення потенціалу переважної більшості територіальних утворень, зокрема територіальних громад базового рівня. Саме чинник наближеності та доступності сировинної бази виступив основною детермінантою розширеного відтворення потенціалу харчової промисловості, що не заклало дієвих імпульсів щодо інноваційно-технологічної модернізації індустрії переробки сільськогосподарської сировини та виробництва готових харчових продуктів у довгостроковій стратегічній перспективі. Значні ризики щодо розширеного відтворення потенціалу харчової промисловості пов'язані з втратою традиційних ринків і труднощами закріплення на нових ринках збуту [1, с. 5].

Деструктивний вплив також здійснює і рецесія на світових ринках сільськогосподарської сировини. З огляду на сказане, по-

* ТУР Олександр Васильович — аспірант кафедри менеджменту та адміністрування Національного університету харчових технологій, м. Київ, Україна, tur.l@meta.ua

стає гостра необхідність у розробці сучасних теоретико-методологічних підходів до визначення пріоритетів стратегічного розвитку підприємств харчової промисловості з урахуванням усього спектра екзогенних, ендегенних і внутрішньовиробничих ризиків, геополітичних та інституціональних обмежень, секторальних перегинів, щоб максимальною мірою посприяти уникненню повної або часткової втрати традиційних сегментів споживачів і сформуванню надійного ресурсного та інституціонального підґрунтя для розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу переробного сегмента АПК навіть в умовах рецесії світових сировинних ринків.

Пріоритети стратегічного розвитку підприємств харчової промисловості в 90-их роках минулого століття та в період ринкової економіки є доволі контрастними, що пов'язано з фазами економічного циклу та із загальною макроекономічною ситуацією у країні. Також характерною рисою вітчизняного ринку продовольства є експансія іноземних виробників, які відзначаються вищим рівнем конкурентоспроможності і відповідно мають перевагу над окремими категоріями українських виробників харчових продуктів або ж певні ніші українськими суб'єктами підприємницької діяльності не заповнюються через перегини між сировинною та переробною сферами АПК [2, с. 68].

Переформатування традиційних для українських виробників продовольства ринків поставило перед підприємствами харчової промисловості комплекс нових завдань, досягнення яких вимагає нової моделі використання внутрішньовиробничих резервів підвищення ефективності господарювання, диверсифікації виробничо-господарської діяльності в цілому, посилення інвестиційної спрямованості перерозподілу прибуткових надходжень, а також впровадження сучасних бізнес-процесів у всі фази відтворення.

З метою апробації та подальшого втілення сучасного інструментарію здійснення бізнесової діяльності у сфері виробництва харчових продуктів доцільно сформуванню модель стратегічного розвитку підприємств харчової промисловості в регіонах, де мають місце найсприятливіші передумови і де сформовано критично необхідний потенціал самовідтворення потужностей переробки сільськогосподарської сировини. Йдеться про регіони, для яких харчова промисловість уже традиційно є основним системоутворюючим елементом регіонального господарського комплексу.

Це, в першу чергу, Полтавська, Вінницька та Черкаська області. Розбудова в останні роки індустрії експорту сільськогосподар-

ської сировини дала можливість забезпечити високий рівень концентрації інвестиційного потенціалу в АПК, який має бути спрямований у фінансування проектів модернізації, розширеного відтворення, реконструкції парку виробничого устаткування переробної ланки, щоб збільшити обсяги виробництва продукції з високою часткою доданої вартості та уникнути ймовірних ризиків, пов'язаних з високим рівнем залежності від кон'юнктури на світових ринках сільськогосподарської сировини та готових харчових продуктів.

Досягнення перерахованих цілей стане можливим за умови переорієнтації переважної більшості сільськогосподарських товаровиробників, у першу чергу тих, які входять у вертикально інтегровані підприємницькі об'єднання, з експорту лівової частки виробленої ними продукції на її подальшу переробку. Значною мірою цього можна досягти через гармонізацію пріоритетів розвитку виробників сільськогосподарської продукції та підприємств харчової промисловості через їх входження в інтегровані підприємницькі об'єднання або ж через формування державно-приватних партнерств за участю державних аграрних корпорацій, громадських об'єднань виробників сільськогосподарської продукції та фінансово-кредитних установ.

Найбільш детермінуючим стратегічний розвиток підприємств харчової промисловості чинником виступають екзогенні ризики, зокрема:

- посилення протистояння з Російською Федерацією, ринки якої тривалий період були надійним каналом збуту продукції підприємств харчової промисловості, в першу чергу підприємств молокопереробного сегмента, що у короткостроковій перспективі позбавило підприємства можливості отримувати валютні надходження, вчасно поповнювати обігові кошти та нарощувати інвестиційний потенціал модернізації, реконструкції, оновлення та технічного переоснащення основного капіталу;

- високий рівень трансформаційних і трансакційних витрат щодо переводу діяльності українських підприємств на стандарти та регламенти Європейського Союзу з метою отримання можливостей виходу на ринки Старого світу, а також щодо завоювання нових ринків Близького Сходу та Південно-Східної Азії;

- відсутність в Україні відлагодженої системи трансферу інноваційних технологій щодо заготівлі, зберігання та переробки сільськогосподарської сировини, виробництва готових харчових продуктів, транспортування та складування великих партій готових виробів, що не дає можливості вітчизняним підприємствам

харчової промисловості сформувати критично необхідні конкурентні переваги порівняно з підприємствами інших країн і в кінцевому підсумку завойовувати нові перспективні ринки;

- гіпертрофоване зростання вітчизняного експорту сільськогосподарської сировини та продуктів її первинної переробки (йдеться про продукцію з низькою доданою вартістю), що призводить до того, що переважна більшість продукції сільськогосподарських підприємств та інших форм аграрного підприємництва надходить трейдерам, які спеціалізуються на експорті сільськогосподарської продукції, що позбавляє вітчизняні підприємства харчової промисловості достатньої сировинної бази, доступної як за якісними, так і за кількісними параметрами.

До ендегенних ризиків стратегічного розвитку підприємств харчової промисловості слід віднести:

- високий рівень монополізації регіональних ринків як сільськогосподарської сировини, так і продуктів її переробки у зв'язку з домінуванням за рахунок ефекту масштабу потужних горизонтально та вертикально інтегрованих підприємницьких об'єднань через відсутність застосування державою дієвих інструментів конкурентної політики та необхідних преференцій для суб'єктів малого та середнього підприємництва;

- неможливість переважної більшості підприємств харчової промисловості на ринку позикового капіталу отримувати за доступними процентними ставками кредитні ресурси для комплексної модернізації, реконструкції та технічного переоснащення виробничого устаткування, оновлення складського господарства та інфраструктури транспортування готової продукції, а також для вчасного поповнення обігових коштів і забезпечення своєчасних розрахунків з контрагентами;

- латентний характер інфраструктури аграрного ринку через відсутність сучасних реінжинірингових, консалтингових та аутсорсингових агентств, що не дає можливості подолати фактор асиметричності інформації для різноманітних суб'єктів продовольчого бізнесу стосовно перспектив виходу на нові ринки, вчасного оновлення виробничої програми та номенклатури продукції, впровадження сучасних технологій переробки та зберігання сільськогосподарської сировини;

- відсутність виваженої державної політики податкового регулювання, зокрема, вчасного відшкодування ПДВ і надання різного роду податкових пільг для виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та експорту готових харчових продуктів, що закладає ряд дестимуляторів щодо формування

інтегрованих підприємницьких структур на базі підприємств-виробників сільськогосподарської продукції та підприємств, які спеціалізуються на переробці сільськогосподарської сировини;

- нерозвиненість законодавчої та нормативно-правової бази укладання угод державно-приватного партнерства між виробниками сільськогосподарської продукції, переробними підприємствами із залученням фінансово-кредитних установ та органів місцевого самоврядування, що не дозволяє синхронізувати пріоритети розвитку територіальних утворень і територіальних громад базового рівня з пріоритетами розвитку базових галузей регіонального господарського комплексу — сільськогосподарським виробництвом та харчовою промисловістю.

Стратегічний розвиток підприємств харчової промисловості в умовах рецесії світових сировинних ринків має бути зорієнтований на максимізацію виробництва продукції з високою часткою доданої вартості, щоб призупинити надмірні потоки на зовнішні ринки сільськогосподарської сировини і тим самим підвищити соціальну та економічну ефективність функціонування як сировинного, так і переробного сегментів АПК. Першочергового значення при цьому набуває вирішення проблеми усунення галузевих перегинів, зокрема відновлення потенціалу тваринницької галузі, щоб тим самим підвищити комплексність ведення сільськогосподарського виробництва і поступово нарощувати потенціал органічного землеробства, що зміцнить конкурентні переваги вітчизняних виробників сільськогосподарської сировини і готових харчових продуктів на більшості світових ринків. У результаті продовольчий сегмент національного АПК відновить втрачений під час глибокої стагнації потенціал, що забезпечить поступову реструктуризацію регіональних господарських комплексів у напрямі підвищення питомої ваги інноваційних виробництв і виробництв, зорієнтованих на поглиблену переробку сировини.

Література

1. Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку: монографія / за заг. ред. акад. НААН Я.М.Гадзала; Інститут продовольчих ресурсів НААН. — К.: Аграр. наука, 2016. — 380 с.
2. Тур О.В. Пріоритети стратегічного розвитку підприємств харчової промисловості / О.В. Тур // Економіст. — 2016. — №5. — С. 68-71.

**МАКРОЕКОНОМІЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ
ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ ТА ОБМЕЖЕННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Анотація. Досліджено вплив стрімкого збільшення розмірів державного боргу в умовах економічного зростання.

Внаслідок впливу світової фінансово-економічної кризи та нерозважливої боргової політики попередніх років Україна обтяжила себе катастрофічними боргами. Через це суттєву частину бюджетних коштів доведеться відволікати від фінансування соціальних програм і проєктів розвитку на виплату основної частини державного боргу та сплату відсотків за його обслуговування.

Швидке зростання державного боргу веде до активного обговорення цієї проблеми й в економічній літературі. Незважаючи на це, до сих пір є відкритими питання про проблеми впливу державного боргу на темпи економічного зростання, впливу розподілу боргового тягаря на економічні пропорції, на рівень споживання населення [3, с. 229].

Причини боргової кризи визначаються багатьма факторами, як зовнішніми (світова фінансова криза), так і внутрішніми. Серед внутрішніх факторів, найхарактернішими для нашої країни є неефективний розподіл державних коштів, тіньова економіка, політична нестабільність, девальвація національної валюти. Всі ці фактори впливають не тільки на стан країни сьогодні, а й дають невтішні прогнози на майбутнє. Криза зовнішнього боргу, на думку економістів, є найсуттєвішою перешкодою на шляху до економічного прогресу [4, с. 749]. Тому, на нашу думку, так важливо визначити ефективні методи використання зовнішніх запозичень.

На сьогодні головною ознакою ефективного функціонування ринку державних запозичень України мають бути не лише фінансові операції у сфері фінансування дефіциту бюджету, а створення умов для залучення фінансових ресурсів у реальний сектор економіки, чим забезпечуватиметься ринковий механізм стимулювання інвестиційної діяльності для сталого економічного зростання. Зокрема, слід впровадити ефективну стратегію на кілька

* **ФОЯ Ольга Володимирівна** — аспірант кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський Національний Економічний Університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, olia14.06.91@bigmir.net

років вперед щодо виходу з боргової ями та якомога швидше покривати борги шляхом підвищення власного ВВП за рахунок збільшення притоку інвестицій у країну.

Основними причинами зниження надходження інвестицій в Україну є:

- слабкий захист прав власності (особливо, зростання випадків рейдерського захоплення власності іноземних інвесторів і сумнівна обґрунтованість судових рішень стосовно справ інвесторів і кредиторів);

- фактор «військового конфлікту»;

- адміністративний та економічний тиск на бізнес;

- політична нестабільність та економічна криза;

- падіння гривні;

- продовження практики бюрократичної тяганини при оформленні дозволів і ліцензій (red tape);

- низька організаційна ефективність податкової системи (затримки за поверненням ПДВ експортерам, агресивна практика перевірок з боку податкових органів тощо;

- корупція.

Звісно, що повна відмова від державного запозичення, як внутрішнього, так і зовнішнього, неможлива, оскільки необхідно забезпечувати обслуговування та погашення накопиченого державного боргу, підтримку платіжного балансу, збереження валютних резервів. При цьому темпи збільшення витрат із обслуговування та погашення державного боргу значно випереджають темпи зростання економіки країни, що свідчить про системні прорахунки урядової фінансової політики щодо продовження фінансування державного бюджету шляхом дорого вартісних внутрішніх та зовнішніх запозичень, а також про подальше загострення боргової проблеми [1] (табл. 1).

Таблиця 1

**ПОРІВНЯЛЬНІ ТЕМПИ ЗРОСТАННЯ ВИТРАТ ІЗ ОБСЛУГОВУВАННЯ
Й ПОГАШЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ТА ЗРОСТАННЯ ВВП**

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Державний борг, млрд грн	71,3	130,7	227,0	323,5	357,3	399,2	480,2	947,0	1334,27
Обсяг платежів з погашення державного боргу, млрд грн	12,81	11,44	31,3	26,676	45,628	68,1	79,8	120,8	97,9

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг платежів з обслуговування державного боргу, млрд грн	6,634	7,163	9	15,539	23,1	24,2	31,7	48,0	84,5
Обсяг платежів з погашення та обслуговування державного боргу, млрд грн	19,44	18,60	40,30	42,22	68,73	92,30	111,5	168,8	182,4
ВВП, млрд грн	720,73	948,06	913,35	1082,57	1302,08	1411,24	1465,19 ¹	1566,73 ²	1979,46
Темп зростання обсягу платежів з погашення та обслуговування державного боргу, %	0,83	0,96	2,17	1,05	1,63	1,34	1,21	1,51	1,08
Темп зростання обсягу ВВП, %	1,32	1,32	0,96	1,19	1,20	1,08	1,03	1,06	1,26

Джерело: розраховано автором на основі: Офіційний сайт Міністерства фінансів України. — [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>

Це означає, що держава для виплати коштів по обслуговуванню державного боргу повинна буде взяти додаткові боргові кошти, що лише збільшить загальний розмір боргового навантаження на країну.

Подальше збільшення боргового навантаження спричинить тиск на національну економіку, що спричиняє обмеження можливостей для інвестицій і в свою чергу зменшує зайнятість та обмежує просто відтворення ВВП.

Для забезпечення стабільного економічного зростання українські підприємства потребують значних інвестицій, які можуть підтримати конкурентоспроможність вироблюваних ними товарів шляхом впровадження нових технологій і модернізації виробництва. У багатьох випадках такі інвестиції не можуть бути здійснені за рахунок доходів підприємств. Розв'язанню проблеми можуть сприяти прямі іноземні інвестиції та зовнішні запозичення.

Отже, ми пропонуємо:

- тотально посилити контроль за використанням запозичень і державного бюджету (тендери);

^{1,2} Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

- впроваджувати інвестиційні проекти розвитку окремих галузей на територіях де є гарантії безпеки (центральна та західна Україна). Це можна зробити за рахунок визначення ключових інвестиційних напрямків для відповідного регіону та забезпечення в цьому регіоні відповідних умов для роботи інвесторів (законодавчих, економічних і т.д.);
- направляти інвестиції в оборонну та аграрну сферу;
- переорієнтувати основні напрямки експорту на вироблення кінцевої продукції;
- посилити державний контроль над використанням природних ресурсів.

Література

1. Іваненко Ю. Державний борг України в цифрах і не тільки. Чи є необхідність у його достроковому погашенні? — Офіційний сайт Рахункової палати України. — [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/36723.jsessionid=7B9D47D82AE3124509793F2F09B38D46>
2. Малий І. Й. Держава і ринок: філософія взаємодії: Монографія / І. Й. Малий, М. І. Дибя, М. К. Галабурда. — К.: КНЕУ, 2005. — 358 с.
3. Малий І. Й. Теорія розподілу суспільного продукту: Монографія. — К.: КНЕУ, 2000. — 248 с.
4. Сакс Дж. Д., Ларрен Ф. Б. Макроекономіка. Глобальний підхід: Пер. с англ.. — М.: Дело, 1996. — 848 с.

УДК 338.246.02

Єгор ЧЕРНЄВ*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЕНЧУРНОГО ІНВЕСТИВАННЯ ЯК БАЗОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПЕРЕХОДУ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Визначено необхідність державного регулювання ринку венчурних інвестицій в Україні. Розглянуто основні сфери державного регулювання, а також форми та методи державного регулювання венчурних інвестицій.

* **ЧЕРНЄВ Єгор Володимирович** — аспірант кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, cherneve@gmail.com

В умовах, коли перед українською економікою стоїть завдання диверсифікації, питання про стимулювання інноваційної діяльності та розвитку нових галузей виходить на перший план. Досвід розвинених країн показує, що якісні зміни економіки в другій половині XX століття і першому десятилітті XXI століття стали можливими завдяки появі особливого механізму взаємодії підприємців і власників венчурного капіталу. В даний час в Україні утворився сегмент економічної системи, що представляє собою сукупність інвесторів, підприємців і дослідників, які взаємодіють у процесі розподілу і відтворення венчурного капіталу. Високо оцінюючи значення венчурної діяльності для соціально-економічного розвитку країни, держава також є активним учасником зазначеного сегмента, виробляє форми та методи його підтримки. За рівнем розвитку інституційного середовища венчурної діяльності українська економіка значно відстає від найрозвиненіших економік світу. Для ліквідації даного відставання першорядне значення має функціонування системи державного регулювання венчурної діяльності.

Серед вітчизняних і зарубіжних учених, які активно досліджують венчурний капітал, слід відмітити Авдашева С., Горилей О., Ілляшенко С., Лямець С., Прокопенко О., Шаститко А. та ін. Їх наукові праці охоплюють питання становлення і розвитку венчурного фінансування, його використання в окремих галузях економічної діяльності, вивчення зарубіжного досвіду та можливостей його застосування в національній економіці, вивчення потреб інноваторів і можливостей залучення венчурного фінансування. Дослідженню циклічності інвестиційних процесів присвячені праці таких українських науковців, як Є. Слуцький і М. Туган-Барановський. Проте дослідження, присвячені проблемам державного регулювання венчурних інвестицій, недостатньо розроблені.

Необхідність державного регулювання венчурних інвестицій має ряд причин:

- 1) підсилення монополістичних тенденцій на фінансовому ринку;
- 2) недостатність коштів для початкових підприємців;
- 3) потреба суспільства у технічних інноваціях;
- 4) боротьба з тінізацією економіки;
- 5) захист національних інтересів та підвищення фінансово-економічної безпеки держави.

Метою державного регулювання венчурних інвестицій є створення сприятливих умов для розвитку венчурних інвестицій, за-

хист інтересів учасників процесу венчурного інвестування та створення системи фінансового забезпечення венчурних інвестицій. Тому державне регулювання венчурних інвестицій слід розуміти як складову системи управління економікою держави, що об'єднує сукупність заходів щодо розвитку фінансових відносин та організації процесу венчурних інвестицій у відповідності з основними напрямками державної політики у сфері інновацій та економічної безпеки.

Державне регулювання венчурних інвестицій можна умовно поділити на чотири основні сфери: нормативно-правове забезпечення; ліцензійний захист інноваційних розробок, інформаційне забезпечення та фінансово-економічне забезпечення венчурної індустрії. Причому слід відмітити, що перші три сфери лише надають умови для розвитку фінансово-економічного забезпечення, що є головною метою державного регулювання венчурних інвестицій.

Розширенню ринків венчурного інвестування сприяє відповідна державна підтримка цієї сфери діяльності, що активно здійснюється країнами протягом останніх кількох десятиліть. Особливо помітно ця тенденція проявилася в розвинених країнах Заходу при переході до інноваційної моделі розвитку, при якій «головним джерелом конкурентних переваг окремих учасників ринку стає здатність до здійснення нововведень, а на рівні економіки в цілому — стимули до інвестування в інноваційний розвиток» [3].

Вважається, що вигоди, які отримує суспільство від державних програм підтримки венчурного бізнесу, значно більші, ніж забезпечення отримання прибутків венчурними капіталістами. Програми сприяють розвитку малих і середніх високотехнологічних компаній, що мають стратегічне значення для довгострокового зростання національної економіки, вирішують проблему зайнятості за рахунок сприяння створенню нових робочих місць.

Сформовані в світовій практиці форми і методи державної підтримки, які використовуються для розвитку венчурного інвестування, різноманітні. В узагальненому вигляді вони можуть бути представлені в двох основних групах: прямі і непрямі.

Прямі заходи передбачають безпосередню участь держави у венчурному фінансуванні підприємницьких проектів, що реалізується або через державні прямі інвестиції, або через надання державних позик венчурним компаніям і малим інноваційним фірмам.

Прямі інвестиції в акціонерний капітал з боку органів державної влади є важливим способом «вливання» венчурного капіталу

в економіку, що здійснюється через реалізацію програм двох типів. Перший варіант — держава інвестує в приватні венчурні фонди, які, в свою чергу, інвестують в компанію. Другий варіант — держава сама ініціює створення венчурних фондів, які надають венчурне фінансування. Створювані державою венчурні фонди, які отримують частину фінансів з приватного сектора, прийнято називати «гібридними» фондами.

У цілому програми венчурного фінансування покликані вирішувати проблему недостатньої ліквідності, наявної для певного класу інвестицій. Державні прямі інвестиції часто націлені або на допомогу компаніям, що знаходяться на стадії «старту», які не можуть залучити капітали, оскільки для приватного капіталу ризик ще занадто великий, або на підтримку технологічних компаній, довгостроковий потенціал яких може бути не завжди гідно оцінений приватним сектором.

Державне сприяння на початковій стадії становлення венчурної індустрії показало свою ефективність, насамперед в Ізраїлі і Фінляндії. Разом з тим слід зазначити, що «фондова» схема державної участі в створенні венчурної індустрії заснована на довірі держави приватному сектору і на передачу цього сектору права прийняття стратегічних рішень. У країнах з низьким рівнем соціального капіталу (де існує високий рівень корупції, наявність неналежної мотивації діяльності тощо) ефективність фондової схеми може виявитися невисокою.

Держава може надавати венчурне фінансування через спеціальні програми або фонди, які необов'язково є «фондами фондів». Разом з тим слід визнати, що в багатьох випадках пряма участь держави у венчурному капіталі не завжди є оптимальним рішенням. Так, при недостатньому опрацюванні такі схеми можуть привести до невдалих інвестицій та великих втрат для держави. Державні програми можуть бути використані для фінансування або підтримки нежиттєздатних проєктів або підприємств, які не можуть залучити приватний капітал, бо не являють собою вдалий об'єкт для інвестиції. Вони також можуть привести до різних перекосів у випадках, якщо рішення про інвестування будуть засновані на позаекономічних умовах, якщо схеми будуть часто змінюватися непередбачуваним чином або якщо національні та регіональні програми будуть дублювати одна одну [5].

Найчастіше оптимальний підхід полягає в тому, щоб поліпшити макроекономічне і правове середовище для подолання деяких фінансових перешкод до здійснення високоризикових інвестицій.

Іншими словами, слід використовувати непрямі методи державного впливу на венчурний капітал.

У світовій практиці використовується широкий арсенал інструментів непрямого впливу на активізацію діяльності суб'єктів венчурного підприємництва. До них відноситься формування сприятливого правового середовища в областях оподаткування та бухгалтерського обліку, кредитно-фінансової політики, господарського права, реєстрації та дозволів судової системи, процедур банкрутства, зокрема:

- створення сприятливого режиму оподаткування доходів від операцій з цінними паперами;
- усунення подвійного оподаткування інвесторів, що беруть участь у формуванні венчурних фондів;
- вироблення ефективної системи захисту інтелектуальної власності, яка є в багатьох випадках єдиним капіталом інноваційних фірм на ранніх стадіях їх зародження;
- сприяння підвищенню ліквідності ризикових капіталовкладень на основі розвитку ринку капіталів, у тому числі шляхом створення спеціальних бірж для торгівлі цінними паперами, нових фірм, які не можуть отримати доступ на традиційні фондові біржі через відсутність фінансової історії і по будь-яким іншим ознакам формального характеру;
- законодавче забезпечення умов для входження у венчурні фонди інституційних інвесторів: пенсійних і страхових фондів, банків;
- навчання і консультування підприємців, поширення серед них інформації про перспективні проекти і потенційних інвесторів.

У більшості розвинених країн Заходу, законодавчі акти, що стосуються форми і способів венчурного фінансування, приймаються з метою стимулювання даного виду діяльності через надання різного роду податкових пільг, відстрочок і послаблень інвесторам і інвестованим компаніям, переважно зайнятим у сфері високих технологій. Діюча практика податкового стимулювання досить різноманітна і багато в чому визначається специфікою законодавства та особливостями економіки конкретної країни.

Підводячи підсумок аналізу державного регулювання венчурних інвестицій, можна відзначити, що усвідомлюючи важливість венчурного механізму на сучасному етапі науково-технічного розвитку для підвищення національної конкурентоспроможності, держави докладають зусиль для стимулювання його розвитку і поширення. За умов надшвидкого зростання активів в сферах традиційної економіки в Україні відсутні підвалини формування ефективної середньострокової варіації інституту венчурних інвестицій. Вірогідним вважається

подовження тенденцій щодо приросту кількості «інструментальних» венчурних фондів, функціональним призначенням яких є інвестування в галузі, що лідирують за темпами зростання, та оптимізація фінансових потоків. Стратегічною лінією політики формування ефективної варіації інституту венчурних інвестицій в Україні має стати стабілізація інституційного середовища і скорочення рівня ризику економічних агентів — посередників, донорів і акцепторів венчурних інвестицій. За мету державної політики доцільно прийняти становлення інституційного середовища, що має відповідати ефективній моделі інституту венчурних інвестицій і спроможне забезпечити переливання масиву ресурсів чинних венчурних фондів до інноваційної економіки.

Література

1. Венчурные прокуроры // Инвестгазета. — №3 от 22–28.01.2007.
2. Лямец С. ИСИ 2006: оптимизация налогообложения в масштабах страны [Электронный ресурс] . — Режим доступа: // <http://ekonomika.com.ua/finance/article/98204.html>.
3. Авдашева С., Шаститко А. Соотношение промышленной и конкурентной политики / С. Авдашева, А. Шаститко // Бюллетень БЭА. — 2003. — № 39 (май).
4. Ілляшенко С. М. Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи управління. Монографія / С. М. Ілляшенко, О. В. Прокopenko — Суми: ВТД «Університетська книга», 2002. — 250 с.
5. Горилей О. Особенности и закономерности работы венчурного капитала в Украине [Электронный ресурс] . — Режим доступа: <http://www.companion.ua/Articles/Content/?Id=5582&Callback=46>.
6. Инновационный тип развития экономики: Учебник. Изд. 2-е, доп. и перераб. / Под общ. ред. А.И. Фоломьева. — М.: Изд-во РАГС, 2008. — 172 с.

УДК 330:0.05.332.4

Віталій ЧУДАК*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Анотація. Важливість інформаційного забезпечення обґрунтована зростанням ролі інформації як фактору виробництва, який представ-

* **ЧУДАК Віталій Віталійович** — аспірант кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету, м. Київ, Україна, v.v.chudak@gmail.com

ляє собою сукупність інформаційних джерел і способів їх організації, необхідних і достатніх для реалізації аналітичних процедур, які відповідають меті та завданням дослідження.

Виокремлення інформаційного забезпечення як окремого інституційного фактору зумовлено тим, що: інформація стала самостійним ресурсом, який має специфічну цінність; інформація та інформаційний сектор набули статусу найпотужнішого джерела зростання результативності діяльності як цілої галузі, так і окремого підприємства; інформаційні технології створили нову якість взаємодії основних факторів виробництва; інтелектуально-інформаційні фактори стали основою створення доданої вартості, в той час як натурально-майнові та вартісні фактори відійшли в їх основу; інтелектуальні ресурси формують базу технологічного досвіду, знань і кваліфікації; зростає значення людського капіталу як бази технологічного досвіду, знань і кваліфікації; збільшується значення сфери інформаційно-комунікаційних технологій у створенні доданої вартості [3].

Результати дослідження. Розширення масштабів і підвищення ефективності ринкових інститутів, оптимізація структури ринку, раціоналізація мотивів економічної поведінки й очікувань ринкових суб'єктів суттєво збільшує роль інформаційного забезпечення реалізації конкурентної політики держави [4].

У широкому розумінні інформаційне забезпечення являє собою процес створення інформаційних умов функціонування системи, надання необхідних даних, включення в систему засобів пошуку, отримання, зберігання, накопичення, передачі, обробки інформації, організації банків даних [1].

Неповнота інформації — фундаментальна недосконалість ринку. Ця властивість включає в себе і характеризує такі ситуації, коли неможливо достовірно оцінити якість товарів і послуг, виконаних робіт, намірів контрагентів, їх можливостей, а також низку інших важливих особливостей і деталей. Монопольне володіння прерогативною інформацією дозволяє власникам використовувати її у своїх цілях, отримуючи переваги над контрагентами. Внаслідок цього спостерігається інформаційна асиметрія — ситуація, за якою одна з груп учасників ринку володіє необхідною інформацією, а інша група не володіє або володіє неповною мірою. Даний феномен характерний для багатьох сучасних ринків. Щодо інформаційного забезпечення реалізації конкурентної політики, ситуація, коли один, або небагато суб'єктів володіють інформацією, що є необхідною для прий-

яття ринкових рішень, а інші не мають доступу до реальних даних, таке становище призводить до переваги неформальних відносин над формальними нормами. Така ситуація не дозволяє приймати оптимальні рішення про трансакційні угоди. Інформаційне забезпечення покликане виконувати консультативно-дорадчу функцію на рівні прийняття державних рішень щодо реалізації конкурентної політики держави, сприяти розвитку конкуренції, також виступати запорукою зниження трансакційних витрат, що виникають в умовах обмеженої інформатизованості. Основні елементи інформаційного забезпечення реалізації конкурентної політики держави: інформація про нормативно-правове забезпечення; інформація про правову підтримку; інформація про захист прав власності; інформація про засоби державної підтримки; інформація про аналіз ринків, розвиток конкурентного середовища; інформація про консультативне забезпечення; інформація про інновації, нові технології, появу нових видів продукції; інформація про вимоги світових стандартів, стандартизація ДСТУ.

Система інформаційного забезпечення може бути структурована за наступними ознаками джерел інформації: офіційна державна статистика — про економічні, соціальні, демографічні процеси та явища, які дають можливість оцінити стан інституційного середовища реалізації конкурентної політики, вплив на нього окремих факторів; відомча статистика — про стан, розвиток і результати діяльності окремих міністерств, відомств, підприємств, які можуть обґрунтувати потреби ринку; вибіркові обстеження та опитування, панельні обстеження — для одержання відомостей, яких немає в офіційній і відомчій статистиці, вивчення думки споживачів; Інтернет.

Вивчення та аналіз статистичної інформації дає можливість оперативно та постійно інформувати про стан конкуренції на ринку, виявляти тенденції і перспективи розвитку конкуренції, накопчувати інформацію про характер розвитку конкурентних взаємовідносин.

Інститути інформаційного забезпечення реалізації конкурентної політики держави покликані виконувати нормотворчу, а також консультативно-дорадчу функцію на рівні прийняття державних рішень, виступати запорукою розвитку конкуренції та зниження трансакційних витрат, що виникають в умовах обмеженої інформатизованості [2]. Так, Антимонопольним комітетом України в 2013 р. було розроблено проект Закону України «Про внесення змін до статті 6 Закону України «Про захист економіч-

ної конкуренції» щодо пом'якшення відповідальності. Ним, зокрема, передбачається, що до особи, яка вчинила антиконкурентні узгоджені дії, але добровільно повідомила про це АМК України та надало інформацію, яка має суттєве значення для прийняття рішення у справі, застосовується пом'якшення відповідальності за вчинення анти конкурентних узгоджених дій, передбаченої ст. 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції».

Інформаційне забезпечення реалізації конкурентної політики України має певні інституційні особливості: нестача інформаційних ресурсів; інформаційні потоки містять помилки та не спрямовані на обслуговування суб'єктів конкурентної політики, ґрунтуються переважно на застарілих паперових технологіях збору, систематизації, обробки та поширення інформації і не забезпечують необхідної оперативності; не налагоджені контакти і не забезпечений обмін інформацією з міжнародними та національними центрами наукової, інформаційної і ділової активності в тому обсязі, якого потребують процеси структурних перетворень.

Інформаційне забезпечення реалізації конкурентної політики впливає на рівень ефективності взаємодії інститутів держави з громадськістю, зокрема інститутами громадянського суспільства, формування проконкурентної свідомості у суспільстві, забезпечення принципів відкритості та прозорості. Інститути інформаційного забезпечення покликані виконувати консультативно-дорадчу функцію на рівні прийняття державних рішень щодо розвитку ринку, виступати запорукою зниження трансакційних витрат, що виникають в умовах обмеженої інформатизованості.

Література

1. *Борисенко З.М.* Основи конкурентної політики: Підручник / З. М. Борисенко. — К. : Таксон, 2004. — 704 с.
2. *Кіндзерський Ю.В.* Промисловість України : стратегія і політика структурно-технологічної модернізації : монографія / Ю. В. Кіндзерський ; НАН України ; ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». — К. , 2013. — 536 с.
3. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я. А. Жаліло, Я. Б. Базилук, Я. В. Белінська та ін.; за ред. Я. А. Жаліла. — К. : НІСД, 2005. — 388 с.

4. Лагутін В.Д. Конкурентоспроможність національної економіки: Навч. посіб. / В.Д. Лагутін, В.А. Романенко, Ю.М. Уманців; за ред. д-ра екон. наук, проф. В.Д. Лагутіна. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. — 296 с.

УДК 338.242:630*6

Максим ШЕСТАК*

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ПЕРЕДУМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЛІСОВОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Анотація. Сформовано теоретико-методологічні підходи до поширення угод державно-приватного партнерства у лісовий сектор національного господарства як інституціональної передумови нарощення обсягів залучення інвестицій у розширене відтворення лісоресурсного потенціалу.

Поглиблення трансформаційних процесів у лісоресурсній сфері зумовило необхідність вибору сучасних форм організації лісогосподарського підприємництва. Детермінуючою основою такого вибору виступає наявність загальнодержавної форми власності на переважну більшість лісових благ. За таких умов застосування атрибутивних форм класичного підприємництва в лісоресурсній сфері не завжди є можливим. Подолання значного інвестиційного дефіциту в окремих сегментах лісового сектора, в першу чергу, у лісовому господарстві, потребує укладання угод державно-приватного партнерства [1, с. 30], яке збереже лісові та лісогосподарські активи у державній власності і при цьому сформує передумови і закладе необхідні стимули для суб'єктів приватного підприємництва щодо фінансування лісогосподарських проектів. Тому виникла необхідність у розробці теоретико-методологічних підходів до імплементації інститутів державно-приватного партнерства у лісовий сектор.

Угоди державно-приватного партнерства не мають бути уніфікованими з огляду на характер взаємодії між державними лісогосподарськими підприємствами та суб'єктами приватного лісогосподарського підприємництва, оскільки останні можуть здійс-

* **ШЕСТАК Максим Леонідович** — здобувач кафедри лісового менеджменту Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна, m.l.shestak@ukr.net

нювати відтворення лісів як за рахунок власного посадкового матеріалу, так і за рахунок такого матеріалу, який надається державними лісогосподарськими підприємствами. Більше того, підприємницькі структури можуть здійснювати садіння й висівання лісу та необхідні для повноцінного вегетативного процесу росту лісових культур заходи до того часу, поки дані території відтворення лісових культур не будуть переведені у вкриті лісовою рослинністю ділянки. Після переведення цих територій у лісовкриті площі підприємницька структура у зв'язку з відсутністю необхідних виробничо-технічних і виробничо-організаційних умов може передати ці території в користування іншій підприємницькій структурі, яка має для цього необхідні передумови, або ж передати в розпорядження державним лісогосподарським підприємствам.

Поширення різноманітних форм державно-приватного партнерства у сфері лісокористування потребує розробки механізму імплементації цієї форми підприємницької діяльності через внесення змін і доповнень у Закон України «Про державно-приватне партнерство», зокрема в частині розширення сфер застосування партнерських відносин між державою (територіальною громадою) та суб'єктами підприємницької діяльності, ідентифікації усіх можливих форм такого партнерства, а також визначення переліку державних і приватних партнерів.

Сферами застосування угод державно-приватного партнерства у лісовому господарстві мають стати: садіння та висівання лісу; агролісомеліорація; заготівля другорядних лісових матеріалів і побічне лісокористування; переробка відходів лісосічного виробництва; будівництво лісових доріг; мисливське господарство; рекреаційне лісокористування. Різноманітність видів лісогосподарської діяльності та неоднорідність матеріально-речової основи продукції лісового господарства зумовлюють необхідність інституціоналізації різноманітних форм лісогосподарського підприємництва та їх модифікації окремо як для державного, так і для приватного сегмента лісового господарства. Формами партнерських відносин в освоєнні окремих складових лісоресурсного потенціалу мають бути: концесія, кластер, оренда, угода про розподіл продукції, лізинг, контракт на обслуговування, асоціація, державний холдинг.

Державними партнерами необхідно визначити: державні лісогосподарські підприємства, комунальні лісогосподарські підприємства, науково-дослідні інститути лісового господарства та агролісомеліорації, лісові дослідні станції, вищі навчальні заклади

лісівничого спрямування. Право на участь в державно-приватному партнерстві у лісовому господарстві мають отримати: суб'єкти аграрного підприємництва, суб'єкти приватного лісогосподарського підприємництва, деревообробні підприємства, підприємці-фізичні особи, іноземні підприємницькі структури, фінансово-кредитні установи, підприємства целюлозно-паперового та лісохімічного підкомплексу.

Пропонується у сфері лісового господарства використовувати дві основні моделі державно-приватного партнерства: перша модель, яка базується на передачі прав тимчасового користування лісовими та лісогосподарськими активами від державного до приватного партнера; друга модель, яка передбачає входження державного та приватного партнера у статутні та нестатутні підприємницькі об'єднання. Виходячи з моделі державно-приватного партнерства має формуватися і система регулювання партнерських відносин у лісовому господарстві [2, с. 45].

Система регулювання партнерських відносин, які базуються на передачі прав тимчасового користування лісовими та лісогосподарськими активами, передбачає безпосередній вплив обласних управлінь лісового і мисливського господарства на взаємодію державного й приватного партнера в частині використання лісоресурсного потенціалу та лісогосподарського і деревообробного обладнання. Також ця система регулювання передбачає вплив на партнерські відносини регіональних підрозділів екологічної інспекції, яка контролює дотримання природоохоронного законодавства, використання лісосічного фонду відповідно до проектів лісовпорядкування, а також вплив партнерів на навколишнє середовище.

Важливою складовою такої системи регулювання є жорстка регламентація грошових потоків, зокрема в частині сплати державним і приватним партнером обов'язкових податкових і неподаткових платежів до бюджетів різного рівня та позабюджетних фондів. При цьому підлягає жорсткій регламентації зворотний зв'язок між бюджетами різного таксономічного рівня та державним і приватним партнером, зокрема в частині надання державному партнеру бюджетної підтримки щодо лісовідновлення, а приватному — щодо компенсації понесених ним збитків не з його вини. Система регулювання партнерських відносин, які базуються на участі державного й приватного партнера у статутних і нестатутних підприємницьких об'єднаннях, відрізняється від попередньої тим, що органи місцевого самоврядування є не суб'єктами, а об'єктами регулювання.

Варто використовувати укладання угод державно-приватного партнерства в таких напрямках лісогосподарської діяльності: державне лісогосподарське підприємство передає приватному оператору право здійснення рубок головного користування, рубок формування та оздоровлення, використання неліквідної деревини, використання недержавної сировини та несировинних якостей лісу, а також ведення мисливського господарства та здійснення рекреаційного лісокористування; державне лісогосподарське підприємство, як і раніше, здійснює весь комплекс робіт щодо проведення рубок головного користування та інших видів рубок, а приватному оператору надається право використання залишків неліквідної деревини, що, з одного боку, звільняє державні лісогосподарські підприємства від додаткових матеріальних витрат щодо очищення площ, де були проведені суцільні та вибіркові рубки, а з другого — підвищує рівень комплексності використання деревної сировини і мінімізує ризики, пов'язані з виникненням різного роду небезпечних явищ; підрозділи державних лісогосподарських підприємств передають право приватному оператору здійснювати роботи щодо відновлення лісового фонду.

Формування на базі державних лісогосподарських підприємств державно-приватних партнерств, як правило, зумовлено необхідністю залучення додаткового інвестиційного потенціалу підприємницьких структур, фінансово-кредитних установ, інституціональних інвесторів для розширеного відтворення техніко-технологічної бази лісозаготівель і первинної переробки деревини, будівництва лісових доріг, налагодження виробництва різних видів палива з відходів лісосічного виробництва, організації первинної переробки недержавної сировини, використання несировинних якостей лісу.

Різноманітні форми державно-приватного партнерства, однією зі сторін яких виступають державні лісогосподарські підприємства, передбачають участь останніх в якості інноваційного ядра, оскільки вони у переважній більшості володіють достатнім ресурсно-виробничим, кадровим та організаційним потенціалом для організації безперервного невиснажливого лісокористування та забезпечення комплексного використання деревини. Тим більше що для багатолісних районів (це переважно території Карпатського та Поліського економічних районів) державні лісогосподарські підприємства є важливим бюджетонаповнюючим чинником та ефективним засобом створення додаткових робочих місць, особливо на сільських депресивних територіях.

Особливо актуальним створення державно-приватних партнерств є у приватному секторі на територіях Поліського та Карпатського економічних районів, де функціонує значна кількість приватних лісопереробних підприємств, які працюють на використанні деревини, яка не завжди отримана на основі торгів, як це передбачено нормативно-правовою базою. Формування інститутів державно-приватного партнерства з ініціативи органів місцевого самоврядування та державних природоохоронних органів покликане максимальною мірою зробити прозорою процедуру залучення деревних ресурсів у відтворювальний процес.

У комунальному секторі, який в останні роки значно зменшився у зв'язку з передачею у відання Державного агентства лісових ресурсів України земель лісового фонду, що були в користуванні спеціалізованих лісогосподарських підприємств і були зорієнтовані на задоволення місцевих потреб у різноманітних видах лісогосподарської продукції, важливим завданням органів місцевого самоврядування і надалі залишається забезпечення місцевих жителів, особливо найменш захищених верств, окремими видами лісогосподарської продукції, переважно дровами. Ініціаторами створення державно-приватних партнерств виступають державні підприємства та сільські і селищні ради [3].

Державно-приватні партнерства дадуть можливість диверсифікувати джерела інвестиційного забезпечення відтворення та охорони лісоресурсного потенціалу, а також залучити в процес заліснення малопродуктивних сільськогосподарських угідь органи місцевого самоврядування та суб'єкти аграрного підприємництва. Така форма взаємодії дасть змогу прискорити імплементацію у вітчизняну практику європейського досвіду стимулювання процесів лісовідновлення та агролісомеліорації, що сприятиме укріпленню агроландшафтів та упереджуватиме прояви вітрової і водної ерозії сільськогосподарських угідь.

Література

1. Шестак М.Л. Угоди державно-приватного партнерства в лісовому господарстві: диверсифікація та вибір сучасних форм / М.Л. Шестак // Економіст. — 2015. — № 3. — С. 30-32.
2. Шестак М.Л. Державно-приватне партнерство в лісовому господарстві: перспективні напрями та проблеми інституціоналізації / М.Л. Шестак // Економіст. — 2015. — № 2. — С. 44-46.
3. Закон України «Про державно-приватне партнерство» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСУВАННЯ СФЕРИ ДОСЛІДЖЕНЬ І РОЗРОБОК НА РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ОБРАНИХ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНОЮ

Анотація. Для обґрунтування необхідності державного втручання в фінансування сфери досліджень і розробок проведено економетричний аналіз впливу на рівень економічного розвитку (ВВП) витрат на дослідження та розробки в обраних країнах ЄС з різним рівнем інноваційного розвитку у порівнянні з Україною. Як інструментальний базис дослідження запропоновано сучасний економетричний апарат на основі моделі панельних даних, а також багатофакторного регресійного аналізу.

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується глобалізацією світової економіки, складовим елементом якої є міжнародні науково-технічні відносини. Першим етапом інноваційного процесу, а відтак і джерелом інноваційної діяльності є наукові дослідження і розробки. Йому притаманні надвисокі інвестиційні ризики, тому формування фінансових стимулів для підтримки та підвищення науково-технічної та інноваційної діяльності відноситься до найважливіших областей державного регулювання. У звіті ОЕСР щодо науки і технологій вказано, що витрати на дослідження і розробки є одним із основних показників, за яким оцінюється рівень докладених країною інноваційних зусиль [8].

Серед існуючих публікацій щодо аспекту фінансування інноваційної діяльності можна виділити роботи таких учених, як Ю Бажал, О. Гармашова, І. Гагауз, В. Геєць, О. Діняк, О. Зубарев, І. Кульчицький, Г. Левченко, В. Меньяло, В. Наумов, В. Письменний, О. Сімсон, П. Смертенко, Л. Федулова, Л. Чернишов та ін. [1; 2; 4; 5; 10; 11].

В Україні не існує єдиної думки щодо доцільності державного фінансування інноваційної діяльності. Одна група вчених вважає, що фінансування цієї сфери — це передусім обов'язок держави. Оскільки без державного фінансування неможливий ефективний розвиток інноваційної діяльності в країні. На думку іншої групи вчених, держава неспроможна забезпечити потрібний рівень фі-

* ШИНКАР Ольга Ігорівна — аспірантка Національного Університету «Киево-Могилянська Академія», м. Київ, Україна, olgashinkar@mail.ru

нансування сфери досліджень і розробок. Держава створює стимули для того, щоб приватний сектор був зацікавлений у вкладенні коштів в інноваційну сферу. Третя група вчених стверджує, що партнерська участь держави у фінансуванні інноваційних проектів сприяє активізації інших суб'єктів економіки. В усіх країнах світу фінансування інноваційної діяльності здійснюється як з державних, так і з приватних джерел.

Статистичний аналіз по 25 країнам світу у порівнянні з Україною показав, що самий високий рівень державного фінансування інноваційної діяльності мають дві країни: інноваційний лідер Фінляндія (1,2 % до ВВП), та інноваційний послідовник, що розвивається дуже великими темпами — Естонія (1,1 % до ВВП). Більшість аналізованих країн (76 %) мали державне фінансування на рівні 0,5–1,0 % до ВВП. Рівень фінансування сфери досліджень і розробок в Україні, який становить 0,14 % до ВВП, є надзвичайно малим у порівнянні з іншими аналізованими країнами, 84 % яких мають державне фінансування більше ніж 0,5 % до ВВП. Такий рівень державного фінансування інноваційної діяльності в країні є неприродним і повинен бути збільшений як найшвидше.

Отже, враховуючи той факт, що на сьогодні немає єдиної думки вчених з приводу: чи повинна держава втручатись та фінансувати інноваційний процес у країні, а аналіз фактичного фінансування сфери досліджень і розробок показав, що Україна має найнижчий рівень державного фінансування інноваційної діяльності у порівнянні з іншими країнами світу, яскраво визначилась проблема з'ясування впливу державних витрат у сфері досліджень і розробок на рівень економічного розвитку України.

У роботі був проведений регресійний аналіз з'ясування впливу на рівень економічного розвитку факторів: державних і приватних витрат на дослідження та розробки, валового нагромадження та зайнятості по трьом групам країн: інноваційних лідерів (Німеччини, Фінляндії), інноваційних послідовників (Франції, Естонії) та помірних новаторів (Іспанії, Португалії та Польщі) у порівнянні з Україною на основі моделей панельних даних і багатфакторного регресійного аналізу за допомогою статистичного пакету STATA. Оскільки в роботі порівнюються країни, різні за розмірами, було прийнято рішення розрахувати всі показники на одного зайнятого для подолання похибки в дослідженні. У табл. 1 наведено константи впливу недосліджених факторів на рівень економічного розвитку для України у порівнянні з обраними країнами Європейського Союзу.

Таблиця 1

**КОНСТАНТИ ВПЛИВУ НЕДОСЛІДЖЕНИХ ФАКТОРІВ НА РІВЕНЬ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЛЯ КОЖНОЇ КРАЇНИ**

Країна	Константи
Німеччина	$a_0=74.71$
Іспанія	$a_0=61.66$
Естонія	$a_0=24.23$
Фінляндія	$a_0=35.96$
Франція	$a_0=65.62$
Польща	$a_0=42.06$
Португалія	$a_0=36.42$
Україна	$a_0=29.66$

Модель панельних даних з фіксованими ефектами показала, що вплив недосліджуваних факторів на рівень економічного розвитку найбільший у високорозвинених країнах, таких як Німеччина, Іспанія та Франція. В країнах, що тільки розвиваються (Україна, Естонія), цей вплив значно менший, тому ці країни більш залежать від фінансування сфери досліджень і розробок. Нами були отримані результати, що якщо б Естонія не була б лідером у державному фінансуванні сфери досліджень і розробок, то рівень її б економічного розвитку був би навіть меншим, ніж в Україні. Побудована модель ще раз підтвердила той факт, що Україні необхідно різко збільшити фінансування інноваційної діяльності для того, щоб досягти сталого економічного розвитку.

Оскільки модель панельних даних розраховує усереднені показники впливу факторів на залежну змінну (ВВП), було прийнято рішення побудувати багатофакторні регресійні моделі для кожної країни окремо для з'ясування індивідуального впливу кожного фактора на рівень економічного розвитку країни. Результати регресійних багатофакторних моделей наведено в табл. 2.

З багатофакторного регресійного аналізу чітко видно, що в високо розвинених країнах, таких як Німеччина, Фінляндія та Іспанія, значний позитивний вплив мають приватні витрати на дослідження та розробки, в той час як у Польщі, Португалії та Естонії прослідковується протилежна ситуація. У цих країнах

приватні витрати в сфері досліджень і розробок зовсім не мають впливу на рівень економічного розвитку країни (ВВП), в той час як державні витрати мають великий позитивний вплив, що вказує на активну інноваційну політику в країнах, яка проводиться саме державою. У той же час, потрібно зазначити, що в Україні, не дивлячись на незначне фінансування з боку держави за усі досліджені роки, модель показала, що саме вони мають найвагоміший вплив на рівень економічного розвитку країни.

Таблиця 2

КОЕФІЦІЄНТИ ВПЛИВУ ФАКТОРІВ НА РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН НА ОДНОГО ЗАЙНЯТОГО

Країни	Приватні R&D витрати на одного зайнятого	Державні R&D витрати на одного зайнятого	Валове нагромадження на одного зайнятого	Загальна зайнятість
Німеччина	20.98***	15.71	0.19	-0.002**
Фінляндія	6.79***	19.03***	0.64***	-0.009*
Франція	-16.47*	-60.80***	-0.52**	-0.0004
Естонія	-3.75	32.14**	1.30***	-0.065*
Іспанія	25.20***	-10.26***	-0.42***	-0.0006***
Португалія	-4.02	22.46**	0.67*	0.005**
Польща	6.60	63.56***	2.01***	-0.003***
Україна	-27.26	147.19*	0.94**	0.0006

Примітка. ***/**/* Означає значимість на рівні значущості 1 %, 5 % і 10 %.

Економетричне дослідження підтвердило гіпотезу, що державні витрати на дослідження та розробки мають найвагоміший вплив на рівень економічного розвитку серед інших факторів, що досліджувались (приватних витрат на дослідження та розробки, валового нагромадження та зайнятості) у країнах, що розвиваються. Приватні витрати мають позитивний вплив на залежну змінну в розвинених країнах. Отримані результати показали, що збільшення державних і приватних витрат на дослідження і розробки призведе до збільшення рівня економічного розвитку країни. Таким чином, з економетричного аналізу можна зробити висновок, що на початковому етапі переведення економіки на

інноваційний шлях розвитку держава повинна відігравати найвагомішу роль у фінансуванні інноваційної діяльності в країні. На наступній стадії розвитку досягається баланс між участю держави та приватних інвестицій у фінансуванні. На третьому етапі, коли національна інноваційна система стає достатньо розвинутою, провідну роль у фінансуванні інновацій буде відігравати приватний сектор.

Література

1. *Гармашова О.П., Діняк О.А.* Шляхи вирішення проблеми фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні // Вісник СевНТУ : зб. наук. пр. Серія: Економіка і фінанси. — 2011. — Вип. 116.

2. Гармонізація та синхронізація європейських та українських інноваційних програм. : Міжнародний науково-практичний семінар, Київ, червень 2011 / Редкол.: Смертенко П.С. та ін.

3. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. *Сімсон О.* Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері // Вісник: зб. наук. пр. Серія: Трибуна докторанта. — 2011. — №4.

5. *Федулова Л.І.* Державна політика розбудови економіки знань: особливості реалізації антикризової стратегії. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://udik.com.ua/articles/article-231/>

6. OECD's Main Science and Technology. [Електронний ресурс] / Access: <https://data.oecd.org>

7. World Bank Data. [Електронний ресурс] / Access: <http://data.worldbank.org/indicator>

8. OESD's Report Science and Technology [Електронний ресурс] / Access: http://www.oecd.org/std/08_Science_and_technology.pdf

9. Рекомендації парламентських слухань на тему «Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/182-19#n12>

10. *Меняйло В.І.* Ефективність бюджетного фінансування науки як дієвий інструмент державної політики у сфері наукової, науково-технічної діяльності [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/5014950/>

11. *Письменний В.І.* Проблеми фінансування науки в Україні та світі в умовах формування системи економіки знань [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis.64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Vsna_ekon_2013_5_6

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Анотація. Реформування чинної системи оподаткування МСБ відповідно до законодавства ЄС є вирішальним на сьогоднішній день задля забезпечення сталого економічного зростання, подолання бідності та скорочення рівня безробіття в нашій державі.

Згідно «Акту з питань малого бізнесу» (Small Business Act) Європейської комісії, малий і середній бізнес є ключовим рушієм прогресу. Малий і середній бізнес забезпечує формування сприятливих умов для конкуренції, зростання зайнятості, сприяє формуванню та зміцненню середнього класу, а також подоланню бідності. На сектор малого та середнього бізнесу у країнах — членах ЄС припадає близько 67 % зайнятих, що у той же час формують більше 56 % доданої вартості. На сектор МСБ в Україні припадає близько 78 %, а сформована ними додана вартість складає всього 55 %.

Зазначені диспропорції між часткою зайнятих і сформованою ними доданою вартістю в Україні та країнах — членах ЄС, а також процес євроінтеграції спонукають до реформування чинного законодавства у сфері оподаткування. Оподаткування малого та середнього бізнесу є однією з найдискусійніших проблем податкової системи України, розв'язання якої призведе до стабілізації економічного становища нашої держави, забезпечення економічного зростання та скорочення рівня безробіття.

Ключовими нормативно-правовими актами у сфері оподаткування малого та середнього бізнесу в Європейському Союзі є «Акт з питань малого бізнесу» (Small Business Act) Європейської комісії, Директива № 2003/361/ЄС та Директива № 2013/34/ЄС [1–3], що регулюють оподаткування у країнах — членах ЄС. Зазначеними директивними документами визначено, що будь-яка допомога, податкове стимулювання або податкові преференції є неприйнятними на території ЄС, адже це викривляє справедливу ринкову конкуренцію. Проте, у той же час, багато провідних країн — членів ЄС застосовують широкий спектр податкових пільг і преференцій, таких як:

- наявність диференційованих податкових ставок;

* **ЯРОХ Владислав Миколайович** — студент магістерської програми «Державне управління економікою» ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, vladyslav.yarokh@gmail.com

- спрощення процедур оподаткування шляхом збільшення звітного податкового періоду;
- податкові стимули в межах спеціальних економічних зон;
- одноразове повне списання вартості придбання основних засобів на витрати виробництва;

Також, найчастіше вживаними преференціями є пільги на дослідження та наукові розробки, прискорена амортизація тощо. Усі зазначені пільги впроваджуються та регулюються в рамках державної політики підтримки малого та середнього бізнесу й спрямовані на зниження непродуктивних витрат МСБ на адміністрування і сплату податків, нівелювання інфляційних процесів при відшкодуванні вартості активів через амортизаційні нарахування. Визначальним на території ЄС є розуміння того, що суб'єкти малого та середнього бізнесу є основним рушієм прогресу, вони найбільш адаптивні до змін, забезпечують формування інноваційних тенденцій, створюють нові робочі місця, мають швидку оборотність капіталу та виконують функцію фундаменту для великого бізнесу.

Податкова система України на сьогодні потребує нових і ефективніших фіскальних механізмів, що сприятимуть формуванню взаємовигідних відносин між владою та підприємцями не тільки на місцевому, а й на державному рівнях. Особливо актуальним постає питання формування доходів бюджету, скорочення витрат часу на ведення податкового обліку, його спрощення, а головне — формування справедливого розподілу податкового навантаження, уникнення подвійного оподаткування суб'єктів господарської діяльності. Спеціальний режим оподаткування в Україні на сьогодні має більше фіскальну спрямованість, аніж стимулюючу, що також є першопричиною необхідності його трансформації [4; 6].

Одним з кроків у наближенні системи стимулювання МСБ в Україні до європейських підходів є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні», що набуває чинності 02.08.2017 та передбачає нефінансові, а також інвестиційно-інноваційні механізми урядового стимулювання. Проте, окрім перелічених механізмів стимулювання доцільно б виділити такі:

- удосконалення податкового адміністрування;
- створення спеціальних економічних зон (депресивних регіонів) з широким спектром податкових преференцій;
- введення диференційованої податкової ставки;
- короткострокове звільнення від оподаткування нових інноваційно спрямованих підприємств;

—зменшення штрафів за порушення вимог подання податкової звітності.

Першочерговим на сьогодні постає формування саме стимулюючої функції податків, а не лише фіскальної. Формування сприятливого фіскального середовища на території України забезпечить зростання податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, скорочення рівня безробіття, забезпечення сталого економічного розвитку. Аналіз частки зайнятих, сформованої ними доданої вартості, а також розміру податкових надходжень визначив, що з кожним днем роль малого та середнього бізнесу суттєво зростає, а це у свою чергу є ще однією причиною необхідності удосконалення національних фіскальних механізмів та їх переорієнтації на підтримку та стимулювання сектору МСБ. Особливої уваги потребуються суб'єкти малого та середнього бізнесу, що займаються безпосередньо інноваційними та науковими дослідженнями, адже, саме сектор МСБ генерує найбільшу кількість інноваційних рішень і винаходів на території Європейського Союзу, що є вкрай позитивною тенденцією. Важливим є також усвідомлення того, що саме сектор МСБ є ключовим локомотивом економічного розвитку і потребує постійної справедливої підтримки, стимулювання та регулювання з боку держави.

Література

1. Directive 2013/34/EU [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0034&from=EN/>
2. InteractiveSMEdatabase [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review/index_en.htm#t_0_0.
3. Small business act of Europe [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0394&from=EN>.
4. Левін В. І. Перспективи оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні / В. І. Левін // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України : електронне наукове видання. — 2014. — № 2. — С. 95–104.
5. Податкові пільги у контексті євроінтеграційних процесів / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, С. І. Сороко, Є. В. Олейніков. — К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2014. — 52 с.
6. Розвиток податкової системи України: трансформація спрощеної системи оподаткування / Т. І. Єфименко, С. Л. Лондар, Ю. Б. Іванов [та ін.]; ДННУ «Акад. фін. управління». — К., 2011. — 246 с.

Наукове видання

МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

IV Міжнародна науково-практична конференція

24-25 листопада 2016 року

МОДЕРНИЗАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКОЙ

IV Международная научно-практическая конференция

24-25 ноября 2016 года

NATIONAL ECONOMY GOVERNANCE MODERNIZATION

IV International Scientific Conference

24–25th November 2016

Художник обкладинки *Т. Зябліцева*

Коректор *І. Савлук*

Верстка *О. Федосенко*

Підп. до друку 11.11.16. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1.

Гарнітура Тип Таймс. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 23,24.

Обл.-вид. арк. 26,46. Наклад 100 пр. Зам. 16-5254.

Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1

Свідцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, № 235 від 07.11.2000)

Тел./факс (044) 537-61-41; тел. (044) 537-61-44

E-mail: publish@kneu.kiev.ua

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток